KORTE EN DUIDELIJKE VERKLARING VAN HET HOOGLIED VAN SALOMO

MITSGADERS DE AANWIJZING VAN DE VOORNAAMSTE LEERSTUKKEN EN PRAKTISCHE TOEPASSINGEN, DAARUIT VLOEIENDE.

Gesteld tot vertroosting en stichting van alle kinderen Gods, die oprecht verlangen naar de bruiloft des Lams,

DOOR GODEFRIDUS CORNELISZ UDEMANS,

in leven bedienaar des H. Evangeliums te Zierikzee,

met een voorrede van N. A. DE GAAY FORTMAN,

Predikant te Amsterdam.

Opnieuw uitgegeven 1894.

GEBR. VAN NOORTWIJK,

SCHIEDAM .

Eféze 5: 32. ***Deze verborgenheid is groot; doch ik zeg dit zien op Christus en op de gemeente.***

Openbaring. 19: 9 ***Schrijf, zalig zijn zij, die geroepen zijn tot het Avondmaal van de bruiloft des Lams.***

Procul hinc, procul este prophani.

Uitgave van de Gihonbron vermeerderd met een terugblik op zijn studie over het Hooglied.
Uit dit alles blijkt dat de kanttekenaars bij het Hooglied in de Statenbijbel voor een (zeer) groot gedeelte de tekst van *Udemans' Corte Verclaringe* hebben overgenomen. Dr. M. Verduin. Blz 698

STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG
2015

INHOUD

Studie Dr. M. Verduin. Caticum Canticorum. Het Lied der liederen.

INLEIDING van Ds. N. A. de Gaay Fortman
OPDRACHT van de korte en duidelijke verklaring van het Hooglied van Salomo aan Cornelis Stavenisse door Godefridus Cornelisz Udemans
OPDRACHT van de korte en duidelijke verklaring van het Hooglied van Salomo aan Mr. Eeuwout Teellinck door Godefridus Cornelisz Udemans

INLEIDING TOT DE KORTE EN DUIDELIJKE VERKLARING VAN HET HOOGLIED VAN SALOMO
De Auteur van dit lied. De stof van dit lied. Van de stijl van dit lied. De nuttigheid van dit lied.

HET EERSTE KAPITTEL VAN HET HOOGLIED VAN SALOMO
De tekst van het eerste Kapittel met een korte verklaring. Nader verklaring van het eerste Kapittel. Aanwijzing van de Leerstukken uit het eerste Kapittel

HET TWEEDE KAPITTEL VAN HET HOOGLIED VAN SALOMO
De tekst van het tweede Kapittel met een korte verklaring. Nader verklaring van het tweede Kapittel. Aanwijzing van de Leerstukken uit het tweede Kapittel.

HET DERDE KAPITTEL VAN HET HOOGLIED VAN SALOMO
De tekst van het derde Kapittel met een korte verklaring. Nader verklaring van het derde Kapittel. Aanwijzing van de Leerstukken uit het derde Kapittel.

HET VIERDE KAPITTEL VAN HET HOOGLIED VAN SALOMO
De tekst van het vierde Kapittel met een korte verklaring. Nader verklaring van het vierde Kapittel. Aanwijzing van de Leerstukken uit het vierde Kapittel.

HET VIJFDE KAPITTEL VAN HET HOOGLIED VAN SALOMO
De tekst van het vijfde kapittel met een korte verklaring. Nader verklaring van het vijfde Kapittel. Aanwijzing van de Leerstukken uit het vijfde Kapittel.

HET ZESDE KAPITTEL VAN HET HOOGLIED VAN SALOMO.
De tekst van het zesde Kapittel met een korte verklaring. Nader verklaring van het zesde Kapittel. Aanwijzing van de Leerstukken uit zesde Kapittel.

HET ZEVEN KAPITTEL VAN HET HOOGLIED VAN SALOMO
De tekst van het zeven Kapittel met een korte verklaring. Nader verklaring van het zeven Kapittel. Aanwijzing van de Leerstukken uit het zeven Kapittel.

HET ACHTSTE KAPITTEL VAN HET HOOGLIED VAN SALOMO
De tekst van het achtste Kapittel met een korte verklaring. Nader verklaring van het achtste Kapittel. Aanwijzing van de Leerstukken uit het achtste Kapittel.

Caticum Canticorum. Het Lied der liederen.
Door Dr. M. Verduin. Blz 698

IV.6.2. Terugblik

Uit dit alles blijkt dat de kanttekenaars bij het Hooglied in de Statenbijbel voor een (zeer) groot gedeelte de tekst van Udemans' Corte Verclaringe hebben overgenomen.
Op deze regel zijn echter ook enkele uitzonderingen. Hier en daar zien wij dat Bogerman en Baudartius Udemans niet volgen.

Bij Hooglied II, 8 ("... Hij komt, springende op de bergen ...") ziet Udemans de 'bergen' als 'beletselen' die de duivel opwerpt om de loop van het Evangelie te verhinderen. De kanttekenaars laten dit gegeven liggen. Waarom zij dat doen, is niet duidelijk en eigenlijk onbegrijpelijk, aangezien deze exegese van Udemans steunt op die van Beza, die op zijn beurt teruggrijpt op Bernard en Origenes. Gezien het gezag dat Beza geniet bij de kanttekenaars, zouden wij verwachten dat zijn uitleg wordt overgenomen. De uitzondering die wij nu constateren, bevestigt de regel.

Een tweede uitzondering treffen wij aan bij Hooglied III, 3 (over de 'wachters'). De 'wachters' zijn volgens Udemans - en zijn uitleg komt overeen met die van Mercerus en Willeramus - 'de getrouwe herders' in de Kerk. De kanttekenaars daarentegen zien in de wachters de ontrouwe herders, 'stomme honden' (Jes. 56, 10), wereldwijzen, die wel veel weten, maar geen antwoord hebben op de vraag waar men Christus kan vinden. De kanttekenaars kiezen in dit geval - in tegenstelling tot de uitleg bij Hooglied II, 8 - wèl voor de exegese van Beza.

Vervolgens gaan wij naar Hooglied IV, 11. Udemans interpreteert 'de reuk uwer klederen' als de rechtvaardiging en de heiliging. De kanttekenaars noemen echter in plaats van de heiligmaking de goede werken. Zij willen hier blijkbaar de praktische vrucht van de rechtvaardiging ook een plaats geven. Hun exegese komt overeen met die van Van Gorcum, Willeramus, Beda en Gregorius. Wellicht heeft Udemans willen aangeven dat niet de goede werken ons 'kleden' voor God, maar dat het gaat om het heilig-zijn in Christus. Hier bespeuren wij invloed van Beza die in zijn preken over het Hooglied uitvoerig ingaat op de betekenis van de goede werken in het leven van de gelovigen (par. II.3.3.2.).

Bij Hooglied V, 7 geeft Udemans een excurs over de 'sluyer' van de bruid. Hij zegt dan dat de vrouwen 'een decksel op het Hooft' moeten hebben, als teken van onderdanigheid (1 Cor. 11, 10). De kanttekenaars nemen dit wel over, maar niet in de gebiedende vorm. Zij schrijven dat de vrouwen 'een decksel' op het hoofd hebben en verwijzen ook naar 1 Corinthiërs 11. In het tiende vers van dat hoofdstuk gebruikt Paulus ook een gebiedende vorm. Uit de tekst van de Kanttekeningen blijkt echter dat de kanttekenaars, in onderscheid met Paulus, aan hun interpretatie van dit gegeven geen dwang ontlenen.

In de vijfde plaats letten wij op de exegese van Hooglied V, 11 ("Zijn hoofd is van het fijnste goud ..."). Het 'hoofd' duidt volgens Udemans op de goddelijke natuur van Christus. Deze uitleg stemt overeen met die van Van Gorcum, Luther en Willeramus. De kanttekenaars gaan een andere weg op. Zij leggen namelijk (vanuit Hooglied V,

10) de nadruk op de verkondiging van het Evangelie en in die context wijzen zij bij het elfde vers niet op de godheid van Christus, maar op de duurzaamheid van Zijn goddelijk Koninkrijk (Dan.7, 14).

Bij Hooglied V, 12 (over de 'duif' bij de waterstromen) citeert Udemans letterlijk Willeramus (vgl. IV.4.1.), die zegt dat de gelovigen de hinderlagen van de duivel onderscheiden. De kanttekenaars blijven trouw aan de context - het gaat hier immers om een loflied op de Bruidegom - en zij verwijzen opnieuw naar de profetie van Daniël (10, 6).

De 'twee heiren' in Hooglied VI, 13 zijn in de exegese van Udemans 'twee Heyrlegers' die in slagorde tegen de vijand optrekken. Dit beeld past Udemans toe op de Reformatie van de Kerk. De kanttekenaars schrijven dat sommige uitleggers hier denken aan 'de Kercke Christi, bestaende uyt Joden en Heydenen'. Hier treffen wij een detail waaruit blijkt dat Bogerman en Baudartius, die voor de eindredactie van de Kanttekeningen bij het Hooglied verantwoordelijk zijn - maar niet zonder inschakeling van anderen, zoals wij nog zullen zien - oog hadden voor de bekering van Israël. Dit fragment herinnert ons aan de parafrase van Willeramus, die bij Hooglied VI, 13 schrijft dat de Kerk een oproep tot bekering doet aan het adres van de Synagoge.

Een laatste (achtste) verschil tussen de exegese van Udemans en die der statenvertalers zien wij bij Hooglied VIII, 6 (over de 'vlammen van JHW'). Udemans schrijft dat de vlammen van de Heilige Geest in onze harten niet kunnen worden uitgeblust. In de Kanttekeningen lezen wij niet 'in onze harten', maar 'in de herten der Uytverkorenen'. Dit accentverschil betekent overigens geen tegenstelling, aangezien uit de context van Udemans blijkt dat hij met 'onze' de 'uitverkorenen' bedoelt.

Naast de gesignaleerde verschillen - in het geheel van de tekst niet meer dan incidenten - liggen de parallellen voor het grijpen, getuige de kolommen-vergelijking in paragraaf IV.6.1.
De vele voorbeelden van parallellen in bovenstaande teksten maken duidelijk dat de lezer van de Kanttekeningen bij het Hooglied in de Statenbijbel van 1637 eigenlijk een uittreksel en een uitbreiding van de Corte ende duydelicke Verclaringe over het Hooge-Liedt Salomo voor zich heeft. De bouwstenen voor het geheel van de Kanttekeningen zijn door Udemans aangedragen. Deze heeft een trechterfunctie. De trechter wordt gevuld door **Willeramus, Bernard, Mercerus, Beza en Van Gorcum.**

Uit het vergelijkend materiaal dat wij onder ogen hebben gehad, kunnen wij concluderen dat de tekst van **Willeramus** via Udemans in de Kanttekeningen van de Statenbijbel is te vinden bij de volgende plaatsen in het boek Hooglied (voor de tekst zelf verwijs ik naar de kolommenvergelijkingen) :
Hooglied I, 2-3, 6, 9, 10, 11, 13, 14, 16.
II, 2, 3, 15, 16-17.
III, 7.
IV, 6, 7, 8, 9, 13, 14.
V, 1.
VI, 2-3, 5, 10, 12.
VII, 1, 2, 11.
VIII, 1-2.

Wat **Bernard van Clairvaux** betreft, overeenkomst met hem vinden wij in de Kanttekeningen bij Hooglied I, 5 (De tekst wordt verklaard vanuit Psalm 45, 14); I, 8 (verbinding met Efeziërs 5, 27); II, 2, 11 (het lijden van de Kerk); II, 14 (de schuilplaats Christus) en II, 15 (de ketters). Wanneer wij deze overeenkomsten aantreffen, is het te meer opvallend dat wij de voor Bernard zo kenmerkende mystiek in de Kanttekeningen nergens tegenkomen.

Wenden wij ons nu tot **Mercerus. Z**ijn verklaring van het Hooglied is via Udemans opgenomen in de Kanttekeningen van de Statenbijbel bij de volgende verzen van het Hooglied:
Hooglied I, 2, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 12, 14.
II, 1, 4, 15, 16.
III, 3, 6, 7, 8, 11.
IV, 1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 15, 16.
V, 10, 12, 13, 14, 16.
VI, 2, 4, 6, 7, 8.
VII, 1, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 13.
VIII, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14.

Een frappant voorbeeld van overname door de statenvertalers van ***rabbijnse exegese*** is ook aan Mercerus te danken. Het betreft Hooglied III, 8 en IV, 1, maar er valt meer te noemen. De statenvertalers verzwijgen daarbij dat hun verklaring of vertaling eigenlijk berust op rabbijnse gegevens (zie ook bij Hooglied I, 14; III, 9; IV, 1; VI, 11; VII, 5.). Dit verzwijgen komt ook uit wanneer de kanttekenaars iets uit Udemans' werk verdonkeremanen. Bij Hooglied VI, 11 veranderen zij namelijk duidelijk de volgende zin van Udemans: "... maer de Joodsche Rabbijnen / ende meest geleerde uytleggers onder de Christenen ..." In de Statenbijbel lezen wij: "De meeste translateurs ..."
Dat deze rabbijnse invloed niet wordt vermeld, is te meer opvallend omdat blijkt dat bij Hooglied I, 5 wèl de naam van ***Flavius JosEfus*** wordt genoemd en bij I, 14 die van Hieronymus.
In de kanttekening bij Hooglied VI, 4 komen wij - in overeenstemming met de tekst van Udemans - ook de naam van ***Plinius*** tegen (vgl. ook bij Hoogl. I, 13) en bij IV, 8 ***Strabo.*** Kennelijk hebben zij die de Joodse religie niet (meer) zijn toegedaan, een mildere behandeling genoten dan de rabbijnen.
Gaandeweg is ons gebleken dat de statenvertalers dus niet altijd de bronnen noemen die zij benutten. Zij gaan selectief te werk, ook wanneer zij namen noemen. Maar al worden de rabbijnen verzwegen, dat neemt niet weg dat hun gegevens via christelijke Hebraïsten - wat de Statenbijbel betreft vooral Mercerus - wel degelijk in de Kanttekeningen bij het Hooglied zijn verwerkt.

Richten wij ons nu op de invloed van Beza op de Kanttekeningen via Udemans. Eerder hebben wij opgemerkt dat Udemans in sterke mate afhankelijk is van Beza. De invloed van Beza blijkt dan ook in de Statenbijbel op een aantal nu te noemen plaatsen (Hoogl. I-III):
Hooglied I, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 15, 16, 17.
II, 1, 2, 5, 7, 10, 11, 14, 15.
III, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11.

Ook de invloed van **Van Gorcum** is in de Statenbijbel herkenbaar en wel bij
Hooglied I, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17.
II, 2, 3, 5, 10, 13.
III, 1, 2, 7.
IV, 1, 2, 4, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16.
V, 1, 8, 10, 11, 13, 14, 15, 16.
VI, 1, 2, 4, 5, 9, 13.
VII, 1, 2, 4, 7, 8, 9.
VIII, 2, 6, 7, 11, 12, 14.

In het schematisch overzicht van paragraaf IV.4.5. hebben wij gezien tegen welke achtergrond wij Willeramus, Bernardus, Mercerus, Beza en Van Gorcum hebben te plaatsen. Zij staan in hun exegese van het Hooglied onder invloed van het Jodendom, van Hippolytus, Origenes, Ambrosius, Augustinus, Aponius, Gregorius, Beda, Lyra en Gerson.
Via de vijf 'hoofdgetuigen' (Willeramus, Bernardus, Mercerus, Beza en Van Gorcum) die Udemans bij zijn uitleg van het Hooglied voornamelijk volgt, lopen de lijnen uit het Jodendom, de Vroege Kerk, de Middeleeuwen en de Reformatie sámen en zij lopen dóór in de Kanttekeningen van de Statenbijbel. Udemans' uitleg van het Hooglied is een samenvatting van wat in de geschiedenis van de exegese van het Hooglied is bewaard en als legitieme verklaring erkend zowel in de Joodse als in de oudste christelijke traditie.

In combinatie met de resultaten uit de voorgaande paragrafen kunnen wij nu concluderen ***dat de Kanttekeningen bij het Hooglied in de Statenbijbel teruggrijpen op de Joodse exegese en - wat betreft de christelijke uitleg - aansluiten bij de hoofdlijn van de verklaring in de Vroege Kerk, de Middeleeuwen en de Reformatie.***
De Bruidegom is Christus en de bruid is de Kerk. De Statenvertalers kiezen voor een ecclesiologische (eigenlijk Augustiniaanse) exegese. Zij volgen, wat de gegevens uit de tijd van de Reformatie betreft, Beza en niet de verklaring van Luther (wèl diens Bijbelvertaling).

Een laatste opmerking in dit verband betreft de methode van exegese van de statenvertalers, namelijk de allegorese. Tekstvergelijking leert ons dat niet alleen de wortels van de allegorie Joods zijn - daarachter ligt via Philo beïnvloeding door Plato 243 - maar dat dikwijls ook datgene dat door de allegorese is voortgebracht een Joods stempel draagt.

243. W. Aalders, Plato en het christendom, Den Haag 1984; vgt. L.A. Kompels, Liefde tweeërlei, Druten 1990, 98, 100, 124, 254, 279, 281v., over het Hooglied 323.

INLEIDING.

De opleving der Gereformeerde religie, waarvan wij in de laatste vijftig jaren in ons vaderland getuigen hebben mogen zijn, verplicht tot een nauwgezetter, dieper wetenschappelijk onderzoek naar haar wettigen d. i. Schriftuurlijken inhoud. Sinds ruim anderhalve eeuw is op het Gereformeerde erf in Nederland heel wat neergeworpen, wat er niet thuis hoort, is ook niet minder met ijver bestudeerd en verdedigd, wat de moeite van de arbeid niet loont. Daarentegen is veel weggeworpen, wat had moeten behouden worden, of ook in vergetelheid geraakt, wat niet had mogen wegkwijnen. Denken wij hierbij eensdeels aan het Coccejanisme, aan het Antinomianisme in zijn verschillende vormen, die der religie hare klaarheid, eenvoudigheid en beslistheid ontnamen.
Ook de invoer van Franse of Duitse theologie heeft schadelijk gewerkt op de Gereformeerde belijdenis. Hierdoor is de behandeling der religie lijk aan twistschriften geworden, die steeds weinig nut afwerpen; terwijl zij op meer dan een terrein kwijnt. Geen deel der religie heeft onder dit alles meer schade geleden, dan de praktijk der religie, wier behandeling G. Voetius genoemd heeft de particuliere toepassingen, op de gevallen der consciëntie en des menselijken levens". Telkens horen wij die klacht in de kerkhistorie van ons vaderland, sterker, naarmate de verwaarlozing van de praktische theologie invloed uitoefen op de gang van het zedelijk en geestelijk leven. En was dit al het geval in de dagen, toen de rechtzinnige leer nog gehandhaafd werd (al greep het politiek gezag hier vaak storend tussen beide in), hoeveel te meer zal dit het geval zijn in een tijd als de onzen, waarin de begrippen van zedelijkheid hoe langer hoe lager worden, terwijl de mannen er nog niet schijnen te zijn, die zich sterk genoeg gevoelen om de Praktische theologie zo te bearbeiden, als bijv. Willem Teellinck en Godefridus Udemans en Gijsbertus Voetius hebben gedaan, opdat zij weer invloed beginne uitteoefenen op het leven.

Zolang wij nog zover niet zijn is het goed de oude "praktizijns" te laten spreken. Hun hoofd is Willem Teellinck, die echter omringd is door een staf, welke met ere mag genoemd worden. Tot deze staat behoort de man, aan wiens pen wij de hier volgen verklaring van het Hooglied danken. Dit heilig boek van onzen kanon is door hem zowel dogmatisch als praktisch behandeld. Op het voetspoor van W. Teellinck toch heeft hij deze commentaar niet alleen aan de kennis der waarheid, maar ook aan de praktijk der Godzaligheid dienstbaar gemaakt. Meestal heeft hij echter afzonderlijke werken over de onderdelen of de gevallen der consciëntie geschreven. Van zijn hand hebben wij "'t Geestelijck compas (1617), bestemd voor "zeevaren luijden"; 't Geestelijk roer van 't coopmanschip (1638), waarin aan kooplieden, koopvaarders en mannen van oorlog stof van overdenking wordt gegeven; Tractaet van de uijtnementheijt van een Christenmensch (1611); Het geestelijck compas tegen de Mennonieten (1646); Discours over het lange haijr (1643); Hemels beleg; Betrachtinge van de gerusticheijt des ghemoets (van Anselmus) 1612; Practijek d. i. oeffeninghe van de Christelijke hoottdeuchden, ghelove, hope en liefde (3e dr. 1633); Christelijke bedenckingen, die een gelovige siele dagelijck behoort te betrachten; De leder Jacobs; De laatste bazuin; Een zalig nieuwjaar; (1640) Koopmansjacht; Christelijke bedenkingen over het H. A.; Nodige verbetering. Godefridus Cornelisz Udemans is in 't begin van 1582 te Bergen op Zoom geboren. Op 18jarigen leeftijd had hij zijn studiën volbracht.

De kerk van Haemstede en Burcht, op het eiland Schouwen gelegen, verlangde hem toen als leraar in de plaats van den overleden Jan Cornelisz. Kempe. de 15en Nov. 1599 werd hij naar zijn eerste gemeente beroepen en de 12en December daaropvolgen aanvaardde hij aldaar zijn ambt. Zijn jeugd was in het begin velen een ergernis. Doch dit duurde niet lang, zodat, toen hij in Juli 1602 naar Zierikzee beroepen werd, kerkeraad noch gemeente hem wilden ontslaan.
Eerst omstreeks twee jaren later (in 1604) werden zij door de "tussenkomen macht der HH. Staten van Zeeland tot zijn ontslag "bewilligd" gemaakt. Predikte Godefridus Udemans te Haemstede onder veel toeloop, ook in Zierikzee was zijn bediening "bij uitstek heerlijk." In hart en nieren gereformeerd voegde hij zich, toen de strijd tussen Remonstranten en Gereformeerden uitbrak, aan de zijde der laatsten. Met Faukelius woonde hij als afgevaardigde van de kerken van Zeeland, (in welke provincie geen enkel Remonstrants predikant was) de Conferentie van 26 Juni 1616 te Amsterdam bij en beraamde mede "middelen ter verkrijging van een Nationale Synode en ter bevestiging der zuivere leer tegen de dolingen der Remonstranten."

Hij ging nog verder. In 1617 door Prins Maurits aan de regering van Zierikzee verzocht, om voor de kerk van de Haag, die in doleantie gegaan was, het Woord te bedienen, aarzelde Udemans geen ogenblik om te gaan. Van October 1617 tot het begin van 1618 bleef hij daar met Walaeus en Trigland. Nauwelijks weer enige maanden thuis, ging hij, met toestemming van Zierikzee's vroedschap en kerkeraad, voor twee maanden naar Utrecht, dat om die hulpe gevraagd had, daar het geen gereformeerd leraar meer had. Van daaruit, begaf zich de wakkere kampioen voor de gereformeerde waarheid en praktijk naar de Synode van Dordrecht van 1618-1619-
Hoe zeer daar zijn talenten zijn gewaardeerd en gebruikt, bewijst het grote aantal commissiën, waartoe hij benoemd werd. Hij zat in de commissie, om een leerschrift over de vijf geschilpunten samen te stellen, in die, om de Latijnse, Franse en Nederlandse exemplaren der Nederl. confessie met elkaar te vergelijken, in die om twee verkorte catechismussen samen te stellen enz.
Ook de door het drijven der Remonstranten ontredderde provinciale Synode van Utrecht stond hij, namens de generale Synode, met raad en daad bij. Weer in Zeeland teruggekomen heeft hij en Zierikzee en de kerken van Zeeland in het algemeen met de hem van God geschonken gaven gediend. Hoeveel tijd hem dit alles ook kosten mocht, toch vond hij nog gelegenheid, om, zoals wij boven reeds getoond hebben, een tal van werken over de praktijk der Godzaligheid te schrijven en uit te geven. Over al die werken ligt een frisheid, die ze zelfs voor onzen tijd nog aantrekkelijk maakt. Wel vinden wij bij hem ook die breedsprakigheid, welke de meesten schrijvers van zijn tijd eigen is, doch hier is zij weinig hinderlijk. En als theoloog en als praktizijn staat hij hoog. Geen wonder, dat de kerk en de Overheid van Zierikzee hem niet aan de kerk van Dordrecht wilden afstaan. "Daar ging een grote roem van hem uit."

Vijftig jaren omstreeks heeft deze Dienaar van 's Heeren Woord Gods kerk in Nederland mogen dienen. In het jaar 1649 nam de Heere hem weg. Zijn naam is in de Gereformeerde kerk van ons Vaderland langzamerhand verbleekt.
Het is nodig, dat hij herleve, opdat wij met de goede gave Gods in hem bekend worden. Hiermee willen wij volstrekt niet zeggen, dat Udemans ons op het gebied van de praktische Theologie niets meer te doen heeft overgelaten. Integendeel, maar wij passen ook op hem toe, wat G. Voetius van de Teellincken heeft gezegd:
"Zij hebben vooigegaen en de wech ghebaerit, te lichter is het nae te volghen, en op haer werck wat goets te bouwen. Dat wij maar ghelijcken ijver en neerstigheijt in

oprechter herten daertoe brachten en dewijle sij van de Heere t' huijs gehaelt zijn, in haere plaetse ons stelden, wij souden door Godes segen vele handen konnen stereken en vele slaperige opwecken: wij souden onse kereken als Smijrna en Philadelphia in gheloof ende wereken sien uijtsteken tot welghevallen van Godt en alle vromen. Nu onsen Godt en Vader, die wil zijnen Wijnstock van den hemel beschouwen en in bouwinghe houden, senden vele dierghelijcke Arbeijders, die gheve ons allen een oprecht herte om het goede gheerne te prijsen en nae te volghen." Amen. Amen.

N. A. DE GAAY FORTMAN.

ERNTFESTE, HOOGGELEERDE, WIJZE, ZEER VOORZIENIGE HEERE, DE HEER CORNELIS STAVENISSE,

Raadpensionaris van de Ed. mog. Heeren Staten van Zeeland.

Mijnheer, Ik bied UEd. hier een geschenk aan, dat niet nieuw, maar vernieuwd is; dat ook UEd. niet vreemd, maar enigszins als bij erfenis is toekomende. Want daar het in het jaar 1616 in de persoon van UEd. oom z. m., de Heer Ewout Teellinck, in zijn leven Ontvanger-Generaal van deze provincie, die nu in de Heere Godzaliglijk is ontslapen zonder mannelijk oir na te laten, aan UEd. geslacht was opgedragen, heb ik niet kunnen onder mij laten, UEd., als een van zijn naaste bloed zijnde, mitsgaders dien. van uwen huize, dit juweel in bewaring te geven, opdat het daar bewaard blijve van geslacht tot geslacht. Desniettemin begeer ik, dat de naam van de genoemden vromen Heer op 't voorhoofd van dit tractaat zal gedrukt blijven tot een eeuwige memorie, overmits hij een gezegen gedachtenis heeft nagelaten in de harten van alle degenen, die hem recht gekend hebben. Daarom zal hij ook dat loon beërven, waarvan wij lezen in Jes. 56: 5, te weten, *dat hij in het huis des Heeren, en binnen zijn muren een naam zal behouden, beter dan der zonen en der dochteren, zijnde een eeuwige naam, die niet uitgeroeid zal worden.*

Andere redenen voor deze vriendelijke overdracht, of liever voor die vereniging van uwen naam met dien van de genoemden heer, behoef ik niet mede te delen, dan' alleen deze, dat UEd. zich van zijn eerste jonkheid herinneren kan die nauwe en bijzondere Christelijke vriendschap, welke tussen UEd. vader en mijn persoon geweest is, evenals met anderen van zijnen huize, en dat om geen andere oorzaak, dan alleen om de liefde der waarheid, die naar de Godzaligheid is, welke altijd in Gods kinderen blijft, en door Gods genade met ons zal zijn tot in der eeuwigheid. Wat voorts aangaat de kostelijkheid van dit juweel, daar behoef ik ditmaal ook niet veel van te zeggen, aangezien daarvan overvloedig gehandeld is in de voorrede en de inleiding, die hierna volgen.

Alleen moeten wij mededelen dat, gelijk van drie duizend Spreuken, die Salomo gesproken heeft, niet meer overgebleven zijn dan die door Gods bijzondere voorzienigheid in de Spreuken en de Prediker beschreven staan; alzo ook van de tienhonderd en vijf liederen, die dezelfde Koning gemaakt heeft, (1 Kon. 4: 32) niet meer dan dit lied der liederen is overgebleven, als zijnde een kort begrip van al de andere, waarin al de geheimenissen van het verbond der genade tot onderwijzing, vermaning en vertroosting van ons begrepen zijn. Want hoewel sommigen menen, dat de 127e Psalm, waarin gehandeld wordt over de zegen van het lichamelijk huwelijk als het wèl beleefd wordt (gelijk ook in de Psalm 128, en in dit lied der liederen gesproken wordt van de zegen van het geestelijk huwelijk tussen de Heere Christus en zijn uitverkorene kerke) ook door Salomo gemaakt is, niettemin is het zeer onzeker, of Salomo de auteur is van dien Psalm, gelijk onze nieuwe overzetters over de titel van dien Psalm zeer wel hebben aangemerkt.

Doch wat dit uitnemen lied aangaat, het is buiten allen twijfel, dat het door dien wijzen en hoogverlichte koning geschreven is, waarin de Heilige Geest voor ons heeft willen omvatten niet alleen de rechten en volmaakten troost onzer ziele, maar ook de korte en volmaakte regelen, hoe de bruid van Christus, dat is elke gelovige ziele, zich zelve gedragen moet jegens haar geestelijken Bruidegom in voorspoeden tegenspoed, in de kerk en in de staat, voor God en mensen, in leven en sterven. Zodat wij van dit lied wel, gelijk ook van de Psalmen Davids, ja van de ganse Schriftuur, met veel meer

recht mogen zeggen, 't geen Cicero van de studiën, dat is de betrachting van de natuurlijke wijsheid en geleerdheid, (Orat. p Archia poeta 26) zegt.

Deze studiën (zegt nij) voeden de jonkheid, zij verkwikken den ouderdom; in de voorspoed dienen zij tot sieraad, in de tegenspoed tot een troost en toevlucht j thuis zijn zij ons tot vermaak, buitenshuis doen zij ons geen belet: zij houden ons bij nacht gezelschap, al is het dat wij op reis te water of te land zijn. Deze lof past vrij wat beter op de Heilige Schriftuur in 't algemeen, en op dit lied in 't bijzonder. Want die natuurlijke wijsheid heeft wel haar voordeel onder de zon, maar niet daarboven, wel in dit leven, maar niet in het toekomende ; en daarom wordt zij door de wijzen Koning Salomo te dezen opzichte ijdelheid en kwelling des geestes, (Pred. 1: 16. 17, 18) geacht. Evenzo oordeelt ook de H. Apostel Paulus (1 Cor. 3: 19, 20). Maar de geestelijke wijsheid, die bestaat in de vreze Gods en de rechte kennis van Jezus Christus, (waarin alle schatten van wijsheid en kennis verborgen zijn Coloss. 2: 3) verlicht ons verstand, verkwikt onze zielen, zij geeft ons raad en daad in al hetgeen ons overkomt (Ps. 19), zij vertroost en dient ons tot een gezang in de plaatse onzer vreemdelingschap, en in allerlei verdrukking (Ps. 119: 4, 92) ja zij geeft het leven te midden van den dood (Pred. 7: 12).
Het merg nu dezer wijsheid vinden wij in dit Hooglied zo kort, en met zulken zoeten, hogen, hemelsen stijl beschreven, dat alle kinderen Gods, die zijn genade terdege gesmaakt hebben, moeten bekennen, dat ze in de Hemel worden opgetrokken, wanneer zij maar eens in de Lusthof gaan wandelen, om wat te plukken van de edele vruchten, die hierin geplant zijn. Aangaande de ontleding, de verklaring en toepassing, die wij daarvan gemaakt hebben, die heeft nu zo lange en zoveel proeven van vele hooggeleerde personen in onze Verenigde Provinciën doorgestaan, dat ze als met vuur beproefd is.
Want om nu te zwijgen van verscheidene particuliere adviezen van vele voortreffelijke Theologanten, die dit werk ernstig overgelezen, en hun zegel daaraan gehecht hebben, waarvan enige onder ons berusten, enige door de druk zijn bekend gemaakt, met name die van de Godzalige Welgeleerde D. D. Hieronymus Vogellius, tegenwoordig predikant te Enkhuizen, Henricus Geijsteranus en Samuel Ampsinck zal. mem., beiden gewezen predikanten te Haarlem en ten laatste de geleerde aanmerkingen van de edelen en wijd beroemde Heere Constantinus L'empereur, professor in de Hebr. taal te Leyden, die Zijn Ed. op ons verzoek, ons zeer vriendelijk medegedeeld heeft, zo is inzonderheid zeer opmerkelijk, dat de voortreffelijke hooggeleerde mannen, die het Oude Testament in onze taal, op last van de Heeren Staten-Generaal, en volgens de commissie en order van liet Synodus nationaal, hebben overgezet, in de verklaring van dit lied ons de ere hebben aangedaan, dat ze onze verklaring niet alleen hebben nagezien, maar voor 't grootste deel goedgekeurd en gevolgd; welke approbatie wij meer achten, dan die van honderd anderen in 't particulier, overmits zij uit naam van de algemene Nederlandse Kerke gedaan en door zoveel voortreffelijke Revisores in hun qualiteit bevestigd is.
Ontvang dan dit juweel met zodanigen harte, als het UEd. aangeboden wordt, en ga u zelven somtijds vermaken in dezen lusthof, als de zware lasten uwer bediening het enigszins zullen toelaten; zo twijfel ik in 't geheel niet, of UE. zal daarin overvloed van geestelijk genoegen vinden, gelijk zo vele vrome zielen tot nog toe daarin gevonden hebben.
Hiermede, Mijn Heer, UEd, met alle degenen, die UEd. aangaan, bevelen in de genadige hoede des Almachtigen, zal ik blijven die ik ben UEd. dienstwillige in de Heere, G. UDEMANS. ZIERIKZEE, 8 April 1643.

Aan Mijnheer **Mp. EEUWOUT TEELLINCK,** Ontvanger-Generaal van de Edel Mog. Heeren Staten van Zeeland.

Mijnheer, Van al de Grondstukken onzer Christelijke Religie is er geen, dat rijker is in lering, vermaning, en vertroosting voor een oprecht kind Gods, dan het verbond der Genade, dat is, dat wonderlijk en geestelijk huwelijk, hetwelk God de Vader in Christus met zijne uitverkorenen heeft gemaakt.
Het is overvloedig in lering, want er is geen hoofdstuk der zaligheid, dat zich verder uitstrekt en meer verborgenheden in zich bevat, dan dit verbond, zodat niet zonder reden de ganse Heilige Schriftuur, beschreven door de H. Profeten en Apostelen, naar dit punt inzonderheid de naam draagt, dewijl dat het voornaamste stuk is, dat daar in verhandeld wordt. Daarom worden de boeken der profeten genaamd het Oude Testament of Verbond (2 Cor. 3: 14), gelijk de Apostolische leer, die door de H. Apostelen en Evangelisten gepredikt en beschreven is, genoemd wordt (2 Cor. 3: 6.) het Nieuwe Testament of Verbond. Het is ook vol vermaningen in Christus, want er is geen krachtiger reden te bedenken, om een oprecht Christenmensen tot goede werken te bewegen, dan wanneer men hem zijn verplichting voorlegt uit kracht van dit verbond, waardoor hij verbonden is, om God te dienen in heiligheid en gerechtigheid alle de dagen zijns levens. De papisten vragen ons: Indien wij uit genade zalig worden zonder enige onzer verdiensten (gelijk wij naar de inhoud van dit verbond geloven en leren), wat behoeven wij dan goede werken te doen? Het antwoord is gereed: Omdat wij uit kracht van dit verbond daartoe verplicht zijn. Want zo luidt het verbond: "Ik zal uw God zijn, en gij zult mijn volk zijn."
Derhalve indien wij God voor onzen Vader willen houden, zo moeten wij ons gedragen als zijn kinderen in oprechte gehoorzaamheid. Het is ook vol vertroosting, want dit is de grond van alle vertroostingen, die God ooit aan zijn gemeente gedaan heeft; gelijk wij doorgaans in de Heilige Schriftuur zien, dat God, als Hij aan Abraham, Isaac, Jacob, David, of zijn Kerke in 't gemeen, enige beloften van geestelijken of tijdelijke zegen heeft willen doen, dit genadeverbond altijd tot een grondslag legt. Maar inzonderheid bij Hoséa 2: 18, 19., waar de Heere, onder enige andere beloften, alzo zegt: "Ik zal u mij ondertrouwen in Eeuwigheid: ja, Ik zal u mij ondertrouwen in gerechtigheid en in gericht en in goedertierenheid en in barmhartigheden. En Ik zal u mij ondertrouwen in geloof en gij zult den Heere kennen."
Deze spreuk is gedenkwaardig, overmits de ganse verborgenheid van dit genadeverbond ons zeer korte en duidelijk daarin wordt voorgedragen. Want in dit verbond, gelijk ook in alle verbonden, zijn deze twee hoofdzaken op te merken: Vooreerst de partijen, die het verbond aangaan, ten tweede de conditiën en voorwaarden, die zij aangaan, elk van zijn zijde. Beide deze zaken vinden wij in de voornoemde spreuk. De partijen, die dit verbond samen aangaan, zijn God en zijne gemeente. God is de voornaamste partij en de auteur des verbonds, te weten, God de Vader in de Zoon door de Heilige Geest. Daarom is het niet vreemd, dat sommige geleerde mannen aanwijzen, dat de toezegging van ondertrouwen driemaal herhaald wordt, om ons deze verborgenheid van de H. Drie-eenheid in te planten. Nochtans, aangezien de Zone Gods alleen onze Emanuel en Middelaar is, is Hij eigenlijk op een bijzondere wijze het Hoofd en de Bruidegom zijner gemeente. (Ef. 5: 25) De andere partij, nl. de Bruid van Christus is de uitverkoren gemeente, zo uit Joden als Heidenen, die daarna Gods volk genoemd wordt, dat van Hem ontfermd is (Efeze 5: 22, 23). De conditiën zijn met name drie.

De eerste geldt de *duur dezes verbonds*, te weten dat het duren zal in der eeuwigheid, opdat de gelovigen niet zouden denken, dat dit verbond mettertijd zoude vervallen, gelijk het verbond der wet, hetwelk de Heere gemaakt had met de kinderen Israëls, toen Hij ze bij de hand nam en uit Egypte leidde, en dat zij gebroken hebben (Jer. 31: 32.) Maar dit verbond is duurzamer, omdat het in betere beloften bevestigd is en omdat onze Heere Jezus Christus daarvan borg geworden is. (Heb. 7: 22 Heb. 8: 6.)
De tweede conditie geldt *de vergeving der zonden*, want alzo zegt de Heere: "Ik zal u mij ondertrouwen in gerechtigheid en gericht, in goedertierenheid en barmhartigheid", dat is te zeggen, volgens de verklaring van Jeremia 31: 34: "Ik zal hun ongerechtigheid vergeven en hunner zonden niet meer gedenken." En dat uit loutere barmhartigheid, zonder enige uwer verdiensten; nochtans in gerechtigheid en gericht, dat is, om de genoegdoeningen Christi, want Hij is Jehovah, die onze gerechtigheid is (Jer. 23: 6. 2 Cor. 5: 21.)
De derde conditie handelt van de wedergeboorte, want zo spreekt de Heere: "Ik zal u mij ondertrouwen in geloof, en gij zult de Heere kennen," dat is te zeggen volgens de verklaring van Jer. 31: 33: "Ik zal Mijn wet in hun binnenste geven, en zal die in hun hart schrijven, en Ik zal hun tot een God zijn, en zij zullen Mij tot een volk zijn, en zij zullen niet meer een iegelijk zijnen naaste en een iegelijk zijnen broeder leren, zeggen: Kent de Heere want zij zullen Mij allen kennen van hun kleinste af tot hun grootste toe, spreekt de Heere."
Hier zien wij, dat onder dit geloof en deze kennis niet wordt verstaan een historisch geloof of een blote kennis Gods, maar een vruchtbare kennis en een geloof, dat door de liefde werkzaam is. Want die God liet heeft kent zoals men behoort te kennen, en die is ook van God gekend (1 Cor. 8: 3.). We moeten ook opmerken, dat, hoewel geloof en wedergeboorte van ons vereist worden als conditiën, die wij van onzen kant moeten onderhouden, evenwel de Heere ze door Zijnen Heilige Geest in ons moet werken; want dit ganse verbond is gegrond in genade en barmhartigheid, alzo dat wij aan God niet kunnen geven, of wij moeten dat eerst van hem ontvangen. Wie ziet nu niet, hoe gewichtig en noodzakelijk de kennis van dit verbond der genade zij, overmits daarin begrepen is het merg van het H. Evangelie en het woord der verzoening, als met name de kennis Gods en Zijns Zoons Jezus Christus, de kennis van de rechte Kerk Christi, insgelijks al de beloften Gods van de vergeving der zonden, van het geloof, de wedergeboorte, de volharding der heiligen, enz. Daar is immers niemand onder de Christenen, of hij zoude gaarne op de Bruiloft des Lams verschijnen; maar hoe kan hij daar verschijnen, tenzij hij een oprecht lidmaat van deze Bruid, en alzo in dit verbond begrepen zij? En hoe kan hij in dit verbond begrepen zijn, tenzij hij het rechte geloof hebbe?
Hoe kan hij ook het rechte geloof hebben, tenzij hij Christus en zijn gemeente recht kenne, en grondig de middelen versta, om met beiden gemeenschap te krijgen ter zaligheid? Want buiten Christus en zijn rechte gemeente is geen zaligheid te zoeken noch te vinden (Ef). 5: 23.) Ik laat nu daar, dat de rechte kennis van dit Genade-verbond zeer krachtig is om verscheidene hoofddwalingen te wederleggen, waarmede de kerke Gods van oudsher bestreden is en alsnog bestreden wordt, met name die nopens de persoon en het ambt van Jezus Christus, van de merktekenen van Christus' gemeente, daarbij van de verkiezing en de roeping ter zaligheid, van de rechtvaardigmaking, heiligmaking, volharding der heiligen enz. Van welke punten en meer andere, de waarheid niet grondiger kan verstaan, en de tegenstrijden dwalingen niet krachtiger kunnen weerlegd worden, dan uit de inhoud van dit verbond der genade, gelijk ik acht, dat alle verstandige en rechtzinnige Christenen mij zullen toestemmen, zo behoren dan alle Christenen, die gaarne zouden verschijnen op de

zalige bruiloft des Lams, dezen Bruidegom met zijne Bruid mitsgaders de eeuwigen band, die daar tussenbeiden is, grondig te leren kennen, en van hart te pogen, dat zij daaraan gemeenschap mochten krijgen door een oprecht geloof, hoop en liefde. Om nu tot deze kennis te geraken, moeten wij tot de Heilige Schriftuur komen, want daaruit moeten wij niet alleen Jezus Christus, maar ook de Kerk van Christus leren kennen, zoals Augustinus zeer wel zegt (Epist. 166.).
Maar onder de andere boeken der Heilige Schriftuur, waar in ons dit geestelijk paar mitsgaders de eeuwige onvergankelijke liefde, die er tussenbeiden is, zeer levendig met al hun verwen afgemaald worden, is, naar het oordeel van alle godvruchtige en geleerde mannen, een uitnemend en kostelijk juweel het Hooglied van Salomo. Want de Heilige Geest heeft hier met opzet, onder de gelijkenis van een getrouwen Bruidegom en zijn Bruid willen voor ogen stellen niet alleen de rechte beschrijving van de Heere Christus en zijn gemeente, maar ook de wonderlijken band van eeuwige liefde en trouw, die daar tussen beiden is.
Daarom ben ik menigmaal verwonderd en bedroefd geweest, niet alleen dat dit kostelijk kleinood bij de gemeente Gods weinig bekend was (immers in ons Nederland), maar inzonderheid, dat vele Gereformeerde Christenen, die zich laten voorstaan dat zij al vrij wat weten, in die ketterij steken, dat het gans niet oorbaar is, dit boek voor de gemeente uitteleggen, en dat eendeels om de duisternis van de stof (zoo zij zeggen), anderdeels ook omdat de manier van spreken, die hier gehouden wordt, zeer lichtelijk van vleselijke mensen zoude misduid kunnen worden. En hoewel deze lieden hierna in de inleiding het antwoord zullen vinden op deze hun tegenwerpingen, moeten wij evenwel op deze plaats dit stuk wat nader ondertasten, opdat de Godvruchtige harten door dit vooroordeel straks in 't portaal van dit boek niet zouden gestuit noch opgehouden worden.

Vooreerst, vragen wij hun, of dit Hooglied niet is ingegeven door de Heilige Geest? Indien zij rechte Christenen zijn, moeten zij bekennen van ja. Wij vragen ten tweeden, of dan dit boek ook niet nuttig is tot lering, wederlegging, onderwijzing verbetering, en vertroosting der gemeente Christi? Dezen grond kunnen zij ook niet loochenen, want hij staat vast in plaatsen als Rom. 15: 4, 2 Tim. 3: 16. Het wordt ook hierna in de inleiding wat breder door ons bewezen. Wij vragen ten derde, of wij deze vruchten wel kunnen trekken uit een boek, dat wij niet verstaan?
Het woord is gereed: Neen. Want een boek, dat toegezegeld is, kan zoolang het zo is, ons noch lering noch vertroosting aanbrengen. Wij vragen ten vierde, of de gewone lidmaten der kerke, ja zij zelven die zich laten voorstaan, dat ze al veel weten, deze verborgenheden wel kunnen verstaan, tenzij ze door iemand anders hun worden uitgelegd? De kamerling antwoordt: Neen (Act. 8: 31). En alle oprechte Christenen, die niet door eigenwijsheid opgeblazen zijn, zullen dat ook bekennen. Hieruit volgt dan krachtig, dat de verklaring van dit boek hoog nodig is, indien wij anders het oogmerk bereiken willen, waartoe het van de Heilige Geest is ingegeven.

En hierin hebben wij de overeenstemming van een wolk van getuigen, dat is, die ontelbare zo oude als nieuwe leraars, welke over dit boek geschreven hebben als Origenes, Gregorius Nyssenus, Philo Carpathius, Theodoretus, Aponius, Cassiodorus, Gregorius Magnus, Justus Orgelitanus, Bernardus, Beda, Haijmon, Anselmus, Willeramus Abbas, Angelomus, Rupertus, Richardus de S. Victore, Nicolaus Lyranus, Joannes Gerson enz.
Het is dan een grote ondankbaarheid jegens God dat, daar Hij ons zijn Woord toebetrouwd heeft als een kostelijke schat en onze eeuw zo uitnemend gezegend heeft,

niet alleen met de kennis van de Hebreeuwse en Griekse talen (welke zeer nodig zijn om de Heilige Schriftuur grondig te verstaan, gelijk Augustinus zeer wel aantoont Lib. 2 de Doet. Christ. Cap. 11), maar ook met zo grote klaarheid des Evangelies, als er ooit na den tijd der Apostelen geweest is, evenwel sommigen onder de Christenen dezen schat in zijn geheel of ten dele in de aarde willen begraven, gelijk de onnutte knecht deed, terwijl wij dien nochtans tot winst behoorden aan te leggen. Het is ook een groot ongelijk, dat zij de gelovigen kinderen Gods aandoen, dat zij dit boek voor hen willen verzegelen, alzo dat zij dat moeten overslaan, of zonder profijt lezen, hetwelk een plaag is, waarmee de Heere de ongelovigen dreigt (Jes. 29:11.) Ik geef ook alle recht Gereformeerde Christenen in bedenking, of het niet naar de zuurdesem van 't Pausdom smaakt, dat men de Heilige Schriftuur zodanige duisternis wil toedichten, dat zij periculeus of immers onnut voor de gewone Christenen is om te lezen, ja voor de predikanten om te verklaren. Maar hierop zullen zij mogelijk antwoorden: "Wat behoeven wij ons hoofd te breken met plaatsen der Schriftuur, die zo duister zijn, overmits wij in de klare plaatsen kunnen vinden al hetgeen ons nodig is te geloven en te doen?"
Maar waarom zeggen zij niet meteen, dat de Heilige Geest zijn moeite wel had mogen sparen, als Hij ons deze duistere plaatsen (zoo als zij die noemen), ja gehele boeken heelt gegeven? Wij antwoorden dan met Augustinus (lib. 2 de Doet. Christ. Cap. 11), dat de Goddelijke Voorzienigheid sommige spreuken duister heeft laten beschrijven, om door de arbeid, daaraan te besteden, onzen trots te temmen en ons vernuft van walging te bevrijden, die lichtelijk klein begint te achten al zulke dingen, die met kleine moeite gevonden zijn. Bovendien heeft deze figuurlijke manier van spreken, wel verstaan zijnde, een bijzondere kracht en zoetigheid, om het hart te bewegen, meer dan de eenvoudige Spreuken, gelijk dezelfde schrijver dat aantoont met een voorbeeld uit het vierde hoofdstuk van dit Hooglied.
En kort daarna trekt hij dit besluit: De Heilige Geest (zegt hij) heeft op een voortreffelijke en heilzame wijze de Heilige Schriftuur alzo getemperd, dat de klare plaatsen dienen om den honger te blussen en de duistere, om de walging weg te nemen. Want die geheel niet kunnen vinden wat zij zoeken, moeten honger lijden en die niet met al zoeken, om dat het al te gereed is, zouden lichtelijk beginnen te walgen." Maar zij komen verder en zeggen: laat de geleerde dit Hooglied onderzoeken, laat het verklaard worden aan de Hogescholen, maar in de kerk dient het voor het volk niet verklaard te worden. "Wij antwoorden: Deze lieden willen wijzer zijn dan God, die dit Hooglied nevens andere boeken der Heilige Schriftuur aan de ganse gemeente toebetrouwd heeft, en daar is geen reden ter wereld, waarom men dit boek meer uit de kerk zal uitmonsteren dan de Openbaring van Johannes, waar van de Heilige Geest zegt: "Zalig is hij die leert en zijn zij die horen de woorden dezer profetie en die bewaren hetgeen in dezelve geschreven is; want de tijd is nabij." (Openb. 1: 3.) Zij zijn ook al wijzer dan vele oude en nieuwe uitleggers, die dit Hooglied ten dienste van de gemeente Christi verklaard hebben in hun moedertaal, sommigen in preken, sommigen in geschreven uitleggingen gelijk de Griekse leraars in het Grieks, de Latijnse in het Latijn, sommige Franse in het Frans, sommige Hoog-Duitse in 't Hoog-Duits, verscheidene Engelse in het Engels.
Maar, zeggen zij, moeten wij niet eerst de "klare plaatsen der heilige Schriftuur leren verstaan, eer wij tot de duistere komen?

Wij antwoorden: Ja zeker, maar onder deze conditie, dat wij dagelijks pogen toe te nemen in de kennis Gods en allengskens volmaakt te worden in het verstand, volgens de vermaningen Paulus in Cor. 14: 20 en Hebr. 6: 1. Dat wij ook nooit tot die

vermetelheid komen, dat wij op onze eigen hand enige boeken of stukken der Heilige Schriftuur voor onnut of onnodig keuren, maar dat wij met eerbied onderzoeken alle de Heilige Schriften, die van Christus getuigen, waartoe dit Hooglied geenszins als de minste moet gerekend worden. Dit wordt ons door Augustinus zeer fijn verklaard (in Lib. 2. Doet. Chr. Cap. 9). "In de klare plaatsen der Heilige Schriftuur (zegt hij) vinden wij al de dingen, die behoren tot het geloof en de manier van leven d. i. de hoop en de liefde. Als wij nu aan de taal der Heilige Schriftuur tamelijk gewend zijn, moeten wij voortgaan met te ontvouwen en te onderzoeken die plaatsen, die wat duisterder zijn, alzo, dat wij aan de klare plaatsen voorbeelden moeten ontlenen, om de duistere te verklaren. Die getuigenissen, die een zekere betekenis hebben, moeten ons uit de twijfel helpen omtrent diegene, waarvan de verklaring zo zeker niet is. Het staat dan vast, overmits dit Boek onder andere van de Heilige Geest ingegeven is tot onze vertroosting en stichting, dat het ook zowel als een ander boek der Heilige Schriftuur voor de gemeente Gods mag en behoort verklaard te worden.

Maar ik beken gaarne, dat er zoveel tot deze verklaring vereist wordt, dat ik niet dan met vreze en beven hiertoe gekomen ben als ik bij mij zelven overleide de majesteit der verborgenheden en mijne zwakheid daartegenover. Nochtans ben ik wederom beginnen moed te scheppen, toen ik de genadige beloften bedacht, die God doet aan al diegenen, die uit een rechten ijver tot zijn eer en tot stichting der gemeente de behoorlijke middelen gebruiken, om tot geestelijke wijsheid te komen. Deze middelen, die ons zeer heerlijk beschreven zijn in Spr. 2: 3 en 1 Thess. 5: 17 hebben wij naar onze zwakheid gepoogd te gebruiken en wij mogen oprecht betuigen, dat wij geen moeite gespaard hebben om Gods kerk hierin enigen dienst te doen. Wij komen hier ook niet pronken met onze eigene wijsheid, maar wij danken God, die ons benevens de fakkel der Heilige Schriftuur zoveel heerlijke lichten ontstoken heeft - ik meen de schriften van vele Godzalige en geleerde mannen, door welke wij in dit gewichtig werk (gelijk wij vrijmoedig belijden) zeer geholpen zijn, met name van Bernardus, Willeramus Abbas, Franciscus Lamberti van Avignon, Joannes Mercerus, Theodorus Beza, Emm. Tremellius, en Fr. Junius, Guillichmus Tomson, Dud. Fennerus, Thomas Brigtman, George Gyffard, Willem Gouge, Joannes Duijve, Jos. Halle enz.

Wat nu onze verklaring aangaat, daarover staat aan ons niet te oordelen, maar wij onderwerpen haar met allen eerbied en deemoedig aan het gezonde oordeel van alle Godvruchtige geleerde mannen, die de Hebreeuwse taal en de verborgenheid der Godzaligheid in den grond verstaan, verzoeken van hen, gelijk ergens een treffelijk leraar doet: Al wie dit leest, laat hij, waar hij met ons verzekerd is, met ons voortgaan; waar hij met ons twijfelt (want wij profeteren ten dele en wij kennen tendele), laat hij daar met ons zoeken en bidden: waar hij zijn eigene dwaling merkt, laat hij daar tot ons keren; en zo hij merkt, dat wij ergens in missen, laat hij ons daar vriendelijk terecht helpen; laat ons alzo samen de weg der liefde ingaan, trachten tot Hem te komen, van wien geschreven is: "Zoek Zijn aangezicht ten allen tijde." Voorts bidden wij andere gewone Christenen, dat zij niet oordelen vóór de tijd, noch lasteren wat zij niet verstaan, maar dat ze met verstand en aandacht de draad van onze verklaring over ieder Hoofdstuk volgen, niet bij stukken en brokken maar achtereenvolgens; laten ze dan oordelen zonder partijschap naar de mate des geloofs. Dat ik nu deze verklaringen UEd. heb willen opdragen, daartoe hebben wij met name deze twee reden bewogen:

1e. Omdat UEd. van jongs af opgevoed is in de woorden des geloofs en der gezonde leer, alzo dat de Christelijke kerk, waarin gij geboren zijn, als ook die, waarin gij nu verkeert, UEd. dit getuigenis moeten geven, dat gij altijd de verborgenheid des geloofs hebt trachten te bewaren in een reine consciëntie. Wij willen dan onzen arbeid in uwen persoon aanbieden aan de rechte bruid Christi, dat is de gemeente der uitverkorenen, want het gaat die alleen aan, zij kan dat ook alleen verstaan en recht gebruiken ter zaligheid;

2e. Heb ik hiermede onze oude Christelijke vriendschap willen bezegelen, die meer dan 13 jaren tussen ons geweest is en die ons menigmaal gelegenheid gegeven heeft te spreken van onze gemene zaligheid en de hoop, die ons in de hemelen weggelegd is, waarover in dit goddelijk en hemels lied zeer levendig gehandeld wordt.
Ik vertrouw, dat UEd. dit geestelijk juweel, waarvan ik de waardigheid door dezen mijnen arbeid heb gepoogd te ontdekken, zal ontvangen met zo vriendelijk hart als het UEd. aangeboden wordt. Hiermede, Mijnheer, dezen besluitende, zal ik God bidden, dat Hij UEd. mitsgaders alle uitverkorenen door dit troostelijk lied wil vervullen met geestelijke vreugde en versterken tot heiligheid, voor onzen God en Vader, in de toekomst onzes Heeren Jezus Christus met alle Zijn heiligen.

UEd. dienstwillige in den Heere

GODEFRIDUS GORNELISZ UDEMANS.
ZIERIKZEE,

18 Februari 1616.

Korte en duidelijke verklaring van het Hooglied van Salomo.

Inleiding. De tempel van Salomo was eertijds zo gebouwd, dat daarin drie vertrekken waren.
Eerst *het voorhof* of de voorzaal, waar de gewone toehoorders kwamen, om de verklaring der wet en der profeten te horen, en de godsdienst, die door de priesters bediend werd, te aanschouwen.
Daarna *het Heilige,* waar het Altaar stond met al zijn gereedschap, insgelijks de tafel met de toonbroden enz., waar de Priesters en Levieten verschenen, om de offeranden en de andere delen van de godsdienst te verrichten.
Ten derde *het Heilige der Heiligen,* hetwelk een afschaduwing des hemels was; daar was de Arke des Verbonds, die met de Cherubim der heerlijkheid bedekt was, en hier mocht niemand ingaan, dan alleen de Hogepriester, en dat eens in het jaar, niet zonder bloed. Naar dit fatsoen en deze orde schijnen ook de drie boeken van de koning Salomo, te weten zijn *Spreuken,* de *Prediker* en het *Hooglied* beschreven en gesteld te zijn. Want de *Spreuken* bevatten vele eenvoudige en leerzame spreuken, welke zijn als melk en eerste beginselen, die gemakkelijk kunnen begrepen worden door de nieuwelingen in de school van Christus. De *Prediker* gaat veel hoger; om die les wel te verstaan is een geoefend verstand van node.
Het *Hooglied* klimt tot in het Heilige der Heiligen, en, om zo te spreken, m het kabinet en de geheimste kamer des Konings, omdat niet alleen een wel geoefend verstand, maar ook geheiligde ziels werkingen worden vereist, om de verborgenheden, die daarin steken, wel te doorgronden. Daarom wordt ook dit boek door de Joodse leraars het Heilige der Heiligen genaamd; en zij hebben al van oude tijden af geordineerd, dat niemand dit Hooglied, het. begin en het einde van Ezechiël, en het eerste Hoofdstuk van Genesis zou lezen dan die den ouderdom van dertig jaren (op welken leeftijd de priesters hun ambt begonnen te bedienen) bereikt had, te kennen gevende, dat hiertoe een mannelijk en gezet verstand vereist werd. Dit wordt van ons niet medegedeeld, om iemand van het onderzoek van dit uitnemend lied af te schrikken, maar opdat elk zoude toezien, dat hij behoorlijker wijze daartoe kome. Want als wij het beginsel van de lere Christi nu tamelijk verstaan, mogen en moeten wij pogen, tot de volkomenheid voort te gaan. (Hebr. 6: 1). En als wij nu gevoelen, dat Christus in ons woont door het geloof (Eféze 3: 17), moeten wij God bidden, dat wij met alle Heiligen mogen begrijpen, welke zij de breedte, de lengte, de diepte en de hoogte en bekennen de uitnemende liefde van de kennis van Christus, opdat wij mogen vervuld worden tot alle volheid Gods. Het is zeker, dat deze verborgenheden nu beter kunnen verstaan worden door de gelovigen des Nieuwen Verbonds dan eertijds door de gelovigen in het Oude Verbond; overmits wij nu vrijheid hebben tot de ingang des heiligdoms door het bloed van Jezus, door de nieuwen en levenden weg, dien Hij ons bereid heeft door de voorhang, dat is door zijn vlees. Maar eer wij komen tot de verklaring van de tekst dezes lieds, zal het nuttig en profijtelijk wezen, dat wij eerst, bij manier van inleiding, deze vier stukken verhandelen, die dit boek in het algemeen aangaan:Vooreerst wie de auteur en schrijver van dit lied is; ten tweede wat stof daarin behandeld wordt; ten derde wat stijl en manier van spreken daarin gevolgd wordt; ten vierde, wat het oogmerk en de nuttigheid van het ganse boek is.

Want deze vier stukken zullen ons groot licht geven bij de behandeling van de tekst, die wij voor hebben.

I. **De Auteur van dit lied.**
De Auteur en Ingever van dit lied is de Heilige Geest, de schrijver Salomo, de zoon van David, koning te Jeruzalem. Dat de Heilige Geest dit lied heeft ingegeven is bij de Kerke Gods altijd buiten twijfel geweest. Maar om ons geloof te versterken en onze harten te beter tot eerbied te verwekken, als ook om de eenvoudigen te wapenen tegen de lasteringen van sommige wargeesten, die dit uitnemende lied hebben willen verdacht maken zullen wij sommige redenen bijbrengen, om dat te bevestigen. 1. Al de boeken, die door God aan de Joodse kerk toebetrouwd zijn bevatten de woorden Gods en zijn derhalve ingegeven van de Heilige Geest. Het Hooglied is onder andere boeken aan de Joodse kerk door God toebetrouwd, derhalve bevat het de woorden Gods en is 't ingegeven door den Heiligen Geest. Het eerste deel van deze sluitrede staat vast volgens plaatsen als Rom. 3: 2 (Want dit is wel het eerste, dat hun de de woorden Gods zijn toebetrouwd), 2 Petr. 1: 20, 21. (Dit eerst wetende, dat geen profetie is van eigen uitlegging, want de profetie is voortijds niet voortgebracht door de wil eens mensen, maar de heilige mensen Gods, van de Heiligen Geest gedreven zijnde, hebben ze besproken.) Het tweede deel van het bewijs gaat ook vast, want de Joodse kerk heeft altijd het Hooglied met de twee andere boeken van Salomo, te weten de Spreuken en de Prediker, geteld onder de heilige boeken en het geschreven woord Gods van Salomo's tijden af tot nu toe (want niemand kan ons het tegendeel tonen), dus volgt het besluit, dat het lied is ingegeven van de Heilige Geest.

2. Omdat het in de grond en de manier van schrijven overeenstemt met de andere canonieke boeken van het O. en N. Testaments; want de geestelijke gemeenschap tussen Christus en zijne gemeente wordt menigmaal vergeleken bij een huwelijk als met name Jes. 62: 4; Jer. 3: 1; Ezech. 16: 23; Hosea 2 maar inzonderheid Psalm 45; Efez. 5: 25; Openb. 21:2. Deze geestelijke gemeenschap wordt in het Hooglied met opzet behandeld, zo levendig en overvloedig, dat andere plaatsen der Heilige Schriftuur, die daarvan spreken, maar kleine straalkens zijn vergeleken bij deze volle rivier; ja zij hebben daarop hun ogen zo geslagen, dat ze menigmaal de eigen woorden van dit lied gebruiken, gelijk wij in de verklaring van de tekst breder bewijzen zullen. Om nu dadelijk een klein proefje te geven, laten wij dit met name bij de Apostel Paulus Eféze 5: 27 zien. Want de titel, dien hij daar de kerke geeft, dat ze heerlijk is en noch smet, noch rimpel heeft, is genomen uit Hoogl. 4: 7. Daarom noemt hij haar ook een reine maagd, die tot Christus als tot haar Bruidegom gebracht wordt (2 Cor. 11: 2.) De Heere Christus zegt ook Matth. 10: 16, dat wij oprecht moeten zijn gelijk de duiven, wat genomen is uit Hoogl. 6: 9, waar de Kerk een duive genoemd wordt. Christus zegt Joh 6: 44: "Niemand kan tot Mij komen, tenzij de Vader, die mij gezonden heeft, hem trekke"; wat genomen is uit Hoogl. 1: 4. "Trek mij; wij zullen u nalopen." De Openbaring van Johannes spreekt menigmaal van de bruiloft des Lams en van de vrouw des Lams, welke spreekwijzen zeer duidelijk hieraan ontleend zijn. Wij lezen, dat de Heere Christus Openb. 3 zegt: "Zie, Ik sta aan de deur en Ik klop"; deze manier van spreken is klaarblijkelijk ontleend aan Hoogl. 5: 2. Kortom, overmits dit boek niet alleen overeenstemt met de andere boeken der Heilige Schriftuur, maar dat het ook is als een klare fontein, waar de volgen profeten en Apostelen uit geschept hebben, als zij van het geestelijke huwelijk tussen Christus en zijn gemeente hebben willen handelen, zo blijkt daaruit klaar, dat het van de Heilige Geest is ingegeven.

3. Dit blijkt ook uit de titel van het Boek, want het wordt genoemd het Lied der liederen, dat is een uitnemend Hooglied, dat alle andere te boven gaat. Dezen titel moeten wij toestaan of niet. Staan wij hem toe, dan moet dit lied door de Heiligen

Geest ingegeven zijn, want een menselijk lied kan noch mag boven andere Psalmen en Lofzangen gezet worden, waarvan alle Christenen buiten twijfel geloven, dat zij ingegeven zijn door de Heilige Geest. Staan wij hem niet toe, dan moeten wij het derde gebod verloochenen, namelijk het dreigement, dat daaraan hangt, dat de Heere niet zal onschuldig houden, die zijnen naam misbruikt. Want dat ware immers een gruwelijk misbruik van Gods naam, dat iemand een menselijk geschrift zou gaan zetten in de rij der goddelijke boeken en dat hij dit zoude gaan verheffen boven de Psalmen Davids en andere heilige lofzangen (Ps. 12: 7; Spr. 30.). Hoe zoude God Almachtig, die ijvert voor zijn ere, zulke lastering ongestraft laten? Nochtans lezen wij niet, dat Salomo over dezen titel ooit bestraft of gestraft is. Hoe zoude de waarachtige God, wiens woorden al te samen doorloutert zijn als zilver in de smeltkroes, beproefd zevenmaal, zulk een smet en lasterlijke naam in 't midden van zijn heilig woord zo langen tijd kunnen verdragen en door de vingers zien met groot gevaar voor zijn ere en de zaligheid zijner uitverkorenen?
Zo volgt dan uit de titel krachtig, dat dit Lied van de Heiligen Geest is ingegeven, anders moesten wij openbare lasteringen toelaten en meteen de ganse Heilige Schriftuur verdacht maken, hetwelk bij alle oprechte Christenen een gruwel is om te denken. 4. Omdat dit boek nevens andere geschriften van het O. Testament van Christus en zijn Apostelen in het nieuwe Testament bevestigd is. Want onze Heere Christus heeft de Joden nooit bestraft over den kanon en het getal van de boeken des ouden Testaments, maar wel over hun menselijke inzettingen en valse leringen (Matth. 5, 15, 23). Ja Hij neemt al *die* boeken aan als zijn getuigen, die de Joden voor Heilige Schriftuur hielden, waarin ze het eeuwige leven meenden te vinden (Joh. 5: 39). Hij verdeelt ook deze Schriftuur in drie delen, te weten in de Wet, de Profeten en de Psalmen, en Hij heeft zijn discipelen daarheen gewezen, om hun geloof te versterken (Luk 24:44).
Deze verdeling was onder de Joden gebruikelijk, als blijkt uit Josefus tegen Appio b. 1. Onder de Wet verstaan zij de vijf boeken van Mozes.
Onder de profeten verstaan zij de geschiedenissen en profetieën, die beschreven zijn na den dood van Mozes tot Arthasartha of Artaxerxes, de koning der Perzen, toe.
Onder de Psalmen verstaan zij niet alleen de Psalmen Davids, maar al de goddelijke lofzangen en heilige boeken, die in dicht gesteld zijn, onder welke het Hooglied als een bijzonder juweel altijd gesteld is.
De Apostel Paulus noemt ook die boeken met den naam van de Heilige Schriftuur, die Timotheüs van jongs at geleerd had in de school der Joden, en hij verklaart, dat ze van God zijn ingegeven en de mens kunnen wijsmaken tot zaligheid (1 Tim. 3:15). Zo blijkt dan, dat die boeker, welke de Joodse kerk voor Gods Woord heeft aangenomen, door Christus en zijn Apostelen als canoniek bevestigd zijn, derhalve ook het Hooglied. Daarom is het een gruwelijke en goddeloze vermetelheid van sommigen geweest, die dit hemelse lied uit de rij van de canonieke boeken hebben willen uitmonsteren, meer staande op hun verdorven verstand en vleselijk oordeel dan op de autoriteit van de Kerk des ouden en nieuwen Testaments, ja van de Heere Christus en zijn Apostelen. De redenen, die zij voortbrengen tegen de autoriteit van dit Boek, zijn lichtelijk te beantwoorden.

Vooreerst zeggen zij: In dit ganse lied vinden wij niet, dat er van God gewag gemaakt wordt met enen dier namen, waarmede Hij gewoonlijk in de Schriftuur genaamd wordt als Jehovah, Elohim, El, Adonai, Jah enz., daarom is het van God niet ingegeven.

Antwoord. Het is onwaar, dat God hier niet genoemd wordt met een Zijner gewone namen, die in de andere goddelijke Schriften bekend zijn, want Hij wordt hier beschreven onder de naam en persoon van een bruidegom en wettigen man, en die naam is zeer wel bekend in de andere goddelijke Schriften, als te voren bewezen is. Met name dient hier Hos. 2:15: "En het zal te dien dage geschieden, spreekt de Heere, dat gij mij noemen zult: Mijn man, en Mij niet meer noemen zult: Mijn Baal." Derhalve vervalt het besluit, te meer dewijl alle boeken der Heilige Schriftuur niet enerlei stijl hebben, maar elk houdt de stijl, die past op de stof, want een anderen stijl hebben de historiën, een anderen stijl hebben de profetieën der profeten, een anderen stijl hebben de lofzangen. Nu de stijl van dit lied komt gans overeen met den 45en Psalm.

T*en tweede* zeggen zij: dat Salomo hier zijn eigen huwelijk met de dochter van Farao, die hij boven alle zijn vrouwen beminde, beschrijft, en menen dat te bewijzen uit Hoogl. 1: 9, 3:11, 6: 8.
Antwoord. Salomo is een afschaduwing geweest van Christus zo in zijn huwelijk als in zijn koninkrijk, en de dochter van Farao is een afschaduwing geweest van de Kerk, die verzameld is uit de heidenen, welke Christus uit het rijk des duivels en de macht der duisternis gebracht heeft tot zijn wonderlijk licht en rijk der genade; maar daaruit volgt niet, dat Salomo niet hoger zoude gezien hebben dan op zijn eigen huwelijk, maar juist het tegendeel. Want de schaduw heeft altijd een figuur van het lichaam, dat zij navolgt. Daarbij bevinden wij, dat in de beschrijving van de Bruid en de Bruidegom zulke dingen worden gezegd, die op een gewone vrouw of een gewonen man kwalijk toegepast kunnen worden als met name Hoofdst. 4 en 7. Daar toch wordt de hals der bruid vergeleken bij een elpenbenen toren, hare neus bij de toren op Libanon, hare ogen bij de vijvers te Hesbon. Insgelijks dat zij verschrikkelijk is als de legers met vliegen banieren enz. Deze en dergelijke gelijkenissen passen niet op een natuurlijke vrouw, maar wel op de kerk Gods. Hoe past ook op de dochter van Pharao, dat er Hoofdst. 4: 6 staat "dat ze daarom zwartachtig is, omdat de kinderen harer moeder tegen haar ontstoken zijnde, haar hadden gedwongen de vreemde wijngaarden te hoeden?" Insgelijks, dat ze haar bruidegom bij nacht ging zoeken langs de straten en dat ze door de wachters verwond werd (Cap. 5: 6)? Hoe past ook op Salomo, dat er Cap. 2: 8 staat: "zie hem (mijn liefste), hij komt, springen op de bergen, huppelen op de heuvelen?" Insgelijks, vs. 9: "Mijn liefste is gelijk een ree ot een welp der herten; zie hij staat achter onzen muur, kijken uit de vensters, blikken uit de traliën." Insgelijks Cap. 4: 7. "Zeg mij aan, gij dien mijne ziel liefheeft, waar gij weidt, waar gij de kudde legert op de middag." Deze en meer andere spreuken die in den tekst breder zullen verklaard worden tonen genoegzaam, dat dit Hooglied hoger klimt dan tot het tijdelijk huwelijk van Salomo of enigen sterfelijk mens.

Ten derde zeggen rij: Dit lied is vol verliefde wijzen van spreken, daarom is het niet ingegeven door de Heilige Geest.
Antwoord. Zo dit bewijs gelden mocht, zouden wij ook moeten uitschrappen Ps. 45, Ezech. 46 en 23, Hoséa 2 en meer andere. De Heilige Geest spreekt met ons gelijk een voedster met haar kind doet. Maar wee onzer indien wij de woorden Gods, die troostrijk zijn, met onze vleselijke gedachten gaan bezoedelen en verdraaien (zoveel in ons is) tot ons eigen verderf.

Ten vierde zeggen zij: dat dit boek in het nieuwe Testament niet wordt aangehaald, waarom het niet voor canoniek kan gehouden worden.

Antwoord. De wet, de Profeter, en de Psalmen zijn tezamen bevestigd in het Nieuwe Testament, daartoe behoort ook het Hooglied, daarom is het ook canoniek zowel als de Psalmen Davids. Bovendien al hebben we geen uitgedrukte aanhalingen van dit boek in het Nieuwe Testament (gelijk ook niet van sommige andere boeken des Ouden Testaments), niettemin blijkt, dat niet alleen de grond, maar ook vele eigene woorden en spreuken van dit lied in het Nieuwe Testament van Christus en zijn Apostelen aangenomen en gevolgd zijn, zoals te voren bewezen is. Het staat dan vast, dat de auteur van dit lied is de Heilige Geest. Dat nu Salomo de schrijver daarvan is, is buiten twijfel en de titel brengt het rondelijk mede. En dit dient ons zeer tot aanbeveling van dit lied. Overmits hij geweest is de wijste van alle gewone mensen, die ooit op aarde geweest zijn, daarom moeten wij verzekerd zijn, dat de Heilige Geest door dit waardig instrument wat bijzonders heeft willen openbaren tot vertroosting en stichting zijner gemeente. Hetwelk ook daaruit blijkt, dat de goddelijke Voorzienigheid dit enig lied bewaard heeft ten beste zijner gemeente, daar toch Salomo 4005 liederen gemaakt heeft (4 Kon. 4: 34), waarvan dit enige lied is overgeschoten als het kostelijkste juweel van alle, en, zoals enigen menen, als een kort begrip van de rest. Daarom wordt het ook genoemd het Lied der Liederen, dat is het hoogste en uitnemendste lied, dat door Salomo gemaakt is, ja dat onder alle de Psalmen blinkt en uitmunt als een grote en kostelijke diamant onder vele paarlen.

II.

De stof van dit lied.

De stof van dit lied is een bruiloftsdicht, handelen van het geestelijk huwelijk, dat er is tussen onzen Heere Christus en zijn gemeente, bijna van één inhoud als de 45e Psalm. Dit huwelijk bestaat in een geestelijke verbintenis, die deze twee partijen met elkaar sluiten. Christus Jezus belooft zijn gemeente te reinigen van hare zonden, te leiden en te troosten door zijn Heilig Woord en den Geest, te bewaren voor hare geestelijke en lichamelijke vijanden, haar in genen nood te verlaten en eindelijk haar bij zich te nemen in het eeuwige leven. De gemeente belooft van hare zijde, Christus haren Bruidegom een oprechte gehoorzaamheid en getrouwheid, dat ze Hem alleen zal vertrouwen, aanhangen, liefhebben, vrezen en dienen naar Zijnen heiligen wil, met verfoeiing van alle goddeloosheid en wereldse begeerten. Deze beloften en verbintenissen worden in dit lied zeer levendig voorgesteld met uitnemen tekenen van geestelijke liefde en genegenheid. En al is het, dat men dit lied eigenlijk niet in enige bijzondere en achtereenvolgen stukken verdelen kan, overmits het een samenspreking is, waarin deze punten doreengevlochten worden, kan men nochtans de bijzonderste punten en oogmerken van elk kapittel wel aanwijzen tot verlichting van het verstand en versterking van het geheugen. En hoewel wij dit wat nader denken te doen in de verklaring van elk kapittel, zullen wij evenwel nu als tot een inleiding een woord of twee daarvan zeggen.

Het oogmerk van het 1e kapittel is ons het uitnemen verlangen van de kerk in het algemeen en van elke gelovige ziel in het bijzonder naar Christus haar Bruidegom, met name in de tijd van ketterijen en zware ergernissen, te vertonen.
Het oogmerk van het 2e *kapittel* is ons de uitnemen zorg, die Christus voor zijn gemeente, inzonderheid in de tijd van kruis en vervolging, heeft, voor te stellen.
Het oogmerk van het 3e *kapittel* is, om de staat van de gemeente Gods voor ogen te stellen, als zij in voorspoed is, namelijk, dat zij zeer haast kan verslappen in het gevoelen van de gunste Christi, tenzij ze behoorlijke middelen daartegen aanlegge.

Het oogmerk van het 4e *kapittel* is, ons voor te stellen de geestelijke gaven, waarmede de gemeente door haar Bruidegom versierd is, en hoe aangenaam Hem het rechte gebruik daarvan is.
Het oogmerk van het 5e *kapittel* is, ons de staat der kerk te vertonen, wanneer zij zo diep in den slaap der zonden is gevallen, dat ze Gods Woord begint klein te achten, namelijk, dat zij, een tijd lang gesluimerd hebbende, ten laatste door de consciëntie wordt wakker gemaakt, om hare fout te beklagen en de genade van Christus op nieuw te zoeken.
Het oogmerk van het 6e *kapittel* stemt zeer overeen met hei 4e. namelijk om de gemeente, die over hare zonden treurt, te vertroosten en van de liefde Christi te verzekeren door het verhaal van de gaven, waarmee ze door haren Bruidegom versierd is.
Het oogmerk van hei 7e *kapittel* is, te tonen het grote verlangen, dat de kerk van het oude Verbond had naar de toekomst van Christus in het vlees, en hoe ze ondertussen gewenst heeft in het geloof, de hoop en de liefde toe te nemen.
Het oogmerk van het 8e kapittel is, ons het verlangen te tonen, dat de kerk des Ouden Verbonds had naar de beroeping der heidenen, en meteen de zorg, die Christus voor zijn gemeente tot de jongsten dag toe draagt.

Voorts zij de lezer gewaarschuwd dat wij in de verdeling der kapittels het voorbeeld van Emm. Tremellius en Franciseus Junius zijn gevolgd, zodat wij het 4e hoofdstuk laten doorlopen tot het 2e vers van het 5e hoofdstuk onzer Nederlandse overzetting; het 5e hoofdstuk tot het 4e vers van het 6e hoofdstuk onzer overzetting: het 6e hoofdstuk tot het 10 vers van het 7e hoofdstuk; het 7e hoofdstuk beginnen wij bij het 11e vers van het 7e hoofdstuk onzer overzetting en gaat voort tot het 8e vers van het 8e hoofdstuk. Vandaar begint het 8e hoofdstuk. Deze verdeling hebben wij noodzakelijk moeten volgen, om de orde en de samenvoeging van de stoffen beter aan te wijzen, gelijk in het vervolg beter blijken zal.

III. **Van de stijl van dit lied.**
Dit lied is een figuurlijke en verbloemde samenspreking. Het is gesteld op de wijze van een samenspreking, om het hart te beter te bewegen, want in de samensprekingen wordt ons de zaak zo levendig voor ogen gesteld, alsof wij die met de ogen aanzagen, en de personen zelf hoorden spreken. Nu is het nodig, om deze samensprekingen goed te verstaan, dat wij weten, wat personen daar worden ingevoerd, en dat wij in de tekst wel opmerken, welke persoon er spreekt. De personen zijn voornamelijk vier, te weten de Bruidegom, de Bruid, de vrienden van de Bruidegom en de Speelmaagden der Bruid. De Bruidegom is Jezus Christus. De Bruid is de gemeente van Christus. De vrienden des Bruidegoms zijn de heilige Engelen, Profeten, Apostelen en alle trouwe leraren (Joh. 3: 29). De Speelmaagden der Bruid zijn de belijders van den naam van Christus, onder welke sommigen wijs en sommigen dwaas zijn (Matth. 25: 2), sommigen sterk en sommigen zwak en teer in het geloof. Daar zijn ook sommige stomme personen, van welke somtijds in dit lied gewag gemaakt wordt, maar zij spreken hier niet, namelijk de wachters in de stad, die 's nachts de ronde doen op de straten en op de muren, dat zijn de herders der kerk, onder welken sommigen getrouw, sommigen ontrouw zijn, gelijk wij nader in de tekst zullen horen. De voornaamste personen, die de meeste woorden voeren, zijn de eerste twee, te weten de Bruidegom en de Bruid. Van dezen dient weer opgemerkt, dat ze niet altijd in dezelfde kwaliteit worden aangezien. Want Christus wordt somtijds beschouwd als het beloofde zaad

Davids, dat nog uit de stam van Juda moest geopenbaard worden; somtijds als geopenbaard in het vlees.
Somtijds wordt Hij aangezien in zijn vernedering; somtijds in zijne verhoging, gelijk Hij nu is gezeten ter rechterhand Zijns Vaders, en gelijk Hij zich zelve openlijk vertonen zal ten jongsten dage. Somtijds wordt Hij aangezien als onze Profeet; somtijds als onze Priester; somtijds als onze Koning. De Bruid of de gemeente van Christus wordt somtijds aangezien in het algemeen voor de catholieke en algemene verzameling van alle uitverkorenen, uit Joden en Heidenen samen, en dan heet zij de moeder; somtijds in het bijzonder voor de Joodse kerk, dat is de oudste zuster; of voor de kerk uit de Heidenen, dat is de jongste zuster. Somtijds wordt zij aangemerkt als een particuliere verzameling in een zekere plaats somtijds voor alle gelovige zielen, die in de gemeente zijn; somtijds worden ook daaronder verstaan de opzieners der kerk. Somtijds wordt zij aangemerkt in zichzelve, dat zij zwart en besmet is. Somtijds in Christus, dat zij geheel schoon en onstraffelijk is. Somtijds als bestaande uit enkel uitverkorenen, somtijds als vermengd onder de hypocrieten en valse broeders. Somtijds als wakker en vurig in het geloof en de liefde; somtijds als slaperig en zorgeloos.

Eindelijk somtijds als strijdende, somtijds als triomferende. Dit onderscheid dient wel waargenomen, want het zal ons zeer helpen in de verklaring van de tekst. Ik zeg ook, dat het een figuurlijke samenspreking is, want het is een gedurige allegorie, dat is verbloemde manier van spreken, ontleend aan de band des huwelijks, welke gelijkenis in de Heilige Schriftuur menigmaal gebruikt wordt, omdat er geen nauwer, noch vaster, noch vriendelijker verbintenis onder de zon kan bedacht worden, dan de band van een wettig huwelijk. Want gelijk man en vrouw één vlees worden door dezen band, worden wij met Christus één geest door het geloof (1 Cor. 6:17). Dit is die grote verborgenheid, waar de Apostel van spreekt Eféze 5: 32. Daarom is het ook geen wonder, dat er enige duisterheid in dit lied gevonden wordt, welke nochtans zo groot niet is, of zij kan van degenen, die door de Geest en het Woord Gods verlicht zijn, zoverre overwonnen worden, dat ze daaruit een uitnemende troost kunnen putten voor hun consciënties, als zij maar de middelen gebruiken, die wij hierna zullen aanwijzen.

IV. **De nuttigheid van dit lied.**
Het algemene oogmerk dezes lieds is, om de uitnemen waardigheid van Christus en zijn gemeente te beschrijven, en de wonderlijke en eeuwige liefde, die daar is tussen beiden. Van Christus wordt ons beschreven zijne eeuwige Godheid, omdat hij te allen tijd geweest is de Bruidegom van de gemeente, en zijn mensheid, die Hij aangenomen heeft in de volheid des tijds. Ons wordt ook zijn ambt beschreven, dat Hij is de hoge Profeet, Priester en Koning Zijner gemeente, teneinde wij naar zijn stem zouden luisteren, op Hem vertrouwen, Hem eren en dienen als de Koning der koningen en de Heere der Heeren. Daar wordt ons ook beschreven zijn uitnemen liefde, gunst en zorg, die Hij Zijner gemeente toedraagt, om alzo de gelovigen daardoor te vertroosten in hun nood en tot dankbaarheid op te wekken. Van de kerk worden ons beschreven eerst hare smetten en gebreken, terwijl zij op de aarde strijdt, om welke (smetten) wij haar niet mogen versmaden, daar zij van haar Bruidegom vergeving der zonden krijgt, als zij van hart daarom bidt. Dat ze ook vele vijanden heeft van buiten en van binnen als tirannen, ketters, scheurmakers, hypocrieten en valse broeders, waarom wij altijd op onze hoede moeten zijn, om niet overvallen te worden; dat er ook vele zwakke en tere schapen in zijn, die men met alle vriendelijkheid en voorzichtigheid moet tegemoet gaan, opdat ze niet geërgerd worden.

Daarna wordt ons beschreven de waardigheid van de kerk, die zij door Christus verkregen heeft, want, overmits zij met dezen rijken en treffelijke Bruidegom gepaard is, heeft zij gemeenschap aan al zijn schatten en gaven, waarom wij haar ook moeten in waarde houden als de bruid van Christus. Maar het voornaamste, dat ons hier van de kerk beschreven is, is daarin gelegen, dat wij hieruit kunnen afnemen de rechte merktekenen van de kerk van Christus, waaraan zij hier beneden moet gekend worden, als met name, dat ze de stem van haar Bruidegom zeer nauw weet te onderkennen van de vreemde stemmen; dat zij die gaarne hoort en waarneemt; dat zij haar Bruidegom van hart liefheeft, naar Hem verlangt als haar hoogste goed; dat zij Hem aanhangt met eens oprechte kuisheid, dat is met een oprecht geloof en ware gehoorzaamheid, met verfoeiing van alle afgoderijen, superstitiën en andere stoute zonden, die haar van haar Bruidegom zouden kunnen afscheiden. Deze en dergelijke conditiën zijn de wezenlijke en onfeilbare tekenen van de kerk van Christus.
Ten derde hebben wij hier ook ene schone anatomie en ontleding van een gelovige ziel, hoe dat zij somtijds groten troost gevoelt door de gunste van haren bruidegom, somtijds daarentegen zeer bedroefd en beklemd is, wanneer zij door haar eigen schuld de liefde van Christus niet gevoelt. Somtijds is zij zeer ijverig in de oefeningen der Godzaligheid, somtijds daarentegen zeer slaperig en koud door geestelijke zorgeloosheid en andere bekoringen, waarom ze ook van haar bruidegom gestraft wordt door het verbergen van zijn vriendelijk aanschijn voor enen tijd.
Daarna laat Hij wederom zichzelf van haar vinden door waken en bidden tot hare grote vertroosting. Wij hebben hier ook ene schone profetie van de roeping Jer heidenen.
Ten slotte zien wij hier ook, hoe wij moeten verlangen naar het rijk der glorie en de bruiloft des Lams, welke zal gehouden worden ten jongsten dage, als God zal zijn alles in allen. Hieruit kunnen wij de uitnemende nuttigheid en noodwendigheid van dit boek afleiden. Zodat die personen groot ongelijk hebben, die ongeraden vinden, dat men dit boek voor de gemeente zou uitleggen, eensdeels omdat de stof zeer hoog en verborgen is, anderdeels omdat de manier van spreker van vleselijke mensen zou kunnen misduid worden. Maar zij verkeren in een groot misverstand, dat ze om zulke redenen, het troostelijke licht van dit boek onder een koornmaat willen zetten, dat veeleer op de kandelaar behoorde gezet te worden om de kinderen Gods op de weg des vredes voor te lichten. (Rom. 15: 4.) Want al wat te voren geschreven is, is tot onze lering geschreven, opdat wij door geduld en vertroosting der Schriften hoop zouden hebben. Alle Schrift is van God ingegeven en is nuttig tot lering, tot wederlegging, tot onderwijzing, tot verbetering, die in de rechtvaardigheid is (2 Tim. 3: 16). Overmits nu dit boek van God ingegeven is (als boven bewezen is), heeft het ook zijn bijzonder nut, waarvan men de gemeente Gods niet behoorde te beroven, maar veeleer behoort men haar de kostelijkheid van dit juweel te ontdekken tot hare vertroosting.

Ik beken wel, dat de stof hoog en verborgen is voor ons natuurlijk verstand: maar ik weet ook daarbij, dat de oprechte kinderen Gods niet hebben ontvangen de geest der wereld, maar den Geest, die uit God is, opdat ze daardoor zouden weten, wat hun van God geschonken is. Want de Geest Gods onderzoekt alle dingen ook de diepten Gods. Het is ook waar, dat vleselijke mensen de troostrijke wijze van spreken, die hier gevolgd wordt, zouden kunnen misbruiken tot hun eigen verderf (gelijk ook vele andere redenen en spreuken in de Heilige Schriftuur); wat geen wonder is, want overmits zij vleselijk zijn, bedenken zij wat des vleses is, en zij kunnen geestelijke dingen niet onderscheiden, want het dunkt hun dwaasheid te wezen (2 Cor. 2:13).

Maar ik weet ook daarbij, dat de geestelijke mens alle dingen onderscheidt, en hij zelf van niemand onderscheiden wordt, dat is: hij kan noch mag van de vleselijke mensen geoordeeld worden, zodat wij, om het misbruik van de vleselijke mensen, de kinderen Gods niet moeten beroven van het gebruik der goederen die hun van God geschonken zijn. Voorts neem ik deze reden juist te baat, om het tegendeel te bewijzen, dat is, dat men dit lied behoort te verklaren. Want overmits vele werelds mensen, als zij dit lied horen of lezen (gelijk dikmaals gebeurt) het uit onverstand en gebrek aan betere kennis misduiden, behoort men de rechten geestelijken zin van dit Hooglied duidelijk aan te wijzen, opdat de rechte verklaring alle vleselijke fantasieën zoude kunnen verdrijven, als de zon den nevel en de mist doet, ten einde de onwetenden zouden mogen onderricht, de zwakken gesticht, de zondaars bekeerd, en de spotters overtuigd worden voor de vierschaar van Christus. Zo zullen wij dan in de naam des Heeren voortgaan tot de verklaring zelve en daarin deze orde volgen.

1. Zullen wij het oogmerk, de hoofdinhoud en de orde van elk kapittel kortelijk aanwijzen.
2. Zullen wij de tekst getrouw voorstellen, naar de Hebreeuwse waarheid, daartoe gebruiken de hulp van de duidelijkste vertalingen, als met name van Fr. Junius, insgelijks van de Franse en Engelse kerken. Daar zullen wij dan dadelijk bijvoegen op elk vers een paraphrastische en korte verklaring van de tekst (ene korte omschrijving ervan.)
3. Zullen wij sommige duistere woorden en spreuken wat nader verklaren, om de uitlegging te versterken.
4. Zullen wij daarbij doen korte aanwijzingen van de voornaamste leerstukken en practische toepassing om die toe te passen op onze eigene zielen, opdat wij niet ledig noch onvruchtbaar worden bevonden in de kennis onzes Heeren Jezus Christus (Hebr. 10: 22.) Maar eer wij in deze heilige plaats treden, moeten wij de oude schoenen van onze vleselijke gedachten en genegenheden uittrekken. Wij moeten hiertoe komen met een waarachtig hart en vrijmoedigheid des geloofs, met harten gereinigd van de kwade consciëntie, en het lichaam besprengd met rein water. Laat dan alle onreine en onbesneden mensen van hier blijven, want onze God is een verterend vuur, welke verteren zal al degenen, die dezen heiligen berg aantasten zonder eerbied en vreze. Voorts moeten wij hiertoe brengen aandacht en een gezond oordeel, dat wij wel letten op de woorden van de tekst, op de voorgaande en navolgende, insgelijks op andere plaatsen der Schriftuur, die daarmee overeenstemmen.

Ten derde ootmoedigheid en hartelijk gevoel van onze eigene blindheid, daarbij voegen vurige gebeden, om van God verlicht te worden. Op dit fundament willen wij voortgaan, bidden God, de Vader des lichts, door Jezus Christus, Zijnen lieven zoon, dat Hij ons verstand wil verlichten door de stralen van Zijn Heiligen Geest en dat Hij ons oordeel wil sturen, om wel te onderscheiden, en dat Hij onze harten tot zich in de hemel wil optrekken met geheiligde aandoeningen van eerbied en vreze, opdat wij zijn verborgenheden recht mochten verstaan en levendig gevoelen tot zijn ere en onzen gewisse en eeuwigen troost, Amen.

Het eerste kapittel van het Hooglied van Salomo.

Het oogmerk van dit kapittel is ons te vertonen het uitnemende verlangen van de kerke Gods in het algemeen en van elke gelovige ziel in het bijzonder, waarmede zij naar de aanwas in de kennis en het gevoelen van de gunst van Christus haken, inzonderheid in den tijd van ketterijen, scheuringen en zware ergernissen.

Hoofdsom van het kapittel. De kerk toont hoezeer zij naar Christus verlangt, en de oorzaken daarvoor. Zij wenst in de kennis en liefde van Christus toe te nemen en belooft daarvoor dankbaarheid. Zij ontschuldigt zich bij de zwakke lidmaten over hare uiterlijke mismaaktheid, aanwijzen de redenen daarvan. Zij roept haren Bruidegom aan om de geest des onderscheids, ten einde van de valse broederen niet bedrogen te worden; waarin zij van Hem verhoord wordt en geprezen. Zij prijst wederom haar Bruidegom; alzo zijn zij met elkander verheugd.

Verdeling van het eerste kapittel.
In dit kapittel - hebben wij behalve de titel vier bijzondere hoofddelen op te merken. In het eerste wordt ons beschreven het grote verlangen, dat de kerk heeft naar Christus Jezus (vs. 2-7).
In het tweede wordt ons beschreven de onderrichting en vertroosting van Christus aan zijn gemeente (vs. 8-12). In het derde wordt ons getoond de geestelijke vrucht, die de Bruid schept uit de liefde van Christus (vs. 12-14).

In het vierde wordt ons getoond het welbehagen, dat Jezus Christus heeft in zijn gemeente en hare dankbaarheid daarover (15:17.)
Het eerste hoofddeel bevat wederom drie leden:
1. het uitnemen verlangen, dat de Bruid heeft, om de liefde van haar Bruidegom te gevoelen (vs. 2); met de redenen daarvoor (vs. 3), insgelijks de middelen, om daartoe te geraken (vs. 4).
2. De onschuld, die zij bewijst aan hare maagden, opdat ze haar niet zouden versmaden om hare uiterlijke mismaaktheid (vs. 5), met aanwijzing van de oorzaak daarvan (vs. 6).
Ten derde een vurig gebed, dat de bruid richt tot haar Bruidegom om de gave des onderscheids, opdat ze van de valse profeten niet zou bedrogen worden (vs. 7).

Het tweede hoofddeel bevat twee leden.
1. een onderwijzing om de rechte profeten te onderkennen van de valse (vs. 8).
2. een vertroosting, waarmee Christus zijne gemeente troost tegen de smetten en gebreken, waaraan zij onderworpen is, want Hij verklaart, dat zij niettemin schoon is in zijn ogen (vs. 9, 10) en Hij belooft haar, dat Hij haar nog beter versieren zal (vs. 11).

Het derde hoofddeel bevat drie gelijkenissen, waarmede de bruid de uitnemen kracht en zoetigheid van de liefde van Christus wil uitdrukken.
1. De gelijkenis van de Nardus (vs. 12)
2. Van de mirre (vs. 13).
3. Van de cyprestak (vs. 14).

Het vierde hoofddeel bevat drie leden.
1. Het welbehagen, dat Christus in zijn gemeente heeft (vs. 15).

2. De dankbaarheid van de gemeente daarover, want zij schrijft al hare schoonheid aan Christus toe (vs. 16.) 3 een aanprijzing, die de Kerk doet van de woonplaats en de verzameling der gelovigen, om anderen daartoe te nodigen (vs. 17.)

De tekst van het 1e Kapittel met een korte verklaring.

Vs. 1. HET HOOGLIED HETWELK VAN SALOMO IS.

Een uitnemend lied, handelen van de geestelijke gemeenschap, die daar is tussen Christus en zijn gemeente, beschreven, door het ingeven des Heiligen Geestes, van de koning Salomo, de Zone Davids, die de wijste geweest is van alle mensen op aarde.

Vs. 2. *Hij kusse mij met de kussen zijns monds, want uw uitnemende liefde is beter dan wijn.*
Mijn hoogste wens en verlangen is, dat ik in mijn hart mag gevoelen de uitnemen liefde van Christus, mijn Bruidegom, die Hij voorstelt in Zijn Woord en verzegelt door zijn Heiligen Geest aan alle uitverkorenen: want uw uitnemen liefde, o mijn getrouwe Zaligmaker, en de rijkdom uwer genade gaat alle aardse geneugten zo verre te boven, als de hemel is boven de aarde.

Vs. 3. uw *oliën zijn goed tot reuk, Uw naam is een olie, die uitgestort wordt, daarom hebben u de maagden lief.*
Want uw zaligmakende gaven en verdiensten verkwikken een benauwde consciëntie, als een lieflijke specerij of zalf het hart doet. Gij voert met recht de naam van Christus, dat is gezalfde, want gij zijt van uwen hemelsen Vader gezalfd met de volheid des Heiligen Geestes tot onzen hoogste profeet, priester en koning. Deze gaven hebt gij ten beste van uw ledematen, want uit uw volheid ontvangen zij allen genade voor genade. Daarom is het geen wonder, dat alle oprechte gelovigen u liefhebben en aanhangen als hun Bruidegom en enigen troost.

Vs. 4. *Trek mij, wij zullen u nalopen! De koning heeft mij gebracht in zijn binnenkamer en; wij zullen ons verheugen en in u verblijden; wij zullen uw uitnemen liefde vermelden, meer dan den wijn; de oprechten hebben u lief.*
Maar dewijl ik van mijzelven zeer zwak ben, Heere, zo trek mij toch door uwen Heiligen Geest met de zelen der liefde, opdat ik u met vurigheid en volstandigheid mag nalopen, en anderen daartoe ook opwekken, 't Is waar, gij hebt mij alreeds gebracht op den rechten weg der zaligheid, maar ik wens in uw kennis en liefde toe te nemen. Ik ben nu in de voorzaal, maar ik zal niet rusten, totdat ik de binnenste kamer van uw genade en glorie zal gevonden hebben. Het is geen nieuwsgierigheid, die mij drijft, maar ik weet, dat onze enige en volkomen vreugde bestaat in uw gemeenschap, Heere Christus, die daar zijt de Koning des vredes en der gerechtigheid ; en hoe meer wij deze gemeenschap gevoelen, hoe meer ons hart vervuld wordt met geestelijke vreugd. Ja deze vreugde zal ons de aardse geneugten doen vergeten en uwe liefde doen roemen boven alle wereldse dingen, die het hart niet kunnen tevreden stellen. Dit moeten met mij bekennen alle oprechte harten, die u terecht beminnen.

Vs. 5. *Ik ben zwart, doch lieflijk (gij dochteren Jeruzalems, gelijk de tenten van Kedar, gelijk de gordijnen van Salomo.*
Voorts wat ulieden aangaat, gij zwakke gelovigen, veracht mij daarom niet, al ben ik wat mismaakt van buiten, want van binnen ben ik niettemin schoon en sierlijk,

vanwege de schatten, die mijn Bruidegom mij geschonken heeft. Ik bekenne, dat ik van buiten dikwijls ben gesteld als de tenten der Kedarenen en Moren, die door de zon, de regen en het stof vuil en begrimmeld zijn, maar van binnen ben ik niettemin veel schoner dan de kostelijke tapijten van Salomo.

Vs. 6. Z*iet mij niet aan, dat ik zwartachtig ben, omdat mij de Zon heeft beschenen: de kinderen mijner moeder waren tegen mij ontstoken, zij hebben mij gezet tot een hoederin der wijngaarden: mijnen wijngaard, dien ik heb, heb ik niet gehoed.*
Ziet dan zo niet op mijn uiterlijke mismaaktheid, want ik beken, dat ik van nature door de zonde besmet ben. En dewijl ik van der jeugd aan de hitte der vervolging heb moeten dragen, zo is het niet te verwonderen, dat er gene uiterlijke schoonheid noch glans naar de wereld bij mij te vinden is. Bovendien gebeurt het dikwijls, dat er valse broeders opstaan uit mijn eigen gezelschap, die mij door ketterij, scheuring en ergernis zoverre overmeesteren, dat mijn opzieners en regenten onder het deksel van mijn naam de wijngaarden der aarde meer bezorgen dan de wijngaard des Heeren, die mij zo dier bevolen is; dat is zij staan de bokken meer voor dan de rechte schapen Christi.

Vs. 7. Z*ie mij aan, gij, dien mijn ziel liefheeft, waar gij weidt, waar gij de kudde legert op de middag, want waarom zoude ik zijn als een, die zich bedekt bij de kudden uwer metgezellen.*
Nademaal er zoveel valse profeten in de wereld uitgegaan zijn, zo bidde ik u, o mijn opperste Herder Jezus Christus, welken ik oprecht bemin als mijn hoogste goed, laat mij toch nimmer van uw kennis afdwalen, maar toon mij altijd, inzonderheid in de hittigheid van vervolging, ketterij en ergernis, waar de rechte weide en ruste van uw schapen Ie vinden is. Want het ware niet zonder gevaar voor uw eer en mijn zaligheid, indien ik onverhoeds als een verdoolde vrouwe mij ging voegen bij het gezelschap van sommige slechte mensen, die wel zeggen, dat ze van uw ben zijn, maar inderdaad zijn uw tegenvrijers, die mij zoeken als een eenvoudige maagd te schenden en te bedriegen.

Vs. 8. *Indien gij 't niet weet, o gij schoonste onder de vrouwen, zo ga uit op de voetstappen der schapen en weidt uw geiten bij de woningen der herderen.*
Wel hoe, mijn lieve Bruid, die Ik uit de wereld uitverkoren en door mijn bloed en Geest gewassen heb, weet gij dat niet? zo zal ik u een zeker teken geven, om niet te missen. Keer uwe ogen af van de uiterlijke schijn der mensen en let op de voetstappen, waar de heilige Patriarchen als Abraham, Izaak, Jacob en alle oprechte schapen in gewandeld hebben, die door hun geloof met Mijne getuigenis versierd zijn; weid vrij uw kudde bij de heilzame weide van de Profeten en Apostelen, dat is Mijn heilig woord, dat door hen beschreven is, want dat is de rechte plaats en schaapskooi, waar al mijn schapen moeten verzamelen, en daar zullen zij vinden bekwame weiden en verse wateren, om hun ziel te verzadigen.

Vs. 9. mijn *vriendin, Ik vergelijk u bij de paarden en de wagens van Farao.*
Mijn lieve bruid, al is het, dat gij van anderen versmaad zijt, zo zijt gij nochtans in mijn ogen zo schoon en heerlijk als de schone ruiterij en machtige wagenen van Farao. Ja, gij zijt ook inderdaad mijne ruiterij, waardoor ik alle hoogheid wil neervellen, die zich tegen mij verheft.

Vs. 10. uw *wangen zijn lieflijk in de spangen, uw hals in de paarlsnoeren.*

't Is waar, gij waart van nature vuil en besmet maar ik heb u 37 gewassen door mijn bloed en Geest, alzo, dat uw aanschijn nu aangenaam is voor mij. Want daarom heb ik uw lijdzaamheid ook gekroond met vele schone gaven en vruchten des Geestes, - welke als een paarlsnoer aan een geregen zijn, en die kostelijk zijn voor God.

Vs. 11. *Wij zullen u gouden spangen maken met zilveren stipkens*
Overmits ik u liefheb en mijn Vader ook, zo willen wij u nobeler versieren, inzonderheid met de liefde, die daar is de band der volkomenheid, welke liefelijk geschakeerd is met ootmoedigheid zachtmoedigheid en vriendelijkheid, totdat wij u eens volkomen zullen kronen met eeuwige heerlijkheid daarboven in de hemel.

Vs. 12. *Terwijl de Koning aan zijn ronde tafel is, geeft mijn nardus zijn reuk.*
Al is 't dat Christus, mijn Bruidegom en Koning der heerlijkheid mij niet terstond bij zich neemt in de hoogste hemelen, waar hij nu' geniet de volheid der blijdschap, zo laat Hij mij daarom niet ongetroost. Want zijn Heilige Geest, dien Hij mij van de Vader gezonden heeft, is als een kostelijke narduszalve, om mijn arme ziel te verkwikken in alle benauwdheid.

Vs. 13. *Mijn liefste is mij een bundelken mirre, dat tussen mijne borsten vernacht.*
Ik zal de liefde van mijn Bruidegom nimmer meer vergeten, maar ik zal zijn bitter lijden en dierbare verdiensten als een bundelke mirre op mijn hart leggen tot mijn verkwikking en betering Dit is ook de enige troost voor een benauwd hart, daarom zal ik niet toelaten, dat iemand mij daarvan beroven zoude.

Vs. 14. *Mijn liefste is mij een tros van Cyprus, in de wijngaarden van Engedi.*
De gedachtenis van mijn Bruidegom verkwikt mijn ziel veel meer dan de edelste specerij of conserf, die men vindt, een ziek mens verkwikken mag.

Vs. 15. *Zie, gij zijt schoon, mijn vriendin, zie, gij zijt schoon, uw ogen zijn duivenogen.*
Al is het, dat uw vijanden u versmaden, mijn vriendin, zijt gij nochtans schoon in mijn ogen (want Ik heb u gewassen door mijn bloed en Geest,) ja schoon zijt gij in spijt uwer vijanden. Inzonderheid behaagt mij zeer, dat de ogen van uw verstand door mijnen Geest zo verlicht zijn, dat gij beide in het geloof en het leven eenvoudig, vriendelijk en eerbaar zijt, want waar het oog eenvoudig is, daar wordt ook het gehele lichaam verlicht.

Vs. 16. *Zie, gij zijt schoon, mijn liefste, ja lieflijk ook groent onze bedstede.*
Ei! Heere Christus, mijn waarde Bruidegom, ik ben lelijk van nature, al mijn schoonheid komt van U en door uw genade. Gij zijt de schoonste boven alle engelen en mensen, want Gij zijt de Immanuël, dat is God met ons. Daartoe zijt gij ook niet trots op uwe Schoonheid, maar zeer minnelijk en vriendelijk, want anders zoudt Gij mij tot uw bruid niet verkoren hebben. Het komt ook alleen van U, Heere, dat onze dienst vruchtbaar is in het bekeren en wederbaren van andere mensen ter zaligheid.

Vs. 17. *De balken onzer huizen zijn cederen, onze galerijen zijn cypressen.*
Komt herwaarts allen, die de rust uwer zielen zoekt, want in ons huis is veel woning; het is ook vast getimmerd met de onvergankelijke balken van de profetische en apostolische lering, waarmede de gelovigen als leven stenen samengebonden zijn. Hier is ook ene schone en lustige galerij met een vasten trap, om naar de hemel te

klimmen, want de strijden kerk is als een galerij, die ons brengt in de triomferen kerk, indien wij recht daarin wandelen.

Nader verklaring van het eerste kapittel.

Vs. 1. *Het Hooglied.* In de oorspronkelijke taal staat "het Lied der liederen," dat is een uitnemend lied onder alle liederen, want op deze manier plegen de Hebreeën uit te drukken enige uitnemendheid, zoals Koning der Koningen en Heere der Heeren dat is de opperste Koning en Heere (Deut. 10: 17 Openb. 19: 16). Insgelijks het Heilige der heiligen dat is het Allerheiligste enz. Nu dit lied is uitnemend, niet alleen ten aanzien van zijn fatsoen, dat is de uitnemen kunde en welsprekendheid, die daarin is, maar inzonderheid ten aanzien van de hoge en grote verborgenheden, die daarin verhandeld worden tot onze vertroosting.

Salomo. Het dient zeer tot aanbeveling van dit lied, dat het door zulk een treffelijk instrument beschreven is, als Salomo was, want hij was de wijste van alle gewone mensen op aarde. Daarom moeten wij gedenken, dat alle de onderwerpen en gelijkenissen, die hierna volgen zullen (al is het, dat ze voor ons blind vernuft wat vreemd schijnen), niettemin zo bekwamelijk en met zulk een oordeel worden voorgesteld, dat het niet is te verbeteren.

Vs. 2. *Hij kusse mij.* Te weten Christus, mijn Bruidegom. Kussen is een teken van 39 liefde, vrede en vriendelijkheid (Rom. 16: 16). Daarom wordt het toegepast op deze geestelijke verbintenis die er is tussen Christus en zijn gemeente. Christus wordt gezegd zijn gemeente te kussen, als Hij haar laat gevoelen zijn uitnemen liefde, waardoor zij vervuld wordt tot alle volheid Gods (Efeze 3: 19). Wij worden wederom gezegd Christus, de Zone Gods, te kussen, als wij met ootmoed en eerbied zijn genade zoeken, opdat Hij ons in zijn toorn niet verderve, en dat wij met een gelovig hart en een kinderlijke vreze onszelf aan zijn gehoorzaamheid onderwerpen (Ps. 2: 12.)
Met de kussen Zijns monds. De woorden zijn zeer krachtig. Kussen wordt gesteld in het meervoud, om de rijkdom zijner genade, die Hij aan zijn gelovigen bewijst, aan te duiden (Efeze 1: 7.) Daar wordt duidelijk gewag gemaakt van de mond van Christus, omdat Hij zijn liefde ons openbaart door Zijn Woord en vergezelt door zijn Heiligen Geest. Daarom wordt er gezegd in Ps. 45: 3, dat de lippen van Christus zeer genaderijk zijn. Insgelijks in Jes. 50: 4, dat de Heere hem ene geleerde tong gegeven heeft, om met de mond ter rechter tijd te spreken. Insgelijks hierna in Hoofdstuk 5: 15, dat Zijn mond is vol zoetigheid, want Hij heeft de woorden des eeuwigen levens. Het moet ook opgemerkt worden, dat de oude uitleggers menen, dat de Kerk hier ook te kennen geeft haar verlangen, om Christus in het vlees te horen spreken. Want eertijds heeft God menigmaal en op menigerlei wijze gesproken door de profeten, maar in de laatste dagen heeft Hij tot ons gesproken door de Zoon (Hebr. 1: 1.)
Want uw uitnemen liefde is beter dan wijn. Hier keert de kerk hare redenen tot Christus, om hare sterke aandoening te beter uit te drukken. Sommigen vertalen dit woord (liefde) door *borsten,* maar oneigenlijk, want het luidt eigenlijk *amores liefden* in het meervoud, maar overmits dit geen goed Nederlands is, vertalen onze overzetters door *uitnemen liefde.* Waaronder verstaan worden al de tekenen van de liefde van Christus te onswaarts. Dezen zijn beter dan wijn, dat is alle aardse geneugten en wellusten, die dikwijls door de naam van wijn aangeduid wordt (Ps. 3: 8, Amos 6: 6, Eféze 5: 18.) Vs. 3. uw *oliën zijn goed tot reuk.* Het is bekend, dat de geestelijke

gaven in de Heilige Schriftuur menigmaal vergeleken worden bij welrieken zalven of oliën als met name Ps. 45: 8; Jes. 61: 1; 1 Joh. 1: 4. Nu onder deze oliën verstaan wij: Vooreerst de verdiensten van Christus, die Hij de Vader voor ons geofferd heeft tot een welrieken reuk (Eféze 5: 2.). Daarbij ook de gaven des Heiligen Geestes, die Hij ons zendt van den Vader (Joh. 16: 7.) *Uw naam. is een olie, die uitgestort wordt.* Dit ziet klaarblijkelijk op de naam van *Messias* of *Gezalfde*, en het zegt, dat Zijn naam is een uitgestorte olie, omdat Christus met den Heiligen Geest gezalfd is, niet bloot voor zichzelven, maar opdat deze balsem zou vloeien van Hem als ons hoofd op alle zijn leden. Hetwelk eertijds werd afgebeeld door de zalving van Aaron en zijne zonen (Ps. 133: 2). Want uit Christus' volheid ontvangen wij allen genade voor genade (Joh. 1: 16).
Daarom hebben u de maagden lief. Onder de maagden worden hier verstaan de oprechte gelovigen als blijkt uit het 4e vers, waar staat: *de oprechten hebben u lief.* Deze gelijkenis van *maagden* wordt ook gebruikt Matth. 25: 1; 2 Cor. 11: 2, Openb. 14: 4. De reden is deze: omdat de gelovigen zeer nauw moeten letten op het stuk hunner consciëntie, om van de zonde en de wereld niet besmet te worden (Jac. 1: 28), gelijk een rechte maagd zeer nauw let op hare eer en kuisheid. Wij moeten voorts wel opmerken, dat er staat, dat deze maagden *daarom* Christus lief hebben, dat is, om zijn genade en geestelijke gaven, want onze liefde spruit uit de liefde voort, die Christus ons eerst heeft bewezen (Joh. 15: 16; 1 Joh. 4: 10).

Vs. 4. *Trek mij.* Deze trekking geschiedt niet met geweld, gelijk een blok gesleept wordt, maar door het Woord en de Geest van Christus, waardoor ons verband alzo verlicht en onze wil zo verbeterd wordt, dat wij gewillig, ja met vreugde Jezus Christus nalopen, gelijk de volgende woorden duidelijk medebrengen. Hiervan spreekt ook onze Heere Jezus Christus Joh. 6: 44. "Niemand kan tot Mij komen, tenzij de Vader, die Mij gezonden heeft, hem trekke." Dit wordt dadelijk daarna verklaard in vs. 45: "Een iegelijk dan, die (het) van de Vader gehoord en geleerd heeft, die komt tot Mij", dat is: dien de Vader het hart zo geopend heeft als Hij deed aan Lydia. (Hand. 16: 14). Deze trekking gaat alleen de kinderen Gods aan, want allen, die zo getrokken worden, volgen ook, ja zij lopen Christus na, gelijk hier duidelijk staat; insgelijks Joh. 6: 45.
Wij zullen u nalopen. Hiermede wordt te kennen gegeven de kracht dezer trekking, namelijk dat wij daardoor vrijwillig en wakker gemaakt worden, om Christus te volgen in zijn gehoorzaamheid (Ps. 119: 32) Ik zal in den weg Uwer geboden lopen, als Gij mijn hart verwijd zult hebben. Merk op, dat de Kerk te voren gesproken heeft in het enkelvoud. Trek *mij.* Nu spreekt zij in het meervoud: *Wij* zullen u nalopen, om aan te duiden, dat wij elkander moeten opwekken met onzen ijver (Jes. 2: 3; Cor. 9: 2).
De Koning heeft mij gebracht in zijn binnenkameren. Christus is de Koning der gerechtigheid en des vredes (Hebr. 7:2), van wien Melchizédek en Salomo voorbeelden geweest zijn. Voorts worden onder de binnenste kamers des Konings verstaan de verborgenheden van het Rijk van Christus, die in het Oude Testament bedekt waren onder de schaduwen van de ceremoniën der wet. Maar in het Nieuwe Testament zien wij de klaarheid des Heeren met ongedekten aangezicht als in een spiegel (2 Cor. 3: 18). Daarom is het, dat Abraham, Izak en Jacob met meer andere profeten en rechtvaardigen zó naar dezen dag verlangd hebben, om te zien wat de profeten zagen (Matt. 13: 17; Joh. 8: 56). Want zij hebben de beloften maar van verre gezien (Hebr. 11: 13). Maar nu is het de welaangename tijd, de dag der zaligheid, op denwelken alle beloften in Christus zijn Ja en Amen, ter heerlijkheid Gods des Vaders

(2 Cor. 1: 20). Alzo dat nu door het Evangelie en de predicatie van Jezus Christus is de openbaring der verborgenheid, die van de tijden der eeuwen verzwegen is geweest (Rom. 16: 25). Daarom is ook het voorhangsel van het Heilige der Heiligen (dat was de binnenste kamer van de tempel) gescheurd van boven tot beneden, toen Christus stierf, om te tonen, dat de ingang tot het rechte heiligdom nu geopend was door het bloed van Jezus Christus (Hebr. 8: 8; Hebr. 10: 22.)
Wij zullen ons verheugen en in u verblijden. Dat is, hoe meer wij toenemen in de kennis en de smaak uwer genade, hoe meer wij in de geestelijke vreugde zullen gesterkt worden. Want indien Abraham blijde was, daar hij de dag van Christus maar van verre zag (Joh. 8: 56) en indien David zo verheugd was, reeds toen hij profeteerde van de opstanding van Christus (Ps. 16), hoeveel meer oorzaak hebben dan die heilige personen gehad, die Christus in den vlese gezien hebben als Simeon, Anna Zacharias, Elizabeth enz. (Luc. 2: 10) en wij ook, die nu de vervulling van al deze profetieën lezen in de Schriften der Apostelen? Want al is het, dat wij Christus met onze uiterlijke ogen niet gezien hebben, geloven wij nochtans in Hem en wij verheugen ons met ene onuitsprekelijke en heerlijke vreugde (1 Petrus 1: 8). Het dient ook opgemerkt te worden, dat deze vreugde alleen bestaat in Christus en niet in uiterlijke dingen: insgelijks, dat hier wederom gesproken wordt in het meervoud om de boven reeds vermelde reden. *Wij zullen uw uitnemen liefde vermelden.* Hiermede beloven de gelovigen hun dankbaarheid, dat ze de genade van Christus zullen roemen en verkondigen, die hen uit de duisternis geroepen heeft tot Zijn wonderbaar licht (1. Petrus 2: 9)
Meer dan de wijn. De mening is, wij zullen met meer vreugde roemen in uw genade dan de wereldse mensen, die vol most en koren zijn, roemen in hun wellusten (Ps. 3: 8), want de vrede Gods gaat alle verstand te boven.
De oprechten hebben u lief. Dat zijn de leven lidmaten van Christus, in welke gene valsheid woont, gelijk Nathanaël daarvan een voorbeeld is (Joh. 1: 47.) In het Hebreeuws staat *oprechtheden,* dat is: personen, die vol oprechtheid zijn, gelijk de Hebreen ook zeggen *zaligheden,* dat is: zeer zalig. Deze oprechten zijn te voren genoemd *maagden* (vs. 3). Men kan deze woorden ook overzetten door: *te recht heeft men u lief.*

Vs. 5. *Ik ben zwart, doch lieflijk.* Onder deze zwartheid verstaan wij eerst de smetten der zonde, waaraan zij van nature onderworpen is (Jes. 64: 6); daarna de uiterlijke mismaaktheid van de strijden kerk, die veroorzaakt wordt door tirannie, ketterij, scheuring en ergernis, die haar wordt aangedaan. zo zegt David van zichzelven Ps. 119: 83, dat hij was als een huid in de rook door zijn ellendigheid. Ziet ook Klaagl. 4: 8; 5: 10. Maar niettemin is zij lieflijk, overmits zij gezuiverd is door het bloed en de Geest van Christus (1 Cor. 6: 12), alzo dat ze nu blinkt als de duiven (Ps. 68: 14), want de bruid van Christus is inwendig verheerlijkt (Ps. 45: 14). *Gij, dochteren Jeruzalems.* Hieronder verstaan wij de zwak-gelovigen, die Matth. 23: 37 worden genoemd de kinderen Jeruzalems en bij kiekens ener hen worden vergeleken, gelijk onder de burgers van Jeruzalem (Jes. 5:3) worden verstaan die wat sterker zijn in het oordelen. Onder Jeruzalem wordt verstaan de kerke Gods, dat Jeruzalem dat boven is en onzer aller moeder (Gal. 4: 26.)
Gelijk de tenten Kedars. De Kedarenen waren zekere inwoners van Arabië, die geen vaste woonplaats hielden, maar woonden in tenten, die zij van de ene plaats naar de andere verplaatsten. Zij waren afkomstig van Kedar, den tweeden zoon van Ismaël (Gen. 25: 12; Ps. 120: 5). De gelijkenis is zeer gepast, want overmits wij hier gene blijven stad hebben, maar als soldaten in het leger moeten wonen, is het geen wonder,

dat er geen uiterlijke luister bij de kerk te vinden is, want zij moet alle stormen en onweders verdragen, als de tenten der Kedarenen.
Gelijk de gordijnen van Salomo. Het woord gordijnen kan men ook wel door tapijten overzetten met de 43 zeventig overzetters. Dit is een aardige gelijkenis, want de tapijten zijn aan de averechtse zijde niet schoon, maar vol knopen en vezels, maar men ziet de schoonheid, als men die ontvouwt aan de rechterzijde. (Wie voorts meer wil weten van de schoonheid van Salomo's tapijten leze Fl. Joséfus in zijn Joodse oudheden Boek 8. Cap. 2).

Vs. 6. Z*iet mij niet aan.* Dat is: veracht mij daarom niet en ziet niet zó op mijne uiterlijke mismaaktheid als op mijn inwendige schoonheid. *Dat ik zwartachtig ben.* Hier gaat de kerk hare zwartheid verontschuldigen, en toont, dat zij zo gans zwart niet is als een Moriaan, maar dat ze slechts bruin is.
Omdat mij de zon heeft beschenen. Onder de zon wordt verstaan vervolging en verdrukking, als blijkt uit de gelijkenis van het zaad Matt. 13: 6, vergeleken met de verklaring daarvan vs. 21. Insgelijks Matth. 20: 12. Hiermede wil zij tonen dat het een zwartheid is, waarvan ze te zijner tijd zal verlost worden, te weten als de dagen der verkoeling zullen komen van het aangezicht des Heeren, gelijk iemand, die door de zon wat verbrand is, mettertijd zijn kleur kan terug krijgen.
De kinderen mijner moeder. Hieronder worden verstaan de valse broeders, die wel roemen, dat de kerk hun moeder is; maar zij hebben God tot genen Vader, daarom zijn zij bastaarden en gene wettige kinderen (Deut. 32:5; Joh. 8: 44). Met name moeten wij daaronder verstaan de valse leraars en huurlingen, die de wijngaard (om zo te spreken) in pacht bezitten en zich daarvan zoeken meester te maken. (Matth. 21: 33).
Waren tegen mij ontstoken. Te weten met toorn. Dat is: zij hebben mij verdriet en kwelling aangedaan, want een vijand van binnen is schadelijker dan tien van buiten. Daarom wordt de zwarigheid van de valse broeders geteld onder de grootste gevaren (2 Cor. 11: 26). Met name kunnen de ontrouwe herders der gemeente een groot onheil en verdriet aandoen (Zach. 11: 16).
Zij hebben mij gezet tot een hoederin der wijngaarden. Onder wijngaarden worden gewoonlijk in de Heilige Schriftuur verstaan verzamelingen van mensen, zo goede als kwade. De gemeente Gods wordt menigmaal zo genoemd (vgl. met name Ps. 80; Jes. 5; Matth. 20). De verzamelingen van de kwaden worden ook daarbij vergeleken. (Deut. 32: 32 en 33). Want hun wijnstok is uit de wijnstok van Sodom en uit de velden van Gomorra; hun wijndruiven zijn vergiftige wijndruiven, zij hebben bittere bezien. Hun wijn is vurig drakenvenijn en een wreed adderenvergift. Desgelijks worden in Openb. 14: 18 de goddelozen genoemd "de wijngaard der aarde." Onder deze vreemde wijngaarden dan verstaan wij de valse kerken in het algemeen en de geveinsde lidmaten in het bijzonder. Alzo, dat de kerk hier klaagt, dat ze van de valse broeders dikwijls zo verre overmeesterd wordt, dat hare regeerders en opzieners de bokken meer voorstaan dan de rechte schapen, de ketters en scheurmakers meer dan de rechtzinnigen, waaruit niet anders dan groot onheil en verstoring der kerk ontstaan kan. Hiervan hebben wij voorbeelden in Achab en Izébel (1 Kon. 19, 20), die de rechte profeten tot ter dood toe vervolgden en daarentegen de profeten van Baal koesterden. zo deden voorts alle koningen van Israël.
Zo zien wij ook, dat de Schriftgeleerden en Farizeeën beter konden accorderen met de Sadduceeën (die rechte Epicureërs waren), dan met Christus en zijne discipelen. Dit zien wij ook in de geschiedenissen van Arius, Nestorius, Eutyches enz., dat zij door de band meer gunst hebben gevonden bij de Christen-keizers en het grootste deel der bisschoppen dan de rechtzinnige en vrome Christenen. Daarna is de Paus opgestaan,

die onder de titel van stedehouder van Jezus Christus, nazaad van St. Pieter, en herder van de algemene Christelijke Kerk *de duivelen meer geweid heeft dan de schapen van Christus,* gelijk Bernardus (lib. 4 de consideratione cap. 6) rondelijk tot de Paus Eugenius zegt. Dit is een buitengewoon grote zwarigheid van de Kerk, dat ze dikwijls meest onderdrukt wordt van diegenen, welke haar meest behoorden voor te staan. Waarover dezelfde leraar ook zeer jammerlijk klaagt in zijn 33e sermoen over het Hooglied aldus zeggende: "Daar kruipt heden ten dage een stinken en verterende ziekte door het gehele lichaam der kerk en zij is des te ongeneeslijker, naarmate zij verder inkruipt, zij is des te gevaarlijker, naarmate zij meer inwendig is. Want indien een ketter en openbare vijand tegen de kerk opstond, hij zou buitengeworpen worden en verdrogen. Of indien het een geweldige vijand ware, zo zou mogelijk de kerk zich daarvoor verbergen. Maar nu, wien zal zij uitwerpen, of voor wien zal ze zich verbergen? Het zijn allen tezamen vrienden en nochtans vijanden. Het zijn allen metgezellen en nochtans tegensprekers. Het zijn allen huisgenoten, maar nochtans niet vreedzaam. Het zijn allen onze naaste vrienden, nochtans zoeken zij allen wat hun eigen is. Het zijn kwansuis dienaars van Christus en zij dienen de anti-christ." En verder: "Het is eertijds voorzegd en nu is de tijd der vervulling gekomen
"Zie in vrede is mij de bitterheid bitter geweest." (Jes. 38: 17.) De kerk heeft eerst bitterheid geleden in de dood der martelaren, daarna heeft men bitterheid gehad in de strijd tegen de ketters, maar nu heeft zij de meeste bitterheid in de handelwijze van hare huisgenoten. 44 Niemand kan hen verjagen noch ontvlieden, zo sterk zijn zij geworden en boven mate velen. Deze plaag der kerk is inwendig en ongeneeslijk, ja hare meeste bitterheid is in de vrede. Maar in welken vrede? Het is vrede en nochtans geen vrede. Het is vrede ten aanzien van de heidenen, het is vrede ten aanzien van de ketters, maar daar is geen vrede onder de kinderen der kerk. Zodat de kerk in dezen tijd wel klagen mag: "Ik heb kinderen groot gemaakt en verhoogd maar hebben tegen Mij overtreden (Jes. 1: 2).
Mijnen wijngaard, dien ik heb, heb ik niet gehoed. Dat is: de rechte schapen, die mij betrouwd waren, heb ik niet geweid noch waargenomen. Alhoewel nu de ontrouwe herders en regenten vijanden der kerk zijn, niettemin richten zij deze verstoring aan onder de titel en de dekmantel van de kerk. Daarom zegt de kerk hier, dat zij haar wijngaard niet heeft gehoed, alsof het haar eigen schuld en fout ware, terwijl het nochtans de fout is van de valse herders, die zich zei ven de titel van representeren kerk aanmatigen (Ezech. 43: 49; Ezech. 34: 4). In één woord, zij wil zeggen, dat meest al hare zwarigheden voortkomen uit de onachtzaamheid en trouweloosheid van de opzieners en regenten, die haar overmeesteren, gelijk Diotrefes (3 Joh.: 9).

Vs. 7. Z*eg mij aan.* Nu keert de kerk hare stem tot haar Bruidegom en verzocht van Hem de Geest des onderscheids, opdat ze van de valse leraars niet zoude bedrogen worden.
Gij, dien mijn ziel lief heeft. Zij wil zeggen: mijn bede komt uit een oprechte liefde te uwaarts. Daarom verstoot mij niet om mijn zwakheden.
Waar gij weidt, waar gij de kudde legert in de middag. Christus is de opperste Herder der Schapen, die beloofd is (Ezech. 34: 23). Hij is de ware deur der Schapen, niemand kan in den Schapenstal komen, noch weide vinden, dan alleen door Hem (Joh. 40: 9). Daarom is het, dat de kerk zo ernstig vraagt, waar ze deze ruste en weide vinden zal, voornamelijk op de middag, dat is in het heetst van de vervolging, de ketterij en de scheuring, als de schapen door de hitte des kruizes schijnen te versmachten.

Want waarom zou ik zijn als ene, die zich bedekt, of als een vermomde vrouw. Het kan ook over gezet worden: *als ene, die afwijkt,* want zo wordt het woord *gnata* genomen (4 Sam. 44: 32). Het is een gelijkenis genomen van de hoeren, die haar aangezicht plegen te bedekken met een sluier, gelijk Thamar deed (Gen. 38: 45). Zo wil dan de kerk zeggen: Heere, zo gij mij niet geleidt door de Geest des onderscheids, sta ik in perikel om bedrogen te worden, overmits er velen op uit zijn, om mij te schenden.
Bij de kudden uwer metgezellen. Dat is: ik zou des te lichter kunnen bedrogen worden, overmits er velen zijn, die de naam van uw dienaars en vrienden voeren, terwijl zij nochtans uw vijanden en tegenminnaars zijn (2 Cor. 44: 3; Openb. 2: 2).

Vs. 8. *Indien gij het niet weet.* Dit is een antwoord van Jezus Christus op de bovengenoemde vraag en vooreerst bestraft Hij vriendelijk hare onwetendheid in deze nodige en gewichtige zaak.
O gij schoonste onder de vrouwen. De kerk wordt schoon genoemd, omdat ze van haar Bruidegom gewassen is door zijn bloed en Geest (Eféze 5: 26). Deze titel geeft haar de Heere Christus, niet alleen om zijn Bruid te vertroosten, maar ook opdat wij haar niet zouden verachten om harer smetten wil.
Zo gaat uit op de voetstappen der schapen. De mening is: let op de voorbeelden van de heilige Patriarchen en mijn andere uitverkorenen, die in de Heilige Schriftuur van mij met getuigenissen zijn versierd. Volgt hun geloof na, aanschouwen de uitkomst hunner wandeling (Hebr. 43: 7). Deze raad geeft de profeet Jeremia ook Cap. 6: 46. Zo zegt de Heere: Staat op de wegen en ziet toe en vraagt naar de oude paden, waar toch de goede weg zij en wandelt daarin, zo zult gij ruste vinden voor uw ziele.
En weidt uw geiten bij de woningen der herderen. Dat is: brengt uw schapen in die kooi en weide, welke de Profeten en Apostelen gewezen hebben en in hun Schriften nagelaten. Dit is de raad, dien Petrus geeft tegen de bedriegers (2 Petrus 3: 4 , 2): "Dezen tweeden zendbrief, geliefden! schrijf ik nu aan u, in welke beide ik door vermaning uw oprecht gemoed opwekke ; opdat gij gedachtig zijt aan de woorden, die van de heilige profeten te voren gesproken zijn; en aan ons gebod, die des Heeren en Zaligmakers Apostelen zijn."
Ziet ook 2 Petrus 4: 49; merkt ook op, dat de gelovigen hier *geiten* genoemd worden, omdat de geiten de steenklippen en hoge bergen wat beter kunnen opklimmen dan de schapen. Zo moeten ook de gelovigen in de tijd van ketterij en scheuring grote zwarigheden en ergernissen overwinnen en met haar geloof naar de hemel opklimmen. Daarbij is de geitenmelk zeer uitnemend voedzaam en nuttig tegen de uittering. Zo worden ook de uitverkorenen in deze zwarigheden van God versterkt door zijn Geest en Woord, zodat ze met hun lippen de zwakken kunnen weiden (Spr. 40: 24). En hoewel ze uiterlijk geen wol hebben, zijn evenwel de geiten in het land Kanaän en de andere Oosterse landen versierd met zeer fijn haar. Daarvan worden nog heden ten dage gemaakt de Camelotten (kostbaar geweven stof) van de Levant, (vgl. Cap. 4: 1, waar wij ook de betekenis zullen horen). Sommige overzettingen hebben *bokken* in plaats van *geiten.* Doch ten onrechte.

Vs. 9. mijn *vriendin.* Nu gaat Christus zijn gemeente prijzen, opdat ze van de onverstandigen niet veracht zoude worden. Merkt op, dat, hoe meer wij ons vernederen, hoe meer de Heere ons verheffen wil.
Ik vergelijk u bij de paarden en de wagens van Farao. Het woord *Susathi* kan ook overgezet woorden door *ruiterij.* Het is uit de Schriftuur bekend, dat de koningen van Egypte zeer rijk waren aan schone paarden en wagens (vgl. Exod. 14: 17, Jes. 31: 1, 2

Kron. 9: 28). Daarom wordt de kerk van Christus vergeleken bij de ruiterij en de wagenen van Farao, eensdeels om hare schoonheid, anderdeels om hare grote kracht, die zij van Christus ontvangt om hare vijanden te overwinnen (2 Cor. 10: 4). Onder deze ruiterij blinken met name de heilige Profeten en Apostelen; daarom wordt Elia genoemd de wagen Israëls en zijn ruiterij (2 Kon. 2: 12). Insgelijks Eliza (2 Kon. 13: 14), overmits zij door hun gebeden meer konden uitrichten dan een grote macht van wagens en ruiters. Deze ruiterij wordt ons ook zeer heerlijk beschreven in Openb. 19:14, waar al de uitverkorenen worden beschreven, zitten op witte paarden en bekleed met witte klederen, hebben de Zone Gods tot enen Leidsman en Overste.

Vs. 10. uw *wangen zijn lieflijk in de spangen,* of spanselen. Het Hebreeuwse woord luidt eigenlijk *tortelduiven,* en J. Mercerus getuigt, dat het nergens anders gebruikt wordt voor vrouwensieraad dan hier en vs. 11, dat volgt. Daarom betekent het enig fraai sieraad, dat gelijkenis heeft met de tortelduif, welke gemeenlijk aan hun hals versierd zijn als met een halsbandje. En overmits de schoonheid van een mens het eerst gemerkt wordt aan zijn gezicht, prijst Hij hare wangen of kaken, die Hij gewassen heeft met zijn bloed, en versierd met kostelijke paarlen van geestelijke gaven, met name ootmoedigheid en zachtmoedigheid, die kostelijk zijn voor God (1 Petr. 3: 4).
Uw hals in de paarlsnoeren. De deugden worden zeer geschikt vergeleken bij paarlsnoeren, overmits alle vruchten der wedergeboorte als met een snoer aan elkaar geregen zijn. Van de hals en de wangen zullen wij hierna spreken (Hoofdst. 4: 4).

Vs. 11. *Wij zullen u gouden spangen maken met zilveren stipkens.* Hier wordt aan de kerk beloofd de voortzetting en aanvulling van Camelot is een dichte geweven stof, vervaardigd van wol, geitenhaar en zijde, het begonnen sieraad, en dat in naam der ganse Heilige Drieëenheid, want die de geboden van Christus houdt, wordt bemind beide door der. Vader en de Zoon. (Joh. 14: 21). En de Heilige Geest zal in der eeuwigheid ook bij hen blijven (Joh. 14: 16). Onder dit gouden snoer verstaan wij inzonderheid de liefde, die daar is de band der volmaaktheid (Col. 3: 14). Onder de zilveren stipjes verstaan wij allerlei christelijke deugden als daar staan in Col. 3: 12. En overmits al onze deugden hier niet meer zijn dan stukwerk, ver. staan wij ook onder dit sieraad de volheid der hemelse heerlijkheid want dan zullen wij volmaakt wezen (1 Cor. 13: 10).

Vs. 12. *Terwijl de Koning aan zijn ronde tafel is.* Dat is zijn Heilige Geest, dien Hij mij van de Vader gezonden heeft, troost mij in alle benauwdheid. Nardus is een zeer kostelijke specerij, waarmede men de vorsten en voortreffelijke personen pleegde te overgieten, terwijl zij aan de tafel zaten. Zo lezen wij, dat de Heere Christus overgoten werd door Maria kort vóór Zijn lijden Mare. 14: 3 en Joh. 12: 3. En een pond van die vloeien Narduszalf wordt daar gewaardeerd op 300 penningen, dat is (volgens de gewone beraming) of 37 rijksdaalders en een halve. De reuk daarvan was zo krachtig, dat het huis daarvan werd vervuld. Daarbij wordt vergeleken de Heilige Geest, om zijne welrieken gaven, welke na Christus' hemelvaart veel overvloediger zijn uitgestort dan te voren (Joh. 7: 39).

Vs. 13. *Mijn liefste is mij een bundelken mirre.* Dat is de gedachtenis van zijn liefde, die Hij door zijn bitter lijden aan mij bewezen heeft is mij als een lieflijk tuiltje, om mijn hart te verkwikken. Mirre is een zeer lieflijk kruid, dat veel gebruikt werd, om de klederen der prinsen te doorgeuren (Ps. 45: 9) en met wijn gemengd zijnde maakte het

een lieflijken drank, om het hart te versterken en het bloed te zuiveren, zoals Plinius getuigt. Wij lezen daarvan ook in Mare. 15: 23. Het werd ook gebruikt nevens andere specerijen, om de dode lichamen te balsemen (Joh. 19: 39). Kortom het was een edel kruid, dat dikwijls als een koninklijk geschenk aangeboden werd, zoals men zien kan in Gen. 43: 11, Matt. 2: 11. Daarom is het geen wonder, dat de liefde van Christus daarbij vergeleken wordt.
Dat tussen mijn borsten vernacht. Dat is een gelijkenis, ontleend aan de jonge maagden, die enige welrieken bloempjes tussen hare borsten plegen te steken. Daar wordt mede bedoeld, dat de kerk een eeuwige gedachtenis in haar hart wil houden van haar Bruidegom.

Vs. 14. *Mijn liefste is mij een tros van Cyprus.* Cyprus is een zekere plant, die een welrieken vrucht als enen bloeiende druivenrank voortbrengt, zoals Hieronymus getuigt. Sommigen menen ook, dat hieronder een natuurlijke tros druiven verstaan wordt, maar dat hij met de naam van Cyprus genoemd wordt, omdat de wijngaarden te Engedi de smaak hadden van Cyprus, welke plant daar in die omstreken in groten getale groeit. Hoe dat het zij, daar wordt onder verstaan een uitnemen lieflijke vreugde, waarbij de Heere Christus vergeleken wordt om zijn welriekende verdiensten en heilzame gaven.
In de wijngaarden van Engedi. Engedi is een stad in de stam van Juda in de woestijn gelegen (Joz. 45: 62). Hierheen is David eens voor Saul gevlucht (1 Sam. 24: 1). Ezechiël maakt ook daarvan gewag in Hoofdstuk 47: 10. Deze stad wordt ook Hazezon Thamar genoemd (Gen. 14: 7) om de schone palmen, die daar groeiden. Deze plaats is zeer vruchtbaar geweest, want Rabbi Salomon getuigt, dat de wijngaarden daar vier of vijf maal 's jaars vruchten plegen te dragen, wat vreemd is. Immers is dit waarachtig, dat daar uitnemen wijngaarden (zoals muscadellen) gestaan hebben en deze Cyprus daarbij, welke (zoo men zegt) de druiven zijn smaak ook mededeelde, gelijk Plinius getuigt, dat de wijngaarden de smaak van de wortelen, die daaromtrent staan, plegen aan te trekken.

Vs. 15. Z*iet gij zijt schoon, mijn vriendin.* Nu gaat de Heere Christus zijn gemeente wederom prijzen, om haar te beter van zijn liefde te verzekeren. En als de schoonheid der kerk zo dikwijls geprezen wordt, moeten wij altijd gedenken, dat deze schoonheid uit genade door liet bloed van Christus komt. De verdubbeling heeft ook hare kracht: gij zijt schoon, ja gij zijt schoon, dat is om de Kerk te versterken tegen de lasteringen van hare vijanden.
Uwe ogen zijn duivenogen. Dat is: eenvoudig en kuis (Vgl. hierna hoofdst. 4: 1.)

Vs. 16. Z*iet gij zijt schoon, mijn liefste.* De bruid wil zeggen, gij zijt schoon van nature, maar ik uit genade door uw verdiensten. Nu de schoonheid van Christus bestaat in zijne volmaakte heiligheid, eerst naar zijn godheid, daarna ook naar zijne mensheid, want Hij is het Lam zonder vlek.
Ja lieflijk, of vriendelijk. Dat is: gij zijt niet stuurs noch trots, hetwelk de schoonheid van Christus zeer vermeerdert, want de mensen roemen straks op hun schoonheid, maar de Heere Christus heeft zich vernederd om onzentwil en zijn aangezicht laten bespuwen om het onze te reinigen.
Ook groent onze bedstede. Dat is: de dienst van uw woord is vruchtbaar door uw genade.

Vs. 17. *De balken onzer huizen.* De Kerk prijst hare woning om anderen daartoe te nodigen. Zij noemt de verzameling der gelovigen *huizen* in het meervoud, omdat er vele particuliere kerken zijn, en woningen genoeg voor alle gelovigen. Onder de balken wordt verstaan de leer der Apostelen, want daardoor wordt de kerk samenverbonden (Efez. 2: 20).
Zijn cederen. Dat is: onvergankelijk, want Gods Woord blijft in der eeuwigheid (Jes. 40: 6; 1 Petr. 1: 25), gelijk het cederen hout, dat niet licht verrot.
Onze galerijen zijn cypressen. Daaronder wordt verstaan de poort naar de hemel, die alleen in de gemeente te vinden is, dat is Christus zelf (Hebr. 10: 22). Voorts, gelijk het cypressenhout lieflijk van reuk is, alzo is de Heere Christus met zijn gaven.

Aanwijzing van de Leerstukken uit het Eerste Kapittel.

Uit het 1e vers: *Aangezien dit lied zo uitnemend is, behoren alle gelovigen te streven naar het rechte verstand daarvan.* Doch alzo, dat ze eerst wel onderwezen zijn in de eerste beginselen van de woorden Gods, dat is in de grondstukken der Christelijke religie. Daarenboven, dat ze ook een rein en eerbiedig hart hiertoe meebrengen; anders hebben zij noch deel noch lot aan uit woord. De Heere wil ook zijn verborgenheid aan niemand anders openbaren dan aan degenen die Hem vrezen (Ps. 25: 4). Zij dwalen dan, die de verklaring van dit Hooglied ontraden en misprijzen, want daar is een uitnemen schat van vertroosting en stichting in verborgen voor alle oprechte harten. Aan de andere zijde zijn ook te bestraffen die deze heilige en hoge verborgenheid aantasten met ongewassen handen, want de Heere onze God is een verterend vuur (Hebr. 12: 29).

Uit het 2e vers: *De genade onzes Heeren Jezus Christus is de rechte weg tot het hoogste goed.* Want daardoor worden wij verenigd met God, die de fontein des levens is. Daarom zeide de Heere Christus tot Paulus: mijn *genade is u genoeg* (2 Cor. 12: 9). Paulus stelt ook zijn hoogste wens in de genade des Heeren Jezus Christus, in de liefde Gods en in de gemeenschap des Heiligen Geestes (2 Cor. 13: 13). De middelen nu, om deze genade te verkrijgen zijn deze: 1 dat wij treuren over onze zonden, want niet eer kunnen wij getroost worden (Spreuk 28:13; Matth. 5: 4); 2". dat wij Christus recht kennen en vast in Hem geloven (Matth. 11: 28); 3. dat wij ons voegen tot de oefening der ware Godzaligheid en aller christelijke deugden (Fill. 4: 8). Als wij zo gesteld zijn, zal de God des vredes met ons wezen. Hier zijn die mensen te bestraffen, die hun vreugde in de wereld zoeken, dat is: in hogen stand, rijkdommen en wellusten van deze wereld. Maar zij zullen zichzelven ten leste bedrogen vinden, gelijk degenen, die ene onreine hoer aanhangen, die hare vrijers in het eerst lieflijk weet te lokken; maar in het eind bijt zij gelijk een slang en laat ze troosteloos. Daarom vermaant ons Johannes, zo ernstelijk, dat wij de wereld niet zouden liefhebben, want zij vergaat met al hare begeerten, maar die de wille Gods doet, blijft in eeuwigheid (1 Joh. 2: 15). Hier zijn ook te bestraffen degenen, die de liefde van Christus wel willen gevoelen, maar Hem gene liefde bewijzen in het onderhouden zijner geboden. Zij willen van Christus wel gekust zijn, maar zij willen Hem niet kussen naar David's les, om zijn toorn te ontgaan (Ps. 2:12).

Uit het 3e vers. *Al de schatten van Christus dat is zijn verdiensten en gaven zijn ten beste zijner gemeente.* Want daarom worden zij vergeleken bij uitgestorte zalf. (Ziet hierover Joh. 1: 16; Jes. 61: 1). Deze gaven zijn met name wijsheid, gerechtigheid, heiligheid en verlossing (1 Cor. 1: 30). Deze gaven kunnen wij niet deelachtig worden dan door de Geest van Christus (1 Cor. 12: 4). Dezen Geest kunnen wij niet krijgen als door vurige gebeden (Luc. 11: 13). En wij moeten hem opwekken door de oefening van goede werken en naarstigheid in ons ambt (2 Tim. 1: 6) Wij moeten ook toezien, dat wij Hem niet bedroeven door onze zonden en ondankbaarheid (Eféze 4:30). Deze leer dient tot bestraffing van degenen, die de gaven van Christus (zoveel in hen is) misbruiken en stinkend maken, zoals de ketters, scheurmakers en geveinsden doen, want zij zijn als schadelijke vliegen, die deze welrieken zalf stinkend maken door hun boosheid (Pred. 10: 1) Zij dient ook tot vermaning van degenen, die wel enige gaven van God ontvangen hebben; maar door hun traagheid houden zij ze als in een doos besloten, terwijl nochtans de zalf van Christus moet uit gestort worden, om alzo met de lieflijken reuk daarvan het ganse huis te vervullen; zij knopen hun talent in een

zweetdoek en begraven het in de aarde, daarom zullen zij met de onnutten dienstknecht zeer streng gestraft worden (Matth. 25: 30). Zij dient ook tot vertroosting van treuren zielen, die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid en andere geestelijke gaven, want zij leren hier, bij wie zij deze gaven vinden kunnen, namelijk alleen bij Jezus Christus, uit wiens volheid wij allen moeten ontvangen genade voor genade (Joh. 1: 16). Want het heeft de Vader beliefd, dat in Hem alle volheid wonen zou. Zo iemand dan dorst die moet tot Hem komen en drinken (Joh. 7: 37). En al is het, dat wij door onze zonden en ondankbaarheid onwaardig zijn deze gaven te ontvangen, is Hij evenwel bereid om ons mede te delen uit de fontein des levenden waters om niet, zo wij maar een oprechten, geestelijken dorst hebben (Openb. 21: 6 en 22: 17). Ook indien wij met een aandachtig en vurig geloof daarom bidden (Joh. 4: 10; Jac. 1: 6) en zo wij, alle tijdelijke dingen ja het leven zelf voor drek achten (als zij gerekend worden tegen de waarde van de kennis van Christus (Fill. 3: 8), bereid zijn alles te verlaten om deze kostelijke paarl te verkrijgen (Matth. 13: 46). Want zo is dat *kopen* te verstaan, waartoe wij vermaand worden (Openb. 3: 18: Ik rade u aan, dat gij van mij koopt goud, beproefd komen uit het vuur enz.). Niet dat wij met onze verdiensten of een uiterlijke prijs deze gaven kunnen betalen, maar wij moeten ze meer achten dan de gehele wereld met hetgeen daarin is, zodat wij onze vrienden, staten, plichten, rijkdommen, gemakken en geneugten bereid zijn te verlaten om Christus' wille (Matth. 19: 29). Die naar dezen regel voortgaan zullen gewisselijk de zalving van Christus deelachtig worden en over hen zal komen vrede en barmhartigheid en over het Israël Gods (Gal. 6: 16).
Nog iets uit het 3 vers.
Niemand kan Christus liefhebben, of hij moet de wereld verzaken. Want alleen de maagden hebben Hem lief, dat zijn de oprechte kinderen Gods, die zichzelf onbesmet houden van de wereld, dat is de wereldse lusten (Luc. 16: 13; 1 Joh. 2: 47; Jac. 4: 4). Om Christus recht te beminnen, moeten wij voor alles Hem recht kennen, want hoe kunnen wij iemand beminnen, dien wij niet kennen? Daarom zegt onze Zaligmaker (Joh. 10: 14): "Ik kenne mijne schapen, en worde van de mijn gekend." *Ten anderen* wij naarstig gaan overleggen de schoonheid, heerlijkheid, goedheid, vriendelijkheid en uitnemen liefde, die Hij ons bewezen heeft (4 Joh. 4: 49). Wij *moeten* ook bedenken de noodzakelijkheid van deze liefde, want die Jezus Christus niet liefheeft, die is vervloekt (4 Cor. 52 16: 22;. Aangaande de proeven, waaruit wij kunnen weten, of wij Christus oprecht beminnen, zij zijn deze: 1 of wij geneigd zijn de geboden van Christus te houden (Joh. 14: 15), en voornamelijk of wij onzen naaste liefhebben (1 Joh. 4: 20); 2 of wij de wereld niet liefhebben, want niemand kan deze twee Heeren samen dienen, maar zo wij de een liefhebben, moeten wij de anderen haten; zo wij de een aanhangen, moeten wij de anderen verachten (Luc. 16: 13); 3 of wij van hart verlangen, bij Christus te wezen (Phil. 1: 23), diensvolgens liever verhuizen uit het lichaam, om bij den Heere in te wonen (2 Cor. 5: 8), en voorts met de bruid van ganser hart zeggen: "Kom, Heere Jezus" (Openb. 22: 9). Als wij deze tekenen wel overleggen, zullen wij bevinden, dat er velen zijn, die Christus met deze woorden liefhebben, maar weinigen metterdaad.

Uit het 4e vers. *Niemand kan tot Christus komen, tenzij hij daartoe getrokken, dat is, geroerd en vrijwillig gemaakt worde door den Heiligen Geest* (Joh. 6: 44). Hoe deze trekking toegaat, zie daar van nader in de verklaring der woorden. Daarom dolen die mensen jammerlijk, welke menen, dat onze wil hiertoe enige bekwaamheid van zichzelf heeft, als maar het verstand te voren verlicht is door de predicatie van Gods Woord, want God moet ook in ons werken het willen en het volbrengen naar zijn

welbehagen (Fill. 2: 13). Zij zijn ook te bestraffen, die van de Heiligen Geest en van wedergeboorte roemen en ondertussen in het minst Jezus Christus niet navolgen. Zij lopen met het hart de duivel na, en met de mond lopen zij Christus na. Al zulke mensen tonen, dat zij niet recht getrokken zijn. Z*ij* dienen ook vermaand te worden door deze leer, die wel enigszins Christus volgen, maar door hun lauwheid en traagheid nauwelijks kruipen, waar zij nochtans moesten lopen, om in de binnenste kamer des Konings te komen. Om nu wel en met vrucht te lopen, moeten wij:
Vooreerst maken, dat wij blijven op de rechten weg der zaligheid, dat is de rechte kennis van Christus, gepaard aan een oprecht geloof en de ware Godzaligheid (Joh. 14: 6). Daarom moeten wij allen tijd zien op de Leidsman en Voleinder onzes geloofs, Jezus Christus en zijn voorbeeld trouwelijk navolgen. (Hebr. 12: 1).
Ten andere, wij moeten alle pakken en zonden afleggen, met name de wereldse bekommernissen en wellusten, want die zwaar beladen is kan niet lopen.
Ten derde, wij moeten op die grote wolk van gelovige getuigen, waarmede wij omringd zijn, letten, want hun ijver behoorde ons op te wekken, gelijk het goede gezelschap iemand wakker maakt op den weg.
Ten vierde, al gevoelen wij kwellingen, aanvechtingen en zware bestrijdingen van binnen en van buiten, daarom moeten wij niet terug lopen of verstrikken, maar volstandig lopen tot de einde toe, bedenkende dat niemand gekroond wordt tenzij hij wettiglijk gestreden heeft (2 Tim. 4: 5). Wij moeten eerst met Christus lijden, zullen wij ons met hem verblijden. Laat ons dan met de Apostel een goeden strijd strijden, de loop voleindigen en het geloof behouden, zo zal ons de kroon der gerechtigheid bereid zijn (2 Tim. 4: 7) Laten alle flauwhartigen hieraan denken.
Nog eens uit het 4e vers. *De kennis van Christus, vermengd met het ware geloof, is de rechte fontein van de geestelijke en gestadige blijdschap des mensen.* Ziet hierover 1 Petr. 1: 8. "Denwelken gij niet gezien hebt en nochtans liefhebt; in Denwelken gij nu, hoewel Hem niet ziende, maar gelovende, u verheugt met een onuitsprekelijke en heerlijke vreugde." Ziet hiervan ook voorbeelden in den *kamerling* (Hand. 8: 39), in de *gelovigen van Samaria* (Hand. 8: 8), in de *Stokbewaarder* (Hand. 16: 34), maar met name in David (Ps. 16:9). Want deze laatste verklaart hier, dat hij zo verheugd was door het geloof in Jezus Christus, dat hij gerust zou leven en sterven, overmits hij verzekerd was van de opstanding van Christus. De reden is ook klaar, want overmits Christus Jezus onze enige Middelaar is, door wien wij verkrijgen de vrede met God en de vergeving onzer zonden (Rom. 5: 1), kunnen onze zielen en onze consciënties geen ruste noch verkwikking hebben, tenzij wij met een gelovig hart tot Hem komen (Matth. 11: 28). Hoe meer zij nu in zijn kennis en het ware geloof toenemen, hoe meer deze geestelijke vreugde overvloediger wordt in onze harten.
Daarom zijn die mensen jammerlijk verblind door de duivel, die daar menen, dat de kennis van Christus en het betrachten van het ware geloof de mens zwaarmoedig maakt; want dit is de enige remedie, om onze harten gerust te stellen. Wel is waar, dat de kennis onzer zonden, die het geloot moet voorgaan, onze harten in het eerst verstrikt en verslagen maakt (Hand. 2: 37), maar deze goddelijke droefheid verandert door de kracht des geloofs in een onuitsprekelijke en heerlijke blijdschap, die niemand ons ontnemen kan (Joh. 16: 22). Zij zijn ook verdoold, die hun vreugde in de wereld zoeken, want al wat onder de zon is, is ijdelheid en jammer. Daarom is er niets te vinden wat beklijft, noch wat des mensen hart kan vergenoegen. Want dat kan niet verzadigd noch vervuld worden, dan met God zelven, die het hoogste goed is. Daarom zegt de Heere tot Abraham (Gen. 15: 1): "Vrees niet, Abraham! Ik ben u een schild, uw loon zeer groot." Dit belijdt ook David (Ps. 16: 5, 6): "De Heere is het deel mijner erve en mijns bekers; Gij onderhoudt mijn lot. De snoeren zijn mij in lieflijke plaatsen

gevallen, ja een schone erfenis is mij geworden." Dit is ook het beste deel, dat Maria gekozen had, hetwelk van haar niet kon weggenomen worden (Luc. 10: 42).

Uit het 5 vers. *De kerk van Christus moet om hare gebreken en uiterlijke smetten niet veracht worden.* Al is zij van buiten zwartachtig, niettemin is zij inwendig gans schoon en lieflijk, want zij is versierd met gouden stukken, dat zijn die schone gaven en privilegiën, die haar van haar bruidegom geschonken zijn (vgl. Ps. 45: 14). Deze gaven zijn gemeenschap der heiligen, vergeving der zonden, wederopstanding des vleses en het eeuwige leven. Deze gaven zijn alleen bij de rechte kerk te vinden, want Christus heeft Zijne gemeente met zijn bloed gekocht (Hand. 20: 28). "Hij heeft zichzelven voor haar overgegeven, opdat Hij haar heiligen zou, haar gereinigd hebben met het bad des waters door het woord; opdat Hij haar zichzelven heerlijk zou voorstellen, een gemeente, die geen vlek of rimpel heeft, of iets dergelijks, maar dat zij zou heilig zijn en onberispelijk." (Eféze 5: 25-27). Derhalve zijn zij te bestraffen die de gemeente Gods versmaden om de smetten, die van buiten aan haar bespeurd worden. Want zij moet niet zó aangezien worden in haar zelven als wel in Christus, haar Hoofd en haar Bruidegom, want in Christus is zij volmaakt (Col. 2:10), niettegenstaande zij in haar zelve en van haar zelve nog aan vele gebreken en zwakheden onderworpen is, waarvan ze te zijner tijd ontslagen zal worden. Wij moeten ook meer letten op de woorden des eeuwigen levens, die God aan zijn gemeente toebetrouwd heeft, waardoor onze zielen zalig kunnen worden, als wij ze in een rein en lieflijk hart ontvangen, dan op de daden der mensen, die in de gemeente wandelen. Want al ware 't, dat sommigen hunner ongelovig waren, dat kan het geloof van God niet te niet doen (Rom. 3: 3). Aan de andere zijde moeten wij ook toezien, dat wij met onze gebreken de gemeente niet zwarter maken, opdat wij niet vallen in dat wee, hetwelk de Heere Christus uitspreekt over allen, die een van de minsten ergeren (Matth. 18: 6.)

Uit het 6e vers. *De kerk Gods is altijd aan verdrukking onderworpen, zoolang zij op de aarde is.* De reden is deze: omdat de duisternis het licht niet verdragen kan en omdat de kinderen Gods niet van de wereld zijn, worden zij van de wereld gehaat (Joh. 15: 19), want het dunkt de wereldse mensen vreemd en zij lanteren vrome kinderen Gods, als zij niet medelopen tot dezelfde uitgieting der overdadigheid (1 Petr. 4: 4 vgl. verder Hand. 14: 22; 2 Tim 3: 12). Het blijkt ook uit de voorbeelden van alle gelovigen van het begin der wereld af tot nu toe (ziet het register der gelovigen van het O. Verbond Hebr. 11). 55 De historie van de martelaren des N. Verbonds is ook bekend. Laat ons dan onszelf tot kruis voorbereiden en in geen ding verstrikt worden van degenen, die tegenstaan; hetwelk hun wel een bewijs is des verderfs, maar u der zaligheid en dat van God. (Fill. 1: 28).
Weder uit het 6e vers. *De kerk Gods lijdt* de *meeste zwarigheid van de valse broeders,* die als bokken in de schapenstal zijn ingeslopen en daarna de gemeente beroeren door ketterijen, scheuringen en ergernissen en haar aftrekken, verkeerde dingen spreken (vlg. Hand. 15: 1 en 20: 30, 2 Cor. 11: 26). Hier worden de listen der valse broeders genoemd onder de grootste gevaren. Laat ons dan ons niet ergeren, als wij dat zien, want het is niets nieuws. Laat ons ook voorzichtigheid leren en wijselijk wandelen, want onze grootste vijanden zijn dikwijls onze eigen huisgenoten. (Matth. 10: 36) Daarom moeten wij ons wachten voor de mensen, want wij zijn als schapen in 't midden der wolven (Matth. 10: 16).
Nog eens uit het 6e vers. *Daar is geen groter verdriet, dan slechte regeerders te hebben in kerkelijke of in politieke zaken.* Want zij verwoesten de wijngaard des

Heeren en koesteren met alle macht de wijngaard der aarde, dat zijn de wereldse en goddeloze mensen. Zij zitten aan het roer der regering en door hun onverstand, hun zorgeloosheid en hun moedwilligheid komt het schip te stoten tegen zandplaten en steenklippen met groot gevaar van degenen, die daarin zijn. En al is het, dat zij menigmalen worden gewaarschuwd en ten beste geraden, zo willen zij evenwel niet verstaan noch opmerken, maar gaan in hun blindheid voort, al zouden al de fundamenten der aarde (dat zijn de ware religie en de justitie) wankelen (Ps. 82: 5 vgl. Ps. 12: 9, Spr. 28: 12, 28; Spr. 29: 2; Pred. 10: 5).
Let ook op de voorbeelden van de koningin van Juda en Israël. Als de koningen vroom waren, ging het met het volk wel, maar als zij goddeloos waren, kwam daar een jammerlijke verwoesting in kerkelijke en politieke zaken. Laten dan de regeerders op hun roeping letten, want zij zullen voor God moeten rekenschap geven, elk van zijn bediening. En gelijk de trouwe knechten heerlijk zullen beloond worden, zullen ook de ontrouwe jammerlijk bestraft worden (Matth. 25).
Laat ons aan de andere zijde God bidden voor onze overheden en predikanten, opdat zij hun ambten mochten bedienen in de vreze Gods en wij onder hen een stil en gerust leven leiden mochten in alle Godzaligheid en eerbaarheid (1 Tim. 2: 2), want dat is de grootste zegen, dien wij op aarde zouden mogen wensen.

Uit het 7e vers. *Wij moeten ons best doen, dat wij de rechte kerk van Christus weten te onderscheiden van de valse kerk, opdat wij niet bedrogen worden.* Daarom vraagt hier de bruid zo ernstig, waar Christus weidt, dat is, waar zijn rechte schapenstal te vinden is? Daarom worden ook de gelovigen van Eféze geprezen, omdat ze de valse Apostelen beproefd en leugenachtig bevonden hadden (Openb. 2: 2). En voorzeker, hier kleeft de zaligheid onzer zielen aan, want niet alleen de verleiders, maar ook degenen, die haar laten verleiden, gaan verloren (Jes. 9: 15). Want al is het, dat de verleiders meer straf en oordeel zullen ontvangen, niettemin als de een blinde de anderen leidt, vallen zij beiden in de gracht (Matth. 15: 14).
Voorts moeten wij, om de rechte kerk te vinden, vooral Christus de oppersten herder van hart beminnen en bij Hem alleen onze zaligheid zoeken, want Hij is de Leidsman en Voleinder van ons geloof (maar hiervan zal straks meer volgen bij vs. 8.
Nog eens uit het 7e vers. *Be zichtbare kerk kan dolen en bedrogen worden, als zij niet vastblijft bij Christus, haar bruidegom en bij Zijn heilig Woord.* Onder de zichtbare kerk verstaan wij die uiterlijke verzameling van hen, die belijdenis doen van de zuivere leer der zaligheid, begrepen in de Wet en het Heilig Evangelie, hetzij zij leraars of bijzondere lidmaten zijn, en dat niet alleen elk in het bijzonder, maar ook in ene gehele vergadering. Van deze zichtbare kerk zeggen wij, dat zij dolen kan, ook in zaken des geloofs: alhoewel wij nochtans bekennen, dat de zichtbare kerk nooit zo kwalijk gesteld kan zijn, of de Heere behoudt altijd enig heilig zaad, die Hem recht kennen en dienen, gelijk die zeven duizend, die de Heere in de dagen van den profeet Elia behouden had, dat ze hun knieën niet bogen voor den Baal. (Rom. 12:4). Want de wijsheid wordt altijd gerechtvaardigd van hare kinderen (Matth. 11:19). Maar aan de andere zijde dat het uiterlijke lichaam der zichtbare kerk wel dolen kan, blijkt uit het zeven vers; daarom vraagt de kerk hier zo ernstig, waar Christus weidt in den middag; en voegt daar deze reden bij; "want waarom zou ik zijn als ene, die zich bedekt bij de kudden uwer gezellen?" te kennen gevende, dat zij lichtelijk bedrogen zou kunnen worden, tenzij ze door het Woord en de Geest van Christus gedurig op de weg der waarheid gestuurd wordt. De reden is ook duidelijk, want overmits de kerk bestaat uit mensen, die van nature blind en enkel duisternis in geestelijke zaken zijn, kunnen zij het licht der waarheid niet hebben, tenzij ze Christus navolgen, die het licht der wereld

is (Joh. 8: 12), en blijven bij de wet en de getuigenis, dat is het Profetische en Apostolische woord, dat als een licht in een duistere plaats schijnt, want anders kunnen zij de dageraad niet zien (Jes. 8: 20; 2 Petr. 1: 19).
Bovendien, indien de kerk niet dolen kan, moeten inzonderheid de leraars het privilege hebben, dat zij niet kunnen dolen, want zij zijn de voornaamste leden der kerk en de voorgangers van anderen. Maar dat de leraars wel kunnen dolen en dikwijls schrikkelijk gedoold hebben blijkt uit Jes. 56: 10; Jer. 8: 8; Mal. 2: 7; Hand. 20: 30. Hieruit volgt dan, dat veel meer de gewone lidmaten dolen kunnen, derhalve het uiterlijke lichaam der zichtbare kerk. Dit blijkt ook uit de voorbeelden en de gedurige bevinding van het Oude en Nieuwe Testament. Want dat de kerk van het Oude Verbond heeft kunnen dolen blijkt uit het boek der Richteren, uit de boeken der Koningen en der Kronieken, uit de boeken der Profeten, uit de staat der kerk onder de Farizeeën en Schriftgeleerden, ten tijde van Christus. Dat ook de kerk van het Nieuwe Verbond dolen kan, blijkt uit de kerken van Corinthe, van Galatië, van Collosse, van de 7 kerken van Azië enz. Maar hier wordt door de Papisten tegen aangevoerd, dat de kerk is *de pilaar en de vastigheid der waarheid* (1 Tim. 3: 14), en derhalve niet dolen kan.
Hierop strekke ten antwoord, dat het woord *pilaar* door hen misduid wordt, want de kerk is geen pilaar, waar de waarheid Gods op gebouwd is, maar de kerk zelve is, op de waarheid, nl. op de grond der Apostelen en Profeten gebouwd. De kerk geeft ook geen vastigheid aan de waarheid, maar de kerk ontvangt hare vastigheid van de waarheid. Derhalve is de mening van de Apostel anders niet dan dat de rechte kerk is als een kandelaar, waar het licht der waarheid op gezet wordt, om de mensen te verlichten. Daarom worden ook de zeven kerken in Klein-Azië genoemd zeven gouden kandelaren (Openb. 1: 20). Zij is ook een pilaar, waar de waarheid opgeschreven is, om van de mensen gelezen te worden; zo wordt het ook verklaard in Openb. 3: 12. Zo lang dan de kerk haar plicht doet, om de waarheid te verkondigen, is zij (in zekere zin) een pilaar en vastigheid daarvan. Maar daaruit volgt niet, dat de waarheid aan de uiterlijke kerk zo gebonden is, dat zij niet zoude kunnen verzet of verplant worden op een andere plaats; want indien zij het licht van de Schriftuur niet bewaart, is zij niet meer dan een lantaarn zonder licht en kan zij wel dolen, ja anders niet dan dolen, want dan wandelt zij in duisternis en weet niet, waar zij gaat (Joh. 12: 35). De Papisten brengen ook bij de spreuk Joh. 16: 13: "De Heilige Geest zal u in alle waarheid leiden." Dit passen zij op de zichtbare kerk toe en besluiten daaruit, dat zij niet dolen kan. Wij antwoorden: Die spreuk gaat eigenlijk de Apostelen aan, die vervuld geweest zijn met de Heiligen Geest op een bijzondere wijze, om de fundamenten te leggen van de kerk des Nieuwen Verbonds door prediken en schrijven. En indien wij die spreuk verder willen uitbreiden, kan 59 '151 zij ook enigszins op de onzichtbare kerk der uitverkorenen toegepast worden, zodat de uitverkorenen in een doling, die tegen het fundament der zaligheid is, niet tot de einde kunnen blijven, want anders zou hare zaligheid niet vast gaan. Maar dat men dit wil gaan betrekken op de zichtbare kerk, zonder onderscheid, strijdt tegen de redenen en voorbeelden, die wij te voren uit de Heilige Schrift hebben bijgebracht.
Het is dan een grove doling en een der ongeneeslijke fistelen van de Roomse kerk, dat zij zich zelve wijsmaakt en van zich zelve roemt, dat zij niet kan dolen, hetzij ze zulke leerstukken voorsta, die in de Heilige Schriftuur begrepen zijn, of niet. Want alzo spreekt de kardinaal Bellarminus, waar hij van deze materie (de Eccl. Milit. Lib. 3. Cap. 12) handelt. Maar deze hare leer is geheel ongerijmd en kan behalve door voorgaande redenen weerlegd worden met haar eigen bekentenissen. Zij is ongerijmd, want ons geloof zou (naar hun zeggen) meer gefundeerd zijn op mensen dan op God,

daar wij eenvoudig zouden moeten geloven al wat de bisschoppen en prelaten leren, zonder eens te mogen onderzoeken, of het met de Schriftuur overeenstemt of niet. Dit verklaart ook Bellarminus zondelijk, "dat hetgeen al de bisschoppen leren als behoren tot het geloof noodzakelijk, waarachtig en een artikel des geloofs moet zijn, terwijl nochtans de Heere Christus ons vermaant de Schriftuur te onderzoeken (Joh. 5: 39) en die van Beréa geprezen worden, omdat ze de Schriften onderzochten, of zij alzo luidden als Paulus predikte (Hand. 17: 11.) Zodat de bisschoppen in het Pausdom meer autoriteit zouden hebben dan Paulus, overmits zij hun leer aan de toetssteen der Schriftuur alleen niet willen onderwerpen, wat Paulus en de andere Apostelen altijd gedaan hebben (Hand. 26: 22). Wat hun bekentenissen aangaat, zij bekennen zelven, dat elke bisschop in het bijzonder kan dolen, en somtijds inderdaad doolt, ja dat ze somwijlen zo van elkaar verschillen, dat men niet weet, wien men moet volgen. Zij bekennen ook, dat niet alleen de particuliere, maar ook de generale conciliën (d. i. die van de ganse Christelijke kerk) kunnen dolen, tenzij voorafgaat de instructie van de Paus, of zijn confirmatie daarop volgt.
Zij brengen ook zelfs voorbeelden bij van zulke generale conciliën, die (naar hun mening) gedoold hebben, als met name het tweede concilie van Eféze, insgelijks het concilie van Constantinopel in de tijd van Nicolaas I, en inzonderheid het concilie van Bazel, hetwelk in de 2e zitting (ook met toestemming van de gezant des Pausen) eendrachtiglijk besloten heeft, "dat het concilie boven de Paus staat," hetwelk de Jezuïeten nu voor een grote doling houden.
Zo zien wij dan, dat (I) Sinds 1870 hebben de Jezuïeten gezegevierd en is de Paus onfeilbaar verklaard en hebben de conciliën hun betekenis geheel verloren. de Jezuieten met de naam van kerk spelen, en wanneer zij uit volle borst roepen, dat de kerk niet dolen kan, daaronder niet verstaan de menigte der gelovigen, ook niet de algemene vergadering der bisschoppen (gelijk zij nochtans schijnen te zeggen), maar dat, als het er op aankomt, het privilege van *onfeilbaarheid* alleen zou hangen aan de Paus van Rome dat is de man der zonde, den Antichrist. Maar hier worden zij wederom beschaamd door hun eigen bekentenissen, want hun eigen decreten zeggen (Dist. 40 Canisi Pap.), "dat de Paus door geen mens mag geoordeeld worden, al ware het, dat hij ontelbare volkeren met zich naar de hel voerde, maar daar komt deze exceptie bij: "Nisi deprehendatuz a fide devius", d. i., tenzij hij bevonden wordt van het geloof at te dwalen. Zo kan hij dan van het geloof afdwalen, of anders is het een dwaze uitzondering, indien dit geval nooit kan plaats hebben.
Bellarminus durft ook wel ronduit van Paus Gregorius III (die geleerd heeft, dat een man, wiens vrouw door ziekte ongeschikt voor het huwelijk is, een andere vrouw mag trouwen lijnrecht tegen de regel in Matth. 19) zeggen: "dat de Paus uit onwetendheid gedwaald heeft (Lib. 4de Rom.pont. Cap. 12). Dus kan de Paus wel missen, volgens zijn eigen bekentenis. Ik verzwijg nog de voorbeelden van vele andere Pausen, die tot openbare ketterijen vervallen zijn.

Want Liberius is tot de Ariaansche ketterij vervallen, volgens het getuigenis van Hieronymus (1) Hilarius (2) en anderen. Vigilius is een Eutychiaan (3) geweest, zoals hij over zichzelf in zekeren brief verklaard heeft. Honorius I is door drie Algemene conciliën, met name het zesde, zeven en achtste verklaard een Monotheleet te zijn, dat is als beh oren tot die ketters, welke den wil der menselijke natuur van Christus niet wilden onderscheiden van de wil zijner goddelijke natuur. Innocentius I heeft geleerd, dat de kinderen niet konden zalig worden, zonder het gebruik van het Sacrament des Avondmaals (4), welke mening nochtans als ene ketterij vervloekt werdt door het Concilie van Trente (zitting 21. Regel 4.) Celestinus III heeft geleerd, dat het huwelijk

mag ontbonden worden om der wille van ketterij en dat gevoelen koesterde hij niet alleen als mens, maar als Paus, zoals Alphonsus de Castro getuigt. (6) Nochtans wordt deze mening ook als ketters vervloekt op het concilie van Trente (zitt. 24 Reg. 5). Johannes XXII heeft geleerd, dat de zielen der gelovigen God niet aanschouwden voor den jongsten dag.

> (1) Hieronymus in Catal. Script. Ecel. in Fortunatiano. (2) Hilarius in Fragm. (3) Eutyches' volgelingen leerden, dat in Christus slechts één natuur is geweest vgl. Liberatus in Breviario. (4) Aug. lib. 2 contra, duas. Pelag. Epist. Cap. 4. Alph. de Castro Lib I de Haeres. Cap. 4. 61 (I Johannes XXIII maakte het veel te grof, want het concilie van Constans ("zitting II) legt hem onder andere stukken ten laste, dat hij hardnekkiglijk geleerd en doorgedreven had, dat de zielen sterfelijk waren en de lichamen niet zouden verrijzen, met één woord, dat er na dit leven geen ander leven was. (8) zo kunnen de Pausen dan ook dolen en dat wel gruwelijk. Laat ons dan voor de Papisten bidden, dat ze de Heere wil verlichten. En wat ons aangaat, laat ons nooit ons fundament op mensen leggen, maar op Gods Woord, want dat blijft in der eeuwigheid (1 Petr. 1: 25).

Uit het 8e vers. *liet rechte merkteken, waaraan de ware kerk van Christus op de aarde gekend moet worden, is de overeenstemming in het stuk der leer met alle de heilige Patriarchen, Profeten en Apostelen, vervat in de heilige Schriftuur.*
Deze leer gaat vast in dezen tekst, want de Heere Christus ernstiglijk door zijn Bruid gevraagd zijnde, waar Hij zijn schapen weidt en legert op de middag, dat is in de hitte van kruis en vervolging, geeft tot antwoord, dat wij op de voetsporen der schapen moeten letten, en onze geiten weiden bij de herdershuizen, d. i. (gelijk hier voren breder verklaard is): wij moeten de voetstappen der heiligen, die in de heilige Schriftuur voor rechte schapen erkend worden, volgen" en ons voegen tot de gemeenschap der heilige Profeten en Apostelen, die, naast Christus, de voortreffelijkste herders der kudde geweest zijn. Daarom zegt ook de Apostel Paulus, dat de gemeente gebouwd is op den grond der Profeten en Apostelen (Eféze 2: 20). Hierbij behoren ook de plaatsen, die te voren in de verklaring van dit vers bijgebracht zijn, met name 2 Petr. 1: 19; 2 Petr. 3: 2. Daarom zegt Augustinus (3) ergens zeer wel, dat wij de kerk moeten zoeken in de canonieke Schriften. De redenen zijn ook klaar, om deze leer te bevestigen. Want
1. dit moet het rechte merkteken van de kerke Gods zijn, waardoor de kerk eerst geplant is en nog dagelijks onderhouden en versterkt moet worden; immers door de leer der Profeten en Apostelen is de kerk eerst geplant, daardoor wordt zij inzonderheid onderhouden en versterkt (Matth. 28: 19; 1 Petr. 1: 23; Hand. 2: 42). Dit is als de ziel der kerk, zonder welke zij geen kerk op aarde wezen kan. Hieruit volgt, dat deze Profetische en Apostolische leer het rechte en wezenlijke merkteken der kerk is.

> (1) Gerson. Tom. 4 Serm: de Paschate. (2) Ockam in opere. 93. Dierum. Erasmus Praef. in 5 lib. Irenei. (3) de Unit. Eccl. Cap. 5.

Ten 2: Overmits er maar één oprecht geloof bestaat, en het zeker is, dat dit door de Profeten en Apostelen geleerd en volkomen in hun schriften nagelaten is, volgt hieruit dat dit de rechte ware kerk is, die met dit oprechte geloof gemeenschap heeft (2 Petr. 1: 1). En al is het dat wij hier slechts één merkteken van de kerk stellen, te weten de

zuivere leer der Profeten en Apostelen, sluiten wij andere merktekenen niet uit zoals de zuivere bediening der Sacramenten, de uitoefening der kerkelijke tucht naar de regel van Christus of dergelijke meer. Maar wij willen alleen het voornaamste en wezenlijke teken aanwijzen, waardoor de kerk haar leven en vorm ontvangt, en waarop de andere tekenen als op haar fundament moeten steunen. Hoe meer een zichtbare kerk deze kentekenen naderbij komt, hoe zuiverder zij is; hoe verder zij afwijkt,i,hoe onzuiverder en gebrekkiger zij is. Maar waar het fundament dezer merktekenen, inzonderheid van het eerste, wordt omgestoten, is gene rechte kerk meer, maar een vergadering van boosdoeners. Zo dolen dan de Papisten, die andere kentekenen verzinnen, waar men (naar hun zeggen) de kerk aan kennen moet, namelijk *de oudheid, de successie (opvolging) der bisschoppen, de mirakelen, de uiterlijke glans, de naam van Katholieken* enz., kentekenen, die niet alleen bedrieglijk, maar ten dele bespottelijk, ten dele vals zijn, gelijk wij, desnoods, zouden kunnen aantonen. Laat ons dan de rechte bruid van Christus, die met een kroon van twaalf sterren d. i. de leer der twaalf Apostelen gekroond is, zoeken. Als wij haar gevonden nebben, laat ons onszelf daarbij voegen met een oprecht geloof en een onbewegelijke belijdenis der hope, navolgen de voetstappen en heilige voorbeelden van de Profeten en Apostelen, dan zullen wij hierna met haar triomferen in het koninkrijk der hemelen.

Uit het 9e vers. *De kerk Gods op aarde moet altijd ten strijde bereid zijn, want daarom wordt zij vergeleken bij de paarden en wagens van Farao* (Vgl. ook Eféze 6: 11; 1 Petr. 5: 8) *Onze vijanden* zijn de duivel, de wereld, ons eigen vlees, de tirannen, ketters, scheurmakers, geveinsden enz. *De wapenen, die wij in dezen geestelijken strijd moeten gebruiken* worden ons Efeze 6 beschreven, met name het schild des geloofs, de helm der hoop en het zwaard des Geestes, dat is Gods Woord. Als wij dan zo kampen, zullen wij zekerlijk de overwinning krijgen door Jezus Christus, onzen Heere.

Uit het 10e vers. *De christelijke deugden van geloof, hoop,liefde, ootmoedigheid, zachtmoedigheid enz. Zijn het rechte sieraad van de kinderen Gods, dat kostelijk is voor God.* (Vgl. hierover 1 Petr. 3: 4). Daarom behoorden wij naar dit sieraad te staan en de uiterlijke praal en wereldse pronk af te snijden (1 Tim. 2: 8).

Uit het 11e vers. *Die zijn gaven wel gebruikt ter ere Gods en tot stichting zijns naasten zal nog meer ontvangen en ten laatste eens gekroond worden met eeuwige glorie* (Matth. 25: 29). Laat ons dan pogen onzen gaven wel te gebruiken, opdat wij met de getrouwe knechten mochten beloond worden.

Uit het 12e vers. *Al is de Heere Christus naar het lichaam van ons, niettemin is Hij met zijn Geest en zijn genade bij ons.* Want dit gevoelen alle rechte kinderen Gods, dat ze niet zijn verlaten als wezen, maar door zijn Heiligen Geest getroost en gesterkt worden (Joh. 14: 16; Rom. 8: 26). Dit moet ons vertroosten te midden van kruis en tegenspoed, want Hij zal ons ons leven lang niet vergeten, noch verlaten en ten laatste zal Hij ons bij zich in de hemelse glorie opnemen (Hebr. 13: 5). Uit het 13e en 14e vers. *De gedachtenis onzes Heeren Jezus Christus, met het geloof vermengd, is de rechte lafenis en verkwikking voor een gelovige ziel* (Ps. 42: 7; Rom. 5: 1; 1 Petr. 1: 6).
Zij dient ons ook als Mirthe, om ons hart van de vuilheid der zonden te zuiveren. Om nu deze gedachtenis in ons hart op te wekken, moeten wij met aandacht de woorden, de werken en het lijden van Christus overleggen (Joh. 15: 7; 16: 4); insgelijks het

heilig Avondmaal met eerbied gebruiken tot zijn gedachtenis (Luc. 22:19; 1 Cor. 11: 13). Hier zien wij nu de rechte oorzaak, waarom vele mensen zo weinig troost in hun hart gevoelen, namelijk, omdat zij niet recht in Christus geloven, of niet genoeg aan Hem denken.

Uit het 15 vers. *Al is het, dat de gelovigen van nature door de zonde besmet zijn, zij zijn nochtans door het bloed van Christus zo rein gewassen als sneeuw,* zodat zij in Christus Jezus zonder smet of rimpel zijn (Eféze 5: 27.) Daarvandaan komt het, dat God gene ongerechtigheid in Jacob, noch misdaad in Israël ziet (Num. 23: 21), want alle rechte lidmaten der gemeente krijgen in Christus Jezus vergeving der zonden (Jes. 33: 24). Dit is een uitnemende troost voor een benauwde consciëntie. Maar het staat vast, dat wij van dezen troost niet verzekerd kunnen worden dan door de Geest der wedergeboorte. Want de vergeving der zonden en de wedergeboorte gaan altijd samen (Luc. 24: 47; 1 Cor. 1: 30).
Nog eens uit het 15e vers. *Een rein hart met een eenvoudig oog behoren tot de bijzonderste vruchten der wedergeboorte* (vgl. Matth. 5: 8; 6: 22; Ps. 32: 2). Daarom moeten wij inzonderheid naar deze gaven staan, indien wij verzekerd willen zijn van de genade Gods. Want die niet oprecht van hart zijn, hebben noch deel noch lot aan dit woord (Hand. 8: 21).

Uit het 16 vers. *Christus is de schoonste onder alle mensen.* Want in Hem is gene zonde (Ps. 45: 3), daarom moeten wij Hem liefhebben boven alle schepselen. Ja wij moeten pogen zijn '151 beeld gelijkvormig te worden in alle deugden (2 Cor. 3: 18;. totdat wij Hem eens volkomen gelijk zullen zijn ten jongsten dage Cl Cor. 15: 40).
Nog eens uit het 16e vers. *De gemeente van Christus is vruchtbaar.* Want het Woord Gods wordt daar nimmermeer te vergeefs gepredikt, maar het doet altijd zijn vrucht in de kinderen Gods tot zaligheid (Vgl. Jes. 54: 1; 55: 11: Ps. 87: 5). Dit moet de getrouwe predikanten bemoedigen. En de toehoorders moeten tonen, dat zij goede (2 Cor.). Zijn, waar het zaad niet tevergeefs ingeworpen wordt.

Uit het 17e vers. *De uitverkoren gemeente kan niet afvallen.* Want zij is op een vast fundament Jezus Christus gebouwd en met vaste balken samengebonden namelijk met de lere der Profeten en Apostelen (Eféze 2: 20: Matth. 16: 18). Zij dwalen dan, die daar menen, dat de rechte uitverkorenen geheel en eindelijk kunnen afvallen, want overmits zijn leven stenen aan dit huis zijn, kunnen zij niet afvallen, of het huis zou mettertijd door de poorten der hel ten enenmale overweldigd kunnen worden, hetwelk door Christus ontkend wordt. Wij worden ook hierdoor vermaand alzo te leven, dat wij in het huis Gods in der eeuwigheid mogen blijven, want alleen de kinderen Gods blijven eeuwiglijk in het huis. Dat zijn rechte kinderen Gods, die door de Geest des Heeren geleid worden (Joh. 8: 35; Rom. 8: 14).

Het Tweede Kapittel.

Het oogmerk van het tweede kapittel is: ons voor ogen te stellen de uitnemen zorg, die Christus voor zijn gemeente en elke gelovige ziel draagt, inzonderheid in de tijd van kruis en vervolging.
De hoofdinhoud is, dat Christus zijn gemeente in de nood altijd zeer getrouw en met grote vaardigheid bijstaat en versterkt; dat ftij ze ook te zijner tijd uit haar nood verlost. Want gelijk het aardrijk zijn zomer en winter heeft, zo heeft ook de gemeente haren winter van kruis en vervolging; daarop volgt dan de zomer van rust en vrede, waarin zij wederom lieflijk begint uit te spruiten; zo nochtans, dat ze altijd haar vijanden tot de jongsten dag toe zal hebben.

Verdeling van het kapittel. In dit kapittel zijn twee hoofddelen.
Vooreerst de rede van Christus, waarin hij de waarde van zichzelven en van zijn gemeente voorstelt (vs. 4 en 2).
Ten tweede de rede van de kerk, waai in zij de uitnemen liefde en zorg van Christus jegens haar zeer levendig beschrijft (vs. 3-17.)

Het eerste hoofddeel is tweeledig.
Voore*erst* stelt Christus Jezus voor zijn eigene waarde, om de gemeente te beter in liefde voor Zich te ontsteken (vs. 1).
Ten tweede, de waarde zijner gemeente om haar te beter van zijn liefde tot haar te verzekeren (vs. 2). Beide deze aanprijzingen worden gedaan onder de gelijkenissen van schone bloemen, als rozen en leliën.

Het tweede hoofddeel is drieledig.
1. een schone beschrijving van de vertroosting en zorg, die Christus zijn gemeente bewijst, terwijl zij onder het kruis is. Dit wordt in 4 gelijkenissen beschreven.
Vooreerst van een appelboom, die goede schaduw en goede vruchten geeft (vs. 3).
Ten anderen van een maaltijd, waar alle gelovigen zich onder de banier van de liefde van Christus verenigen (vs. 4).
Ten derde van een medicijnmeester, die conserven en hartsterkende specerijen tegen de flauwhartigheid voorschrijft (vs. 5).
Ten vierde van een getrouw man, die zijn lieve huisvrouw in haren nood bijstaat en in zijn armen neemt (vs. 6) en zorg draagt, dat ze tot rust mag komen, om alzo in haar bangheid verkwikt te worden (vs. 7).
2. een schone beschrijving van de vermaning, die Christus aan zijn gemeente doet, als de bangheid wat over is, dat ze van haar flauwhartigheid zou opstaan en vrijmoedig en openlijk Zijn naam belijden.

Hier wordt ons de wakkerheid van Christus, om zijn bruid op te wekken, beschreven (vs. 8). *Daarna zijn* voorzichtigheid, dat Hij zo nauw op alle aanslagen der vijanden let, dewijl Hij, als de wachter Israëls, door de traliën ziet (vs. *9).*

Ten derde volgt de vermaning zelve, waarmede Hij haar tot een vrijmoedige belijdenis opwekt (vs. 10) met de redenen van dien, omdat de winter der vervolging voorbij is (vs. 11) en de zomertijd van de reformatie der kerken ophanden is (vs. 12 - 13), hetwelk daarna versterkt en versierd wordt met een andere gelijkenis van een eenzame duif (vs. 14).

Ten vierde komt een waarschuwing tegen de vossen, d. i. de heimelijke vijanden der kerk, dat men ze intijds moet tegenstaan (vs. 15).

3. Het besluit, dat de kerk hieruit trekt, namelijk dat ze in Christus haar rust en haar vrede zoeken wil en tevreden zijn in alles, wat haar overkomen kan, overmits zij genoegzaam van zijne liefde verzekerd is (vs. 16), en dat ze de trouwdag, d. i. de jongsten dag, gaarne verwachten wil, behoudens nochtans, dat haar Bruidegom haar in dien tussentijd dikwijls gelieve te bezoeken (vs. 17.

De tekst van het IIe Kapittel met een korte verklaring.

Vs. 1. *Ik ben een roos van Saron, een lelie der dalen.* Ik, die de Zone Gods ben en het hoofd Mijner gemeente hoewel mijne uiterlijke gedaante bij de wereld veracht is, ben niettemin veel schoner, dan de kostelijke rozen of leliën, die men vinden kan. Want mijn vernedering is als een rode roos, uit de doornen spruitende, om het hart mijner uitverkorenen met haar lieflijken reuk te verkwikken. En mijn verhoging in de glorie mijns Vaders is heerlijker dan een vette lelie en deze glorie zal ik te zijner tijd mijne gemeente ook mededelen.

Vs. 2. *Gelijk een lelie onder de doornen, alzo is mijn vriendin onder de' dochteren,* Al is het ook, dat mijn gemeente om haar nederigheid bij de wereld versmaad is, is zij nochtans in mijn ogen veel schoner en aangenamer dan alle vergaderingen van ongelovige en wereldse mensen, gelijk de leliën met haar schoonheid onder de doornen 5 67 uitmunten. Want ik heb mijn kerk gereinigd door mijn bloed en Geest zodat ze als een witte lelie blinkt. Daarentegen zijn de ongelovigen maar schadelijke doornen, die mijn dienaren altijd zoeken te kwellen, maar zij zullen te zijner tijd door het vuur mijns toorns verbrand worden.

Vs. 3. *Als een appelboom onder de bomen des wouds, zo is mijn liefste onder de zonen; ik heb groten lust in zijn schaduw, en zit er onder, en zijn vrucht is mijn gehemelte zoet.* Hoe zou ik de uitnemen schoonheid en vriendelijkheid van mijn Bruidegom genoegzaam kunnen uitdrukken, want zij gaat alle verstand te boven? Dan, mij dunkt, dat ik Hem geschikt vergelijken kan bij een schonen en vruchtbaren appelboom. Want gelijk die alle wilde bomen te boven gaat, zo gaat Christus, mijn Bruidegom, ook alle mensen te boven, die van nature maar wilde bomen zijn. En gelijk een appelboom met zijn brede en lage takken goede schaduw geeft tegen de hitte, vind ik ook schaduw en beschutting onder de vleugelen zijner genade, niet alleen tegen de toorn Gods, maar ook in de hitte der vervolging, zodat ik wens en poog altijd daaronder te schuilen. En gelijk een goede appelboom smakelijke vruchten voortbrengt, bevind ik ook, dat Jezus Christus, mijn Bruidegom, de boom des levens is, door wiens verdiensten en geestelijke gaven ik van al mijn zonden en ellenden genezen kan worden.

Vs. 4. *Hij voert mij in het wijnhuis en de liefde is zijn banier over mij.* Ja wat meer is, Hij brengt mij ook in de vergadering der gelovigen, die het huis mijns Bruidegoms is, dat Hij gebouwd heeft, om zijn uitverkorene daar te voeden en te verkwikken door de dienst van Zijn Heilig Woord en de Heilige Sacramenten. En opdat ik aan zijn liefde niet zou twijfelen, heeft Hij mij de Geest der aanneming gegeven, waardoor ik niet alleen van zijn liefde te mijwaarts verzekerd ben, maar ook ontstoken worde, om Hem

hartelijk te beminnen; welke Geest is als een banier, waaronder alle zijne gelovigen vergaderen en waardoor zij van de geveinsden onderscheiden worden.

Vs. 5. *Ondersteunt gijlieden mij met de flessen, versterkt mij met de appelen; want ik ben krank van liefde.* Maar overmits ik niet altijd aan die volle tafel komen, noch zijne liefde altijd even sterk gevoelen kan, verhinderd zijnde door vervolging of andere zware bezoekingen, bid ik u, mijn vrienden, getrouwe herders en andere dienstknechten van Christus, dat gij ondertussen in het bijzonder mijn bedroefd hart wilt laven met het lieflijke mengsel van geestelijke vertroostingen en gebeden, uit de flessen der heilige Schriftuur vloeiende. Ook dat gij mijn benauwde ziel versterken wilt met de liefelijke appelen van de genade en verdiensten mijns Heeren Christus, want Hij heeft u met nadruk belast, dat gij over de zielen, die u toevertrouwd zijn, zoudt waken. Deze lafenis heb ik nu inzonderheid nodig, overmits ik zijn vriendelijk aanschijn enen tijd lang heb moeten derven, zodat mijn verlangen naar mijn bruidegom zo groot is, dat mijn hart schijnt te smelten en te versmachten, indien ik de tekenen Zijner liefde nog langer ontberen moet.

Vs. 6. Zijn *linkerhand zij onder mijn hoofd en zijn rechterhand omhelze mij.* Ja, ik zou ook geheel bezwijken, ten ware mijn bruidegom Zijne kracht toonde in mijn zwakheid, mij ondersteunen met beide zijn handen in mijn grootste nood, gelijk een getrouw man zijn lieve huisvrouw met al zijn krachten bijstaat, als haar een bangheid overvalt.

Vs. 7. *Ik bezweer u, gij dochteren van Jeruzalem, (die) bij de reeën of bij de hinden des velds zijt, dat gij die liefde niet opwekt(noch wakker maakt, totdat het dezelve lust.* Daar ik zeer teer ben van mijzelve, en als een zwangere vrouw, die smart heeft om te baren, heeft mijn bruidegom met grote nadruk bevolen, en ik bevele van zijnentwege allen lidmaten der kerk, dat niemand mijn rust en vrede verstore door ketterij, scheuring of ergernis, maar dat gij ten minste zoveel mededogen met mij hebt, als men met een baren vrouw heeft, ja met de barende reeën en jonge herten, die met grote smart baren. Laat mij deze geestelijke rust genieten, totdat ik eens met vreugde zal ontwaken en het aanschijn van mijn Bruidegom aanschouwe in gerechtigheid.

Vs. 8. *Dat is de stem mijns Liefsten, ziet Hem, Hij komt springende op de bergen, huppelen op de heuvelen.* Maar wat stem hoor ik daar? Wien zie ik daar van verre komen? Voorzeker, het is mijn Bruidegom, waar ik zoolang naar verlangd heb. Want ik ken Hem zeker aan deze twee tekenen: Vooreerst aan zijn stem, want ik ben die wel gewend te horen, en kan ze zeer haast van alle vreemde stemmen onderkennen; *ten andere,* aan Zijne wakkerheid en onweerstaanbare almacht, want Hij werpt alle sterkte ten neder, en alle beletselen, die de duivel tegen zijn kennis opwerpt, wrake bereiden tegen alle ongehoorzaamheid.

Vs. 9. *Mijn Liefste is gelijk een ree, of een welp der herten: ziet, Hij staat achter onzen muur, kijken uit de vensteren, blinkende uit de traliën.* Gene zwarigheid kan mijn Vriend verhinderen, want, overmits Hij waarachtig God is, springt Hij over alle beletselen als een ree of een jong hert. Als ik meen, dat Hij nog verre van mij is, staat Hij achter onzen muur, om ons te beschermen; Hij waakt getrouwelijk voor mij als de wachter Israëls, door de vensteren Zijner voorzienigheid en de traliën Zijner alwetendheid alle aanslagen van Zijne en mijn vijanden aanschouwende.

Vs. 10. *Mijn liefste antwoordt en zegt tot mij: Sta op mijne vriendin, mijn schone, en kom.* Als nu mijn Bruidegom alle gelegenheden wel overzien heeft, roept Hij mij ten laatste met de luide stem van Zijn H. Evangelie: Sta op, mijn vriendin, uit de woestijn der vervolging, waar gij tot nu toe verstoken geweest zijt, en toon u openbaar. Vrees niet, want Ik wil u beschermen, als mijn vriendin. Wees ook niet beschaamd voor de spotternij der wereldse mensen, want al zijt gij van nature vuil, niettemin zijt gij door mijn genade schoon en voor mij behaaglijk.

Vs. 11. *Want zie, de winter is voorbij; de plasregen is over, hij is overgegaan.* Het is tijd, dat gij opstaat en moed schept, want de tijd van verdrukking is gepasseerd, de storm der beproeving is voorbij.

Vs. 12. *De bloemen worden gezien in de lande, de zangtijd genaakt; en de stem der tortelduif wordt gehoord in ons land.* De lente der kerk is daar, dat is de wederoprichting der kerk. De gelovigen beginnen van vreugde te zingen, en de treuren harten, die mij in de verdrukking zijn trouw gebleven als een tortelduif aan haar gaaiken, beginnen nu een vrolijke stem in onze vergadering op te heffen.

Vs. 13. *De vijgeboom brengt zijn jonge vijgjes voort en de wijnstokken geven reuk met hun jonge druifjes. Sta op, mijn vriendin, mijne schone en kom!* De mensen, die te voren dorre bomen waren, beginnen nu geestelijker wijs door mijn genade te bloeien. De gemeenten, die te voren woest gelegen hebben, beginnen nu wederom uit te spruiten door de kracht van Mijn Woord en Geest en geven een lieflijken reuk van zich. Daarom sta op, mijn vriendin, kom uit de woestijn en toon u in het openbaar. Wees niet verbaasd, want Ik wil u beschermen als mijn vriendin. Wees ook niet beschaamd, want door Mijne genade behaagt gij Mij.

Vs. 14. mijn *duivel zijnde in de kloven der steenrotsen, in het verborgene ener steile plaats, toon Mij uw gedaante, doe Mij uwe stem horen: want uw stem is zoet, en uw gedaante is lieflijk.* Kom, mijn vriendin, die als een onnozele duif door uw vijanden verjaagd zijt en anders geen toevlucht hebt in de nood, dan bij Mij, uwen Bruidegom (die de rotsteen des heils en de ladder Jakobs ben). Kom nu te voorschijn, ga uit van Babel, vertoon u in het openbaar, laat de stem van uw belijdenis luide klinken tot Mijne ere, want in uw stem en geestelijke schoonheid heb ik een welbehagen.

Vs. 15. *Vangt gijlieden ons de vossen, de kleine vossen, die de wijngaarden verderven: want onze wijngaarden hebben jonge druifjes.* Maar denk daarom niet, mijn vriendin, dat al is het, dat de tirannie en bloedige vervolging ophoudt, gij ten enenmale zonder kwelling zult wezen, want daar zijn altijd van binnen en van buiten loze, en bedekte vijanden, die met valse leer of hun kwade manieren of andere loze treken de wijngaard des Heeren (dat is de gemeente) zoeken te bederven. Daarom laten uw opzieners en wachters naarstig zijn, om de vossen, zo grote als kleine, in tijds te grijpen en in hun voornemen te beletten, want onze gemeente is nog teer, en zij zou zeer haast bedorven worden, hetwelk mij zowel als u ten hoogste bedroeven zou.

Vs. 16. *Mijn liefste is mijn, en ik ben zijne, die weidt onder de leliën.* Welaan dan overmits ik uit al deze tekenen wel oordelen kan, dat mijn Bruidegom altijd zorg voor mij draagt, wil ik niet meer aan Zijn liefde twijfelen, maar in Hem gerust en tevreden zijn. Want Hij is mijn herder en ik ben Zijn schaap, daarom kan mij niets ontbreken. Ik wil ook van Hem niet afwijken, want Hij voedt zijne schapen niet alleen met

gezonde spijze, maar Hij vervult ze ook met geestelijke vreugde als met een lieflijken reuk van leliën.

Vs. 17. *Totdat de dag aankomt en de schaduwen vlieden: keer om, mijn liefste! word gij gelijk een ree, of een welp der herten op de bergen van Bether.*
Ik wil dan dien doorluchtige dag van de bruiloft des Lams verwachten, als wanneer alle schaduwen en uiterlijke ceremoniën ophouden zullen. Maar ondertussen bid ik U, o mijn Bruidegom, verlaat mij niet als een wees, maar kom dikwijls mij door uw genade en uwen Geest vertroosten. Want Gij kon dat zeer lichtelijk doen, overmits gij zo snel in uw hulpe zijt als. een jong hert, dat in de lustige waranden van Gilead, die door de Jordaan van het Joodse land gescheiden zijn, loopt.

Nader verklaring van het tweede kapittel.

Vs. 1. *Ik ben een roos van Saron.* Saron is een zeker kwartier of landstreek, gelegen tussen de berg Thabor en de zee van Tiberias, zoals Hieronymus getuigt. Dit was een schone en vruchtbare landstreek, zoals blijkt uit Jes. 33: 9 en 35: 2, waar de heerlijkheid der gemeente vergeleken wordt met het sieraad van Saron en Karmel. Hier waren ook schone weiden, zoals blijkt uit 1 Kron. 27: 29. Hiervan heeft de stad Sarona haren naam, omdat ze in dat kwartier gelegen was. (1 Kron. 5: 16, Hand. 9: 35). Kortom onder de rozen van Saron worden uitnemende en kostelijke rozen verstaan.

Vs. 2. *Gelijk een lelie onder de doornen.* Christus heeft zijn glorie van zichzelf, maar de kerk heeft haar heerlijkheid door Christus. Daarom is de kerk op een andere manier een lelie dan Christus. Voorts worden de goddelozen doornen genoemd om hun onvruchtbaarheid en de bitterheid, die zij tegen de vrome kinderen Gods tonen (vgl. Richt. 9: 14; Ps. 58: 10, Spr. 22: 5).
Onder de dochteren. Dat is onder de vergaderingen der ongelovigen. De profeten plegen de vergaderingen van mensen, zo goede, als kwade, dochters te noemen; en de hoofden er van noemen zij vaders en moeders. zo vinden wij dikwijls bij de profeten de namen van de dochteren Sions, dat is de gemeente Gods, inzonderheid in het Oude Testament, " omdat ze God plegen te dienen binnen Jeruzalem op de berg Sion (Jes. 36: 22). Insgelijks de dochter Babels d. i. de stad en het rijk van Babel (Ps. 137: 8), de dochter Edoms d. i. de onderzaten van het rijk der Edomieten (Klaagl. van Jer. 4: 21).

Vs. 3. *Als een appelboom.* Christus wordt menigmaal bij een schonen vruchtbaren boom vergeleken, als met name in Rom. 11: 17, Openb. 2: 7 en 22: 2. De redenen hiervoor zijn in de parafrase, of korte verklaring hierboven opgegeven. Het blijkt uit Openb. 2: 7 dat de boom des levens, die midden in het paradijs was (Gen. 2: 9), een voorbeeld op Jezus Christus geweest is. Want die boom had in zichzelf de kracht niet, om de mens het eeuwige leven te geven, maar was alleen Sacrament en pand der zalige onsterfelijkheid.
Onder de bomen des wouds. Daaronder worden de natuurlijke mensen verstaan, want buiten Christus zijn wij slechts wilde bomen (Rom. 11: 17) en wij kunnen geen goede vruchten voortbrengen, tenzij vrij in Christus worden ingegriffeld door liet geloof (Matth. 7: 1 8; Joh. 15: 4).

Vs. 4. *Hij voert mij in het wijnhuis.* Dat is de gemeente, want dat is het huis Gods (1 Tim. 3: 16). Daar houdt de wijsheid haar feestmaal, waartoe alle gelovigen genodigd worden (Spr. 9: 1). De gerechten zijn Gods Woord en de heilige Sacramenten, of, om duidelijker te zeggen, het zijn de schotels, waarin Christus met al zijn verdiensten als de 71 enige spijze der zielen ons wordt aangeboden. De huisbezorgers of hofmeesters zijn de getrouwe herders der kerk (1 Cor. 4: 1).
En de liefde. Zo wordt de Geest der aanneming genoemd, omdat Hij de Geest der liefde is (2 Tim. 1: 7). Want door Hem wordt de liefde Gods uitgestort in onze harten (Rom. 5: 5) en Hij beweegt ons ook, om God wederom te beminnen en onzen naaste (1 Joh. 4: 7). Daarom wordt God ook met de naam van Liefde benoemd (1 Joh. 4: 8), omdat Hij er de oorsprong van is.
Is zijn banier over mij. De soldaten worden van elkander onderscheiden door de banieren en krijgsvaandels. Zo worden ook de rechte lidmaten van Christus onderkend van de geveinsden door de Geest der aanneming en zijne vruchten (Rom. 8: 14; 1 Joh. 3: 24).

Vs. 5. *Ondersteunt gijlieden mij.* De kerk spreekt hier tot de vrienden des Bruidegoms, die de rechte leraars zijn (Joh. 3: 29), ja ook tot alle lidmaten der kerk, die wat sterker zijn, want die hebben ook de last, om de kleinmoedigen te vertroosten en de kranken op te richten (1 Thess. 4: 14). Voorts is het openbaar, dat de gelijkenis ontleend is aan een persoon, die flauw wordt en bijna van zichzelven gaat.
Met de flessen. Daaronder verstaan wij de Heilige Schriftuur, omdat Christus zijn wijn en zijn melk, dat is alle zijn beloften en geestelijke vertroostingen, daarin besloten heeft (vgl. Ps. 119: 92 en 94: 19). De gelijkenis is ook zeer ter snede, want daar de gelovigen niet altijd aan die grote tafel en dat openbare feestmaal komen kunnen, door het kruis of andere bittere bezoekingen verhinderd zijnde, heeft de Heere Christus daarin voorzien, overmits Hij zijn gelovigen de flessen der Heilige Schriftuur gegeven heeft, die zij overal kunnen gebruiken, om zichzelf en anderen in het geheim daarmee te versterken (Openb. 12: 6).
Versterkt mij met de appelen. Onder deze appelen verstaan wij de genade en de verdiensten van Christus, want Hij is die schone appelboom, wiens vruchten zo zoet in de mond der gelovigen zijn, zoals we te voren in
Vs. 3 vernomen hebben. *Want ik ben krank van liefde.* D. i. ik ben flauw en amechtig door het gedurig verlangen naar de tegenwoordigheid mijns bruidegoms en de tekenen zijner genade. Hiervan hebben wij een schoon voorbeeld in David, die niet weet hoe hij zijn geestelijk verlangen het best zal uitdrukken (Ps. 42: 2; 63: 2). 72
Vs. 6. Zijn *linkerhand.* De gelijkenis is ontleend aan de bijstand, die een trouw man zijner huisvrouw betoont in haar bangheid en flauwhartigheid.
Vs. 7. *Ik bezweer u, gij dochteren Jeruzalems.* D. i. ik vermaan en betuig u vuriglijk in de naam mijns Bruidegoms.
Die bij de reeën of bij de hinden des velds zijt. De kerk zweert niet bij deze dieren, maar roept ze alle als getuigen op, om de ongehoorzame lidmaten beschaamd te maken. zo doen de profeten menigmaal, dat ze onredelijke schepselen tot getuigen riemen, tot meerdere overtuiging der goddelozen. (Vgl. Deut. 30: 19; Jer. 22: 29). Dat overigens de kerk bij deze dieren niet zweert, blijkt hierna uit het 8e Hoofdstuk Vs. 4, waar deze bezwering herhaald wordt, zonder gewag van deze dieren te maken.
Voorts dat deze dieren hier boven anderen genoemd worden geschiedt:
ten eerste omdat de herten en reeën, die samen gepaard zijn, elkaar zeer getrouw zijn. Om deze reden wordt deze gelijkenis in dit lied zo dikwijls herhaald en ook somtijds

toegepast op het uiterlijk huwelijk, want een vrome vreedzame vrouw wordt daarbij vergeleken (Spr. 5: 19).
Ten andere, omdat de hinden d. i. de wijfjes der herten in het voortbrengen harer jongen benauwder zijn dan andere dieren z. a. blijkt uit Job. 39: 4; Ps. 29: 9. Zo baart ook de kerk haar kinderen met grote smart, inzonderheid in de tijd der vervolging (Openb. 12: 2).
Dat gij die liefde niet opwekt, noch wakker maakt. D. i. de rust mijner gemeente of mijn gemeente zelve, gelijk Christus *onze hope* wordt genoemd (1 Tim. 1: 1), De gelijkenis wordt voortgezet van een trouwen man, die zorg draagt, dat zijne huisvrouw, die krank is, tot een goede rust zou mogen komen, om enigszins van haar bangheid verkwikt te worden. Voorts wordt deze gehele bezwering wel door de kerk gedaan, maar in de naam van Christus, want zij herhaalt slechts Christus' woorden.
Totdat het (dezelve) luste. D. i. Zonder ophouden. Want de kerk wenst altijd deze geestelijke rust te behouden, want zij dient zeer tot haar versterking. Nochtans zal deze rust hier beneden niet volkomen zijn. Eerst ten jongsten dage, als de gelovigen zullen ontwaken naar het beeld van Christus, om zijn aanschijn in gerechtigheid te aanschouwen, zal zij volmaakt zijn. (Ps. 17: 15).

Vs. 8. *Hij komt, springen op de bergen.* Onder de bergen verstaan wij de beletselen, die de duivel in de weg werpt, om de loop des Evangeliums te verhinderen. Zo wordt dit woord ook genomen in Ps. 68: 17; Luc. 3: 5. '151

Vs. 9. *Mijn liefste is gelijk een ree of een welp der herten.* Met deze gelijkenis wordt snelheid en wakkerheid aangeduid (Vgl. Ps. 18: 34). Z*iet hij staat achter onzen muur.* Sommigen verstaan onder dezen muur de zonde of de middelmuur der plechtigheden, maar wij, op het oogmerk van het kapittel lettende, verstaan daaronder de vurige muur der kerk dat is, de bewaring Gods, die Hij zijner kerk bewijst door Zijn heilige engelen. (Zach. 2: 5; Ps. 34: 8; 2 Kon. 6; 17). Het heeft ook zijn betekenis, dat er staat *onze muur,* waarmede te kennen gegeven wordt, dat deze muur een bolwerk is, dat de kerk eigen is en alleen toekomt.
Kijken uit de vensteren. Dit is een gelijkenis, genomen van een wachter, die op enen toren de wacht houdt, zoals wij lezen (2 Kon. 9: 1 7 , Ezech. 33: 2). Nu de Heere Christus is de rechte wachter Israëls, die nooit slaapt of sluimert (Ps. 121: 4). Hij ziet al de raadslagen der goddelozen tegen zijn kerk en Hij bespot ze (Ps. 2: 4).
Blinken uit de traliën. Deze herhaling van een zaak dient tot meerdere versterking. Dit zeggen wij, opdat niemand in *de traliën* enige neuswijze speculatie zoeke, zoals sommigen doen. Want de Hebreeën voegen de traliën en vensters gewoonlijk bijeen z. a. Richt. 5: 27, Spreuk. 7: 6, om een geschikte plaats, van waar men ver zien kan, aan te duiden.

Vs. 10. *Sta op, mijn vrienden.* Sommigen menen, dat hier gehandeld wordt van de eerste roeping des mensen tot het geloof. Maar het blijkt klaar uit de samenhang en het vervolg der kapittels, dat er van de wederoprichten der kerke gesproken wordt, nadat zij een tijdlang in de woestijn der verdrukking verborgen geweest is (Openb. 12: 6 vgl. ook Hoogl. 8: 5). Nochtans strijden deze twee verklaringen niet tegen elkaar, maar kunnen samen wel verenigd worden. Want de kerk kan niet weder opgericht worden, tenzij de zwakken gesterkt en velen van de onwetende en blinde mensen tot de Heere bekeerd worden (Hand. 2: 47). Voorts komt deze vermaning, die Christus hier aan zijn bruid doet, bijna geheel overeen met Jes. 60: 1.

Vs. 11. *Want zie de winter is voorbij.* Onder de winter wordt de verdrukking der gemeente verstaan; onder de zomer daarentegen de vrede en voorspoed van haar. In deze betekenis worden deze twee tijden der kerk toegeschreven (Zach. 14: 8), De Heere Christus vergelijkt ook de tijd der aanvechtingen bij waterstromen en winden (Matth. 7: 27).

Vs. 12. *De bloemen worden gezien.* Dit is een schone en kunstige beschrijving van de *lente.* Onder 74 de zangtijd wordt de Mei-tijd verstaan, wanneer alle vogelkens, elk op het zoetst, plegen te zingen. Dit is geheel geestelijk te verstaan, zoals in de korte verklaring gezegd is.
En de stem der tortelduif wordt gehoord in ons land. zo worden de oprechte harten genoemd om hun zuivere eri getrouwe liefde tot God. Want een tortelduif is zeer kuis en getrouw aan haar gaaiken, zodat men zegt, dat zij tot de dood toe treurt, als zij haar gaaiken verloren heeft (vgl. Ps. 74: 19).
Vs. 13. *De vijgeboom brengt zijn jonge vijgjes voort.* Daaronder worden verstaan de mensen, die nu vruchten der bekering beginnen voorttebrengen (Vgl. Luc. 13: 6).
En de wijnstokken geven reuk. De wijngaarden zijn de bijzondere gemeenten in verscheidene plaatsen (Jes. 5: 1). Deze geven goeden reuk nl. door de predicatie van het zuivere Evangelie (2 Cor. 2: 15) en de goede werken der gelovigen (Rom. 12: 2; Fill. 4: 8).

Vs. 14. mijn *duive. zo* wordt de gemeente genoemd om haar eenvoudigheid en kuisheid (vgl. Matth. 10: 16.)
Zijnde in de kloven der steenrotsen. De steenrots is Christus (1 Cor. 10: 4). Want Hij is het fundament en het bolwerk der kerk. Hij is ook die verborgene en wonderlijke trap naar de hemel welke Jakob zag (Gen. 28).
Doe mij uw stem hoor en. God hoort ons altijd, hoe geheimzinnig wij ook spreken of denken. Maar hij wil ook openlijk gedankt worden in de vergadering der gelovigen (vgl. Ps. 100: 4).

Vs. 15. *Vangt gijlieden ons de vossen. zo* worden de valse leraars genoemd (Ezech. 13: 4), omdat ze in het bedriegen der eenvoudigen zeer listig zijn (2 Cor 11: 13; Eféze 4: 14). Zo worden ook de loze snoodaards der wereld genoemd. Denkt aan Herodes (Luc. 13: 32). Kortom onder deze vossen verstaan wij de geheime vijanden, als ketters en valse broeders. Daarentegen worden de openbare vijanden wilde varkens en leeuwen genoemd (Ps. 80: 14; 2 Tim. 4: 17). Deze waarschuwing wordt aan de opzieners der kerk gedaan (Vgl. Tit. 1: 9).

Vs. 16. *Mijn liefste is mijn.* D. i. ik besluit uit al de voorgaande tekenen, dat Christus mijn Herder is en ik zijn schaap. Derhalve kan mij niets ontbreken (vgl. Ps. 23: 1).
Die weidt onder de leliën. D. i. Hij weidt zijn kudde niet alleen op een gezonde, maar ook op een genoegelijke weide, als ware zij met rozen en leliën '151 bezet, want Gods Woord is zoeter dan honig en honigzaten.

Vs. 17. *Totdat de dag aankomt.* D. i. de jongste dag, die doorluchtige dag van de bruiloft des Lams. In het Hebreeuws staat: "totdat die dag *aanblaze,"* omdat de dag gewoonlijk met enige koelte opgaat.
En de schaduwen vlieden. D. i. al hetgeen nog onvolmaakt is (1 Cor. 1: 3, 10). Want de profetie, de tongen, de Sacramenten enz. Zullen dan ophouden, als God alles zal zijn in allen.

Op de bergen van Bether. Of Behtron (vgl. 2 Sam. 2: 29) zoals in het oorspronkelijke staat. Het waren de bergen Gileads, die door de Jordaan van Judea waren afgescheiden. Deze bergen waren vol wild en geschikt voor de jacht [Udemans vertaalt: Op de Scheidbergen.]

Aanwijzing van de Leerstukken uit het Tweede Kapittel.

Uit het 1e vers. *De rechte kennis van Jezus Christus is de enige troost der gelovigen.* Want in Christus' vernedering vinden wij onze verzoening en in Zijne verhoging onze bescherming en het pand onzer toekomstige heerlijkheid (vgl. 1 Cor 1: 24; Fill. 3: 8). Laat ons dan pogen de rechte kennis van Christus te krijgen en dagelijks daarin toe te nemen door de openbare en bijzondere oefeningen der Godzaligheid (Coll. 1: 10; 2 Petrus 1: 8).

Uit het 2e vers. *Al is het dat de kerk Gods bij de wereld versmaad is, is zij evenwel door de genade van Christus beter versierd dan enige lelie.* Want zij is gewassen door het bloed en de Geest van Christus (Eféze 5: 26). Maar 't is geen wonder, dat de wereld dit sieraad niet veel acht, want het is geestelijk en inwendig (Ps. 45: 14). Daarom kan het van niemand gezien noch herkend worden, dan van die in de Geest verlicht is. Laat ons dan de bruid van Christus in waarde houden en maken, dat wij leven lidmaten daarvan zijn. Laat ons ook toezien, dat wij deze schone lelie niet besmetten door onze zonden en vuiligheden (1 Cor. 10: 32).

Uit het 3e vers. *Christus Jezus is de waarachtige boom des levens,* onder wiens schaduw wij beschut worden tegen alle geestelijke en tijdelijke zwarigheden, en wiens vruchten, gegeten zijnde met de mond des geloofs, ons ten eeuwigen leven voeden (vgl. ook Openb. 2: 7, 22: 2). Daarom dolen de Papisten, die tot andere schepselen om hulp lopen, want zij verlaten de enige fontein des levens en graven zichzelven bakken, die geen water houden (Jer. 2: 43). Hier zijn ook vele wereldse mondchristenen te bestraffen, die door dezen boom menen zalig te worden en intussen niet naar zijne schaduw verlangen noch smaak hebben in zijn zoete vruchten. Zij zoeken echter hun schaduw en bescherming bij de mensen, gelijk de Joden eertijds de schaduw van Egypte zochten (Jes. 30: 3). Zij staan ook op hun rijkdom, eer, staat en uiterlijke krachten als op een vaste stad (Spr. 10: 15), terwijl het inderdaad niet meer is dan de wonderboom van Jona, die in een nacht werd en in enen nacht verging (Jon. 4: 10). Ja zij maken leugen en bedrog tot hun bescherming (Jes. 28: 15). Zij hebben ook geen smaak in zijne vruchten, dat is. in zijn verdiensten en geestelijke gaven, die ons door het heilig Evangelie en de Sacramenten aangeboden worden ; maar zij hebben een walg aan dit hemelse brood; of indien zij dit soms proeven, werpen zij het wederom uit als honden (Hebr. 6: 5; 2 Petrus 2: 20). Daarom dan, indien wij met dezen boom des levens gemeenschap willen hebben, moeten wij binnen de lusthof des Heeren, dat is zijn gemeente blijven, want daar is deze boom te vinden (Openb. 2: 7). Wij moeten ons ook wachten voor de verboden vruchten, d. i. voor alle werken des vleses, want die brengen de dood voort (Gal. 5: 21). Wij moeten ook een oprecht geloof hebben, om de vruchten van dezen boom te plukken en te eten tot onze zaligheid (Joh. 6: 35). Eindelijk moeten wij met levende vruchten der gehoorzaamheid tonen, dat wij rechte gemeenschap met Hem hebben en dat wij niet meer in onszelf leven, maar dat Christus in ons leeft (Joh. 15: 5- Gal. 2: 20).

Uit het 4 vers. *De ware kerke Gods is de rechte plaats, waar wij moeten verzamelen, om naar de ziel gespijst en verkwikt te worden.* (vgl. Spr. 9: 1 vv. Hand. 2: 42). Zij zijn te bestraffen die voor huisgenoten Gods willen doorgaan en nochtans zo slap zijn in het bezoeken van de vergaderingen der gelovigen (Hebr. 10: 25). Zulke mensen zullen mettertijd schipbreuk lijden in het geloof en verstijven in de Godzaligheid, want zij '151 verachten de middelen, die God geordineerd heeft tot onze versterking (Hard. 13: 46). Nog eens
Uit het 4 vers. *Het rechte merkteken van de uitverkorenen is de Geest der wedergeboorte* (Rom. 8: 16; Eféze 1: 14). Dit is de banier en het veldteken, waardoor de rechte kinderen Gods door de kinderen der wereld onderkend worden. Deze Geest nu moet gekend worden uit zijn vruchten als met name geestelijke treurigheid over de zonde, ootmoed, zachtmoedigheid, vreedzaamheid, oprechtheid, barmhartigheid enz. (Matth. 5: 1, 2 vv.; Gal. 5: 22).

Uit het 5 vers. *Alle Christenen, met name de dienaren des Woords, zijn schuldig de kleinmoedigen te vertroosten en te versterken door Godzalige samensprekingen en vurige gebeden.* Aangaande het ambt der herders vgl. Ezech. 34: 4; aangaande dat der gewone Christenen vgl. 1 Thess. 4: 14. Zij zijn dan te bestraffen, die zich over de benauwdheid der ellendigen niet bekommeren, want met welke mate als zij meten, zal hun weder gemeten worden, en een oordeel zonder barmhartigheid zal gaan over hem, die gene barmhartigheid gedaan heeft (Jac. 2: 13). Nog eens
Uit het 5e vers. *Dit is een recht merkteken, dat wij Christus liefhebben, indien wij de tekenen zijner gunste niet één ogenblik kunnen ontberen zonder grote pijn en weedom des harten,* (vgl. Ps. 42; 63: 4 en 84: 3). Maar helaas! hoe weinigen zijn er, die naar de genade van Jezus Christus zo verlangen. Velen zijn krank van liefde, maar het is de liefde der wereld, waarmee zij bevangen zijn; zij jagen met alle krachten naar hoge staten, rijkdommen en werelds genot. Zo zij kunnen verkrijgen wat hun vlees behaagt, menen zij, dat ze Christus met zijn verdiensten wel kunnen derven, of immers, dat zij die tijdig genoeg zullen zoeken, als de dood op de lippen zit. Maar laten zulken mensen denken aan de waarschuwing, die wij Spr. 1: 24 en 8: 34 hebben.

Uit het 6e vers. *De Heere Christus laat zijn kinderen niet verzocht worden boven vermogen,* maar in de grootste nood bewijst Hij hun de meeste liefde (vgl. 1 Cor. 10: 13 en 2 Cor. 1: 5), welverstaande, dat zij recht op Hem vertrouwen, Hem van hart aanroepen en bereid zijn de rechten tijd der hulpe af te wachten (Hebr. 4: 16).

Uit het 7e vers. *Het is een gruwelijke zonde, de geestelijke rust en vrede van de gemeente van Jezus Christus te storen door ketterij, scheuring of ergernis.* Daarom worden hier zulke vurige bezweringen aan alle lidmaten der kerk gedaan. Die dan hiertegen doet zal zijn straf dragen, wie hij ook zij (Gal. 5: 10). Wel is waar doen velen dit onder de dekmantel van ijver tot de waarheid, stichting enz. Maar dit zal hen niet verschonen, tenzij ze krachtig met de Heilige Schriftuur kunnen bewijzen, dat ze de waarheid aan hun zijde hebben; dat ze tot noodzakelijke stichting dient, opdat ze aangenaam zij te horen (Eféze 4: 29; en dat ze haar voorts spreken en drijven uit liefde tot de waarheid met zachtmoedigheid en vreze, een goede consciëntie hebben (1 Petrus 3: 16); niet uit eergierigheid of twistgierigheid, maar opdat God in alles geprezen worde door Jezus Christus (1 Petrus 4: 11); laten ook de geest der profeten de profeten onderworpen zijn, naar de regel der Schrift 1 Cor. 14: 23. Die deze voorwaarden niet onderhouden, wanneer zij profeteren en voor de gemeente spreken, maar opgeblazen zijn en uitzinnig in vragen en woordenstrijd, uit welke voortkomen

nijd, twist, lasteringen, kwade nadenkingen, verkeerde krakelingen van mensen, die een verdorven verstand hebben en van de waarheid beroofd zijn, menen dat de Godzaligheid gewin zij, van dezulken moeten wij afwijken (Rom. 15: 17, 1 Tim. 6: 5). Want zij mogen over hun genegenheid zoveel praten als zij willen, toch is die beweging niet uit Hem, die ons geroepen heeft (Gal. 5: 8). Want onze God is geen oorsprong van verstoring, maar van vrede, gelijk in alle gemeenten der heiligen (1 Cor. 14: 33).

Uit het 8e vers. *De kerk van Christus kent zeer nauwkeurig de stem van haar Bruidegom en weet haar van de vreemde stemmen te onderkennen.* Dit is onder andere een recht merkteken van de kerk van Jezus Christus en zijn oprechte schapen (vgl. Joh. 10: 4, 27). Laten wij dan ons best doen, om de stem van Christus vlijtig te horen. Laten wij pogen naar zijn wil te doen. Dan zullen wij de lering, die ons voorkomt, haast kunnen onderscheiden, of zij uit God is of niet (Joh. 7: 16). Want de verborgenheid des Heeren is onder degenen, die Hem vrezen, en Zijn verbond laat Hij hun weten (Ps. 25: 14). Nog eens
Uit het 8e vers. *Het licht der waarheid kan door geen uiterlijk geweld verhinderd worden, als het de Heere belieft het te openbaren.* Want de waarheid is als de zon, die krachtig door de wolken doorbreekt en de duisternis van de nacht verdrijft. Daarom zegt de Apostel, dat wij wat vermogen voor de waarheid, maar niet tegen de waarheid (2 Cor 13: 8;. Vergelijkt verder van de kracht der waarheid, dat is Gods Woord, 2 Cor. 10: 4. Wel is waar schijnt de waarheid somtijds verduisterd en bedekt te worden door de leugen, gelijk de zon door de duisternis van de nacht bedekt wordt. Maar dat komt van het rechtvaardig oordeel Gods, die de ongelovigen de werking der dwaling zendt, opdat zij de leugen zouden geloven, opdat zij allen geoordeeld zouden worden, die de waarheid niet geloofd hebben, maar een welbehagen in de ongerechtigheid openbaren (2 Thess. 2: 11). Dat oordeel strijdt dan niet tegen deze leer.

Uit het 9 vers. *Jezus Christus, de Zone Gods. is de wachter lsraëls, die nimmer slaapt noch sluimert, maar altijd waakt om de zijn tegen hun vijanden te beschermen* (vgl. Ps. 121: 4; Hand. 4: 29). Dit moet ons troosten, als wij zien, dat de kerk Gods van zoveel krachtig en krachtig vijanden bestreden wordt. Want de Zone Gods zal ons gene wezen laten, maar bij ons blijven tot de voleinding der wereld (Matth. 28: 19). En als Hij met ons is, wie is tegen ons? (Rom. 8: 31) Laat ons maar vast op Hem vertrouwen, Hem aanroepen en in zijn geboden wandelen, dan hebben wij niemand te vrezen.

Uit de verzen 10-14.
De strijden kerk van Christus op aarde heeft haar zomer en winter. D. i. somtijds staat zij schoon en bloeiend, soms daartegen staat zij dor, gelijk de bomen in de winter doen. Dan wordt zij ook vergeleken bij een baren vrouw, die zich in de woestijn ophoudt. (Openb. 12), bij een eenzame duif, die in de holen der steenrots woont. Dit blijkt uit de voorbeelden van de kerk des Ouden en Nieuwen Verbonds. In de tijd van Mozes en Jozua had de kerk haren zomer en bloeide zeer uitnemend. Na de dood van Jozua kwam er een grote verwoesting (Richt. 2: 10). In de tijd van David en Salomo had de kerk weder een uitnemende zomer, daar zij bloeide in het ware geloof en de oefening der ware Godzaligheid (uitgezonderd sommige jaren van Salomo's regering, toen hij zijn vrouwen te veel in haar afgoderij toegaf). Daarentegen was er in de tijd van Jerobeam, de zoon van Nebath, van Achab en Izébel, ja onder alle koningen Israëls een schrikkelijke verwoesting. Ziet daarvan de Boeken der Koningen, met

name 1 Kon. 19. Desgelijks was onder de koningen van Juda, die vroom waren, met name Asa, Josafat, Hiskia, Josia en sommige anderen de uiterlijke kerk in tamelijk goeden staat. Daarentegen kwam onder Achaz, Manasse, Jojakim, Zedekia en sommige anderen de kerk in merkelijk verval en verwoesting. Wat het Nieuwe Testament betreft de kerk van Jeruzalem, die de eerste Christelijke kerk was, bloeide kort na de hemelvaart van Christus zeer uitnemend, zoals blijkt uit Hand. 2, 3 en 4. Daarentegen kwam na de dood van Stefanus, de eersten martelaar, een grote vervolging en verstrooiing 'Hand. 8:1) Daarna kregen zij wederom een weinig rust (Hand. 9: 31), totdat Herodes de gemeente wederom begon te verdrukken, toen hij Jacobus, de broeder van Johannes, met het zwaard doodde (Hand. 12:1) 112 80 Onder de Romeinse keizers tot Constantijn de Groten had de kerk een langen en strengen winter, maar onder dezelfde Constantijn begon zij wederom liefelijk te bloeien en toe te nemen, totdat de duivel de gruwelijke ketterij van Arius begon te zaaien. Dit getuigen ook de oude leraars z. a. Ambrosius, bisschop van Milaan.
"De kerk", zegt hij, "is gelijk de maan, die dikwijls aangroeit en afneemt". Insgelijks Hilarius, bisschop van Portiers: "Ik raad u ene zaak aan, wacht u voor de Antichrist; want gij hebt een verkeerde liefde voor de stenen muren. Gij dwaalt, dat gij de kerk Gods met eerbied wilt zoeken in uitwendige gebouwen en gestichten, gij doet kwalijk dat gij daar naar de naam des vredes onderzoek doet. Het is immers buiten twijfel, dat de Antichrist daarin zitten zal. Voor mij is het veiliger op de bergen, in de bossen, bij moerassen, in gevangenissen, in diepe holen te zijn, want daar hebben eertijds de profeten gewoond en zich verstoken, als zij door de Geest Gods profeteerden."
Insgelijks Augustinus, bisschop van Hippo: "De kerk", zegt hij, "wordt somtijds verduisterd en beneveld door de veelheid der ergernissen, te weten, als de zondaars de boog spannen, om in het donkere te schieten die oprecht van hart zijn. Desniettemin blinkt zij, zelfs in zulken tijd, in haar standvastigste lidmaten." En lager zegt (Epist. 48) hij: "Hoewel ook de aller-standvastigsten en die de bedriegelijke woorden der ketters konden verstaan zeer weinig waren, vergeleken, met de anderen, hebben toch sommigen hunner standvastig om des gelools wille de ballingschap verdragen, anderen hebben zich over de gansen aardbodem verborgen gehouden." En op een andere plaats (Epistola 80) schrijft hij: "Als de zon zal verduisterd worden en de maan haar licht niet geven zal, als de sterren van de Hemel vallen zullen en de krachten der hemelen bewogen worden (gelijk deze plaats door twee Evangelisten herhaald wordt), zo zal de kerk niet gezien worden, als de goddekrachtig vervolgers bovenmate woeden zullen. (Vgl. ook Bernardus Sernio 33 in Canticum Canticorum.
Dus dolen de Papisten (Bellarmiiius de Ëccl. rail. lib 3 Cap 12.) jammerlijk, die doordrijven, dat de kerk altijd zichtbaar is evenals een uitwendig koninkrijk. Want daar de kerk dikwijls haar winter heeft, kan men de bloei en de rechte gedaante der kerk op zulk een tijd niet meer zien, evenmin als het bloeien der bomen in de winter. Ja zij is somtijds zo verborgen als de maan, zo als boven gezegd is. Nochtans volgt daaruit niet, dat er geen kerk is, als zij niet gezien wordt. Want al zien wij de maan niet, nochtans is zij er en zij vertoont zich te harer tijd. Daarom storen wij ons ook niet om de spotternij der Papisten, die vragen, waar onze kerk geweest is vóór de tijden van Martinus Luther, Johannes Wicklef, enz?
Wij antwoorden met Augustinus, dat de kerk in de tijd der vervolging bewaard wordt als het koren onder het kaf. Want de kerk bestaat eigenlijk uit het goede koren, hoewel dit dikwijls onder het onkruid bedekt is (Epist. 48). Ja wij antwoorden met de heilige Johannes, dat de kerk 1260 dagen onderhouden is in de woestijn (Openb. 12) en als een eenzame duif in de holen der steenrots gewoond heeft. En al is het, dat ze van de mensen uiterlijk niet gezien is, toch heeft God een overblijfsel gehad naaide

verkiezing, als in de dagen van Elia (Rom. 11: 5). Want het vaste fondament Gods staat, hebben dezen zegel: De Heere kent degenen, die de zijn zijn" (2 Tim.2:19). Laten wij ook deze leer gebruiken tot vermaning, dat wij ons niet ergeren, al zien wij somtijds wonderlijke en droevige veranderingen in de kerke Gods. Laten wij denken, dat het de winter der kerk is en onszelf vertroosten met de hope des toekomende zomers. Ja wij moeten bedenken, dat, gelijk de natuurlijke winter even nodig is als de zomer, om het onkruid en het venijn te doden en het land te beter tot vruchtbaarheid te bereiden, het ook zo nodig is, dat God zijn akker soms doorloutere en reinige door menigerlei beproevingen, opdat beiden de geveinsden en de rechtzinnigen openbaar zouden worden. (Luc. 8: 13; 1 Cor. 11: 19).

Laten wij maar de tijd onzer verzoeking waarnemen, opdat wij met het onkruid niet vergaan (Matth. 3: 12). Uit de verzen 12 en 13. *In de tijd van voorspoed behoren wij in overvloedige vruchten der dankbaarheid uit te spruiten,* gelijk de bloemen, bomen en kruiden in de Meitijd uitspruiten (Vgl. hierover Deut. 8: 10; Coll. 1: 12; 1 Petrus 2: 9). Inzonderheid moeten wij dit onderhouden, wanneer wij rustig en vredig ons geloof belijden mogen en God dienen in de verzamelingen der gelovigen, zonder enige vreze. Want dit is een van de grootste weldaden, die ons God op aarde kan bewijzen, gelijk die het allerbest weten, welke deze genade derven moeten (Ps. 42). Maar hier valt over de verdorvenheid der mensen, die gemeenlijk God allerminst dienen als zij dat het best doen kunnen, te klagen. Zij walgen van het hemelse brood vanwege de overvloed, dien zij hebben, en zij treden met hun voeten op de honigzeem. Maar laten zulke mensen toezien, dat ze niet gestraft worden met dien honger, met welken de Heere de kinderen bedreigt in Amos 8: 11. Dan zullen zij naar een kruimelke van deze geestelijke tafel verlangen, maar dat zal hun niet geschonken worden. Laten wij de Heere zoeken, terwijl Hij te vinden is en Hem aanroepen, terwijl Hij nabij is (Jes. 55: 6J. 4

Uit het 14e vers. *De genade van Christus is de enige toevlucht der gelovigen.* Christus is de steenrots, waar deze onkrachtige duif haar rust zoekt (1 Petrus 2: 4). Hij is ook de rechte ladder Jakobs, waardoor wij tot de Vader moeten komen. Daarom is het niet verwerpelijk, dat Gregorius Magnus, bisschop van Rome, onder de holen der steenrots de wonden van Christus verstaat, waar de gelovige ziel haar troosten haar rustin zoekt. Daarom dolen de Papisten, die hun troost in de verdiensten der heiligen en van zichzelf, in de aflaten van de Paus, in de biecht, in de mis, in de bedevaarten enz. Zoeken, want dat zijn alle bakken, die geen water houden. Christus, de Zone Gods, is onze enige steenrots, die ons tegen alle kwaad kan bewaren en met het hoogste goed verzaden, want Hij heeft de woorden des eeuwigen levens. Ja Hij is de weg, de waarheid en het leven, niemand komt tot de Vader dan door Hem. Hij wordt ook verstaan onder de steenrots in de woestijn, waar het water uit vloeide tot lafenis van de kinderen Israëls (1 Cor. 10: 4).

Uit het 15 vers. *De strijden kerk van Jezus Christus is nooit zo gerust, of zij heeft haar vijanden, die haar zoeken te verderven.* Als de leeuwen en wilde zwijnen wat ophouden, komen de vossen, dat zijn krachtig en bedekte vijanden, die heimelijk in de schapenstal insluipen, om de schapen te verscheuren, hetzij met ketterij en valse leringen, hetzij met andere krachtig aanslagen, strekken tot scheuring en verderf der kerken (vgl. Ezech. 13: 4; Hand. 20: 80). Dit leert de ervaring aller eeuwen, beide in het Oude en het Nieuwe Testament.

Deze leer moet ons daartoe dienen, dat wij altijd een goed fundament leggen en voorzichtig wandelen, opdat wij door deze vossen niet bedrogen worden. En wat

aangaat de Opzieners der kerk, die de last, welke hun van de Heere Christus hier gegeven wordt, moeten volvoeren, namelijk dat ze deze vossen tijdig grijpen, eer zij de wijngaard des Heeren ten enenmale bedorven hebben, onder dit *grijpen* verstaan wij
Vooreerst de overtuiging uit de Heilige Schrift, waarmede deze vossen krachtig overwonnen moeten worden in hun consciënties, al is het, dat zij dikwijls niet ophouden met lasteren (Tit. 1:9). Zo heeft Apollos deze vossen gevangen (Hand. 18: 28).
Ten andere verstaan wij daaronder de Christelijke tucht, waardoor deze vossen buiten de wijngaard des Heeren gedreven moeten worden, opdat zij niet te diep daarin zouden nestelen. Och of zij ook afgesneden werden, die u onrustig maken (Gal. 5: 12). zo heeft Paulus gedaan met Alexander en Hymenaeus (1 Tim. 1: 20). Hij vermaant ons ook hetzelfde te doen tegen hen, die hardnekkig tweedracht en ergernis aanrichten tegen de gezonde leer, die gij van ons geleerd hebt. "Wijkt af van dezelve," zegt hij Rom. 15:17. Nochtans moet dit met goede orde geschieden na de eerste en tweede vermaning (Tit. 3: 10). Ten derde moet de Christelijke Overheid de kerk met haar gezag bijstaan in het beletten van alle ketterijen en ongeregeldheden, die het fundament der zaligheid of de rust en stichting der gemeente in gevaar stellen. Want zij moeten ook zorg dragen als dienaars Gods, dat wij onder haar regering een gerust en stil leven leiden mogen in alle Godzaligheid en eerbaarheid (1 Tim. 2: 2). zo hebben te allen tijde gedaan alle Godzalige koningen en prinsen, als met name de koning Josia, die alle afgoderijen en valse godsdiensten weggeruimd heeft, daarentegen de zuiveren godsdienst naar de Wet des Heeren bevestigd (2 Kon. 23: 4). Zij zijn dan wel verre afgedwaald, die drijven, dat men deze schadelijke vossen behoort ongemoeid te laten en van hen aanzien, dat ze de wijngaard des Heeren doorwoelen en verteren zonder enig beletsel, want het druist regelrecht tegen het bevel onzes Heeren Christus, dat wij hier hebben, in. Gelijk ook de gemeente van Thyatire daarover zeer ernstig bestraft wordt (Openb. 2: 2), dat ze de valse profetes Jezabel leren en de dienstknechten des Heeren tot hoererij en het eten van afgodenoffers verleiden liet. Laten zij dan toezien, die tot wachters over het huis en de wijnberg des Heeren gesteld zijn. Want indien zij stomme honden zijn, die niet voor de holen treden, zichzelven niet tot een tuin om het huis Israëls maken en niet in de strijd staan op de dag des Heeren, tonen zij, dat ze zelven vossen en vijanden der kerk zijn. Overmits zij nu hun ambt niet behoorlijk bedienen, zal de Heere van de wijnberg zelf hen in hun listigheid vangen en uit de verzameling zijns volks uitmonsteren, alzo dat zij weten zullen, dat Hij de Heere Heere is (Ezech. 13: 9).

Uit het 16e vers. *Dit is onze enige troost, beide in leven en sterven, dat wij Jezus Christus eigen zijn, beide naar ziel en naar lichaam.* Als Hij onze Herder en wij zijn schapen zijn, kan ons niets ontbreken (Ps. 23: 1). Dit is een vaste en uitnemen troost voor ene gelovige ziel. Maar wij moeten toezien, dat wij ons ook gedragen als zijn schapen, door zijn stem vlijtig te horen en derhalve elke onderdrukking, elke vervolging tegen te gaan, "opdat alzo", niet door haar maar door de kerk "alle afgoderij en valse godsdienst geweerd en uitgeroeid worde, het lijk des antichrists te gronde geworpen en het koninkrijk van Jezus Christus gevorderd worde." na te volgen (Joh. 10: 27) of anders roemen wij te vergeefs.

(l) De Hoogleraar Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman zegt in zijn jongste oratie "Volk en Overheid" bl. 55 omtrent deze zelfde zaak het volgen: "De

overheid heeft dus voor de kerk niets te doen, en meer verlangt ook Art. 36 onzer Belijdenis niet, dan "de hand te houden aan de Heiligen kerkedienst".

Uit het 17e vers. *De gemeente Gods zal niet volmaakt zijn vóór de jongsten dag.* Dan zal de gemeente van Christus toebereid zijn als een bruid, die voor haar man versierd is op haar trouwdag (Openb. 21: 2). Dan zal het volmaakte gekomen zijn en het stukwerk zal ophouden (1 Cor. 13: 10). Daarom moeten wij onze zielen hier beneden in lijdzaamheid bezitten, en naar dien doorluchtige dag met alle vurigheid verlangen (vgl. 2 Tim 4: 8; Openb. 21: 7).
Nog eens Uit het 17 vers. *Al is onze Heere Christus in de hemel, niettemin staat Hij altijd bereid om ons te helpen, als wij Hem maar van hart aanroepen.* Hij is met ons tot de voleinding der wereld (Matth. 28: 19), te weten met Zijn genade en Geest. Hij zal ons gene wezen laten, maar tot ons komen (Joh. 14: 18). Laten wij hieraan gedenken, wanneer wij in nood en benauwdheid zijn naar ziel en lichaam, (vgl. Ps. 34:19).

Het Derde Kapittel.

Het oogmerk van dit kapittel is, ons de staat van de kerke Gods en van elke gelovige ziel, als zij in voorspoed is, voor ogen te stellen, namelijk dat zij zeer haast in het voelen van de gunste van Christus kan verslappen, tenzij ze behoorlijke middelen daartegen aanwende.

Hoofdsom van het kapittel. De kerk van Christus, uit de verdrukking verlost zijnde, en nu tot uitwendig gemak en rust gekomen zijnde, wordt gewaar, dat zij in het voelen van de liefde van Christus begint te verslappen. Daarom zoekt zij alle middelen, om Zijne genade weer levendig te gevoelen. Dit met moeite verkregen hebbende, poogt zij het door alle middelen te behouden, met name door naarstig wacht te houden tegen de vijanden harer zaligheid en door ernstig te overwegen de eeuwige ruste, die Christus voor zijn uitverkorenen bereid heeft.

Verdeling. In dit kapittel zijn twee hoofddelen.
Vooreerst ene beschrijving van het gemis, dat de kerk in de voorspoed gevoelt, mitsgaders van de middelen, om van dit gebrek genezen te worden (vs. 1 - 5).
Ten tweede een schone beschrijving van de geestelijke rust en glorie, die Christus voor zijn kerk bereid heeft, dienen tot een voorbehoedmiddel tegen de vleselijke gerustheid en andere wereldse gebreken (vs. 6-11).

In het eerste hoofddeel zijn deze vier onderdelen:
1. Het gemis zelf, waarover de kerk klaagt, namelijk het missen van haar Bruidegom (vs. 1);
2e. De middelen, die zij daartegen aangewend heeft, met name waken, bidden en geestelijke samensprekingen met de gelovigen, inzonderheid met de trouwe herders (vs. 2, 3);
3e. De vrucht daarvan, te weten, dat ze ten laatste haar Bruidegom gevonden heeft (vs. 4.);
4e. De middelen, die zij aanwendt, om deze genade te behouden, te weten, dat zij haar Bruidegom vasthoudt; en zij wil door anderen niet beroerd worden (vs. 4, 5);

In het tweede hoofddeel zijn twee onderdelen:
le. De beschrijving van de verwondering der maagden over de vrijmoedigheid en heerlijkheid der kerk, nadat zij uit de verdrukking en voorgaande bekoring gekomen was (vs. 6)
2e. Het antwoord der kerk, waarin zij zeer heerlijk de reden van haar vrijmoedigheid beschrijft, namelijk omdat ze door de garde van haren Bruidegom, die zij onder het zinnebeeld van de garde, welke om het bed van Salomo geordineerd was, omringd is (vs. 7, 8). Daarna beschrijft zij het rijk der genade, met name de heerlijkheid van het heilig Evangelie, waartoe zij door haar Bruidegom geroepen is en dat onder het zinnebeeld van Salomo's koets (vs. 9, 10). En ten laatste het rijk der heerlijkheid, dat ten jongsten dage volkomen zal ontdekt worden, en dat onder het zinnebeeld van Salomo's bruiloft op zijn trouwdag met de dochter van Farao (vs. 11.)

De tekst van het IIIe Kapittel met een korte verklaring.

Vs. 1-5. *De kerk.*

Vs. 1. *Ik zocht des nachts op het leger hem, dien mijn ziel liefheeft, ik zocht hem, maar ik vond hem niet; [ik zeide]:* Nadat ik nu tot lichamelijke rust en vrede gekomen was, werd ik gewaar, dat ik, door mijn zorgeloosheid, de liefde van Christus zo sterk als te voren niet gevoelde. Want ofschoon ik Hem nog van hart liefheb, voeL ik nochtans, dat ik niet wakker genoeg ben, om Zijne genade waar te nemen en naar beh oren aan te wenden. Daarom was de troost, een tijd lang, voor mij verborgen: ik zocht Hem wel (zoo ik meende), maar ik vond Hem niet.

Vs. 2. *Ik zal nu opstaan en in de stad omgaan in de wijken en in de straten; ik zal hem zoeken, dien mijn ziel liefheeft; ik zocht hem, maar ik vond hem niet.* Daarom nam ik mij voor, terstond van deze slapheid en dodigheid des harten op te staan en raad tegen dit gemis te zoeken bij de gewone lidmaten der kerk, om te zien, of ik door hun gebeden en samensprekingen geraken kon tot het voelen van de genade van Christus, waar mijn hart zo naar verlangde. Doch hoe ik zocht, ik vond evenwel nog geen troost.

Vs. 3. *De wachters, die in de stad omgingen, vonden mij; (ik zeide): Hebt gij dien gezien, dien mijn ziel liefheeft?* Ondertussen, terwijl ik in deze benauwdheid was, ontmoetten mij de herders en opzieners der gemeente, die als wachters over de zielen gesteld zijn, wie ik vroeg, of zij genen raad voor mij wisten om mijn hart de genade van Christus, waai' ik zó naar verlangde, te doen voelen.

Vs. 4. *Toen ik een weinigje van hen weggegaan was, vond ik hem, dien mijn ziel liefheeft; ik hield hem vast en liet hem. niet gaan, totdat ik hem in mijner moeders huis gebracht had en in de binnenste kamer van degene, die mij gebaard heeft.* En zie, ten laatste vond ik, door Gods genade, de gewenste troost en het levendig gevoel van de liefde van Christus, waar mijn hart zo zeer naar verlangd had; en dat korten tijd, nadat ik met de voornoemde herders gesproken had. Om nu niet weder in dezelfde zwarigheid te vallen, nam ik een vast voornemen, mijn geloof en bekering te vernieuwen door naarstig gebruik van de geestelijke oefeningen, en dat zoolang, tot ik de tegenwoordigheid mijns Bruidegoms eens volkomen genieten zal in de triomferen kerk, waar de binnenste kamer van dat hemelse Jeruzalem is, dat ons aller moeder is, waar ook de bruiloft des Lams gehouden zal worden.

Vs. 5. *Ik bezweer u, gij dochteren van Jeruzalem, die bij de reeën of bij de hinden des velds zijt, dat gij de liefde niet opwekt, noch wakker maakt, totdat het haar luste!* Daar ik van mij zelve zeer teer ben, en als een zwangere vrouw, die smart heeft om te baren, heeft mijn Bruidegom met nadruk bevolen, en beveel ik van Zijnentwege alle lidmaten der kerk, dat niemand mijn rust en vrede door ketterij, scheuring noch ergernis verstore, maar dat gij ten minste zoveel mededogen met mij hebt, als men met een baren vrouw heeft, ja met de baren reeën en jonge herten, die met grote smart baren. Laat mij deze rust genieten, totdat ik eens daarvan verzadigd zal worden, wanneer ik ontwaken zal naar het beeld mijns Bruidegoms en zijn aangezicht aanschouwen in gerechtigheid.

Vs. 6. *De maagden.*
Vs. 6. *Wie is zij, die daar opkomt uit de woestijn als rookpilaren, berookt met mirre en wierook en met allerlei poeder des kruideniers.* Wel, wat wonder zien wij daar! Dat de bruid van Christus die zoolang in de woestijn der verdrukking verborgen geweest is en die nog al moet wandelen in het midden der verdorvenheid en bekoringen dezer krachtige wereld, nochtans met opgeheven hoofd en grote vrijmoedigheid gaat, met haar gebeden en dankzeggingen tot God in de hemel zonder enige hindernis opklimmende, gelijk de rook zonder enig beletsel opklimt. Ik zeg niet een gewone rook of vuilen damp, maar een welriekende, sterke rook van geloof, hoop en liefde, uit de verdiensten van Christus en de wedergeboorte des Heiligen Geestes, waarmede zij bewierookt is, voortspruitende. Want deze reuk gaat alle wierook mirre en de kostelijkste specerijen van Apothekers te boven, 50

Vs. 7 - 11. *De kerk.*
Vs. 7. Zie, het bed, dat Salomo heeft, daar zijn zestig helden rondom, van de helden Israëls.

Vs. 8. *Die altemaal zwaarden houden, geleerd ten oorlog, elk hebbende zijn zwaard aan zijn heup, vanwege de schrik des nachts. Z*ijt gij verwonderd over mijn vrijmoedigheid! O, gij maagden en tere gelovigen, denkt, dat ik deze genade van mijn Bruidegom ontvangen heb, dat mijn ziel nu in Hem gerust is, en ik gevoel nu zijn vrede, die alle verstand te boven gaat, daarom vrees ik geen ongeval. Want indien Salomo's bruid in haar slaapkamer voor uitwendig gevaar niet behoefde te vrezen, daar er alle nachten goede wacht voor haar kamer gehouden wordt door zestig kloeke, ervarene, getrouwe en welgewapende krijgsknechten, om de gevaren, die 's nachts te vrezen zijn, te keren, waarom zou ik dan vrezen, overmits Christus, mijn Bruidegom, voor mijn zaligheid en geestelijke rust veel meer zorg draagt. Want Hij heeft niet alleen zijne heilige engelen geordineerd, om mij tegen alle gevaren te beschermen, maar Hij zendt mij ook de trooster, de Heiligen Geest en vele getrouwe herders, die voor mijn ziel waken, zodat mij niemand een haar van mijn hoofd krenken kan zonder zijn wil, veel minder van zijn liefde scheiden, als ik maar mijn Bruidegom getrouw bij blijve.

Vs. 9. *De Koning Salomo heeft zich een koets gemaakt van het hout van Libanon.*

Vs. 10. *De pilaren derzelver maakte hij (van) zilver, haar vloer (van] goud, haar gehemelte van purper: het binnenste was bespreid met de liefde van de dochteren Jeruzalems.* Weest ook niet zo zeer verwonderd over mijn heerlijkheid en kostelijk reukwerk, waarmede ik versierd ben. Want indien Salomo aan de koets, welke hij voor zijn bruid gemaakt heeft, om met haar daarin te triomferen, geen kosten gespaard heeft, dewijl hij dit gemaakt heeft van het beste cederenhout van Libanon, met pilaren van zilver, de vloer van goud, de hemel van purper, van binnen kunstig geborduurd door de dochteren van Jeruzalem, en dat uit liefde tot de koning en zijn bruid, hoeveel te meer zal mijn Bruidegom de triomfwagen van Zijn Heilig Evangelie, waarop hij door de ganse wereld triomfeert, en waarmede zijn bruid naar de hemel gevoerd wordt, met trouwe leraars, die als zilveren pilaren zijn , met de zuivere prediking, die is als het duurzame en welriekende cederenhout, met zijn verdiensten, die als een gulden fundament zijn, met zijn genadige koninklijke bescherming, die als een purperen hemel is, versieren? Daar blijft slechts over, dat al de bruidsmaagden (dat zijn de ware gelovigen; elkander aanzien tot opwekking der liefde en der goede

werken, om alzo deze koets met vruchten des Geestes te borduren. Want dit is het rechte borduursel en naaldenwerk, dat mijn Bruidegom van haar vraagt tot een teken van dankbaarheid voor de uitnemen liefde, die hij haar bewezen heeft.

Vs. 11. *Gaat uit en aanschouwt, gij dochteren van Sion! de koning Salomo met de kroon, waarmee hem zijn moeder kroonde op de dag zijner bruiloft, en op de dag der vreugde zijns harten.* Voorts, indien gij, mijn oprechte maagden en vriendinnen, ene schaduw zien wilt van de uitnemen glorie en vreugde mijns Bruidegoms, waar Hij mij met u te zijner tijd ook brengen zal, let eens met goeden ernst op de heerlijkheid van de koning Salomo (die een afbeelding van Christus is), hoe heerlijk hij versierd was met de koninklijke kroon, die zijn moeder Bathséba hem op zijn bruiloft, toen hij met de dochter van Farao trouwde, opzette. Overdenkt eens, hoe uitnemend zijn hart op de dag van dat heerlijk feest verblijd was. En wees verzekerd, dat de heerlijkheid en vreugde, die daar op de bruiloft des Lams wezen zal, die heerlijkheid en vreugde van Salomo zo verre te boven gaat, als de hemel gaat boven de aarde. Maar dit kunt gij niet verstaan, of gij moet uw hart van de wereld aftrekken.

Nader verklaring van het derde kapittel.

Vs. 1. *Ik zocht des nachts op mijn leger hem.* Onder dit bed wordt het tijdelijk gemak en de ruste van de kerk verstaan. Want de geestelijke zorgeloosheid, die daaruit pleegt voort te spruiten, wordt bij een slaap vergeleken (Matth. 25: 5; Eféze 5: 14 en Hoogl. 5: 2). Daarom wordt hier ook een tegenstelling gemaakt tussen dit bed en het bed des Bruidegoms (vs. 7, 8). Want dit bed noemt de bruid haar bed, waar haar Bruidegom niet te vinden was. Maar dat andere wordt het bed des Bruidegoms genoemd, dat door een goede lijfwacht bewaakt wordt. Voorts wordt onder de nacht de nacht van aanvechting en bekoring verstaan (Jes. 21: 12; Amos 5: 18). 91
Dien mijn ziel liefheeft. Dat is Jezus Christus met zijn gaven.
Merkt op, dat in de rechte wedergeboorte de liefde van Christus niet vergaat, al is het, dat zij menigmaal komt te verslappen door zorgeloosheid en andere zware bekoringen.
Ik zocht hem. Dat is: de troost Zijner genade, want door het geloof woont Christus in onze harten (Eféze 3: 17), zodat Christus van ons gevonden wordt, wanneer wij zijn genade in ons hart tot onze vertroosting gevoelen.
Maar ik vond hem niet. Dit strijdt niet tegen de belofte in Matth. 7: 7: *Zoekt en gij zult vinden,* want de bruid zocht nog niet terdege. Bovendien stelt die belofte ook geen juiste tijd van vinden; die staat alleen in Gods hand. Hij weet alleen de geschikte tijd der hulpe (Hebr. 4: 16).

Vs. 2. *Ik zal nu opstaan.* Te weten: van het bed des vleselijken gemak en der zorgeloosheid. Want het koninkrijk der hemelen is niet met geweld in te nemen (Matth. 11: 11). Daarom moeten wij van de slaap der zonden opstaan, als wij door Christus willen verlicht worden ("Eféze 5: 14). Want trage dienstknechten worden onder de krachtige dienstknechten gerekend (Matth. 25: 26). *En in de stad omgaan.* Onder de stad wordt de gemeente Gods verstaan (Ps. 87: 3; Hebr. 12: 22). Want de genade van Jezus Christus moet in de rechte gemeente gezocht worden. *In de wijken en in de straten.* Dat is bij de gewone lidmaten der kerk, die als burgers in de gemeente wandelen. Zo worden deze woorden gebezigd in Luc. 14: 21. Daar wordt ook groot onderscheid gemaakt tussen de straten en wijken der stad en de wegen en heggen buiten de stad (vs. 23). Men kan het ook verstaan van de openbare vergadering der zichtbare kerk, zoals het gebezigd wordt in Spr. 1: 20.

Vs. 3. *De wachters, die in de stad omgingen, vonden mij.* Daaronder verstaan wij de getrouwe herders, die de mensen tot Jezus Christus brengen. Dat de herders der kerk bij wachters vergeleken worden is bekend uit de Heilige Schriftuur met name Ezech. 3: 17 en 33: 7. Dat wij nu op deze plaats onder deze wachters getrouwe herders verstaan moeten, maken wij daaruit op, dat de bruid kort nadat zij met hen gesproken had, haar Bruidegom gevonden heeft. En al is het, dat deze wachters hier niet spreken, daaruit volgt niet, dat zij stom of ontrouw zijn, want de vrucht, die gevolgd is, toont genoeg, dat ze hun plicht in het onderwijzen gedaan hebben. Maar later in kapittel 5:7 wordt de ontrouw dier herders duidelijk aangetoond. Want in plaats dat zij de kerk troosten zouden, sloegen zij haar nog meer wonden en beroofden haar van haar sieraad.
Hebt gij dien gezien, dien mijn ziel liefheeft. Dat is, weet gij mijn Vriend en Bruidegom niette wijzen? Weet gij geen raad, om mij de liefde van Christus te doen gevoelen?

Vs. 4. *Toen ik een weinig je van hen weggegaan was.* Hieruit blijkt, dat deze wachters geantwoord hebben, al staat het niet uitgedrukt.
Ik hield hem vast. Te weten met het geloof, want dat is de hand, waarmee wij Christus moeten aangrijpen en vasthouden (Eféze 3: 17; Col. 1:23).
En liet hem niet gaan. D. i. ik nam het voornemen, dat ik zorgvuldiger zou zijn dan te voren, om van zijn genade niet te verachteren.
Totdat ik hem in mijns moeders huis gebracht had. Christus brengt ons zelf (om eigenlijk te spreken) in zijn kamer, zoals blijkt uit Hoofdstuk 1: 4. Maar hier worden de gelovigen, gezegd Christus in te brengen, wanneer zij het geloof tot het uiterste toe behouden (2 Tim. 4: 8). Want zo moeten wij de koning der ere in ons hart inlaten, dat wij in Hem blijven en Hij in ons. En hieraan kennen wij, dat Hij in ons blijft, nl. uit de Geest, dien Hij ons gegeven heeft (1 Joh. 3: 24). Onder de moeder wordt de algemene kerk, het hemelse Jeruzalem verstaan (Gal. 4: 26). En de binnenste kamer van haar huis is het huis des Vaders, waar vele woningen zijn, waar Christus is heengegaan, om ons plaats te bereiden. Dit is dan de mening: Ik wil de genade van Jezus Christus vasthouden, totdat ik in de plaatse der glorie zal komen. Voorts dient opgemerkt te worden, dat in deze ganse rede een gelijkenis aan een bruid ontleend wordt, die haar bruidegom in het huis van haar ouders pleegt te ontvangen, gelijk wij daarvan voorbeelden hebben in Gen. 24: 28 en 29: 13.

Vs. 5. *Ik bezweer u.* Van deze woorden is de verklaring gegeven in kapittel 2: 7. Dit moeten wij er alleen bijvoegen, dat sommigen menen, dat de kerk te dezer plaats meer bekommerd is over de ruste van Christus, dat dit niet door onze zonden gestoord zou worden (Eféze 4: 30), dan wel over haar eigene rust. Maar het antwoord is, dat de rust der kerk en die van Christus altijd samengaan, want men kan de geestelijke rust der kerk niet storen, of zijn Heilige Geest wordt daardoor bedroefd en Hij rekent dat hem zelve gedaan, wat aan zijne bruid wordt gedaan (Openb. 9: 4). Daarom strijden deze twee verklaringen niet, maar kunnen samen wel bestaan. Nochtans brengt het oogmerk van de tekst mede, dat de kerk zorg draagt om haar 93 eigene rust te behouden, die zij nu in Christus verkregen heeft.

Vs. 6. *Wie is zij, die daar opkomt.* Dit is een rede van de bruidsmaagden, nl. de zwakke gelovigen, waarmede zij haar verwondering over de vrijmoedigheid en heerlijkheid der kerk, nadat zij aan de voorgaande verdrukking en zware aanvechting (waarvan in Cap. 2 en 't begin van Cap. 3 gesproken is) ontworsteld was, te kennen geven.
Uit de woestijn. Onder de woestijn wordt verstaan de verwoesting van de uiterlijke gedaante der kerk, hetzij zij geschiedt door tirannie of door ketterij, scheuring en zware ergernissen. Zo wordt dit woord ook gebezigd Jes. 32: 15; Hos. 2; 13; Openb. 12: 6. Insgelijks Hoogl. 4: 8, waar Christus zijn bruid uit de woning der leeuwen en luipaards d. i. uit de verdrukking der krachtige mensen roept. Insgelijks Hoogl. 8: 5. Het is niet vreemd, dat sommigen menen, dat de Heilige Geest in deze manier van spreken enigszins op de verlossing der kinderen Israëls uit Egypte ziet, want zij moesten veertig jaren lang in de woestijn ronddolen, eer zij in het land Kanaän konden komen.
Als rookpilaren. D. i. een sterke rook, die recht opgaat als een pilaar of palmboom, zoals het Woord ook in de Hebreeuwse taal luidt. Dit beduidt de vrijmoedigheid van de kerk in het beoefenen van de zuiveren godsdienst, zonder te letten op vreze van mensen of andere bekoringen des vleses. Het schijnt, dat de Heilige Geest ziet op de vuur- en wolkkolom, waardoor de kinderen Israëls in de woestijn geleid werden, die

door geen mens kon belet worden (Exod. 13: 21; Neh. 9: 12). Zo is ook de vrijmoedige belijdenis des oprechten geloofs, welke door de Godzaligen gedaan wordt, als een wolk van getuigen, waardoor anderen op de weg der waarheid versterkt worden (Hebr. 12: 1).
Berookt met mirre. D. i. de kerk is niet alleen te vergelijken bij een rookpilaar, maar zij is ook inderdaad doortrokken en lieflijk doordrongen van de verdiensten van Jezus Christus, want dat verstaan wij onder mirre en wierook (Eféze 5: 2, Openb. 8: 1) en van de vruchten der wedergeboorte, want dat wij onder allerlei poeder eens apothekers, volgens de verklaring, die wij daarvan in Rom. 12: 2 hebben. Met name verstaan wij daaronder de gebeden en dankzeggingen der gelovigen (Mal. 1: 11), mitsgaders hun aalmoezen, want die zijn samen ene welrieken reuk voor de Heere (Fill. 4: 18).

Vs. 7. Z*iet het bed, dat Salomo heeft.* Dit is het antwoord der kerk op de verwondering van de maag- '151 den. Daarom toont zij de oorzaak van haar vrijmoedigheid, en heerlijkheid en dat door vergelijking van de zorg, die de koning Salomo voor zijn bruid had met de zorg, die Jezus Christus voor haar draagt. Want hoewel Salomo's slaapkamer wel verzekerd was door de garde van zestig kloeke helden, verklaart zij evenwel, dat het bed van Christus nog veel beter verdedigd is. Voorts verstaan wij onder het bed van Christus de geestelijke rust en vrede der consciëntie, die Hij in de harten der zijn door zijn Heiligen Geest stort, welke hier door het geloof begonnen wordt (Joh. 14: 27; Fill. 4: 7). Hierna zal die in de hemel volkomen volbracht worden (Openb. 14: 13; Jes. 32: 17).
Daar zijn zestig helden rondom. Deze woorden verstaan wij, naar de letter, van de lijfwacht, die de koning Salomo bij zijn slaapkamer had. Daarom moeten wij in het getal zestig geen curieuze speculatie zoeken. De kerk wil toch anders niet zeggen dan dat zij nog veel beter bewaard is, namelijk door de Heiligen geest van binnen (Fill. 4: 7) en door de heilige engelen, mitsgaders de trouwe herders van buiten. Aangaande de heilige engelen, die zijn zeer sterke en trouwe bewaarders van de uitverkorenen, die hen omlegeren als met een heirleger, om ze te beschermen (Ps. 34: 8; 91: 11). De trouwe herders worden ook wachters genoemd, die op de muren van Jeruzalem dag en nacht zonder ophouden de wacht houden (Jes. 62: 6; Hebr. 13: 17). Dezen zijn allen tezamen uit Israël, dat is zij zijn tezamen van onze broederen, die het getuigenis van Jezus houden. Derhalve zijn zij onze zaligheid van hart toegedaan.

Vs. 8. *Die al te maal zwaarden houden. zo* zijn ook de heilige engelen met Gods rechtvaardige wraak als met een zwaard gewapend, om de goeden te beschermen (Jozua 5:13) en de kwaden te straffen (Gen. 3: 24; 1 Kron. 21: 16). Zo zijn ook de getrouwe herders met Gods Woord en de christelijke tucht gewapend, ze gereed houden om te wreken alle ongehoorzaamheid, (2 Cor. 10: 6; Ps. 149: 7).

Vs. 9. *De koning Salomo heeft zich.* In deze gelijkenis wordt ons de uitnemendheid van het rijk der genade voorgesteld, met name van het heilig Evangelie, dat het Evangelie des koninkrijks genoemd wordt, overmits het de straf is, waarmee Jezus Christus in onze harten regeert (Matth. 4: 23).
Een koets gemaakt. Het Hebreeuwse woord *appirion* betekent eigenlijk een bruidskoets en niet alleen een bedstede, waar men op slaapt, maar ook een koetswagen, waar men in rijdt, of een litière, waar de bruiden op de feestdag in gedragen werden, gelijk J. Mercerus getuigt, dat 94 het door de geleerdste Rabijnen, met name Rabbi Salomon en Rabbi Kimchi verklaard wordt. Kortom, wij menen, dat

hieronder niet anders verstaan wordt dan die koninklijke triomfwagen, waarvan wij in Ps. 45; 5 lezen: *En rijd voorspoediglijk in uw heerlijkheid, op het woord der waarheid en rechtvaardige zachtmoedigheid; en uw rechterhand zal u vreselijke dingen leren.* Daar zien wij, dat onder dezen wagen het woord der waarheid verstaan wordt. Zo verstaan wij dan dezen wagen ook, waarvan niet alleen hier, maar ook in Kapittel 6: 12 gesproken wordt, alwaar hij de wagens van mijn vrijwillig volk genoemd wordt. Ziet ook van dezen wagen Jes. 66: 20. Dit woord der waarheid, d. i. het heilig Evangelie, wordt somtijds ook bij een witpaard vergeleken (Openb. 6:2), dat een teken van overwinning pleegt te wezen, overmits de Heere Christus daardoor triomfeert, zowel ten aanzien van de gelovigen als van de ongelovigen (2 Cor. 2: 14), en de uitverkorenen daarmede naar de hemel gevoerd worden (Col. 1: 5). *Van het hout van Libanon.* D. i. cederenhout, hetwelk op de berg Libanon overvloedig groeide (1 Kon. 4: 3,1). Daarmee wordt de leer van het heilig Evangelie vergeleken, omdat zij niet vergaat, want het is een eeuwig Evangelie (Openb. 14: 6). Vgl. hierover breder Kapittel 1: 17.

Vs. 10. *De pilaren van zilver.* Daaronder verstaan wij de getrouwe herders der kerk met name de profeten en apostelen (vgl. Spr. 9: 1; Gal. 2: 9).
Haar vloer van goud. Dat is Christus, die het fundament der kerk is. Daarom is dit fundament van goud en zijn de pilaren van zilver (vgl. 1 Cor. 3: 9, Openb. 21: 21).
Haar gehemelte van purper. D. i. de koninklijke bescherming Gods over zijn kerk. De purperen kleur was een koninklijk sieraad. Daarmee wordt aangeduid, dat Christus de Koning der koningen is, die zijn bruid wel kan en wil beschermen.
Het binnenste was bespreid. Of geplaveid of ontstoken, want dat betekent ook het woord *ratsuph*, dat in de oorspronkelijke taal staat. De mening is: overmits de liefde Gods jegens ons zeer uitnemend geopenbaard is door het Evangelie, zodat wij daarom de leer daarvan moeten versieren met een wederzijdsche liefde jegens God en onzen naaste, met name de huisgenoten des geloofs (vgl. Hebr. 10: 24, 1 Joh. 4: 11).
Met de liefde van de dochteren Jeruzalems. Het woord liefde wordt door sommigen *lijdend* verstaan voor de liefde namelijk, die God zijn kinderen toedraagt; door sommigen *bedrijvend* voor de liefde, die wij God en onzen naaste toedragen. Wij verstaan er alle beide door, want de verklaringen strijden niet, maar kunnen samen wel bestaan, want wij kunnen God niet liefhebben, of hij moet ons eerst zijn liefde bewijzen (1 Joh. 4: 10). Voorts is het bekend, dat onder de dochteren Jeruzalems verstaan worden de gelovigen of lidmaten der kerk.

Vs. 11. *Gaat uit en aanschouwt, gij dochteren van Sion, de koning Salomo.* Nu gaat de kerk verder de toekomen glorie beschrijven, die er op de bruiloft des Lams wezen zal. En als zij ons vermaant om uit te gaan wil zij te kennen geven, dat het de pijn waard is, dat wij wat moeite daarvoor doen, gelijk men doet, om een koning in zijn triomf te aanschouwen. Daarbij wil zij ook aanwijzen, dat wij onze zinnen van de wereld moeten aftrekken en met Christus buiten de poort gaan, om eerst zijn smaadheid te helpen dragen, eer wij tot zijn glorie geraken kunnen. Salomo is een afbeelding van Christus geweest. Daarom wordt de heerlijkheid zijner bruiloft ons voorgesteld als een schaduw van de bruiloft des Lams, die voor de uitverkorenen bereid is.
Met de kroon, waarmede hem zijn moeder kroonde. Het schijnt, dat Bathséba haar zoon Salomo met een uitnemende kroon versierd heeft op zijn bruiloft, gelijk zij tot onderwijzing van hem en zijn huisvrouw ook dat schone bruiloftslied van Spr. 31 gemaakt heeft, waarin van de ambten van een vromen man en ene deugdzame vrouw gehandeld wordt.

Op de dag zijner bruiloft. Te weten met de dochter van Farao, die hij boven al zijn vrouwen verheven schijnt te hebben, want zij wordt meer dan de anderen genoemd (1 Kon. 3: 1; 1 Kon. 11: 1).

Aanwijzing van de Leerstukken uit het Derde Kapittel.

Uit het 1e vers. *De tijdelijke voorspoed is zeer gevaarlijk, tenzij er bijkome geestelijke zorgvuldigheid, om dien wijselijk te gebruiken.* Want de ervaring leert nevens de Schriftuur ons, dat de mensen daardoor zeer haast kunnen verflauwen in de oefeningen der Godzaligheid, daarentegen allengskens verlokt worden tot vele schadelijke bekoringen als hovaardij, gierigheid, dartelheid, geestelijke zorgeloosheid, wereldse bekommernissen vgl. hierover Deut. 32:15; Ezech. 16: 49; Matth. 19: 23, voorts de voorbeelden van *David* 2 Sam. 11: 2; van *Salomo* 1 Kon. 11: 4 en van meer anderen Amos 6: 1. De reden is ook klaar: want overmits de mensen van nature vleselijk zijn worden zij lichtelijk verlokt tot vleselijke begeerten, inzonderheid als zij gelegenheden vinden, om die uit te voeren. Maar de tijdelijke voorspoed zonder geestelijke wijsheid en zorgvuldigheid geeft vele gelegenheden, om het vlees te dienen en te behagen. Daarom is het geen wonder, dat de mensen lichtelijk in dezen strik gevangen worden.
Deze leer zal ons daartoe dienen, indien wij in uiterlijke voorspoed zijn, dat wij wijselijk wandelen, volgens de vermaning van Paulus in Tim. 6: 17, namelijk dat wij niet hoogmoedig zijn, noch onze hoop stellen op de ongestadigheid des rijkdoms, maar op de levenden God, die ons alle dingen rijkelijk verleent, om te genieten. Wat de Apostel daar zegt van de rijkdom, moeten wij ook verstaan van alle andere soorten van tijdelijke voorspoed als gezondheid, eer, positie, gemak enz. Aan al deze of dergelijke dingen moeten wij ons hart niet hangen, noch daarop ons verheffen, maar altijd gedenken, dat al die uiterlijke dingen niet alleen ijdel en ongestadig zijn (Pred. 1: 1, 1 Joh. 2: 17), maar ook vol moeite en kwelling des geestes (Pred. 2: 11).
Daarom kunnen zij ons genen vasten troost aanbrengen ; gelijk de mensen allerbest gewaar worden, als zij in benauwdheid en pijn, naar ziel en lichaam, komen, met name in de ure huns doods. Want dan gevoelen zij, dat er niets is, dat hen troosten of helpen kan dan alleen de genade des levenden Gods. Laat ons dan deze wereld gebruiken als niet misbruikende, want de gedaante dezer wereld gaat voorbij (1 Cor. 7: 31). Laat ons ook het vlees niet verzorgen tot begeerlijkheid, maar met vreze wandelen de tijd, dien wij hier wonen, ons onthouden van alle vleselijke begeerlijkheden, die tegen de ziel strijden en alzo tonen, dat wij ons vaderland in de hemel zoeken, gelijk de heilige mannen Abraham, Izak, Jacob, Job en meer anderen gedaan hebben, die niet alleen rijk waren naar de wereld, maar ook zeer rijk in God, verwachten hun hoogste en beste goed in de hemelen.
Ten andere, indien wij in tegenspoed komen, laat ons bedenken, dat het nodig is, dat wij somtijds uit de slaap der zorgeloosheid opgewekt worden, gelijk David van zichzelf belijdt in Ps. 30: 7 en 119: 71. Want de Heere doet met zijne kinderen als een getrouwe medicijnmeester met zijn patiënten doet, hij onttrekt het vlees zijn voedsel en geeft hem een bitteren drank te drinken, opdat zij van de vele verkeerde gemoedsgesteldheden gezuiverd zouden worden. Daarom is het geen wonder, dat het oordeel gewoonlijk begint bij het huis Gods; en dat de kerk van Christus in het algemeen en de oprechte lidmaten daarvan in het bijzonder het meest aan kruis onderworpen zijn Want de Heere wil ze niet laten verzinken in de slaap der zonde,

maar maakt ze door de roede wakker ('1 Cor. 11: 32), opdat ze met de wereld niet zouden veroordeeld worden.
Nog eens, uit het 1e vers. *Het kan gebeuren, dat iemand, die Christus van hart liefheeft, een tijd lang zijn gunst en genade in zijn hart niet gevoelen zou door zorgeloosheid of enige zware aanvechting. Z*iet hiervan voorbeelden in Ps. 22: 2; 77: 10; ook in Jona (Cap. 2: 5). Deze leer dient ons daartoe, dat wij straks aan onze zaligheid niet wanhopen, al is het, dat wij de genade niet altijd even sterk gevoelen, ja dat ze somtijds zo verborgen is onder de as van de bekoring, dat wij kwalijk enige vonk uiterlijk gewaar kunnen worden. Laat ons veel meer onze naarstigheid aanwenden, om onzen Bruidegom te zoeken en pogen de vonk onzes geloofs aan te blazen, verzekerd zijnde, dat het nog een groot bewijs van zijne genade is, als wij van hart daarnaar zuchten en verlangen. Want *zalig zijn zij, die hongeren en dorsten naar de gerechtigheid, want zij zullen verzadigd worden* (Matth. 5: 6).

Uit het 2e vers. *Wanneer wij in geestelijke aanvechtingen verkeren, moeten wij daarop niet slapen, noch de duivel plaats geven, maar straks alle behoorlijke middelen daartegen aanwenden (gelijk men doet tegen hete ziekten des lichaams), opdat wij niet overvallen worden.* De middelen nu zijn deze:
Vooreerst waken en bidden (Matth. 26: 41). Dat is wij moeten uit onze zorgeloosheid opstaan en naarstig onze wegen overdenken, om te weten, waaruit de aanvechting haar oorsprong heeft. Wanneer wij dat gevonden hebben, moeten wij de oorzaak der ziekte straks pogen weg te nemen door hartgrondige belijdenis onzer zonden, God bidden om vergeving daarvan en sterkte daartegen door Jezus Christus.
Ten andere moeten wij de ganse wapenrusting Gods aandoen (Eféze 6;, met name het schild des geloofs en het zwaard des Geestes, dat is Gods Woord. Daarom moeten wij de heilige Schriftuur met aandacht lezen en aanhoren, inzonderheid letten op de middelen, die op onzen tegenwoordigen nood passen (Ps. 94: 19 en 119: 92).
Ten derde moeten wij ook het gezelschap der gelovigen zoeken, met name der trouwe herders van de gemeente, om door hun vertroostingen en gebeden in onze benauwdheid verkwikt te worden, gelijk een mens, aan flauwten lijdende, niet alleen mag wezen, maar altijd een getrouwen vriend bij zich moet hebben, die hem, als hem een flauwte overvalt, met specerijen zou kunnen laven en verder allen nodigen 4 99 bijstand te bewijzen. Daarom worden wij zo ernstig in de Heilige Schrift vermaand de kleinmoedigen te vertroosten en voor hen te bidden (1 Thess. 5: 14: Jac. 5: 16). Met name is dit het ambt der predikanten en ouderlingen van de gemeente (Jac. 5: 14).
Dit middel is zo noodzakelijk, dat de kleinmoedigen dikwijls door dit middel alleen kunnen staande gehouden worden, met name als zij zo zwak zijn, dat ze de twee voorgaande moeHijk kunnen aanwenden. Want het gezelschap der gelovigen heeft zulk een kracht, dat degenen, die koud zijn, daardoor verwarmd kunnen worden en zij, die reeds warm zijn, daardoor meer en meer tot vurigheid in het geloof en de liefde ontstoken worden. Daarom wenst Paulus zo zeer, de gelovige Romeinen te zien, niet alleen om hun wat mede te delen van zijn geestelijke gaven tot hun versterking, maar ook om mede vertroost te worden onder hen door het onderling geloof, zo het uwe als het mijn (Rom. 1: 11), gelijk wij ook in Hand. 28: 15 lezen, hoezeer hij verkwikt is geworden, toen hij deze zijn gewenste broeders het eerst aanschouwde.
Ten vierde moeten wij er aan denken, dat deze aanvechtingen dikwijls zijn als een langdurige koorts of pijnlijke ziekte, die wat lang de mens bij blijft. Daarom moeten wij de moed niet verloren geven, al is het, dat deze middelen ons straks het bezwaar niet geheel afnemen, maar wij moeten onze ziel in lijdzaamheid bezitten en de geschikte tijd der hulp afwachten, verzekerd zijnde, dat ons de Heere in de nood niet

zal verlaten indien wij Hem van ganser hart zoeken, want zijn belofte kan niet liegen (Ps. 50:15; Matth. 11: 28)

Uit het 3e vers. *De herders der kerk zijn gesteld tot wachters over de stad Gods, om over de zielen der mensen te waken en ze te waarschuwen tegen al hetgeen hun zaligheid zou kunnen verhinderen.* (Ziet hierover Jes. 62: 6 en 58: 1; Ezech. 33: 7; Hand. 20: 28; Hebr. 13: 7). Tot deze wacht wordt veel vereist met name, dat ze:
Vooreerst acht moeten hebben op zichzelf en de ganse kudde, die hun toevertrouwd is, toeziende, of zij in leer en leven wel en behoorlijk gesteld zijn (1 Tim. 4: 16; Hand. 20: 28).
Ten andere moeten zij naarstig zijn in het lezen en onderzoeken van de Heilige Schriftuur, om de wil van God en de rechte kennis der zaligheid grondig te verstaan (Tim. 4: 13), want anders zijn het maar blinde wachters en leidslieden van blinden (Jes. 56: 10).
Ten derde moeten zij oprecht en vrijmoedig de gansen raad Gods aangaande het geloof en de goede werken, zowel in het openbaar als in het bijzonder zonder aanzien des persoons (Hand. 20: 20) verkondigen; nochtans zo, dat ze niets doen uit menselijke hartstochten maar met een bewogen hart, met alle lankmoedigheid en ijverig lerende, gelijk Paulus daarvan een voorbeeld is (Hand. 20: 31).
Ten vierde moeten zij naarstig zijn in de uitoefening van de Christelijke tucht, om alzo goede orde, vrede en stichting in het huis des Heeren te onderhouden (1 Cor. 5: 7; Tit. 3: 10). Deze leer dient tot vermaning van de predikanten, opdat ze getrouw en naarstiglijk in hun ambt wandelen, want zij zullen rekenschap moeten geven van de zielen, die hun toevertrouwd zijn. *Ten andere,* ook tot vermaning van de toehoorders, dat ze de vermaningen hunner opzieners niet verachten, maar vriendelijk opnemen, of zij zullen tot hun overtuiging en meerdere bezwaring strekken (Ezech. 33: 4).

Uit het 4e vers. *Die de genade van Christus van hart zoekt, zoals dat behoort, die zal ze ten laatste vinden.* (Vgl. hierover Matth. 7: 7; Joh. 6: 37). Om nu wel en behoorlijk te zoeken, moeten wij deze regelen volgen.
Eerst moeten wij deze genade zoeken, waar zij te vinden is, te weten bij de ware gemeente van Christus, niet in inzettingen van mensen, maar in Gods heilig Woord en de heilige Sacramenten, welke God aan zijn kerk toevertrouwd heeft en elders niet.
Ten tweede moeten wij deze genade zoeken, als zij te vinden is, dat is in de geschikte tijd, terwijl zij ons aangeboden wordt (Jes. 55: 6; 2 Cor. 6: 1). Want anders zouden wij te laat kunnen komen, gelijk de dwaze maagden (Matth. 25: 12) en degenen, die de roepen stem der wijsheid Gods hardnekkig veracht en bespot hadden (Spr. 1: 24).
Ten derde moeten wij op de rechte deur kloppen, dat is wij moeten God alleen daarom aanroepen, door Jezus Christus (Ps. 50: 15; Matth. 21: 22).
Ten vierde moeten wij niet meer zoeken dan ons nodig is of anders zouden wij moeten horen, wat de moeder van de kinderen van Zebedeüs moest horen: "Gij weet niet, wat gij begeert" (Matth. 20: 22). Zij bidden dan kwalijk, die zeer aanhouden om hetgeen ze in hun wellusten gaarne doorbrengen zouden (Jac. 4: 3).
Ten vijfde moeten wij met een oprecht, gelovig hart bidden en niet vertragen (Jac. 1: 7; Luc. 18: 1).
Ten zesde moeten wij zoeken tot een recht doel, dat is alleen Gods eer en onze zaligheid (Ps. 115:1). Die zo zoekt zal zekerlijk vinden. Het is dan geen wonder, dat velen hun zaligheid niet vinden, ofschoon zij ze nochtans schijnen te zoeken, gelijk de Farizeeërs die op hun eigene gerechtigheid stonden (Rom. 10: 3; Gal. 5: 4). Want zij zoeken kwalijk en kloppen op een verkeerde deur, of zij doen het niet met zulk een

oprecht hart, als zij behoren te doen. Deze leer moet ons dan dienen tot vermaning, dat wij Gods genade zo zoeken als boven gezegd is; of indien wij enigszins begonnen zijn, terwijl wij in het een of ander schuld te voelen, laat ons onszelf daarin verbeteren.
Ten andere dient zij ons tot vertroosting, dat, als w\j maar van hart en naar de bovenge100 noemde regelen de genade van Christus zoeken, wij zonder twijfel haar zullen vinden, al is het dat zij een tijd lang voor onze ogen verborgen is. Nog eens

Vs. 4: *Als wij van de aanvechting verlost zijn, moeten wij toezien, dat wij niet in erger vallen.* Want als de onreine geest uit een huis verdreven is, spant hij alle listen in, om daar weer in te komen en dan is het laatste van dien mens erger dan het eerste. Want alle herhalingen van en instortingen in hetzelfde kwaad zijn veel gevaarlijker dan de eerste slagen (Vgl daarover Matth. 12: 43; Joh. 5: 14). Om nu onszelf van zwaarder ongeluk te bevrijden, moeten wij met die middelen welke te voren genoemd zijn, voortgaan met name met waken! bidden, Christelijke samensprekingen, lezen en aanhoren van heilig Woord. Want deze middelen dienen niet alleen tot genezing, maar ook tot versterking (1 Petrus 2: 2).
Ten andere moeten wij ons geloof vernieuwen, dat is met een vast vertrouwen Christus Jezus tot het einde toe vasthouden, (Hebr. 3: 14) opdat we van Hem gezegend mochten worden. Zo deed Jacob bij het worstelen met de engel (Gen. 32: 26).
Ten derde moeten wij onze bekering vernieuwen, dat is, ons niet alleen van al onze vroegere zonden zuiveren en met een vast voornemen tegen alle toekomen zonden strijden, maar ook met nieuwen lust en moed al de geestelijke oefeningen der Godzaligheid, waar wij te voren koud en slap in geweest zijn beginnen. Kortom, wij zullen Christus met zijn genade vasthouden, indien zijn woorden in ons blijven (Joh. 15: 7) en wij zijn werken tot de einde toe bewaren (Openb. 2: 26). Maar wee ons indien wij, door de kennis des Heeren en Zaligmakers Jezus Christus, de besmetting der wereld eens ontvloden zijnde, wederom daarin ingewikkeld en daardoor overwonnen worden, want dan zal hun het laatste erger dan het eerste zijn (2 Petrus 2 20) Laat een iegelijk deze waarschuwing ter hart nemen, want onze zaligheid hangt daaraan.

Uit het 5e vers. Z*iet de lering van dit vers in Kapittel* 2

Uit het 6e vers. *De gelovigen moeten Gods naam met oprechtheid, vrijmoedigheid en standvastigheid belijden.* Want zij moeten zijn als een opgaande palmboom of een wolkkolom om anderen voor te lichten op de weg der zaligheid (Fil. V, Hebr. 12 Deze leer dient tot bestraffing van degenen die de naam van Christus niet durven belijden uit vrees voor mensen, gelijk velen van de oversten der Joden, die daarover bestraft zijn, (Joh. 12: 42) Insgelijks van degenen, die zo ongestadig zijn dat ze door alle wind der leer als kinderen omgedreven worden (Eféze 4: 14). Ook van degenen, die wel een goede belijdenis doen, 101 maar haar besmetten door de kwade reuk van hun zonden, zodat zij zijn als de rook uit de schoorsteen, die lastig en pijnlijk is, inzonderheid voor degenen, die zwak van gezicht zijn (Hos. 13:3). Maar vooral zijn hier te bestraffen die de oprechtheid en eendracht van deze wolkkolom willen verduisteren door vele vreemde leringen en vonden van 's mensen hersenen, die als de rook eens groten ovens zijn, waardoor de lucht en de zon der waarheid zeer jammerlijk verduisterd worden (Openb. 9: 2). Laten alle sectarissen hierop letten, vooral die tegen hun consciënties zondigen (Tit. 3: 11).

Nog eens vers 6: *De gebeden, dankzeggingen, aalmoezen en andere goede werken zijn als lieflijke reukofferen, die Gode behagen door Jezus Christus* (Hebr. 13: 15; Fill. 4:18). Deze leer dient tot onzen uitnemende troost, want hieruit zien wij, dat, al is het, dat wij met onze goede werken bij God niets kunnen verdienen, overmits zij met vele zwakheden besmet, evenwel onze arbeid niet ijdel is in de Heere (1 Cor. 15: 58; Hebr. 6: 10). Want God ziet die met een genadig oog aan, gelijk Hij de offerande van Abel aanzag (Gen. 4:4). Laten wij dan weldoen niet vertragen, want te zijner tijd zullen wij maaien, zo wij niet verslappen (Gal. 6: 9).

Uit het 7 6 en 8e vers. *Daar is geen zekerder noch geruster bolwerk dan een goede consciëntie.* Want dit is het bed van Christus, dat met zo treffelijke lijfwacht van de Heiligen Geest en de uitverkoren engelen omgeven is. (Spr. 28: 1; Joh. 14: 27). De middelen nu, om een goede consciëntie te verkrijgen, zijn deze:
Ten eerste, dat wij onze zonden belijden en met een oprecht hart beklagen voor de Heere (Ps. 32: 3).
Ten andere, dat wij Jezus Christus met waar geloof aannemen, om door zijn bloed van dode werken, dat zijn onze zonden gereinigd te worden (Hebr. 9: 14).
Ten derde dat wij in eenvoudigheid en goddelijke oprechtheid, niet met vleselijke wijsheid maar met Gods genade onder alle mensen zoeken te wandelen. (Spr. 10: 9; 2 Cor. 1: 12). Dit zijn de rechte middelen, om ene goede consciëntie te verkrijgen en te bewaren. Deze leer dient ons dan tot vermaning, dat wij dezen weg moeten ingaan, indien wij in ons hart rust willen gevoelen, hetwelk de meeste geneugte en blijdschap op aarde is. Want dan slapen wij in de slaapkamer van Christus, onzen Bruidegom, en gevoelen in ons hart gerechtigheid, vrede en blijdschap des Heiligen Geestes, waarin het beginsel van het koninkrijk der hemelen bestaat (Rom. 14: 17).
Zij dient ook tot wederlegging van degenen, die drijven, dat de gelovigen niet van hun zaligheid kunnen verzekerd zijn, zoolang zij hier op aarde zijn, tenzij door een bijzondere of buitengewone openbaring. Maar indien dat zo ware, moest een van tweeën volgen, of dat gewone gelovigen in deze slaapkamer niet toegelaten worden, of dat de wacht veel te zwak is, die Christus voor deze kamer gezet heeft. Maar dat is beide vals, want alle ware gelovigen ontvangen de Geest der aanneming tot kinderen Gods, waardoor zij roepen Abba Vader (Rora. 8: 15). Zij hebben allen tezamen de vrijmoedigheid en de toegang met vertrouwen door het geloof aan Hem (Eféze 3: 12). Zij hebben (zeg ik) allen tezamen het rechte geloof, dat is een vaste grond der dingen, die men hoopt, en een bewijs der zaken, die men niet ziet (Hebr. 11: 1). Zij hebben ook allen tezamen het anker der hoop dat zeker en vast is en ingaat in het binnenste van het voorhangsel (Hebr. 6: 19).
Eindelijk hebben zij allen tezamen een oprechte liefde, die deze slaafse vrees uitdrijft, want in de liefde is geen vrees, nl. Zulk een vrees, die benauwdheid aanbrengt, want die zo vreest is niet volmaakt (dat is oprecht) in de liefde (1 Joh 4:18). Wat ze hier tegen inbrengen, dat de gelovigen al deze gaven kunnen verliezen, nl. *geheel* en *eindelijk,* ontkennen wij. Want anders ware deze treffelijke wacht die voor de,kamer staat, welke door de poorten der hel niet kan overweldigd worden, te vergeefs. Wij bekennen het, dat de kinderen Gods dikwijls zondigen kunnen en wel zwaar, maar niet ter dood, dat is ten einde toe, want die uit God geboren is kan zo niet zondigen, want zijn zaad blijft in hem, omdat hij uit God geboren is (1 Joh. 3: 9).
Ten laatste dient zij ons ook tot vertroosting, dat wij gene schepselen te vrezen hebben, als wij God vrezen. Want als Hij met ons is, wie zal tegen ons zijn? Laat dan de duivel komen met al zijn engelen en alle krachtige mensen, die in de wereld zijn,

zo hebben wij toch niet te vrezen, als wij maar in Gods geboden wandelen, want dan is Hij bij ons met al zijn heilige engelen (2 Kron. 32: 7; 1 Kon. 6:12).

Uit het 9e en 10e vers. *Het heilig Evangelie is de triomfwagen van Jezus Christus, waarmede alle gelovigen naar de hemel gevoerd worden* (vgl. Ps. 45: 5; Jes. 66: 20; Rom. 1: 16;. Ir. deze leer moeten wij twee dingen opmerken.
Vooreerst, waaraan men het ware Evangelie kennen kan.
Ten andere, hoe wij gesteld moeten zijn, om daarmede gemeenschap te krijgen. Aangaande het eerste zeggen wij, dat het ware Evangelie inzonderheid onderkend wordt aan de gulden grond, waar het op staat, dat is de zuivere kennis van Jezus Christus. De zuivere kennis van Jezus Christus nu brengt mede, dat Hij is waarachtig en eeuwig God, eenswezens met de Vader; en waarachtig mens, ons in alles gelijk, uitgenomen de zonde (Rom 1: 3 en 9: 5; Hebr. 2: 14). Deze twee naturen maken niet meer dan één persoon, de rechten Immanuël. Zij brengt ook mede de zuivere belijdenis van zijn ambt, namelijk, dat Hij is onze enige Middelaar, zo in de verzoening als in de voorbidding. Want Hij kan ze ten volle zaligmaken, die door Hem tot God gaan, want Hij leeft altijd, om voor hen te bidden (Tim. 2: 5; Hebr. 7: 25). Dit is de grond, waarop wij bouwen moeten, en wie een anderen grond legt is vervloekt, al ware hij ook een engel uit de hemel (Gal. 1: 8). Daar zijn wel meer stukken die hier aan vastzitten, maar op dezen grond steunt het ganse Evangelie. Daarom moeten wij inzonderheid hier op letten, als wij dezen triomfwagen zoeken, om naar de hemel gevoerd te worden. Aangaande het tweede, indien wij op dezen wagen zitten willen, moeten wij:

Vooreerst de vuile schoenen van onze verdorvenheid uittrekken, want deze vloer van goud kan noch mag met vuile voeten betreden worden (Openb. 21: 27).
Ten andere moeten wij de waarheid kennen, geloven, belijden en daarin wandelen, of anders kunnen wij met het woord der waarheid gene gemeenschap hebben (3 Joh. Vs. 4).
Ten derde moeten wij van binnen in oprechte liefde ontstoken zijn jegens God en onzen naaste, met name jegens degenen, die de waarheid met ons beleden hebben om der waarheid wille, die in ons blijft en in der eeuwigheid met ons wezen zal (2 Joh. Vs. 2). Deze leer dient tot bestraffing van degenen, die het Heilig Evangelie versmaden gelijk de wereldse mensen doen, en welke de god dezer eeuw de zinnen verblind heeft, zodat ze de klaarheid van het Evangelie der heerlijkheid niet zien kunnen (2 Cor. 4:4). Als zij van geestelijke dingen horen spreken, dunkt het hun dwaasheid te wezen, want zij kunnen niet verstaan hetgeen geestelijk onderscheiden wordt (1 Cor. 2: 14). Hiervan zien wij voorbeelden in de Atheners, als zij Paulus hoorden prediken (Hand. 17: 18) en in Festus (Hand. 26: 24) die tot Paulus, terwijl hij predikte, zeide: "Gij raast Paulus, uwe grote geleerdheid brengt u tot razernij". Maar laten wij ons aan zulke geestes mensen zo niet ergeren, verzekerd zijnde, dat het Evangelie is de kracht en de wijsheid Gods, door welke wij moeten zalig worden (1 Cor. 1: 24). Zij dwalen ook zeer, die allerlei sekten en dolingen op dezen gulden wagen der waarheid willen verzamelen, als zij maar met de naam van het Evangelie bekleed worden, want er is niet meer dan één oprecht geloof (Eféze 4: 5). En overmits er gene eendracht wezen kan tussen de waarheid en de leugen, tussen de gelovigen en de ongelovigen, evenmin als die is tussen licht en duisternis, ja tussen Christus en Belial (2 Cor. 6: 15), zo kunnen de kinderen Gods geen geestelijke gemeenschap hebben met degenen, die de leugen liefhebben en doen (Openb. 22: 15), maar alleen met degenen, die even dierbaar geloof met ons ontvangen hebben (2 Petrus 1: 1). Wel

is waar, dat wij de onwetendheid en zwakheid van de kranke lidmaten in vele zaken moeten tegemoet komen: het is ook zeker, dat er onder de schapen wel geheime bokken insluiper, die te zijner tijd van God geoordeeld zullen worden. Maar die de waarheid openlijk lasteren en hardnekkig daar tegen opstaan, gelijk Jannes en Jambres Mozes tegenstonden, tonende, dat zij mensen zijn, verdorven zijnde van verstand, verwerpelijk aangaande het geloof, van dezulken moeten wij ons afwenden (2 Tim. 3: 5, 8). Wij bekennen ook wel, dat de dienstknechten Gods vriendelijk moeten zijn jegens allen, bekwaam om te leren en die de kwaden kunnen verdragen; degenen, die tegenstaan, met alle zachtmoedigheid onderwijzende, of hun God te eniger tijd bekering gave tot erkentenis der waarheid, en zij wederom ontwaken mochten uit de strik des duivels onder welken zij gevangen waren tot zijn wil. Maar altijd onder deze twee voorwaarden.
1. Dat wij niet doen, gelijk velen, die het Woord Gods vervalsen, maar dat wij van Christus spreken, als uit oprechtheid als uit God, in de tegenwoordigheid Gods (2 Cor. 2: 17).
2. Dat wij altijd een afkeer tonen van degenen, die van de waarheid afdwalen uit dartelheid en moedwil, niettegenstaande ze beter onderwezen zijn, want die zo overtreden en niet blijven in de leer van Christus, die hebben God niet: maar die in de leer van Christus blijven, die hebben beiden de Vader en de Zoon (2 Joh. Vs. 9). Het ware zulken mensen beter, dat zij de weg der gerechtigheid nooit gekend hadden, dan dat ze, dien gekend hebbende, weder afkeren van het heilig gebod, dat hun overgegeven was (2 Petrus 2: 21).

Ten besluite dient deze leer ook tot vermaning van diegenen, welke het rechte geloof belijden, dat ze toch de broederschap liefhebben (1 Petrus 2:17) en pogen bekleed te wezen, als uitverkorenen Gods, heiligen en beminden, met de innerlijke bewegingen der barmhartigheid, verdragende elkander en vergeven de een de anderen, zo iemand tegen iemand enige klacht heeft, gelijkerwijs als Christus u vergeven heeft (Col. 3: 12, 13). Want deze Christelijke liefde is het rechte sieraad, waarmede wij dezen triomfwagen en de waarheid onzer belijdenis versieren moeten. En al ware het, dat wij de talen der mensen en der engelen wisten te spreken en dat wij de gave der profetie hadden ja al de verborgenheden wisten en dat wij al het geloof hadden, zodat wij bergen verzetten konden en de liefde niet hadden, zo waren wij niet meer dan een klinkend metaal of een luidende schel (1 Cor. 13: 1, 2).

Uit het 11evers. *Daar is geen beter geneesmiddel tegen de geestelijke zorgeloosheid, dan dikwijls en ernstig te bedenken de ijdelheid der wereld en de uitnemendheid van de hemelse glorie en blijdschap.* Want de geestelijke zorgeloosheid komt daar vandaan, dat de mensen te veel verzot zijnde op deze aardse en vergankelijke dingen, als eer, rijkdommen en wellusten van deze wereld hun zinnen daarmee gedurig laten spelen, zodat hun hart mettertijd in slaap valt, dat het niet terdege naar de hemel kan opzien. Daarom worden wij hier door de bruid vermaand, dat wij zouden uitgaan, om de heerlijkheid van onzen Bruidegom te aanschouwen. Deze leer komt ons in voor- en tegenspoed zeer wel te pas. In voorspoed, opdat wij niet zorgeloos worden door de verlokkingen van deze wereld. In tegenspoed, opdat wij niet mismoedig worden, dewijl wij weten, dat, zo wij anders met Hem lijden, wij ook met Hem verheerlijkt zullen worden (Rom. 8:17). Derhalve die wenen moeten zijn als niet wenende; en die blijde zijn als niet blijde zijnde, want de gedaante dezer wereld gaat voorbij (1 Cor.: 30, 31). Hiervan hebben wij voorbeelden in Abraham, Izak en Jakob. Want hoewel zij rijk waren in de wereld, hebben zij nochtans hun hart niet aan de wereld laten lijmen,

maar zij hebben verwacht een stad, die fondamenten had, welker kunstenaar en bouwmeester God is (Hebr. 11: 10). Zo verachtte ook Mozes de eer, de rijkdommen en de wellusten van Egypte, verkiezende liever met het volk van God kwalijk behandeld te worden en de versmaadheid van Christus te dragen, dan voor een tijd de genieting der zonde te hebben; want hij zag op de vergelding des loons (Hebr. 11: 24, *25).* Laten wij dan ook niet aanmerken de dingen, die men ziet, maar de dingen die men niet ziet; want de dingen, die men ziet, zijn tijdelijk, maar de dingen, die men niet ziet, zijn eeuwig (2 Cor. 4: 18).

Het Vierde Kapittel.

Het oogmerk van het vierde kapittel is, ons voor ogen te stellen de geestelijke gaven, waarmede de Kerke Gods in het algemeen en elk gelovige in het bijzonder van God versierd is. Insgelijks, hoe aangenaam de Heere Christus het rechte gebruik daarvan is, en dat tot vertroosting der gelovigen.
Korte inhoud. Christus prijst de gaven, waarmede Hij zijn gemeente versierd heeft, zeer hoog en belooft ze te vermeerderen. En ofschoon hij een tijd lang naar het lichaam van haar is, verklaart Hij nochtans, dat Hij een groot behagen heeft in het rechte gebruik van haar gaven. Hij belooft haar, dat Hij ze als zijn bruid tot zich nemen zal in de glorie. Daarom bidt ook de gemeente om de bijstand van Christus door de Heiligen Geest, opdat ze in deze gaven versterkt zou mogen worden.

Verdeling van het kapittel. In dit kapittel zijn twee hoofddelen.
I. De opsomming en aanprijzing van de gaven der gemeente, welke Christus doet tot het 14e vers toe.
II. Het gebed, dat de Kerk tot Christus opzendt, met Christus antwoord daarop (vs. 15-17).
In het *eerste* hoofddeel moeten wij deze drie onderdelen opmerken.
De beschrijving van de schoonheid der kerk (vs. 1-5). Hier wordt de schoonheid der kerk eerst in 't algemeen geprezen (vs. 1), daarna in het bijzonder, als met name de schoonheid harer ogen en haarvlechten (vs. 1), harer tanden (vs. 2), harer lippen en wangen (vs. 3), haars halzes (vs. 4), harer borsten (vs. 5).
2. Een voorkomen van sommige zwarigheden, die de kerke tegen de bovenbedoelde opsomming mocht bedenken. Want:
Vooreerst mocht de kerk zeggen: Wel Heere, indien ik zo schoon ben in uw ogen, waarom laat gij de dag van onze bruiloft zoolang aanlopen? Christus antwoordt, dat de kerk met geduld de bestemden tijd, dat is de jongsten dag, moet afwachten en dat Hij ondertussen in de hemel blijven zal, om haar gebeden de Vader te offeren (vs. 6). De *tweede* zwarigheid is, dat de kerk mocht zeggen: *Maar Heere, ik vind bij mijzelve de uitnemende schoonheid niet, die gij mij toeschrijft, daarom vrees ik dat ik uw bruid niet ben.*
Daarop antwoordt onze Heere Christus dat ze van nu af volkomen rein en schoon is, als zij niet in zichzelve maar in Hem, die haar Hoofd is, aangezien wordt. Bovendien dat Hij ook het werk der wedergeboorte in haar voltrekken wil tot de jongsten dag toe, wanneer zij ten enenmale van alle smetten der zonden gezuiverd zijn zal, ook wanneer zij in haar zelve aangezien wordt (vs. 7).
De *derde* zwarigheid is, dat de kerk zeggen mocht: Maar Heere, ondertussen schijnt gij mij te vergeten, want gij laat mij als een prooi voor mijn vijanden, die als felle leeuwen en luipaarden tegen mij verwoed zijn. Daarop antwoordt de Heere Christus, dat het in dien dag wel blijken zal, dat Hij zijn bruid niet vergeten heeft, overmits Hij die uit alle hoeken der wereld verzamelen zal en verlossen van al haar vijanden; ondertussen wil hij haar door zijn genade versterken (vs. 8).

Ten derde. Een verhaal van de vreugde, die Christus Jezus uit het rechte gebruik van de gaven der kerk schept. Hier wordt *eerst* gewaagd van de vreugde, die Christus schept uit haar rein gezicht en haar gouden keten (vs. 9); *ten andere* uit haar liefde en zalven (vs. 10); *ten derde* uit haar lippen en klederen (vs. 11); *ten vierde* uit haar kuisheid (vs. 12); *ten laatste* uit al haar geestelijke vruchten in 't algemeen (vs. 13, 14).

In het tweede hoofddeel zijn twee onderdelen: *Eerst* het gebed van de kerk, welks grond gelegd wordt, omdat namelijk Christus de fontein des levens is (vs. 15), daarna het gebed zelf(vs. 16). *Ten andere* het antwoord van Christus op dat gebed (Cap. 5 vs.: 1).

De tekst van het IVe Kapittel met een korte verklaring'.

Christus.
Vs. 1. *Zie, gij zijt schoon, mijn vriendin, zie gij zijt schoon, uw ogen zijn duivenogen tussen uw vlechten: uw haar is als een kudde geiten, die het gras van de berg Gilead afscheren.* O mijn kerk, al is het, dat gij van nature met vele smetten en gebreken beladen zijt, denk daarom niet, dat ik u verstoten wil, maar wees verzekerd, dat gij mijn vriendin zijt en in der eeuwigheid blijven zult. Want overmits ik u door mijn bloed en Geest gewassen heb, zijt gij schoon en aangenaam in mijn ogen; ja schoon zijt gij in spijt van uw vijanden. En opdat gij des te beter van mijn liefde jegens u verzekerd moogt zijn en ook tot uwen schuldigen plicht vermaand worden, ga eens terdege overleggen, wat gaven ik u alreeds geschonken heb.
Vooreerst heb ik de ogen uws verstands verlicht, zodat gij beiden, in geloof en leven, eenvoudig, vriendelijk en eerbaar zijt als een duif. De ogen zijn aan wederzijden met de blinken vlechten van schaamte en matigheid versierd, want uw neigingen en genegenheden zijn niet wild noch ongebonden ; maar zij zijn zuiver en net, gelijk het fijne geitenhaar is van een schone kudde geiten, die weiden op de vette bergen Gileads.

Vs. 2. uw *tanden zijn als een kudde schapen, die geschoren zijn, die uit de waschstede opkomen: die al tezamen tweelingen voortbrengen: en geen onder hen is jongenloos.* De tanden van uw geestelijke overdenkingen, waarmede gij de spijze der zielen herkauwen moet, hebben ook al het sieraad, dat men in de tanden zou mogen opmerken. Want:
Vooreerst steken zij niet uit door neuswijsheid of eigendunk, zij zijn ook niet te zeer ingetrokken door botheid en traagheid, maar zij zijn als op een maat geschoren, namelijk de mate des geloofs. Zij zijn ook niet verontreinigd met vleselijke gedachten en bekommernissen, maar worden alle dagen gewassen door het Woord en door het gebed. Zij zijn ook niet onvruchtbaar, dat is verrot of los, zodat ze de spijze niet terdege zouden kunnen malen tot nooddruft der zielen. Want zij zijn allen tezamen als dubbele vaste tanden, die onder en boven op elkaar passen, zodat er in de rij niet een ontbreekt. Daarom zijn ze ook vruchtbaar tot alle goede werken.

Vs. 3. uw *lippen zijn als een scharlaken snoer en uw spraak is lieflijk: de slaap uws hoofds is als een stuk van een granaatappel tussen uw vlechten.* Aangaande uw spraak, die is altijd lieflijk en stichtelijk, om te horen; uw gebaarden, die inzonderheid in het gelaat zich vertonen, zij zijn vriendelijk en aangenaam als een stuk van een granaatappel; nochtans zoo, dat ze altijd getemperd zijn door schaamte en matigheid.

Vs. 4. *Uw hals is als Davids toren, die gebouwd is tot ophanging van wapentuig, daar duizend rondassen aan hangen, al te maal zijnde schilden der helden.* Uw hoop en lijdzaamheid zijn te vergelijken bij de sterken toren van David, dien hij tot een bolwerk maakte binnen Jeruzalem, die met de schilden zijner kloeke helden versierd was tot ene eeuwige gedachtenis. Alzo zijn ook uw lijdzaamheid en hoop onoverwinnelijk en daar zijn ontelbare voorbeelden van heilige Patriarchen, Profeten,

Apostelen en Martelaren, die door het schild des geloofs de duivel en de wereld overwonnen hebben, welke (voorbeelden) niet alleen moeten overwogen worden tot hun gedachte- '151 nis maar ook tot vermaning en opwekking hunner nakomelingen.

Vs. 5. uw *twee borsten zijn gelijk twee welpen, tweelingen van ene ree, die onder de leliën weiden.* Voorts is de bediening van mijn Woord en der Sacramenten, die ik u toevertrouwd heb als twee geestelijke borsten, te vergelijken bij een paar jonge herten, die op een lustige weide lopen. Want met deze twee borsten (die in doel en substantie elkander geheel gelijk zijn) voedt gij mijn lammeren als met een lustige vette weide, zodat ze daardoor kunnen opgroeien tot jonge welgemeste herten.

Vs. 6. *Totdat die dag aankomt en de schaduwen vlieden zal ik gaan tot de mirreberg en tot de wierookheuvel.* En al is het, mijn vriendin, dat ik naar het lichaam niet bij u ben, opdat ik u terstond niet bij mij opneme in de hemelse glorie, moet gij evenwel daarom niet verflauwen. Want de bestemde tijd moet eerst vervuld zijn. Ondertussen zal ik in de hemel blijven tot uw voordeel, namelijk om uw voorspraak te wezen bij de Vader en uw gebeden met de wierook mijner verdiensten voor zijn troon te offeren.

Vs. 7. *Geheel zijt gij schoon, mijn vriendin, en daar is geen gebrek aan u.* Denk ook niet, mijn vriendin, dat ik u vergeten of verstoten wil om uw gebreken, die u nog aankleven en leed zijn, want in mij zijt gij volkomen en gans rein, als gij bekleed zijt met mijne gerechtigheid, die uit het geloof is. Bovendien zal ik ook het goede werk der wedergeboorte, dat ik in u begonnen ben, voltrekken tot de jongsten dag toe, want dan zal ik u voor mij zetten als ene reine bruid, zodat men de minste smet of rimpel aan u niet meer zien zal.

Vs. 8. *Bij mij van de Libanon a f , o bruid, kom bij mij van de Libanon af: zie van de top van Amana, van de top van Senir en van Hermon, van de woningen der leeuwinnen, van de bergen der luipaarden.* Dan zal het blijken, dat ik u tot mijn bruid verkoren heb, want ik zal u dan uit alle hoeken der wereld verzamelen, niet alleen uit de plaatsen, waar mijre kerk in het openbaar gebloeid heeft, maar ook uit de plaatsen, waar de tirannen en wrede mensen mijne gelovigen zo vervolgd hebben, dat ze hebben moeten dolen in woestijnen, over bergen, in spelonken en holen der aarde. Verwacht dan dien dag met lijdzaamheid, want ik zal u dan zelf komen inhalen als mijne bruid, en gij zult dan met vrijmoedigheid de rechtvaardige straf, van uw en mijn vijanden aanschouwen, en over hen triomferen in der eeuwigheid. 410

Vs. 9. *Gij hebt mij het hart genomen, mijn zuster, o bruid: gij hebt mij het hart genomen met een van uw ogen, met een keten van uwen hals.* Ondertussen wees verzekerd, dat ik u in de nood niet zal verlaten, of boven vermogen verzoeken, inzonderheid indien gij de gaven wel gebruike, die ik u geschonken heb. Want ofschoon mijn liefde te uwaarts niet uit enige uwer verdiensten, maar uit mijn loutere genade voortspruit, omdat ik u tot mijn zuster en lieve bruid aangenomen heb, nochtans is het mij zeer aangenaam, dat gij mijne gaven wel gebruikt, inzonderheid het geloof en de wedergeboorte. Want het oprechte geloof, waarmede gij mij gedurig als uwen bruidegom aanziet, is als een vriendelijk oog, waarmede gij mijn liefde geheel tot u trekt, niettegenstaande uw gebreken en zwakheden. En de gaven des heiligmaking, waar uw hals mede versierd is als met een gulden keten zijn voor mij ook aangenaam en kostelijk inzonderheid uw zachtmoedige en stille geest, want dat sieraad is onverderfelijk.

Vs. 10. *Hoe schoon is uw uitnemen liefde, mijn zuster, o bruid? hoeveel beter is uw uitnemen liefde dan wijn, en de reuk uwer oliën dan alle specerijen!* Ik kan ook uw oprechte liefde niet vergeten, mijn lieve zuster en bruid, die gij mij en mijn broederen toedraagt om mijnentwil. Voorzeker gaat zij de wijn en alle aardse dingen verre te boven, want zij geeft u een geruste consciëntie, zij dient tot vertroosting van mijn broederen, en zij behaagt mij krachtig, dat ik mijn liefde u nog meer bewijzen wil en mijzelven aan u nog meer openbaren. Ik acht ook uw geestelijke gaven meer dan alle specerijen, zoals kaneel en wierook enz., waarmede de geveinsden mij menen te paaien; maar te vergeefs, want ik wil barmhartigheid en niet offerande.

Vs. 11. uw *lippen, o bruid, druipen van honigzeem, honig en melk is onder uw tong en de reuk uwer klederen is als de reuk van Libanon.* Ik heb ook, mijn waarde bruid, een uitnemend behagen in uwe taal, want uw woorden zijn altijd lieflijk, gezond en stichtelijk, gelijk honig, die zoet en gezond is. Kortom al de geestelijke versierselen en voorrechten, die Ik u geschonken heb, met name de rechtvaardigmaking en heiligmaking zijn zo vol van mijn verdiensten, dat ze lieflijker zijn om te ruiken dan het lustige cederenbos op de berg Libanon.

Vs. 12. mijn *zuster, o bruid, gij zijt een besloten hof, een besloten wel, een verzegelde fontein.* Dit is ook een bijzondere gave, waarmede gij versierd zijt, mijne lieve zuster en bruid, namelijk dat gij als een eerbare bruid uzelve wacht voor alle afgoderij, ketterij en andere stoute zonden. Want gij zijt als een besloten hof vol lieflijke bloemen, die door de discipline en kerkelijke tucht alle kracht der mensen als onreine varkens poogt uit te sluiten, opdat ze met hun vuile klauwen en onreinen mond de zuivere fontein en de levenden springader van mijn Heilig Woord en Sacramenten (die ik in u geplant heb) niet zouden bemodderen. En al ware 't dat ze soms met geweld inbraken, als de tuin enigszins door mijn rechtvaardig oordeel verbroken is, heb ik evenwel de voorzegde fontein mijner hemelse zegeningen zo met de ring mijner voorzienigheid verzegeld, dat ze daaruit geen troost putten kunnen voor zichzelf, zoolang zij zo gesteld zijn; bovendien dat ze hun venijn daar niet in kunnen strooien tot verhindering van de zaligheid mijner uitverkorenen.

Vs. 13. *Uw scheuten zijn een paradijs van granaatappelen, met edele vruchten, cyprus met nardus.*

Vs. 14. *Nardus en saffraan, kalmus en kaneel met allerlei bomen van wierook, mirre en aloë, mitsgaders alle voornaamste specerijen.* Het is geen wonder, dat ik zo nauw zorg voor u draag, om u te bewaren tegen de wilde varkens en krachtig vossen, die u zoeken te verderven, want gij zijt mijn lusthof, dien ik tot Mijns Naams ere verkoren en geplant heb vol kostelijke bomen en plantsoenen. Want al is het, dat er van buiten enige dorre ranken aan mijn wijngaard gezien worden, schep ik nochtans mijn vermaak in mijne uitverkorenen, die als uitgelezen plantsoenen van granaatappelen zijnj welke ik in der eeuwigheid niet wil geschonden hebben, overmits de vruchten des geloofs, die zij voortbrengen, mij veel aangenamer zijn dan de vruchten van cyprus, nardus, saffraan, kalmus, kaneel, wierook, mirre, aloë voor enigen vorst kunnen zijn. Want zij zijn ene welrieken offerande voor mij en mijn Vader. Zij dienen ook als kostelijke specerijen om andere flauwhartigen te verkwikken en wakker te maken op de weg der Godzaligheid.

De kerk.
Vs. 15. *O fontein der hoven, put der leven wateren, die uit Libanon vloeien.* O Gij Zone Gods, gij zijt de rechte fontein, waardoor alle uwe gemeenten in het bijzonder bevochtigd moeten worden. Gij zijt de put des levenden waters, dat is de fontein van alle geestelijke gaven en zegeningen, die gij allereerst over de Joden hebt uitgestort, niet om daar besloten te blijven, maar omdat ze uit Jeruzalem voortvloeien zouden over alle natiën en tongen, die te voren als een dorre aai de waren.

Vs. 16. *Ontwaak, Noordenwind, en kom gij, Zuidenwind, doorwaai mijn hof, dat zijn specerijen uitvloeien, o dat mijn liefste tot zijn hof kwame en ate zijn edele vruchten!* Daarom bid ik u, o Heere, laat toch uw Heilige Geest altijd bij mij blijven en mijn geestelijk akkerwerk zegenen, zo in de prediking der wet, die is als een scherpe Noordenwind, om de vuile dampen der zonden te verdrijven, als ook in de zoete vertroostingen des Evangelies, die zijn als een Zuidenwind, om de nieuwen mens te versterken en vruchtbaar te maken: opdat mijn edele ranken overvloedige vruchten der gerechtigheid mochten voortbrengen.
En gij, Heere Christus, mijn opperste Herder, kom toch zelf, om uwen lusthof te bezoeken en de vruchten des geloofs te proeven, die uw uitverkorenen voortbrengen.

Cap. 5: 1. *Ik ben in mijn hof gekomen, o mijn zuster, o bruid. Ik heb mijn mirre geplant met mijn specerij. Ik heb mijn honigraten met mijn honig gegeten. Ik heb mijn wijn, mitsgaders mijne melk gedronken. Eet, vrienden, drinkt en wordt dronken, o liefsten.*
O mijn vriendin, die Ik tot mijn zuster en bruid uitverkoren heb, ik ben nimmermeer met mijn genade en mijn geest van u, want *uw* hof (gelijk gij wel zegt) is *mijn* hof, dien ik zelf geplant heb. Ik heb ook van de beginne der wereld aan de gebeden en dankzeggingen mijner gelovigen verhoord en als een lieflijk reukoffer aangenomen. Ik heb ook altijd getoond, dat hun goede werken,

Uit het ware geloof voortspruitende, mij aangenaam waren als honig en honigraten. Ik heb ook de dienst van mijn Woord en Sacramenten altijd bijgestaan als een huisheer, die de wijn eerst proeft, eer hij hem zijn gasten inschenkt. Daarom vermaan ik ulieden, mijn uitverkorenen, die ik liever heb dan mijn eigen leven, blijft altijd bij de zuivere en onvervalste waarheid, die ik u door mijne profeten en Apostelen nagelaten heb. Eet vrij van die melk en drinkt van dien wijn, want daardoor kon u niet alleen gevoed, maar ook overvloedig verheugd worden tot uwer zielen zaligheid.

Nader verklaring van het vierde kapittel.

Eer wij tot de verklaring der woorden in het bijzonder komen, zal het oorbaar zijn, eerst in het algemeen te gaan overleggen, wat de Heilige Geest met de schoonheid van de volgen ledematen wil te kennen geven.
Vooreerst is het ontwijfelbaar, dat hier van de geestelijke gaven gesproken wordt, die Christus aan zijn gemeente geschonken heeft. Maar overmits sommige gaven aan alle gelovigen gemeen zijn, zoals geloof, hoop en liefde, sommige daarentegen maar enigen lidmaten in het bijzonder toekomen als daar zijn verscheidene ambten en bedieningen in de gemeente (Rom. 12: 6; 1 Cor. 12: 29; Eféze 4: 11), zo vervalt hier de zwarigheid, of wij onder de navolgen ledematen als ogen, lippen, hals, wangen enz. verstaan moeten de gemene gaven der wedergeboorte, die allen gelovigen toekomen, of de bijzondere ambten en bedieningen, die er in de gemeente zijn. Het grootste deel der uitleggers volgt de laatste mening, te weten, dat het verstaan moet worden van de bijzondere ambten en bedieningen.
Wij daarentegen (behoudens het aanzien en de eerbied, die wij de godvruchtigen en geleerden mannen schuldig zijn) zullen in de verklaring inzonderheid de eerste mening volgen, want wij, naarstig op het vervolg van de tekst lettende, kunnen niet anders verstaan, of de Heilige Geest handelt hier voornamelijk over de gaven der wedergeboorte, die de kerk in het algemeen aangaan. En wel om deze redenen: 1« omdat men niet nauwkeurig uit de Schriftuur bewijzen kan, wat bijzondere bedieningen en ambten onder deze bijzondere ledematen verstaan moeten worden. Want het dunkt ons veel te ongerijmd, dat sommigen, die de tweede mening volgen, onder de *ogen, tanden, lippen, hals, borsten* één zaak verstaan, namelijk het ambt van de herders en leraars der kerken. Want, zo doende, zouden het niet vele leden zijn, maar een lid, met verscheidene namen genoemd. En dit. is tegen de orde van het lichaam en tegen de regel van Paulus (1 Cor. 12:19). Want zijn zij alle één lid, waar blijft dan het lichaam? Maar nu zijn er vele leden, die samen maar één lichaam uitmaken;
2e omdat de *ogen* in het 9e vers van dit kapittel zo worden verklaard, dat meest al de uitleggers daaronder het *geloof* verstaan, want daar staat: "Gij hebt mij het hart genomen, mijn zuster, o bruid! gij hebt mij het hart genomen, met een van uw ogen, met een keten aan uwen hals."
Dit past niet op de leraars in het bijzonder, maar gaat de ganse gemeente aan; daarin komen zij bijna allen tezamen overeen. Dus moeten ook de andere leden, uit kracht van analogie, ook zo verstaan worden;
3e Wij houden bij deze verklaring dien regel voor de zekerste en stichtelijkste, welke de geleerde en vermaarde J. Mercerus stelt in het begin van zijn verklaring van dit ganse boek, namelijk: "dat men hier alle dingen zo algemeen als het mogelijk is moet verstaan, tenzij de omstandigheden van de tekst, ons tot het tegendeel dwingen." Deze noodzakelijkheid kan hier niet aangetoond worden, maar wel het tegendeel, als blijkt uit het 9" vers dat volgt.
Deze regel nu is veel zekerder, want hij kan beter bewezen worden. Hij is ook veel stichtelijker, want de gewone lidmaten kunnen niet denken, dat gaat mij niet aan, maar worden hierdoor vermaand, dat ze, van de minste tot de meeste, naar deze gaven, die hier genoemd worden, staan moeten. Nochtans strijden deze twee verklaringen niet zo met elkaar, of zij kunnen op de grondslag, dien wij leggen samen wel verenigd worden. Want al is liet, dat alle gelovigen met al de ledematen van de inwendige mens versierd moeten worden, niettemin is het zeker, dat de een hoger begaafd is dan de andere; die nu met de een of de andere gave het allermeest versierd is, mogen wij

vooral en inzonderheid ook daaronder verstaan. Bij voorbeeld, onder de ogen verstaan wij de geestelijke gaven van verstand en geloof, waar alle en een ieder gelovige zijn deel aan heeft; maar overmits de een veel meer met verstand en geloof begaafd is dan de ander, gelijk Barnabas, die een man vol des geloofs en des Heiligen Geestes was (Hand. 11: 23), mogen de leraars en opzieners der gemeente bijzonderlijk onder deze *ogen* verstaan worden, als hebben deze gaven in de overvloedigste mate ontvangen; zo nochtans, dat wij de andere lidmaten daarvan niet uitsluiten. Daartoe dient de gelijkenis van die verscheiden leden des lichaams (1 Cor. 12: 13; namelijk niet zo om onder elk lid een bijzonder ambt te verstaan (want ik weet niet, of men zoveel verschillen ambten in de gemeente van Christus zoude kunnen vinden naar de regel der Heilige Schrift), maar alleen om te tonen, dat het een lid beter begaafd is dan het andere, en dat ze niettemin onder elkaar eendrachtig moeten zijn en het algemene welvaren van het lichaam van Christus zoeken.
Daarom zegt Job van zichzelf: "Den blinden was ik tot ogen en de kreupelen was ik tot Voeten" (Job. 29: 15), om te kennen te geven, dat hij zijn verstand en krachten tot hulp en bijstand der armen en ellendigen aanlegde. zo zegt ook David in Ps. 32: 8: "Ik zal u onderwijzen, en u leren van de weg, dien gij gaan zult, Ik zal raad geven, mijn oog zal op u zijn." Zodat de profeten en leraars wel de scherpste ogen moeten hebben in de gemeente (waarom ze ook eertijds *zieners* genoemd werden vgl. 1 Sam. 9: 9). Nochtans onder deze voorwaarde, dat de gewone lidmaten ook hieraan deel moeten hebben, want zij mogen niet zijn als paarden en muilezels, die geen verstand hebben (Ps. 32: 9), maar moeten ook staan naar de beste gaven en pogen in het verstand volmaakt te worden (1 Cor. 14: 20). Op deze grond zullen wij nu voortgaan en tot de bijzondere verklaring der woorden komen.

Vs. 1. Z*ie gij zijt schoon, mijn vriendin, zie, gij zijt schoon.* Deze verdubbeling dient tot meerder verzekering van hetgeen daar '151 gezegd wordt. Maar iemand moest verwonderd zijn, dat de schoonheid der kerk hier zo hoog verheven wordt, daar de kerk nochtans te voren in Kapittel 1: 5 geklaagd heeft over haar smetten en zwartheid. Het antwoord is, dat de kerk zwart is van natuur, maar is schoon door de genade, niet alleen wat aangaat, als ze in Christus wordt aangezien, maar ook, wat betreft, als ze naar Christus' beeld veranderd wordt van heerlijkheid tot heerlijkheid, als van des Heeren Geest (2 Cor. 3: 18). Dit moeten wij in dezen gehelen tekst, als ook in het 6" kapittel, dat volgen zal, bedenken. *Uwe ogen.* De lichamelijke ogen zijn ons van God tot twee doeleinden gegeven.
Vooreerst om de zichtbare dingen, die ons voorkomen, te aanschouwen.
Ten andere om het ganse lichaam als twee trouwe leidslieden te leiden. Daarom verstaan wij hieronder de geestelijke ogen des stands, waar Paulus van spreekt (Eféze 1: 18), d. i. de geestelijke kennis en het geloof, want daardoor kunnen wij aanschouwen en verstaan zaken, die onzichtbaar en voor de natuurlijken mens verborgen zijn, zoals de schepping der wereld (Hebr. 11:3) en voorts al de artikelen van ons Christelijk geloof. Daarom wordt het geloof ook dikwijls vergeleken bij het gezicht (Joh. 6: 40; 8: 56). Want daardoor zien wij niet alleen God, die onzienlijk is (Hebr. 11: 27), maar ook de onzichtbare hoop, waartoe wij geroepen zijn (Eféze 1:18). Voorts moeten wij door het geloof leven en daarnaar wandelen, indien wij niet in de duisternis willen wandelen (2 Cor. 5: 7). Deze verklaring wordt ook bevestigd met het 9e vers, dat hierna volgen zal. Z*ijn duivenogen.* Dat is: eenvoudig, vriendelijk en eerbaar. Daarom vermaant ons de Heere Christus, dat wij oprecht moeten zijn als duiven (Matth. 10: 16). De Heilige Geest heeft ook willen verschijnen in de gedaante

ener duive (Matth. 3: 16), om te tonen, dat Hij is de Geest der ootmoedigheid, zachtmoedigheid en vreedzaamheid (vgl. ook Kapittel 1 Vs. 15).
Tussen uw vlechten. Het haar is eigenlijk geen deel van 's mensen lichaam, maar het is de mens (inzonderheid de vrouwen) tot een deksel en sieraad gegeven (1 Cor. 11 15). Daarom verstaan wij onder deze haarvlechten schaamte en matigheid, want dat is het rechte sieraad der Christenen (1 Tim. 2: 8).
Uw haar is als een kudde geiten. De profeet gaat de schoonheid der genoemde vlechten nader beschrijven. Want dit haar verschilt niet van de vlechten, maar het is een nadere verklaring van het te voren gezegde. Daarom verstaan wij onder dit schone haar de geheiligde en geregelde aandoeningen der gelovigen, die niet wild nog ongebonden zijn, maar samen verenigd zijn met schaamte en matigheid, gelijk de haarvlechten van ene eerbare vrouw. Anders verstaan de profeten onder het haar somtijds de menigte des volks (vgl. Jes. 7: 20, Ezech, 5:12. Soms ook wel de ongeregelde aandoeningen zoals in Openb. 9: 8, waar van de sprinkhanen staat, dat zij haar hadden als vrouwenhaar, d. i. Zij waren tot gemak en wellust genegen. Maar hier worden bedoeld heilige en geregelde aandoeningen, waarvan de Nazireeërs figuren en voorbeelden waren (Num. 6: 1; Richt. 13: 5). Daarom wordt ook dit haar vergeleken bij het fijnste geitenhaar van een kudde geiten, die op ene goede vette weide gaan, als de berg Gilead was. Hier moeten wij denken aan hetgeen wij over het 8e vers van kapittel 1 gezegd hebben, namelijk, die het geitenhaar in de Oosterse landen zeer fijn en kostelijk is, want daar worden heden ten dage nog de Camelotten van de Levant van gemaakt. Zo worden dan hiermede aangeduid zuivere en geestelijke aandoeningen, die de inwendige mens versieren, en naar de hemel optrekken.
Die hiet gras) van de berg Gileads afscheren. Het kan ook verklaard worden die zich *vertonen*, maar het Hebreeuwse woord betekent eigenlijk *kaal en bloot maken,* volgens het getuigenis van Rabbi David en Rabbi Jozef Kimchi. Daarom volgen wij deze verklaring als de geschiktste. Gilead was een lustige en vruchtbare landstreek, die met vette weiden en schone vruchten versierd was (Gen. 37: 25; Jer. 22: 6). Daarom wordt hiermede aangeduid, dat degenen, die hun lust in de Heere zoeken, bij Hem de volheid aller vreugde zullen vinden (Ps. 36: 7; Jes. 55: 2).

Vs. 2. uw *tanden.* De tanden hebben vooral tweeërlei gebruik in 's mensen lichaam. *Vooreerst* om de spijzen te vermalen tot voedsel van 's mensen lichaam. *Daarna:* om de spraak te beter voort te brengen. Daarom verstaan wij onder deze *tanden* de geestelijke overdenkingen van een gelovige ziel, want daarmede moeten wij Gods Woord herkauwen (Ps. 1: 2), gelijk de reine dieren hun spijzen doen. (Lev. 11: 3). En daardoor worden wij bekwaam gemaakt tot geestelijke samensprekingen, want uit de overvloed des harten, spreekt de mond (Matth. 12: 24).
.Zijn als een kudde (schapen). Het woord *schapen* zetten wij hier bij om de zin aan te vullen uit Hoogl. 6: 6. Voorts is deze gelijkenis gepast. Want daar zijn inzonderheid drie versierselen van de tanden:
le dat ze gelijk op ene rij staan, zonder te veel buiten- of binnenwaarts uit te steken. Daarom zegt hij, dat ze op een mate geschoren zijn, te weten de mate des geloofs, want daarnaar moeten alle onze overdenkingen gepast zijn Rom. 12: 7);
2e dat ze wel en zuiver zijn, daarom zegt hij, dat ze fris komen uit de wasplaats, want ze worden dagelijks gereinigd door het woord en door het gebed (Ps. 19: 15; Joh. 15: 3);
3e dat ze hun volle getal hebben, of dat er gene schaartanden zijn, daarom zegt hij, dat ze alle tezamen tweelingen dragen, dat is dat zij onder en boven op elkander passen. En dat er niet een onvruchtbaar is betekent, dat daar niet een ontbreekt; zij doen

allemaal hun plicht, om hun eigen ziel te versterken en andere mensen te bekeren. Merkt nu op, dat de gelijkenis van de schapen daarom des te aardiger is, overmits de schapen zeer vruchtbaar en voordelig voor de mensen zijn (Spr. 27: 26).

Vers 3. uw *lippen.* De lippen zijn benevens de tong de voornaamste instrumenten der spraak. Daarom verstaan wij hieronder de spraak der gelovigen. Want de verklaring staat er bij: uw *rede is lieflijk* (vgl. ook Ps. 51: 17; Hebr. 13: 15). Z*ijn als een scharlaken snoer.* Of een rooskleurig snoer. Het sieraad der lippen bestaat in twee dingen.
Vooreerst daarin, dat ze niet te dik zijn. *Daarna,* dat ze rood zijn als een rode roos of scharlaken. Hieronder nu wordt verstaan de vaardigheid en lieflijkheid in het spreken, als namelijk onze lippen met de kool van de altaar gereinigd zijn (Jes. 6: 7). Sommigen menen ook, dat onder dit rode snoer verstaan wordt oprechtheid en getrouwheid in woorden, omdat de verspieders van Jericho aan Rachab de hoer dezen raad gaven, dat ze een rood snoer uit haar venster zou hangen tot een teken van trouw, die zij elkander beloofd hadden. Deze verklaring is niet onschriftmatig, maar is wat te spitsvondig. Wij laten de lezer zijn vrijheid.
De slapen uws hoofds. In het Hebreeuws staat *tempora tua,* dat is de slapen van uw hoofd. Maar het is zeker, dat het een manier van spreken is, die Synekdoche genaamd wordt, hetwelk betekent een deel voor het geheel stellen, want de *slapen* zijn verenigd met *de wangen. [*Daarom vertaalt Udemans liever "uwe wangen" en dan gaat hij verder:] Vermits de wangen naast de ogen de voornaamste spiegel desgemoedszijn, waaruit men omtrent de gestalte des mensen inwendig oordeelt, namelijk, of het hart verblijd of bedroefd, of het toornig of wel tevreden is, verstaan wij onder de wangen (of slapen) de gebaarden des mensen. Want zo werd Kaïn's goddeloze toorn uit zijn aangezicht gekend (Gen. 4:5;. Insgelijks Laban's boos hart tegen Jakob (Gen. 31:2). Daarentegen is een vriendelijk aangezicht een teken van gunst en liefde, gelijk -196 het aangezicht van Ezau vriendelijk stond tegen Jakob, nadat zijne boosheid gekoeld was (Gen. 33: 10).
Zijn als een stuk van een granaatappel. Een granaatappel, geopend zijnde, is aangenaam om aan te zien en verkwikt met zijn zoet sap een flauw hart. Zo is ook de"christelijke vriendelijkheid zeer aangenaam in de dagelijkse wandeling; zij verkwikt een bedroefd hart, vooral de vriendelijkheid van diegenen, die in enige eerwaardige ambten verheven zijn (Spr. 16:15). Merkt ook op, dat deze vriendelijkheid niet uit geveinsdheid moet voortkomen, maar uit een open hart, gelijk een granaatappel zijn schoonheid en zoetigheid het meest toont, als hij geopend wordt (4 Petrus 1: 22).
Tussen uw vlechten. Dit wordt wederom hier herhaald, om te kennen te geven, dat de vriendelijkheid altijd getemperd moet zijn door eerlijkheid (Fill. 4:8).

Vs. 4. *Uw hals.* De hals is van God geschapen inzonderheid voor twee doeleinden. *Vooreerst* opdat daardoor als door een geschikte riool, het hoofd met de andere leden zou samengevoegd worden. Want de zenuwen, die haren oorsprong uit de hersenen hebben, worden door de hals over al de ledematen uitgespreid, om daaraan het gevoel en de roering mede te delen. Gelijk ook door de hals de natuurlijke spijs en drank moet passeren, om het lichaam te onderhouden, moet de long ook daardoor lucht krijgen, om het hart te verkoelen en door de respiratie het leven des lichaams te onderhouden, zodat het een schone en nodig riool is, om het lichaam te dienen op allerlei wijze.

Ten andere; overmits in de nek de vergadering der zenuwen uitkomt, heeft de mens daar grote kracht, om zware pakken te dragen. Voorts dient hij tot sieraad van de hals, omdat hij tamelijk verheven en blank is. Daarom wordt deze hals hier en in Kapittel 7: 4 vergeleken bij een toren, bij een ivoren of elpenbenen toren. Om dit nu op ons toe te passen, verstaan wij hieronder de hoop en de lijdzaamheid der gelovigen, of gelijk Paulus spreekt de verdraagzaamheid der hoop op onzen Heere Jezus Christus voor onzen God en Vader (1 Thess. 1: 3). Want door deze twee gaven, die altijd samen gaan, en uit elkaar spruiten worden wij alzo met Christus, ons hoofd, verenigd, dat wij eerst zijn verdrukkingen deelachtig worden daarna de glorie van Zijn koninkrijk (Openb. 1: 9; Hebr. 10: 36). Door de hoop beginnen wij te *gevoelen* de toekomen zaligheid en heerlijkheid, die wij in de hemel bezitten zullen. Want in hope zijn wij zalig geworden (Rom. 8: 24). Ja daardoor zitten wij alreeds in de hemelen in Christus Jezus (Eféze 2: 6). Hierdoor scheppen wij ook onzen adem, dat wij, opdat wij door de hitte van het kruis niet versmachten en de ge- 119 schikten tijd der hulpe verwachten kunnen (Jes. 30:15; Rom. 8: 25). Door de lijdzaamheid worden wij gesterkt, om het juk des Heeren met vreugde te dragen (Klaagl. 3: 26). Kortom de hoop komt geheel met het eerstgenoemde gebruik van de hals overeen; en de lijdzaamheid met het laatstgenoemde. Daarom wordt ook de vrijmoedigheid en kloekmoedigheid der gelovigen (die zij door de hoop verkrijgen) menigmaal vergeleken bij een verheven hals of opgeheven hoofd (Ps. 27: 6; Luc. 21: 28).
Is als Davids toren. Van dezen toren lezen wij Neh. 3: 4; Mich. 4: 8. Hij wordt de toren van David genoemd, omdat David dien gebouwd of versterkt heeft tot een bolwerk van de stad Jeruzalem, of, gelijk het woord *Thalpiotli* ook kan overgezet worden, tot een wapenkamer of magazijn van allerlei wapentuig. Want deze toren was versierd met de schilden van Davids helden, waarvan wij lezen in 2 Sam. 23: 8, die daar opgehangen waren tot een eeuwige gedachtenis. Nu dan, de lijdzaamheid wordt bij dezen toren vergeleken 1" omdat ze ons voorzichtig maakt, gelijk men uit een toren v e r kan z i e n (Spr. 14:29), 2" omdat ze ons sterk maakt om kwaad te verdragen, gelijk een sterk bolwerk, dat het geweld van de vijand weerstaan kan (Spr. 16: 32). Voorts wordt ons met de duizend schilden, die daar ten 'toon hangen, te kennen gegeven, dat wij omringd zijn van een wolk van getuigen en heilige mannen, die met deze gaven van lijdzaamheid begaafd geweest zijn en die door het schild des geloofs de duivel en de wereld overwonnen hebben (Jac. 5: 10). Het getal duizend wordt voor een groot getal gesteld, zodat wij geen bijzondere speculatie daarin moeten zoeken.

Vs. 5. uw *twee borsten.* De borsten zijn van God aan het vrouwelijk geslacht geschapen, opdat zij zouden dienen als twee flessen, om er haar jonge vruchten mee te laven en op te kweken. Daarom kunnen wij geschikt hieronder de bediening van Gods Woord en de Heilig Sacramenten verstaan Want dat zij de twee borsten van de kerk, om haar kinderen op te brengen in het geloof en de Godzaligheid. Dit wordt hierna bevestigd in Cap. 8: 8. Daar staat van de kleine zuster d. i. de gemeente uit de heidenen, dat zij nog gene borsten had, dat is de bediening van het Woord en de Heilige Sacramenten. Vergelijkt ook Jes. 66: 11.
Sommigen verstaan hieronder de twee testamenten, welke verklaring niet strijdt tegen de onze, want onder Gods Woord verstaan wij ook de boeken des O. en N. Verbonds; maar overmits onder het Oude Testament de boeken van het Nieuwe Testament nog niet waren, zou uit die verklaring volgen, dat de Joodse kerk maar één borst gehad heeft, hetwelk ons wat hard en ongerijmd dunkt. Het is ook zeker, dat wij niet alleen

door het Woord, maar ook door de Sacramenten gesterkt worden naar de inwendige mens, daarom mogen zij met recht voor de een borst aangezien worden!
Zijn gelijk twee welpen, tweelingen. Dat is, zij zijn elkaar gelijk in doelen substantie. Zij komen samen van één Vader, te weten God, en zij zijn te vinden bij één moeder, de rechte kerk Gods. Zij worden ook vergeleken bij twee jonge herten, om te kennen te geven de snelheid van de loop des Evangelies (2 Thess. 3: 1). Daarom wordt het ook vergeleken bij een wit paard (Openb. 6: 2). Niet alleen omdat het snel in zichzelf is, maar omdat het ons snel maakt, als wij terdege geschoeid zijn met de bereidwilligheid van het Evangelie des vredes (Eféze 6: 15). Daar wordt ook gezegd, dat ze onder de leliën weiden, overmits zij niet alleen vol zijn van gezond voedsel, maar ook van geestelijke vreugde, die zij in alle Godzalige harten werken. Want dat wordt door de leliën verstaan.

Vs. 6. *Totdat die dag aankomt.* Hier wordt door de Heere Christus beantwoord de eerste zwarigheid, welke de kerk tegen de bovengenoemde mededeling van haar schoonheid mocht hebben, te weten deze: "Indien ik zo schoon ben, Heere Christus, waarom laat gij dan de dag van onze bruiloft zo lang aanlopen?" Antwoord: "Gij moet de bestemden tijd van de bruiloft en de wederoprichting aller dingen afwachten; want zoolang zal ik in de hemel tot uw nut blijven (Hand. 3: 21).
En de schaduwen vlieden. Vgl. Kapittel 2: 17.
Zal ik gaan tot de mirreberg. In het Hebreeuws staat de berg Mor, waaronder wij de hemel verstaan. Die wordt zo genoemd naar de gelijkenis van het aardse Jeruzalem, waar de tempel op de berg Moria gebouwd was (2 Kron. 3: 2) en waar Izak eertijds tot een offerande heen geleid was (Gen. 22: 2). Deze berg nu was een figuur van de hemel, want dat is de rechte Mirre- en wierookberg, overmits de Heere Christus aldaar voor het aangezicht Gods tot onzen nutte verschijnt (Hebr. 9: 24). Want Hij bidt dan voor ons en offert onze gebeden met het wierook zijner verdiensten aan zijn hemelse Vader (Rom. 8: 34; Openb. 8: 3).

Vs. 7. *Geheel zijt gij schoon.* Dit is een antwoord op de tweede zwarigheid, die de kerk tegen de voorgaande woorden mocht hebben, gelijk wij hier boven bij de afdeling van dit hoofdstuk aangewezen hebben. Want de kerk mocht zeggen: "Heere ik vind de schoonheid, die gij mij toeschrijft, niet bij mij, daarom vrees ik, dat ik uw bruid niet ben." Daarop antwoordt de Heere Christus, dat zij geheel schoon is, *eerst* ten aanzien van de rechtvaardigmaking, waardoor zij met de gerechtigheid van Christus, die uit het geloof is, bekleed wordt (2 Cor. 5: 21; Fill. 3: 9); *ten tweede* ten aanzien van de heiligmaking, die Hij te zijner tijd aan haar voltrekken zal in de dag der wedergeboorte (Matth. 19: 28), als alle dingen weder opgericht zullen worden (Hand. 3: 21). Want dan zal de gemeente volkomen geheiligd zijn, alzo dat er noch smet, noch rimpel aan haar gezien zal worden (Eféze 5: 27). Daarom zijn zij verdoold, die hieruit willen besluiten, dat de strijden kerk op de aarde zonder geboden kan wezen, en die derhalve, om de gebreken der mensen, de rechte gemeente verachten, gelijk eertijds de Donatisten en Novatianen gedaan hebben. Want zoolang wij op aarde zijn, struikelen wij allen in vele (1 Kon. 8: 46, Jac. 3: 1; 1 Joh. 1: 9). De volmaakte heiligen zijn alleen in de hemel te vinden (Hebr. 12: 23).

Vs. 8. O *bruid.* Hier wordt de gemeente het eerst genoemd met de naam van bruid, omdat het op dien dag eerst zal blijken, dat zij Christus' bruid is. Daarom lette men op het Hebreeuwse woord *Calla,* hetwelk eigenlijk een bruid, die op haar trouwdag versierd is, betekent (Vgl. Openb. 19: 7; en 21: 2).

Kom bij mij. Dit is het antwoord op de derde zwarigheid, welke bij de kerk op deze wijze opkomen moest: "Maar Heere ondertussen schijnt gij mij te vergeten en tot een prooi mijner vijanden te laten." *Antwoord:* "Ik zal u niet vergeten (zegt de Heere), maar in dien dag zal ik u zelf komen inhalen en verzamelen uit alle hoeken der wereld." Deze belofte wordt tweemalen herhaald tot vaster verzekering (Matth. 24: 31)

Van Libanon, Amana, Senir, Ilermon. Dit waren alle gebergten en landpalen van het land Kanaän. *Libanon* was een lustig gebergte, beplant met kostelijke cederen en zesen- twintig mijlen van Jeruzalem gelegen, tegen het noorden des lands Kanaän (Deut. 11: 24). *Amana* was een gebergte ook tegen het Noorden, honderd mijlen van Jeruzalem gelegen (zoals de landbeschrijvers (geografen) getuigen). Het strekte zich tussen Sijrië en Cilicië uit, tot aan het water van de Eufraat. Van dezen berg vinden wij geen gewag meer gemaakt (mijns wetens) in de Heilige Schriften dan alleen op deze plaats. *Senir, Sirjon* en *Hermon* waren alle een en hetzelfde gebergte, maar in verscheidene kwartieren verdeeld. (Deut. 3: 8). Deze bergen lagen Oostwaarts van Jeruzalem. De berg Hermon is een vermaarde berg, waarvan wij lezen mogen in Ps. 42: 7 en 89: 13. Hij werd ook eertijds genaamd *Sion* met een S, niet *Sion* met een *Z.* (Deut. 4: 48). Het schijnt, dat dit gebergte ten tijde van Salomo in drie delen onderscheiden was. Voorts dat van deze bergen hier zo breed gewag gemaakt wordt, geschiedt om twee oorzaken.

Ten eerste: om te kennen te geven, dat de uitverkorenen uit de vier hoeken der wereld zullen verzameld worden, welke uitverkorenen hier beschreven worden onder het beeld van het land Kanaän, hetwelk der Joodse keik best bekend was. *Ten andere* om aan te duiden, dat de strijden kerk op de een plaats wat beter bloeit dan op de andere. Want *Libanon* was een goed gebergte (Deut. 3: 25), zodat ook de stad en de tempel van Jeruzalem, somtijds met dezen naam genoemd worden (Zach. 11: 1). Daarentegen waren *Amana, Senis* en *Hermon* woeste en eenzame plaatsen. Nu, de Heere geeft zijn gemeente heimelijk te kennen, dat zij, indien ze op de een plaats vervolgd wordt, mag vluchten naar de andere, zoolang totdat Hij ze eens bij zich zal nemen in de hemelen (Matth. 10: 23).

Van de woningen der leeuwinnen. D. i. Ik zal u niet verlaten in de handen uwer vijanden, maar ik zal u verlossen van al degenen, die u haten. Want het is bekend, dat de tirannen bij felle beesten vergeleken worden, als leeuwen, beren, luipaarden, wilde zwijnen enz., om de wreedheid, die zij tegen de mensen, inzonderheid tegen de kinderen Gods plegen (vgl. Ps. 10: 9; 22: 22; 74: 19: 80: 14; Dan. 7: 4; 2 Tim 4: 17.

Zie van de top van Amana. D. i. gij zult over uw vijanden triomferen en hun straf aanschouwen, om Gods gerechtigheid te prijzen (vgl. hierover Ps. 37: 34; 112: 8; Openb. 18: 20). Sommigen menen ook, dat met dit *zien* te kennen gegeven wordt de geestelijke vreugde, die de gelovigen zullen scheppen onder het Nieuwe Testament uit de vervulling van de beloften Gods nopens de komst van Christus in het vlees, ook wel de roeping der heidenen, met al de zegen, die daaraan kleeft. Want de voorvaders hebben deze beloften maar van verre begroet, maar wij zien ze voor onze ogen, gelijk Mozes het land Kanaän met zijn ogen aanzag op de spits van de berg Pisga, tegen Jericho over (Deut. 34: 1). Deze verklaring is ook niet vreemd, maar wij menen, dat de eerste beter overeenkomt met het oogmerk van de tekst, overmits hier gesproken wordt van de dag der bruiloft des Lams, als de gelovigen de wereld zullen helpen oordelen en haar straf aanschouwen (1 Cor. 6: 2).

Vs. 9. *Gij hebt mij het hart genomen.* D. i. gij hebt mijn gunst en liefde verworven, niettegenstaande uwe gebreken. De manier van spreken is zeer krachtig en ontleend

aan een bruidegom, die zijn bruid met een oprechte en vurige liefde bemint. Daartoe dient ook de verdubbeling van de woorden: "gij hebt mij het hart genomen", ja gij hebt mijn hart genomen of *doorwond,* gelijk het woord ook kan overgezet worden om de vurigheid van zijn liefde te beter uit te drukken. Maar hier moeten wij altijd bedenken, dat er in ons niets is, waarmede wij deze liefde van Christus zouden verdienen, want wij hebben hem niet uitverkoren, maar Hij heeft ons uitverkoren (Joh. 15: 16). Hij moet ons eerst liefhebben, eer wij Hem kunnen liefhebben (1 Joh. 4: 10). Maar het dient alleen, om ons te tonen de kracht van het geloof, waarmede wij zijn genade omhelzen en ons toe-eigenen.
Mijne zuster, o bruid. De kerk wordt de zuster van Christus genoemd om twee oorzaken.
Ten eerste, omdat Hij onze menselijke natuur aangenomen heeft, ons in alles gelijk, uitgenomen de zonde (Hebr. 2: 17).
Ten andere, omdat de gelovigen door de wedergeboorte zijner goddelijke natuur enigszins deelachtig worden (2 Petrus 1: 4). Want de gelovigen, die door het Woord der waarheid wedergeboren zijn, worden gezegd uit God geboren te zijn (Joh. 1: 13), overmits ze naar het evenbeeld Gods vernieuwd worden, om in alle goddelijke deugden te wandelen. Daarom zegt de Heere Christus, dat die zijn broeders en zusters zijn, die de wil zijns Vaders doen (Matth. 12: 50).
Met een van uw ogen. D. i. met uw geloof, zoals te voren in Vs. 1 bewezen is. Want zonder dit oog kunnen wij Gode niet behagen (Hebr. 11: 6). Daar staat duidelijk met *een* van uw ogen, overmits het *andere* oog van de *kennis* ons niet kan baten, zonder het vertrouwen, waardoor wij Jezus Christus deelachtig worden (Hebr. 3: 14). Daarom kan ons het historisch of tijdelijk geloof niet meer baten als het de duivel doet, die wel weet, dat er een God is, maar niettemin moet sidderen (Jac. 2: 19). Daarom voegt Petrus deze twee ogen samen, zeggende in Joh. 6: 69: En wij hebben *geloofd* en *bekend* dat gij zijt de Christus, de Zoon des levenden Gods.
Met een keten van uwen hals. Onze wedergeboorte en de gehoorzaamheid aan Gods geboden is als een gulden keten aan onzen hals (Spr. 1: 9), overmits dit een geestelijk sieraad onzer zielen is, dat kostelijk is voor God. Dat de Heilige Geest nu zegt *een keten,* daarmee wil Hij te kennen geven, dat hoewel elke deugd een kostelijk kleinood is voor de Heere, (gelijk wij ook in Kap. 1: 11 gehoord hebben:
Wij zullen u gouden spangen maken met zilveren stipjes, waar door dat sieraad in het meervoudig getal dat geestelijke snoer van Christelijke deugden wordt bedoeld, hetwelk met de band der liefde aan elkander geregen is door de Geest Gods); zo is er evenwel voor God niets aangenamers dan een ootmoedige en stille Geest (1 Petrus 3: 4). Want zulk 124 een beangst en verslagen hart behaagt Gode meer dan offer en brandoffer (Ps. 51: 19). Maar hier moeten wij wederom van gene verdiensten dromen, want God kroont in ons zijn eigene gaven, dewijl wij deze gulden keten niet van onszelf hebben, maar door zijne genade, zoals blijkt uit de gemelde plaats Hoogl. 1: 11.

Vs. 10. *Hoe schoon is uw uitnemen liefde.* Hier gaat de Heere Christus de liefde van zijn uitverkorene prijzen ; en hij gebruikt haar (de liefde) in het meervoudig getal, omdat de liefde van de kinderen Gods overvloedig moet zijn, zowel jegens God, als jeger.s hun naaste, met name de huisgenoten des geloofs (Fill. 1: 9). Deze liefde verheft hij boven de wijn en alle uiterlijke gaven, want zij behaagt de Heere meer dan enige uiterlijke offerande (Hos. 6: 6; Micha 6: 8; Hebr. 6: 10). Zij maakt ons ook een geruste consciëntie, als wij haar beoefenen met de daad en waarheid (1 Joh. 3: 18). Zij

verkwikt ook het hart van onzen naaste meer dan wijn (Fil. Vs. 7). Dit dient dan, om ons tot werken der liefde op te wekken.
De reuk uwer oliën. Daaronder worden de geestelijke gaven verstaan, voorkomen uit de zalving des Heiligen Geestes, als met name onze gebeden, dankzeggingen, aalmoezen en alle onze geestelijke offeranden, die Gode behagen door Jezus Christus (1 Joh. 2: 27; 1 Petrus 2: 5). Deze gaven zijn voor God en alle Godzalige mensen aangenamer dan enige kostelijke specerijen (Rom. 12: 2; Fill. 4: 18).

Vs. 11. uw *lippen druppen van honigzeem.* Dit is klaar genoeg dat hiermede geprezen wordt de taal der gelovigen, waarmede zij God danken en hun naaste stichten. Want de taal der gelovigen is lieflijk, voedzaam en gezond als honig (Col. 4: 6). Voorts moeten we wel opmerken, dat deze honig niet uit onze hersenen vloeit, maar uit Gods Woord, dat in ons woont (Col. 3: 16). Want dat is zoeter dan honig of honigzeem (Ps. 19.11).
De reuk uwer klederen. De klederen dienen tot deksel en versiering van het lichaam. Daarom verstaan wij hieronder *eerst* de rechtvaardigmaking en heiligmaking, want deze witte klederen, die beter rieken dan Ezau's klederen, waarmede Jakob bekleed was, om de zegen van zijn Vader te ontvangen (Gen. 27: 27), krijgen wij van Christus, onzen oudsten broeder (Openb. 3: 18). Hieruit volgt, dat wij dezen reuk niet van onszelf hebben, maar van Christus, wiens klederen met mirre, aloë en kassie doorgeurd zijn (Ps. 45: 9). *Ten andere* verstaan wij hieronder al de voorrechten, waar de kerk mede versierd is, als de aanneming tot kinderen, de heerlijkheid, de verbonden, de wetgeving, de godsdienst, de beloften en de voorbeelden der heilige vaderen (Rom. 9: 4). Want in deze voorrechten bestaat ook het sieraad van de kerk, waarvan wij lezen in Ps. 45:14. Ezech. 16:10. Al deze geestelijke klederen nu gaan met hun lieflijken reuk de reuk van de Cederen op Libanon verre te boven, want deze reuk is eeuwig en onverderfelijk en aangenaam voor God en mensen (Spr. 3: 4; Rom. 14: 18).

Vs. 12. *Gij zijt een besloten hof.* Hiermede wordt de geestelijke kuisheid van de kerk geprezen, niet alleen omdat ze als een oprechte maagd zich zelve alleen tot Christus wil voegen (2 Cor. 11: 2), maar ook omdat ze door de kerkelijke tucht alle onreine en vuile mensen zoekt uit te sluiten volgens de regel der Schrifture (Matth. 18: 17; 1 Cor. 5: 7). De gelijkenis schijnt genomen te zijn van het paradijs, dat door enen engel bewaakt werd, opdat de mensen na de val daar niet in zouden komen (Gen. 3: 24). *Ene beslotene wel, een verzegelde fontein.* De kerk wordt een sprinkader en fontein genoemd, niet ten opzichte van haar zelve, want wij zijn van nature dor, maar ten aanzien van de bediening des goddelijken Woords en der heilige Sacramenten, die van God daarin geplant is, want daardoor worden, ons de geestelijke gaven medegedeeld, die zijn als stille wateren, om onze ziel te laven (Ps. 23: 2). En deze wateren vloeien uit het heiligdom van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest (Ezech. 47: 1). Vgl. voorts omtrent deze bornputten Ps. 46: 5 en Ps. 84: 7. Deze bornput en fontein nu is gesloten en verzegeld voor de ongelovigen, want zij hebben noch deel, noch lot aan dit woord (Hand. 8: 21). Zij kunnen met deze gaven niet meer profijt doen dan met een verzegeld boek, overmits hun hart verblind is (Jes. 29: 11).
Daarbij al is het, dat ze de Schriftuur verdraaien tot hun eigen verderf (2 Petrus 3: 16), zo kunnen zij evenwel hun venijn daarin niet zo strooien, dat ze de kinderen Gods zouden kunnen beroven van hunnen troost en hun beste deel, dat zij uitgekozen hebben (Luc. 10: 42). Want al degenen, die tot het zuivere Woord Gods iets menselijks willen toevoegen, worden ten laatste van God gestraft en leugenachtig

bevonden (Spr. 30: 6). Want daar gaat een vuur uit de mond van deze twee getuigen (dat zijn de twee Testamenten), om hun vijanden te verslinden, die daar schade willen doen (Openb. 11: 5).

Vs. 13. uw *scheuten.* Daaronder verstaan wij de rechte en leven lidmaten der kerk, die in het rechte geloof en de Godzaligheid zoeken te wandelen, want zij zijn als vruchtbare bomen, geplant aan waterbeken (Ps. 1: 3, 92: 13). Deze nu worden vergeleken bij een lusthof of paradijs; beplant met granaatappelen, die van binnen schoon voor 't gezicht en lieflijk van smaak zijn. Zo zijn ook de ware gelovigen.

Vs. 14. *(Cijprus), Nardus, Saffraan, Kaneel.* Men zou in bijzonderheden de krachten kunnen verhalen van al deze specerijen, maar om der kortheid wille slaan wij dat over. Het oogmerk is eenvoudig dit, te kennen te geven, hoe aangenaam de vruchten des geloofs (dat zijn de goede vruchten) voor de Heere zijn, gelijk in Vs. 10 en 11 met een andere gelijkenis ook getoond is. Toch staat dit bijzonder bericht niet te vergeefs, maar dient om de menigerlei gaven des Heiligen Geestes te tonen (1 Cor. 12: 4; 1 Petrus 4: 10). Cyprus, Nardus, Kalmus, Kaneel zijn hartversterkende specerijen, om een flauw hart te laven en te verkwikken. Daarom verstaan wij hieronder de werken der barmhartigheid en vertroosting naar ziel en lichaam, waarmede wij de kleinmoedigen vertroosten en de bedroefde harten verkwikken (1 Thess. 4:14), gelijk Onesiphorus Paulus verkwikte in zijn gevangenis (2 Tim. 1:16) en Philemon vele bedrukte broeders (Fil. Vs. 1). De saffraan, mirre, aloë nu zijn zuiveren en bederfweren specerijen, om bederf uit te drijven. Daarom verstaan wij hieronder de christelijke vermaningen, bestraffingen en dreigingen, waarmede wij de ongeregelden moeten vermanen (1 Thess. 4: 14) en in vreze houden, om die uit het vuur des verderfs te trekken (Judas Vs. 22). Aangaande de wierook en andere welrieken kruiden, die waren eertijds geordineerd tot de offeranden. Daarom verstaan wij daaronder al de werken der Godzaligheid, tot de eerste tafel behorende, inzonderheid de opoffering van onze zielen en lichamen tot een levende, heilige en welbehaaglijke offerande, welke is onze redelijke godsdienst (Rom. 12: 1).

Vs. 15. *O fontein der hoven.* Hier spreekt de kerk Christus aan en schrijft Hem de lof toe van al haar gaven. Inzonderheid overmits Christus haar een bornput en fontein genoemd had (vs. 12), gaat zij nu tonen, dat zij dezen naam niet verdient ten opzichte van zich zelve, maar dat haar Bruidegom de rechte fontein der hoven is (Jes. 12: 3), omdat Hij alleen de wasdom geeft over het akkerwerk zijner dienstknechten en het stichten van de afzonderlijke gemeenten (1 Cor. 3: 7).
Zij noemt Hem ook de *put van de leven wateren,* omdat Hij de oorsprong is van alle geestelijke gaven (Joh. 4: 10; 7: 38). *Die uit Libanon vloeien.* Daarmee wil de kerk zeggen, dat Christus zijn Heilige Geest en zijne geestelijke gaven allereerst zou uitstorten binnen Jeruzalem (Luc. 24: 49; Hand. 1: 4). Want onder Libanon wordt somtijds Jeruzalem verstaan (Ezech. 17: 3; Zach. 11: 1), niet omdat de geestelijke gaven daar zouden besloten blijven, maar omdat de wet moest uitgaan van Sion en des Heeren Woord van Jeruzalem (Jes. 2: 3). Daarom zeggen de profeten, dat deze geestelijke wateren uit Jeruzalem zouden vloeien tegen het Oosten en tegen het Westen (Ezech. 47: 8, Zach. 14: 8), want de zaligheid is uit de Joden. (Joh. 4: 22).

Vs. 16. *Ontwaak, Noordewind.* De Heilige Geest wordt menigmaal bij een wind vergeleken (z. a. Joh. 3: 8; Hand. 2: 2.) omdat Hij ons zuivert, verkoelt en alle beletselen van de wereld en het vlees om verre werpt, als een krachtig gedreven wind.

En op deze plaats wordt Hij vergeleken eensdeels hij de Noordewind, anderdeels bij de Zuidewind. Bij de Noordewind, die scherp en droog is, omdat Hij door scherpe vermaningen en dreigementen van de wet ons straft en overtuigt van onze zonde (Joh. 16: 8). Dat is de Geest der dienstbaarheid tot vreze. Hij wordt ook vergeleken bij de zuidewind, die warm en lieflijk is, omdat Hij door het Evangelie onze harten troost en vruchtbaar maakt tot goede werken (Joh, 16: 13). Dat is de Geest der aanneming tot kinderen Gods, waardoor wij roepen: Abba, Vader. Nu wenst de kerk, dat deze Heilige Geest wakker worde, d. i. krachtig werke door het Woord, opdat haar edele ranken druppen zouden van specerijen d. i. van alle vruchten der Godzaligheid, rechtvaardigheid en matigheid (Ezech. 36: 27).
O dat mijn liefste tot zijn hof kwame. Met deze woorden bidt de kerk, dat Christus haar dikwijls zou komen bezoeken, om te proeven de vruchten der gelovigen, d. i. om te tonen, dat ze hem aangenaam zijn als de gebeden en aalmoezen van de hoofdman Cornelius voor God waren (Hand. 10: 4). Of als daar iets aan ontbreekt (gelijk het gemeenlijk doet), dat Hij dan zijn hof zoude reinigen door het Woord en de Geest, als ook door het kruis, opdat zijn ranken overvloediger vruchten dragen zouden (Joh. 15: 2). De gelijkenis is genomen van een getrouwen hovenier, die wenst, dat de heer van de hof hem dikwijls kome bezoeken, om zichzelven te vermaken en zijn gebrek te zeggen. Merkt ook op, dat de kerk dezen hof haar hof en Christi hof noemt in verschillen opzichten. Christus is de eigenaar en erfgenaam van dezen hof. Maar de opzieners der kerk zijn Gods akkerlieden en medewerkers in dezen hof (1 Cor. 3: 9).

Kap. V. Vs. 1. *Ik ben in mijn hof gekomen.* Dit is het antwoord van Christus op de voorgaande bede, waarin Hij verklaart, dat Hij altijd bij zijn gemeente is tot de voleinding der wereld (Matth. 28: 19). Want Christus heeft altijd de gemeente geregeerd, ook onder het Oude Testament, als zijnde de grote Engel des Verbonds (1 Cor. 10: 9). En Hij wandelt nog in het midden der gouden kandelaren (Openb. 1: 13). 128
Ik heb mijn mirre geplukt met mijn specerij. Daaronder verstaan wij de gebeden en dankzeggingen der gelovigen, voortspruiten uit een ootmoedig en gelovig hart. Want zulke gebeden zijn als een reukoffer voor God door Jezus Christus (Ps. 141: 2, Mal. 4: 14).
Ik heb mijn honigraten met mijn honig gegeten. Onder dezen honig in deze honigraten verstaan wij de goede werken, met name de stichtelijke vermaningen en samensprekingen der gelovigen, want die zijn hier boven bij honig vergeleken (vgl. Vs. 14 van Kap. IV en Spr. 46: 24). Christus nu wordt gezegd daarvan te eten, als Hij daarin een behagen heeft (Openb. 3: 20).
Ik heb mijn wijn, mitsgaders mijn melk gedronken. Daaronder verstaan wij de dienst zijns Woords en zijner H. Sacramenten, waarin ons alle geestelijke genadegaven voorgesteld worden (vgl. hiervan Jes. 55: 4; 4 Petrus 2: 2). Christus nu wordt gezegd daarvan te drinken, als Hij die voor goed en oprecht erkent, gelijk een huisvader, die de wijn allereerst proeft, eer hij dien zijn gasten inschenkt. Zo heeft de Heere Christus de dienst van Johannes de Doper geprezen (Matth. 41: 9;, insgelijks van de H. Profeten (Luc. 24: 44) en de H. Apostelen (Luc. 10: 16). Het moet ook opgemerkt worden, dat Christus al deze gerechten zijn gerechten noemt. mijn mirre, zegt Hij,' mijn specerijen, *mijn* honig, *mijn* wijn en melk, want alle gaven der kerk komen van Christus (Joh. 1; 16; Openb. 3: 18). Wij hebben niets of wij hebben het ontvangen (1 Cor. 4: 7) Zonder Hem kunnen wij niets doen (Joh. 15:5).
Eet vrienden. Met deze woorden nodigt de Heere Christus zijn gemeente tot dit geestelijk banket, te kennen gevende, dat ze vrijelijk daarvan mogen eten d. i. blijven

bij het fundament van Apostelen en Profeten, overmits ze daardoor dronken kunnen worden, d. i. overvloedig verzadigt met geestelijke vreugde, die blijft tot in het eeuwige leven (vgl. Spr. 9: 5; Jes. 35: 6).

Aanwijzing van de Leerstukken uit het Vierde Kapittel.

Uit het 1 vers. *De gelovigen behoren menigmaal te overleggen de gaven, die hun van de Heere geschonken zijn,* niet om daarmee te pronken, maar om daardoor versterkt te worden in den gelove en tot dankbaarheid verwekt (Vgl. Ps. 103: 2; 1 Cor. 2: 12, 12: 1). Zij zijn dan te bestraffen, die de gaven Gods vergeten, of klein achten, zo in zichzelven als in anderen, want zij beroven God van de prijs, die Hem daar van toekomt. Zij zijn ook niet minder te berispen, die de gaven Gods misbruiken tot eergierigheid, gelijk die van Corinthe deden (1 Cor. 4: 7). Want die doen gelijk een rentmeester, die wil gaan pronken met de penningen van zijn meester, waarvan hij niet meer heeft dan de ontvang en uitgave, in dier voege dat hij te zijner tijd rekening moet doen, indien hij anders niet van zijn ambt wil ontzet worden. Nog eens

Uit het 1 vers. *Wij moeten vooral trachten naar een eenvoudig oog, zo in lere als inleven,* want daardoor wordt geheel ons lichaam verlicht (Matth. 6: 22). Daarom staan hier deze ogen vooraan. De *middelen* nu, om die te verkrijgen zijn deze:
Eerst, dat wij wel overdenken de ijdelheid van de wereld (1 Joh. 2: 17).
Ten andere, dat wij tegen onze eigen gebreken waken (Job. 31: 1; Ps. 131: 1).
Ten derde, dat wij wel letten op het voorbeeld onzes Heeren Christus, die ootmoedig en zachtmoedig van hart was (Matth. 11: 28).
Ten vierde, dat wij naarstig Gods Woord overdenken en God bidden, dat Hij onze ogen van ijdelheid wil afwenden (Ps. 119; 37). Maar helaas, waar zijn deze duivenogen nu te vinden! Men ziet veel meer, dat de ogen der mensen vol hovaardij, gierigheid, wellust, overspel, haat, nijd enz. Zijn (Spr. 6: 17 en 23: 5; Matth. 20: 15; 2 Petrus 2: 14). Laat ons dan te meerder acht hebben op onszelf, dat wij dezer wereld niet gelijk worden, maar veranderd worden in de geest onzes gemoeds, opdat wij beproeven mogen, welke de goede en welbehaaglijke en volmaakte wil Gods zij (Rom. 12: 3). Nog eens

Uit het l e vers. *Onze hartstochten moeten zuiver en geregeld zijn, als een haarvlecht van een eerbare vrouw, of gelijk hel fijne geitenhaar,* waarvan men de kostbare camelotten maakt (1 Petrus 2: 11). Daarom moeten wij dikwijls kammen, d. i. zuiveren met de karn van Gods wet (Ps. 119: 59), en ze altijd vlechten met schaamte en matigheid (1 Tim. 2: 8). Hier zijn te bestraffen die wilde , woeste mensen, die hun hartstochten in geen toom weten te houden, maar zich laten wegvoeren door de begeerlijkheden des vleses, die tegen de ziel strijden, waarvan het einde de dood en de verdoemenis is (Rom. 8: 6).

Uit het 2e vers. *Alle gelovigen moeten Gods Woord naarstig herkauwen en overleggen tot hun zaligheid,* want dit zijn de geestelijke tanden om deze spijze tot voedsel onzer zielen te malen (Vgl. Ps. 1: 2; Luc. 2: 19). Zonder deze overlegging kan het ons niet baten, dat wij uit de Heilige Schriftuur lezen of horen, want de duivel neemt dan het zaad uit onze harten weg, dat het ons niet 4 430 kan gedijen (Luc. 8: 42). Zonder deze overdenkingen kannen wij ook nooit vaardig worden, om de tale Kanaäns te spreken, want uit de overvloed des harten spreekt de mond (Matth. 12: 34). Laat ons dan de waarschuwing van de Apostel in Hebr. 2: 4 opmerken. Dat wij wel acht nemen op hetgeen wij gehoord hebben, opdat wij niet doorvloeien, want anders zal ons het gepredikte woord niet helpen en veel minder hetgeen wij gelezen hebben. Hoe voorts deze overdenkingen gesteld moeten zijn, hebben wij te voren in de verklaring van de tekst gehoord.

Uit het 3 vers. *De kinderen Gods moeten wel letten op hun woorden en gebaren, dat ze altijd lieflijk en stichtelijk zijn,* want onze wedergeboorte moet ook daaruit blijken. (Vgl. omtrent de woorden Col. 4: 4 en omtrent de gebaren Spr. 47: 22, Pred. 8: 4). Hier zijn degenen te bestraffen, die in hun woorden gans ongebonden zijn, niet eens bedenkende, dat ze van elk ijdel woord rekenschap zullen geven in de dag des oordeels (Matth. 12: 36). Insgelijks degenen, die met hun onreine of bittere gebaren de gestalte van hun hart uitdrukken; of ook degenen, die een schoon gelaat tonen, om hun vals hart daarmee te bedekken. Laat ons dan er naar streven, dat ons aangezicht gesteld mag wezen als een granaatappel, die geopend is, die niet alleen lieflijk is voor het oog, maar ook van smaak. Dit zullen wij verkrijgen door de wijsheid, die haar beginsel heeft in de vreze des Heeren, want daardoor wordt des mensen aangezicht verlicht (Pred. 8: 1), voorts door de liefde, uit een rein hart spruiten (1 Petrus 1: 22). Want uit deze liefde volgt de bescheidenheid van zelf, zonder moeite.
Ten laatste door de geestelijke blijdschap in de Heere (Fill. 4: 4). Want een vrolijk hart maakt een vrolijk aangezicht. Wij moeten ook de bijzondere nuttigheid van de christelijke bescheidenheid bedenken, dat zij namelijk een bijzonder sieraad des mensen en een grote verkwikking voor onzen naaste is, liet is de saus, die onze ganse wandeling in woord en werken bij de mensen aangenaam maakt. Daarom worden wij zo ernstig daartoe vermaand in Fill. 4: 5. "Uwe bescheidenheid zij allen mensen bekend." En opdat niemand zou denken: "Hoe kan ik vriendelijk zijn jegens hen, die mij haten en leed doen", voegt de Apostel dit geneesmiddel daarbij "De Heere is nabij", d. i. geef het oordeel daarover aan de Heere, die u haast helpen zal.

Uit het 4 vers. *De lijdzaamheid van de kinderen Gods is onoverwinnelijk, want zij wordt ondersteund door de hope, die niet beschaamt, dewijl zij op Jezus Christus gebouwd is* (Rom. 5: 5). Dit blijkt ook uit de voorbeelden van de H, Profeten, Apostelen en Martelaren, die voor de naam des Heeren zeer veel geleden hebben, want sommigen hebben zich laten uitrekken als een trom; anderen hebben bespottingen en geselen gedragen, ook banden en gevangenis; anderen zijn gestenigd, in stukken gezaagd, verzocht, door het zwaard ter dood gebracht; hebben gewandeld in schaapsvellen en geitenvellen; zijn verlaten, verdrukt, kwalijk gehandeld; (welker de wereld niet waardig was) hebben in woestijnen gedoold, en op bergen en in spelonken en in de holen der aarde. En dit alles hebben zij geleden door het geloof, de aangebodene verlossing niet aannemende, opdat zij een betere opstanding verkrijgen zouden (Hebr. 44: 35 vv.). Met deze lijdzaamheid moeten wij ook begaafd zijn, op dat wij, de wil van God gedaan hebbende, de beloftenis mochten wegdragen (Hebr. 40: 36). Want wij moeten eerst met Christus lijden, eer wij met Hem kunnen verheerlijkt worden (Rom. 8:47). Wij moeten met Hem verdragen, eer wij met Hem kunnen heersen (2 Tim. 2:42). Daarom zijn die mensen zeer te bestraffen, die met de Heere Christus wel willen triomferen, maar niet gaarne uit de drinkbeker drinken, waar Christus uit gedronken heeft, gelijk de kinderen van Zebedeüs daarover door de Heere bestraft werden (Mar. 40:38). Zodanigen zijn er heden ten dage zeer velen, die veel houden van een fluwelen Evangelie, dat niet alleen zonder kruis kan beleden worden, maar waardoor zij ook tot ere en hogen staat kunnen gevoerd worden.
Doch zo haast als er verdrukking of vervolging komt om des Woords wille, worden zij terstond geërgerd (Matth. 43: 24). Zij zien om, gelijk Loth's huisvrouw, want zij hebben de wereld al te lief, gelijk de rijke jongeling (Matth. 49: 22). Daarom vallen zij af en tonen, dat ze niet meer dan voor een tijd geloofd hebben (Luc. 8: 43) Hier moeten ook vermaand worden diegenen, die zo kwalijk te brengen zijn tot de

gehoorzaamheid van Christus in het onderhouden van zijne geboden. Insgelijks diegenen, die. Zo haast ongeduldig worden en murmureren tegen het kruis, dat hun van God wordt toegezonden hetzij in de geest, hetzij in het vlees; in het goed of in het bloed; onmiddellijk door de hand Gods of door middel van mensen. Want hun hals is zo week en tot gemak gewend, dat zij het juk des Heeren niet kunnen dragen hoe zacht en lieflijk het ook is (Matth. 14: 30). Ja velen hebben wel een harden, stijven nek om het juk der zonde en des duivels te dragen, gelijk de Heere klaagt over de kinderen Israëls (Jes. 48: 4). Maar waar het juk des Heeren te dragen is, om iets te doen of te lijden voor de dienst huns Gods, ontrekken zij hun halzen, gelijk die rijkaards en voornaamste hoofden onder de kinderen Israëls deden, toen de stad en het huis des Heeren te bouwen waren (Neh. 3: 5). Maar laat ons bedenken, dat al degenen, die het houten juk des Heeren van hunnen hals verbreken, gelijk de valse profeet Hanania deed (Jer. 28: 40 vv.) zullen een ijzeren juk in de plaats krijgen (Jer. 28: 43 vv.) 132 Daar is ook meer dan een rede voor, dat degenen, die het zachte juk des Heeren niet willen trekken en niet gaan in de touwen der liefde, die de Heere zijn kinderen oplegt (Hos. 11: 4), met ijzeren ketenen en boeien gebonden worden, gelijk Manasse de koning van Juda, opdat ze leren bekennen, dat de Heere God is (2 Kron. 33: 13) En nademaal ons vlees altijd worstelt tegen het kruis, dat ons God *oplegt*, gelijk de jonge paarden doen tegen het juk, moeten wij deze middelen gebruiken, om onze gedachten gevangen te leiden onder de gehoorzaamheid van Christus.

Eerst moeten wij bedenken, dat het een vaste regel is, indien wij Christus' discipelen willen zijn, dat wij onszelf moeten verloochenen en dagelijks ons kruis opnemen (Matth. 16: 24;, want door veel lijdens moeten wij ingaan in het koninkrijk der hemelen (Hand. 14: 22).
Ten andere moeten wij de voorzienigheid Gods overdenken, zonder wiens wil en besturing niet één haar van ons hoofd kan vallen, ofschoon de mensen somtijds de roeden zijn, waarmee wij geslagen worden (Matth. 10:30).
Ten derde moeten wij altijd overdenken de veelheid en lelijkheid onzer zonden, bekennende, dat wij veel meer verdiend hebben dan de Heere ons in deze wereld kan opleggen (Psalm 103: 10; Jes. 1: 9)
Ten vierde moeten wij bedenken, dat het kruis ons zeer voordelig en soms noodzakelijk is, opdat wij daardoor vernederd zouden worden onder de hand Gods (Ps. 119: 71), opdat ons boos en weerspannig vlees daardoor in zijn lusten zou getemd en de geest wakker en vurig gemaakt worden tot de oefeningen der Godzaligheid (Openb. 3: 19; Hebr. 12: 11), in een woord, opdat wij met de wereld niet verdoemd zouden worden (1 Cor. 11: 32).
Ten vijfde moeten wij ons troosten met die vaste hoop, dat ons de Heere, indien wij maar ons kruis met een ootmoedig, gelovig en gehoorzaam hart dragen, niet zal verzoeken boven vermogen, maar ten leste een zalige uitkomst verlenen (1 Cor. 10: 13). Inzonderheid moeten wij ons hart versterken met de hope der toekomen heerlijkheid; want onze lichte verdrukking, die zeer haast voorbijgaat, werkt een gans zeer uitnemend eeuwig gewicht der heerlijkheid (2 Cor. 4: 17). Daarom verkoos ook Mozes liever met het volk Gods kwalijk gehandeld te worden, dan voor een tijd de genieting der zonde te hebben, achten de versmaadheid van Christus meerderen rijkdom te zijn dan de schatten in Egypte; want hij zag op de vergelding des loons (Hebr. 11: 25).
Ten zesde moeten wij de profeten en andere heilige mannen tot een voorbeeld des lijdens en der lankmoedigheid nemen, die in de naam des Heeren gesproken hebben (Matth. 5: 17; Jac 5: 10). Inzonderheid moeten wij wel overleggen, wat de Heere

Christus voor ons al geleden heeft, gedenkende, dat wij geroepen zijn, om zijn voorbeeld na te volgen (1 Petrus 2: 21). Als wij deze middelen wel gebruiken, zullen wij mettertijd door hopen en zwijgen sterk worden als de toren Davids (Jes. 30: 15). Dan zullen wij leren verstaan, hoe kostelijk ding het is, geduldig te zijn en op de hulpe des Heeren te hopen: ja, hoe kostelijk ding het is voor een man het juk des Heeren van der jeugd af te dragen, want de Heere bedroeft zijne kinderen niet van harte. Hij bedroeft ze wel, maar Hij ontfermt zich wederom naar zijn grote barmhartigheid (Klaagl. 3: 26).

Uit het 5e vers. *De rechte kerk van God is voorzien van twee overvloedige borsten, met name de bediening van Gods Woord en de II. Sacramenten, om de gelovigen daardoor op te kweken.* (Vgl. Jes. 66: 11; 1 Petrus 2: 2). Aan deze twee borsten moet de bruid van Christus inzonderheid herkend worden, want bij haar en bij niemand anders zijn deze borsten des troostes te vinden, waardoor de kinderen Gods verkwikt kunnen worden en opgroeien in het geestelijk leven. Daarom zijn zij te bestraffen, die zich niet voegen tot de gemeenschap van de kerk van Christus, want Hij kan God niet tot een Vader hebben, die de rechte kerk niet tot een moeder heeft. En die door het Woord der waarheid wedergeboren zijn verlangen ook naar de redelijke en onvervalste melk als nieuw geboren kinderkens, opdat ze daardoor mogen opwassen. Wie dan dit verlangen niet heeft, toont, dat hij nog niet wedergeboren is en nooit terdege gesmaakt heeft, dat de Heere goedertieren is (1 Petrus 2: 2 vv.) Zij zijn dan ook zeer verdoold, die, zonder enig onderscheid te maken volgens de regel der Heilige Schriftuur, alleen hun eigene opinie en zotte genegenheid in het aannemen van enige religie volgen, gelijk de arme Papisten en Wederdopers, dewijl de eersten maar letten op de voorbeelden van hun voorouders en de anderen meer op de uiterlijke schijn der mensen dan op de grond der waarheid, die ons in de Heilige Schriftuur voorgesteld wordt. Sommigen komen ook tot zulke roekeloosheid in het stuk der leer, dat ze menen, dat iedereen in zijne religie zalig kan worden. Daarom is het hun hetzelfde, wiens borsten zij zuigen, hetzij van de hoer van Babel of van de rechte bruid van Jezus Christus. Maar laat ons bedenken, dat er niet meer dan een recht geloof is (Eféze 4) en dat het alleen bij de rechte kerk te vinden is.
Deze kerk nu moet uit de Heilige Schriftuur gekend worden, gelijk Augustinus ergens zeer wel zegt tegen de Donatisten (Augustinus in de 166en brief): "Uit de Heilige Schrift hebben wij Christus leren kennen, uit dezelfde Schrift hebben wij ook de kerk leren kennen. Deze Schriftuur hebben wij algemeen, waarom houden wij dan daarin niet beide, Christus en de kerk, algemeen." Deze spreuk is gedenkwaardig, want wij leren daaruit twee treffelijke zaken, die ons in het stuk des geloofs nodig zijn te weten.

Eerst, dat Christus van zijn kerk niet kan noch mag gescheiden worden evenmin als het lichaam kan gescheiden worden van het hoofd, zodat wij *die* vergadering voor de rechte kerk moeten houden en onszelf daarbij voegen, die het rechte geloof in Jezus Christus belijdt en anders gene.

Ten andere dat wij dat rechte geloof, waardoor wij met Christus en zijn kerk gemeenschap krijgen, niet moeten zoeken in onze eigene verbeelding of in de opinies van andere mensen, maar alleen in de Heilige Schrift. Allen, die naar dezen regel voortgaan, zullen de onvervalste melk uit de borsten des troostes zuigen en te Jeruzalem getroost worden. Hun hart zal vrolijk zijn en hun beenderen zullen groenen als gras altoos en eeuwiglijk (Jes. 66: 43).

Ten besluite moeten wij ook vermaand worden daarnaar te streven, dat wij van deze geestelijke melk zo mogen vervuld zijn, dat wij andere mensen daarmee in het bijzonder versterken mogen, naar de gelegenheid van onze gaven en beroeping. Daarom zegt Salomo Spr. 40: 21. "De lippen des rechtvaardigen voeden er velen; maar de dwazen sterven door gebrek van verstand"; en de Apostel geeft de gelovigen binnen Rome de getuigenis, dat zij ook zei ven vol zijn van goedheid, vervuld met alle kennis, machtig om ook elkander te vermanen (Rom. 45: 44). Zo zegt hij ook tot die van Thessalonica: "Daarom vermaant elkander en sticht de een de andere, gelijk gij ook doet." (4 Thess. 5: 44). Want wij moeten al tezamen staan naar de beste gaven, maar meest, dat wij mogen profeteren (4 Cor. 44: 4). Wel is waar, dat de bediening van de borsten der kerk inzonderheid toebetrouwd is aan de herders der gemeente, maar niettemin moeten alle gelovigen zo vervuld zijn met de Heilige Geest, dat de stromen des levenden waters uit haar lichaam vloeien, tot verkwikking van anderen Joh. 7: 38.

Uit het 6 vers. *Ofschoon de Heere Christus naar het lichaam van ons is, zorgt Hij niettemin voor zijn gemeente, dewijl Hij eeuwiglijk leeft, om voor haar te bidden* (Rom. 8: 32; Hebr. 7: 25). Deze leer dient tot onze vertroosting, want al is het, dat wij met verscheiden zwarigheden naar ziel en lichaam bezocht worden, zijn wij evenwel verzekerd, dat Hij ons niet zal vergeten, noch verlaten ons leven lang (Hebr. 43: 5). Al is het ook, dat wij met het pak van onze zonden bezwaard zijn, hebben wij evenwel een getrouwen voorspraak bij de Vader, Jezus Christus de rechtvaardige die daar is de verzoening niet alleen voor onze zonden, maar ook voor die der gehele wereld, te weten, zoveel als er in zijn naam geloven (4 Joh. 2: 2). Hij is ook heengegaan, om ons plaats te bereiden, daarom zal, Hij ons eens bij zich opnemen op dien lieflijken Mirreberg, opdat wij aldaar zijne 435 heerlijkheid aanschouwen zouden, die Hij van de Vader ontvangen heeft (Joh. 47: 24) Laat ons maar tonen, dat wij deze hoop levendig in ons hart hebben, hetwelk daaruit blijken zal, als wij onszelf reinigen, gelijk Hij rein is (4 Joh. 3: 3).

Uit het 7 vers *Al is het, dat de kerk van Christus in zich zelve gebrekkig is, niettemin is zij volmaakt in Christus,* Dewijl zijn volkomen gerechtigheid haar wordt toerekent. Bovendien zal ook het goede werk der wedergeboorte, dat God in haar begonnen i«, volbracht worden in de dag van Christus (Col. 2: 40; Fill. 4: 6; Ef. 5: 26). Zij zijn dan te bestraffen, die de gemeente versmaden om enige gebreken, welke aan haar uiterlijk bespeurd worden; want die de Heere Christus voor zijn bruid erkent, moeten wij voor onze moeder erkennen. Nu erkent Hij voor zijne bruid alle geroepen heiligen, die zijn naam zuiver aanroepen in wat plaatse het zij (4 Cor. 4: 2) en gereinigd zijn met het bad des waters door het woord (Efeze 5: 26), niettegenstaande zij nog te strijden hebben tegen vele gebreken, gelijk wij van deze bruid in het volgen kapittel zullen horen. Dat sommigen hier tegen inwerpen, dat nochtans de gemeente hier *volmaakt* wordt genoemd, zonder smet en rimpel, en dat derhalve de kerk niet de bruid van Christus zijn kan, waarin nog vele smetten aan te wijzen zijn, daarop is te voren geantwoord: 4 dat zij alreeds volmaakt is in Christus, want die verlost Israël van alle zijn zonden (Ps. 130: 8) en te dien opzichte ziet God gene zonden in Jakob, noch ongerechtigheid in Israël (Num. 23: 21); 2 God roept de dingen, die niet zijn, alsof zij waren, omdat ze uit kracht zijner belofte zekerlijk staan te geschieden (Rom. 4: 47). Zo wordt de gemeente nog volmaakt genoemd ten aanzien der wedergeboorte, die volkomen van haar zal volbracht worden te zijner tijd, d. i. in de dag van Christus Fill. 4: 6. Dit is de rechte verklaring van deze en dergelijke plaatsen met name Eféze 5: 26,

waar zoveel wargeesten hun voet aan gestoten hebben. Zo wij deze verklaring niet aannemen, maar de volmaaktheid der heiligmaking in de strijden kerk hier beneden willen zoeken, moeten wij alle kerken in het algemeen en alle heiligen in het bijzonder, die in het Oude en Nieuwe Testament geweest zijn, veroordelen, want zij hebben elk hun smetten en gebreken gehad, zoals blijkt uit de voorbeelden, die wij daarvan in de Heilige Schrift hebben.
Ja wat meer is, deze spreuk, in dien zin genomen zijnde, zoude strijden tegen het vijfde kapittel, waar de kerk merkelijk haar gebreken getoond heeft; nochtans wordt zij daar de *volmaakte* vriendin van Jezus Christus genoemd. Laat ons dan onze gebreken beklagen en bekennen, dat wij in onszelf nog niet volmaakt zijn, doch zoo, dat wij niettemin daar naar jagen, vergeten wat achter is en strekken ons naar hetgeen voor is naar het wit tot de prijs der roeping Gods, die van boven is in Christus Jezus (Fill. 3: 13). Want deze leer dient niet, om de zonde te voeden (gelijk sommigen lasteren), maar veelmeer om ons wakker en voorzichtig te maken tegen de zonde, die op ons zeer aanlegt, opdat de kinderen Gods niet verflauwen zouden, wanneer zij wel het voornemen vinden, maar niet het volbrengen. En, opdat wij niet op onszelf zouden vertrouwen, gelijk de Farizeeën, die meenden, dat ze rechtvaardig waren en de anderen niet achtten (Luc. 18: 9), maar met de armen tollenaar dagelijks bidden om de vergeving onzer zonden en versterking des Heilige Geestes, totdat het volmaakte eens zal gekomen zijn, als wij aangezicht tot aangezicht zullen zien, daarboven in de hemel (1 Cor. 13: 10), waar God zal zijn alles in allen.

Uit het 8e vers. *Al is het, dat de uitverkorenen op de aarde zeer verstrooid zijn, zullen zij nochtans ten jongsten dage verzameld worden uit alle hoeken der wereld, om met hun bruidegom in de eeuwigheid te triomferen* (Vgl. Matth. 8: 11 en 24: 31). Deze leer dient ons tot grote vertroosting in het midden van al de sukkelingen en veranderingen, waaraan de kerk Gods hier beneden onderworpen is. Want wij hebben hier geen blijven stad, maar wij zoeken een toekomende, die fundamenten heeft, wier bouwmeester God is (Hebr. 11: 10 en 13: 14). Daarom is het geen wonder, dat wij hier beneden als vreemdelingen, die geen zekere woonplaats hebben (1 Cor. 4: 11), worden behandeld. Want wij zijn hier op aarde vreemdelingen, gelijk al onze vaders (Ps. 39: 13), al wonen wij in ons tijdelijk vaderland, want onze rechte burgerschap is in de hemelen (Hebr. 11: 14; Fill. 3: 20). Daarom hebben wij ook de dag des doods, noch des oordeels te vrezen, want door de dood verhuist onze ziel uit dit aardse tabernakel naar de hemelse woning (2 Cor. 5: 1) en ten jongsten dage zullen onze lichamen daar ook gebracht worden, om er de volheid der blijdschap te genieten, die de Heere voor zijne kinderen heeft weggelegd. Maar hier moeten wij bedenken, dat wij, indien wij van Christus in de hemel verzameld willen worden, hier op aarde onszelf van de wereld moeten afzonderen en tot Christus verzamelen als onzen enigen troost en spijze der zielen, want waar het aas is, daar zullen de arenden verzameld worden (Luc. 17: 37).

Uit het 9e vers. *Jezus Christus is waarachtig mens, ons zijn broederen in alles gelijk uitgenomen de zonde,* want daarom noemt Hij zijn gemeente zijn zuster (Vgl. Hebr. 2:17 en 4: 15). Zo dwalen dan de wederdopers, die niet willen bekennen, dat Christus hetzelfde vlees en bloed in substantie deelachtig geworden is, hetwelk de kinderen deelachtig zijn, maar drijven, "dat het vlees van Christus is van het woord des levens, gelijk een spruit van de wortel is", d. i., om het ronduit te zeggen, dat het woord in vlees veranderd is, waarmede ze inderdaad de goddelijke en menselijke natuur Van Christus omstoten. Want is Hij God, dan kan hij niet veranderen; is Hij mens, dan

moet Hij uit een bloede met ons geschapen zijn (Hand. 17: 26). Zij stoten ook al de beloften, die in het O. T. van de Messias gedaan zijn, omver, te weten, dat Hij zou zijn het zaad der vrouw, van Abraham, Izak, Jakob, David enz. Eindelijk ondergraven zij met deze verkeerde leer de grond van onzen enigen troost en verlossing, want onze zonde moest gestraft worden in dat vlees, dat aan ons vlees gelijk was, uitgenomen de zonde (Rom. 8: 3). En gelijk door één mens de zonde en de dood is gekomen, moeten ook door één mens de gerechtigheid en het leven wedergebracht worden (Rom. 5: 19: 1 Cor. 15: 21).

Uit het 9e vers. Z*onder het geloof en de wedergeboorte is het onmogelijk Gode te behagen.* Want het geloof is dat vriendelijke oog, waarmede wij het hart van Christus tot ons trekken en de wedergeboorte is die kostelijke keten, die Hem zo aangenaam is, wel verstaande niet uit verdienste of uit zijn eigen waardigheid, maar uit genade, zoals in de verklaring bewezen is (Vgl. Hebr. 11: 6 en 12: 14). Zij zijn dan jammerlijk verdwaald, die het geloof verachten, gelijk de wereldse mensen doen, of' die hun geloof niet bewijzen uit de vruchten, gelijk vele mondchristenen doen, want zij zullen alle beide beschaamd staan ten jongsten dage, als zij voor de vierschaar van Christus zullen moeten verschijnen.
Voorts is deze leer zeer troostelijk voor de rechte gelovigen, want wij zien hier, hoe hoog Christus de beginselen van het geloof en de heiligmaking, die door zijn Geest in hen geplant zijn, waardeert, overmits Hij verklaart, dat zijn hart daardoor geroerd en tot ons getrokken wordt. Daarom lezen wij van vele ellendige mensen, die tot Christus kwamen, om geholpen te worden, dat Hij hun geloof aanzag (Matth. 8: 1 0; 15: 28; Mare 2: 5; Luc. 7: 50). De goede werken zijn Hem ook zeer aangenaam zoals wij lezen in Hand. 10: 4: Hebr. 6: 10. En Hij wil ze belonen niet uit verdienste, maar uit genade (Matth. 5: 7).

Uit het 10 vers. *De oprechte Christelijke liefde is voor God aangenamer dan alle offeranden en uiterlijke dingen, daarmede de hypocrieten God menen te paaien.* (Hos. 6: 6; Matth. 9: 1 3; 1 Cor. 13: 1). Maar hier moeten wij bedenken, dat de Christelijke liefde uit een rein hart en uit een goed geweten en uit een ongeveinsd geloof (1 Tim. 1: 5) voortspruiten. Want anders is het maar wereldse vriendschap, die vijandschap tegen God is (Jac. 4: 4). Zo dwalen dan de ongelovige of ketterse mensen, die hun vriendschap, voortspruitende alleen uit enige bijzondere opiniën of inbeeldingen, die zij in hun hoofd zonder fundament in de Heilige Schriftuur opgenomen hebben, met de naam van Christelijke liefde begroeten. Of ook die wereldse mensen, die iemand eren en vriendschap bewijzen om des profijts wil, en menen met de Farizeeën uit de tijd van Christus, dat dit de rechte liefde is, wanneer men zijn vriend liefheeft en zijn vijand haat (Matth. 5: 43). Al deze soorten van liefde zijn niet meer dan wereldse vriendschap, waar Cicero zo voortreffelijk van geschreven heeft, als enig werelds mens metterdaad zou kunnen uitdrukken.
Maar dit is de rechte Christelijke, liefde, dat wij God beminnen om zijns zelfs wille als ons hoogste goed en onzen naaste (hij zij onze vriend of vijand) alleen om Gods wil, dat is, omdat Hij ons dat geboden heeft en omdat de mens naar Zijn beeld gemaakt is (1 Joh. 5: 2), zodat de liefde des naasten moet voortspruiten uit de liefde Gods als uit haar oorzaak en fundament en de liefde Gods moet voortspruiten uit de rechte kennis Gods en het ware geloof (1 Joh. 4: 16). Aan de andere zijde zijn te bestraffen degenen, die het oprechte geloof belijden en ondertussen zo ontbloot zijn van de liefde Gods en des naasten, dat zij metterdaad bewijzen, dat het geloof nooit rechte wortelen in hun hart geslagen heeft, maar dat het niet meer is dan een historisch

tijdelijk geloof, welke maar zijn als schaduwen en afbeeldingen van het rechte geloof. Want het rechte geloot is dooide liefde krachtig en brengt vruchten voort in volstandigheid (Luc. 8: 15; Gal. 5: 6). Daarentegen blijven deze valse soorten onvruchtbaar, of indien zij somtijds enigen schijn van buiten hebben, voldragen zij evenwel gene vrucht, maar zijn als het zaad onder de doornen,

Uit het 11 vers. *De Heere heeft een groot behagen in enen zuiveren en. heiligen mond, die vol is van de prijs Gods en de stichting des naasten* (Vgl. Spr. 12: 22). Dit zijn ook de rechte doeleinden, waartoe ons de Heere de spraak verleend heeft. Hier zijn die mensen te bestraffen, die hun tong aan de duivel verhuren, ja verkopen, om kwaad te spreken tegen God en hun naaste, als daar zijn alle valse leraars, godslasteraars, spotvogels, zweerders, vloekers, achterklappers, oorblazers, twistzoekers, kijvers, kwaadsprekers, leugenaars enz., die in plaats, van honig en melk, slangenvenijn onder hun lippen hebben (Rom. 3: 13). Zulke mensen tonen, dat zij uit de duivel geboren zijn en zullen ten laatste een gruwelijk oordeel Gods op hun hoofd vinden, tenzij ze zich in tijds beteren (Ps. 5: 7 en 12: 4). Aan de andere zijde is te beklagen, dat de redenen van vele Christenen, die nog een vonk van Godzaligheid hebben, zo weinig gezouten zijn, wanneer zij in gezelschappen komen, want zij weten niet veel anders bij te brengen als kluchten en ijdel geklap, die Gods kinderen niet betamen, maar liever dankzegging (Eféze 5: 4), of, als het ten beste komt, enige politieke voorstellen van wereldse dingen. Maar van God tot stichting te spreken, daartoe hebben velen noch lust, noch bekwaamheid, overmits zij nooit eens gepoogd hebben de tale Kanaäns te leren. Laat ons dan onszelf in dezen dele beteren: want willen wij kinderen Gods zijn, zo moeten ons hart en onze mond vol zijn van honig en melk, om onzen naaste daarmee te voeden (Vgl. Spr. 10: 21; Col. 3: 16). Laat ons bedenken, dat wij uit onze woorden gerecht vaardigd of verdoemd zullen worden (Matth. 12: 37). Nog eens

Uit het l l e vers. *Het rechte sieraad der Christenen bestaat in de geestelijke klederen, die wij van Christus ontvangen hebben, namelijk de rechtvaardigmaking en heiligmaking* (Fill. 3: 9; 1 Petrus 3: 4). Daarom behoren wij naar dit sieraad te staan, opdat wij niet naakt bevonden worden voor de Heere en de ijdelen opschik en overdaad in klederen en uiterlijke sieradiën des lichaams te verfoeien, die dienen tot ergernis van onzen naaste, tot voedsel van trots en hovaardij, tot verkwisting van onzen tijd en middelen, die wij beter behoren aan te wenden. Maar laat ons toezien, dat wij van God niet gestraft worden als de dochteren Sion's (Jes. 3: 15) en de anderen, die vreemde klederen droegen (Zef. 1: 8).

Uit het 12e vers. *De kerkelijke tucht is zo nodig in de gemeente van Christus als een tuin is om een lusthof, teneinde de rovers en varkens daaruit te keren* (Vgl. Matth. 18: 15). Maar helaas hoe ligt deze omtuining nu vervallen! Ja sommigen, die de hof behoren te bewaren, rukken deze omtuining nog meer omver door hun lasteringen en bespottingen, zodat de lusthof des Heeren verscheurd en omgewoeld wordt van al degenen, die er voorbijlopen. Wat zullen wij hiertoe zeggen? Tot wien zullen wij lopen? Want weinigen zijn er, wien de breuke Jozefs recht ter hart gaat, zodat zij in de bressen optreden en zichzelf tot een muur maken om het huis Israëls (Ezech. 13: 5). Of indien het sommigen niet ontbreekt aan de goede genegenheid, zijn zij evenwel niet sterk genoeg, om de bres te vullen en de muur te onderstutten tegen de grote reet, die er ingeboord is door de heftige aanval van degenen, die op Sion gram zijn. Wat raad dan? Zullen wij de moed verloren geven? O neen, maar laat ons met Josafat zeggen: "Onze God, zult Gij geen recht tegen hen uitoefenen? Want in ons is gene

kracht tegen deze grote menigte, die tegen ons komt, en wij weten niet wat wij doen zullen; maar onze ogen zijn op u" (2 Kron. 20: 12). Gedenk, Heere, dat het uw wijngaard is en dat Gij de landman zijt; daarom Heere Zebaoth, keer toch weder, o aanschouw uit de hemel en zie en bezoek dezen wijnstok en de stam, dien uw rechterhand geplant heeft en dien gij u vast verkoren hebt (Ps. 80).

Uit het 13 vers. *De rechte uitverkorenen zijn als leven en vruchtbare ranken in de wijngaard des Heeren, waarin Hij zijn vermaak schept, en die Hij voor de heerlijkheid bewaren wil* (Ps. 92: 13; Joh. 15: 5; 17: 20). Deze leer dient tot bestraffing van degenen, die de gemeente oordelen willen uit de dorre ranken, of de watersloten, die er aan zijn, daar zij nochtans eigenlijk bestaat

Uit het getal der uitverkorenen, die de Heere bekend zijn en waarvan wij naar de aard der liefde moeten oordelen ter tijd toe, dat ze zichzelven anders openbaren. Laat ons ook gedenken dat het niet genoeg is, dat wij in de zichtbare gemeente zijn, tenzij wij ook leven en edele ranken zijn om vruchten der gerechtigheid voort te brengen. Want de dorre ranken zullen te zijner tijd afgesneden en in het vuur geworpen worden (Joh. 15: 6).

Uit het 14e vers. *De kerk Gods, als zij wel gesteld is in de bediening van het Woord, de Sacramenten en de Christelijke tucht is als een paradijs op aarde, waar allerlei geestelijke specerijen te vinden zijn* (Col. 1: 9; 2: 5; 1 Thess. 1: 3). Hier is onderwijzing te vinden voor de onwetenden, vermaning voor de tragen, bestraffing voor de ongeregelden, vertroosting voor de bedroefden, versterking voor de flauwhartigen, kortom het is een overvloedige apotheek tegen alle gebreken onzer zielen. Daarom behoren wij de gemeente Gods lief te hebben, de verzamelingen der gelovigen naarstig waar te nemen en ons talent aan te wenden tot winning van anderen. Maar helaas wij maken dit paradijs tot ene woestijn door de stank onzer zonden, want daar is geen trouw, geen liefde, geen Woord Gods in de lande, maar godslastering, liegen, moorden, stelen en overspel hebben de overhand genomen en de ene bloedschuld komt op de andere (Hos. 4: 1). Het land is bevlekt vanwege zijn inwoners, want zij overtreden de wetten, zij veranderen de inzettingen, ze vernietigen het eeuwig verbond. Daarom verteert de vloek het land, en die daarin wonen zullen verwoest worden; daarom zullen de inwoners des lands verbrand worden, en er zullen weinige mensen overblijven (Jes. 24: 5). Of God gave, dat wij nu wijs waren en het ons ter hart ging, wat des Heeren mond zegt, waarom het land verdorven wordt als een woestijn, want dat is de reden, spreekt de Heere: omdat zij mijn wet, die lk voorhun aangezicht gegeven heb, verlaten hebben en naar mijne stem niet gehoord, noch daarnaar gewandeld hebben, maar hebben gewandeld naar het goeddunken huns harten en naar de Baäls, hetwelk hun vaders hun geleerd hadden. Daarom zegt de Heere der heirscharen, de God Israëls alzo: Ziet Ik zal dit volk spijzen met alsem en Ik zal hen drenken met gallenwater. En ik zal hen verstrooien onder de heidenen, die zij niet gekend hebben, zij noch hun vaders; en Ik zal het zwaard achter hen zenden, totdat Ik hen verteerd zal hebben (Jer. 9: 12-16). Om nu deze dreigingen te ontgaan, is er anders geen raad, dan dat wij ons hoofd voor hoofd gaan beteren en dat ten eerste, gelijk de Heere aldus zegt: Laat u tuchtigen, Jeruzalem! opdat mijn ziel van u niet afgetrokken worde, opdat Ik u niet stelle tot een woestheid, tot een onbewoond land (Jer. 6: 8). Het is meer dan tijd, dat wij hieraan gedenken en de hand aan het werk slaan, eer het te laat wordt.

Uit het 15e vers. *Jezus Christus is de fontein des levens, waar wij alle onze geestelijke gaven uit putten moeten* (Joh. 7: 38). Wat wij nu doen moeten, om die deelachtig te worden, zie daarvan de lering in Kap. 1: 3. Zij dwalen dan, die zichzelven iets toeschrijven in geestelijke zaken, want zonder Christus kunnen wij niets doen (Joh. 15: 5). Leer ook Christus aanbidden als waarachtig God en de oorsprong van alle goede gaven, gelijk de kerk hier tegenwoordig doet.

Uit het 16 vers. *De prediking van de wet en het Evangelie kan ons niet helpen, tenzij de Heilige Geest krachtig doorwerkt in onze harten, gelijk Hij deed aan Lydia* (Hand. 16: 14; 1 Cor. 3: 6). Hierdoor moeten de predikanten vermaand worden, dat zij naarstig en gedurig bidden om de genade des Heilige Geestes voor zichzelf en hun toehoorders, anders zullen zij de gewenste vruchten van hun dienst niet ziet. Laten aan de andere zijde de toehoorders vermaand worden, dat ze hun harten ook door den gebede bereiden, eer zij Gods Woord horen of lezen. Laat eerst de Noordenwind van de wet door hun hart waaien daarna de Zuidenwind van het Evangelie, zo zullen zij overvloedige vruchten der gerechtigheid voortbrengen. Hier zien wij nu de oorzaak, waarom onze harten zo dor zijn, namelijk omdat wij niet vuriger bidden en deze wind wel over ons hoofd waait, maar niet door onze harten.

Uit Kap. V, Vs. 1. *Christus de Zone Gods is met zijn genade en Geest altijd bij zijn gemeente en Hij beproeft al de vruchten, die wij voortbrengen.* Daarom zegt Hij zo dikwijls in Openb. 2 en 3 tot de 7 gemeenten van Azië: *Ik weet uw werken.* Deze leer dient tot groten troost van de gelovigen, want zij kunnen hieruit merken, dat hun arbeid niet ijdel is in de Heere en zij niet vergeefs God dienen en Zijne geboden onderhouden, want te zijner tijd zullen zij beloond worden uit genade. Daarom moeten de Godvrezenden zichzelf daarmede vertroosten, gedenkende, dat het de Heere merkt en er een gedenkboek voor Hem geschreven is voor degenen, die de Heere vrezen en aan zijn naam gedenken (Mal. 3: 16). Aan de andere zijde dient zij tot waarschuwing van de goddeloze hypocrieten, die in het midden der gemeente weten in te sluipen, om zichzelf te verbergen. Maar zij zullen de ogen van Christus niet kunnen bedriegen, want Hij doorgrondt harten en nieren. Nog eens uit Kap. 5: 1. *Wij kunnen met onze goede werken niet verdienen, aangezien al onze gaven van Christus komen.* Want Hij zegt mijn mirre, *mijn* honig, mijn melk, mijn wijn. Daarom verklaart Willeramus zeer wel: "Geen gelovige zal zich op zijn verdiensten beroemen, maar alleen op de hope mijner genade, want zonder Mij kunt gij niets doen." Insgelijks Augustinus: "God kroont in ons zijn eigene gaven." (Vgl.

Vs. 15). Nog eens uit Kap. 5: 1. *Als wij van Christus genodigd worden tot zijn hemels banket (dat ons door het Woord en de Sacramenten voorgesteld wordt) moeten wij hartelijk eten en drinken tot onzer zielen verkwikking* (Vgl. ook Spr. 9: 5, Jes. 55: 1). Daarom zijn te bestraffen degenen, die wereldse voorwendsels zoeken, om op deze bruiloft niet te komen, want zij hebben ossen gekocht, die zij moeten beproeven, of akkers, die zij moeten bezien; of zij hebben een vrouw getrouwd en daarom kunnen zij niet komen (Luc. 14: 18). Aan de andere zijde zijn zij ook te berispen, die wel komen, om Gods Woord te horen en de Sacramenten te gebruiken, maar overmits zij daar zonder geestelijke honger en dorst komen, zitten zij en pronken aan de tafel zonder terdege toe te tasten, gelijk vele trage en vakerige toehoorders doen, die de predicatie aanhoren en de Sacramenten gebruiken meer welstaanshalve dan uit lust. Daarom is het ook, dat hun de spijze niet gedijt en zij daardoor niet meer versterkt

noch verheugd zijn als te voren. Laat ons dan eerst God bidden om geestelijke honger en dorst tot de gerechtigheid, want anders kunnen wij niet verzadigd worden.

Het Vijfde Kapittel.

Het oogmerk van dit kapittel is, ons de staat van de kerk Gods in het algemeen en van iedere gelovige ziel in het bijzonder te tonen als zo diep gezonken in de slaap der Zonde en vleselijke bekoring, dat zij Gods Woord begint klein te achten, namelijk, dat zij, een tijd lang gesluimerd hebbende, ten laatste door de consciëntie opgewekt wordt om over haar zonden te klagen en de gunst van Christus opnieuw te zoeken. Hoewel er nu enige gelijkenis schijnt te wezen tussen dit' kapittel en het derde, dat te voren verklaard is, is evenwel groot onderscheid tussen het oogmerk van het een en het andere. Want in het derde kapittel was de aanvechting zo zwaar niet als hier, overmits de kerk daar nog wakker was, maar hier slaapt zij. Daar stond zij dadelijk op van het bed des vleselijk gemak om haar Bruidegom te zoeken, maar hier wil zij niet oprijzen, hoe vriendelijk ze ook van haren Bruidegom aangesproken wordt. Daar vond zij nog troost bij haar herders, maar hier niet. Kortom, daar wordt ons de eerste verslapping beschreven, die de gelovigen naar de ziel gewaar worden, als zij de voorspoed niet zorgvuldig en wijs gebruiken, maar hier wordt ons de verharding, die uit de verleiding der zonde voorspruit, als wij een tijd lang in de slaap der zonde gelegen hebben, getoond.

Inhoud van het kapittel. (Vers 1 behoort bij het vorig hoofdstuk en is dus daar reeds behandeld). De kerk klaagt over haar grote fout, dat zij namelijk, in de slaap der zonde gevallen zijnde, niet geacht had op de stem en de vriendelijke vermaningen baars Bruidegoms. Zij verhaalt, wat benauwdheid ze daarover in haar consciëntie gevoeld heeft en door wat middelen zij wederom haar wonde genezen heeft, te weten door de samenspreking en gebeden der gelovigen en de overlegging van de schoonheid en uitnemen gaven van Christus, waardoor ze ten laatste zijn gunst wederom gevoeld heeft tot versterking van haar geloof en stichting van anderen.

Verdeling. In dit hoofdstuk zijn twee hoofddelen:
1. De klacht der kerk over haar grote zorgeloosheid en kleinachting, die zij betoond had tegenover de stem haars Bruidegoms (vs. 2 7).
2. een samenspraak der kerk met de oprechte christenen, waarin de middelen voorgedragen worden, door welke zij haar wonde genezen heeft nl. de geboden der gelovigen en de overdenking van de uitnemen gaven van Christus, vermengd met een oprecht geloof (vs. 7 tot het einde).

In het eerste hoofddeel zijn twee onderdelen.
1. De bekentenis van haar fout van zorgeloosheid, tegen de vermaning van Christus bedreven. Deze fout wordt verzwaard door twee omstandigheden.
Ten eerste, omdat de Heere Christus haar zo kwam opwekken (vs. 2).
Ten andere omdat ze Hem zo onbeleefd bejegend had, dat ze om zijnentwil niet eens van het bed des vleselijken gemak wilde opstaan (vs. 3.)

2. De straf, die zij hierom geleden heeft, met name kwelling in de consciëntie (vs. 4).
Daarna dat ze Christus gezocht maar niet gevonden heeft, hoewel zij aan het slot nog enige tekenen van de gunst van Christus gevonden heeft (vs. 5 en 6).

Ten derde dat ze in de handen van ontrouwe herders gevallen is, die haar ziel nog meer gekwetst en van geestelijke gaven ontbloot hebben (vs. 7).

In het tweede hoofddeel zijn drie onderdelen.
1. De inhoud van de samenspraak, te weten een heftige betuiging van de kerk, die zij aan haar maagden doet, waarin zij verzocht, dat zij haren Bruidegom haar groten nood, dien zij gevoelt aanzeggen zouden, namelijk, dat zij krank van liefde is (vs. 8).
2 Twee vragen, die hieruit rijzen, welke de maagden de kerk voorstellen.
De eerste is, of haar Bruidegom zo uitnemend is boven anderen, dat het nodig is zulk een betuiging te doen (vs. 9). Daarop gaat de kerk de schone gaven van haar Bruidegom prijzen, *eerst* in het algemeen (vs. 10); *daarna in het bijzonder* zijn hoofd en haar (vs. 11), zijne ogen (vs. 12), zijn wangen en lippen (vs. 13), zijn handen en borst (vs. 14), zijn benen en zijn aangezicht (vs. 15), ten leste zijn mond (vs. 16), waar dit verhaal met bijzondere vurigheid ook besloten wordt. De *tweede* vraag is, waarheen haar Bruidegom gegaan was, belovende, dat ze haar in het zoeken gezelschap willen houden (vs. 17). Daarop antwoordt de kerk, dat Hij in zijn hof gegaan is (vs. 18), 3" De uitkomst van dit zoeken, namelijk, dat ze ten leste haar Bruidegom gevonden heeft tot uitnemen vreugde en troost van haar consciëntie (vs. 19).

De tekst van het 5e Kapittel met een korte verklaring.

Vs. 2. *Ik sliep, maar mijn hart waakte; de stem mijns liefsten die klopte, was: Doe mij open, mijn zuster, mijn vriendin, mijne duive, mijn volmaakte, want mijn hoofd is vervuld met dauw mijne haarlokken met nachtdruppelen.* Ik kan niet verbergen, maar moet openlijk belijden mijn grote zonde, die ik tegen mijn lieven Bruidegom begaan heb, en dat tot Zijne ere, tot mijn vernedering en tot waarschuwing van mijne vrienden en oprechte liefhebbers van Jezus Christus. Ik was door de voorspoed in de slaap der zorgeloosheid geraakt, doch zoo, dat mijn geloof wel ziek, maar evenwel niet geheel dood was, want ik gevoelde ondertussen de inwendige opwekkingen des Heilige Geestes in mijn hart. In dezen staat dan zijnde, werd ik gewaar, dat Christus mijn lieve Bruidegom, aan de deur mijns harten door Zijn Woorden Geest kwam kloppen, om mij wakker te maken van de slaap der zonde. En Hij sprak mij zeer vriendelijk aan, zeggende: "Sta op, mijn zuster, die mij bestaat beide naar het vlees en naar de Geest: mijne lieve vriendin, die ik zoek te bewaren als een onkrachtige duif en onbesmette maagd, die Ik tot mijn bruid verkoren heb. Sta op van de slaap der zonden, het is meer dan tijd, laat mij in uw hart wonen door het geloot, want gij weet wel , dat Ik geen moeite of arbeid voor u ontzien heb. Ik heb veel ongemak, pijnen en smarten om uwentwille geleden. Daarom behoort gij ook wat te doen om mijnentwil."

Vers. 3. *Ik heb mijn rok uitgetogen, hoe zal ik hem weder aantrekken? Ik heb mijn voeten gewassen, hoe zal ik ze weder bezoedelen?* Maar tegen deze zoete en vriendelijke aanspraak heb ik, helaas, mij zeer onbehoorlijk en onbeleefd aangesteld, meer luisteren naar het ingeven mijns logge vleses, dan naar de stem mijns Bruidegoms." Want ik dacht alzo: Mijn Bruidegom mag op een anderen tijd eens wederkomen, het komt mij nu niet gelegen, om op te staan en mijzelf groot ongemak aan te doen. Ik ben nu daartoe gelegen, om wat gemakkelijk te rusten als een vermoeid mens, die zijne voeten gewassen en zijn klederen uitgetogen heeft, ik mag nu niet opstaan. Kortom ik liet mijn waarden Bruidegom buitenstaan en kloppen, zonder op zijn vriendelijke stem acht te nemen.

Vers 4. *Mijn liefste trok zijn hand van het gat (der deur) en mijn ingewand werd ontroerd om zijnentwil.* Als nu mijn lieve Bruidegom lang genoeg te vergeefs geklopt

had, haalde Hij ten leste zijn hand van het slot waar Hij aan geklopt had en ging henen. Toen werd ik eerst mijn lelijke fout, die ik begaan had, gewaar, en mijn consciëntie begon mij te knagen en te pijnigen, omdat ik mijn getrouwen Bruidegom zo onbeleefd bejegend had.

Vs. 5. *Ik stond op, om mijn Liefste open te doen, en mijn handen drupten van mirre en mijn vingers van vloeien mirre op de handhaven des slots.* Derhalve stond ik op, door de prikkeling mijner consciëntie, met het voornemen, dat ik mijn Liefste zou inlaten. En ik werd gewaar, dat Hij nog een teken van zijn gunst had nagelaten, te weten een geestelijke treurigheid over mijn zonden en een verlangen naar zijn genade, waar Hij mijn verstopt en gesloten hart mede overgoten had tot mijn betering.

Vers 6. *Ik deed mijn Liefste open, maar mijn Liefste was geweken, Hij was doorgegaan; mijn ziel ging uit vanwege zijn spreken, ik zocht Hem, maar ik vond hem niet, ik riep Hem, doch Hij antwoordde mij niet. zo* deed ik dan de deur mijns harten open, om mijn Bruidegom in te laten, maar helaas, ik bevond, dat Hij met zijn vriendelijke en troostelijke aanspraak vertrokken was, om alzo mijn onachtzaamheid te kastijden, door welke ik zijn lankmoedigheid zeer schandelijk misbruikt had. Toen viel ik in onmacht en het hart scheen mij te breken, als ik gedacht aan zijn vriendelijke vermaning, waarmede Hij mij opgewekt had tot mijn zaligheid, en aan mijne grote hardigheid, die ik daartegen betoond had. Evenwel ik ging nog mijn Liefste zoeken, om zijn gunst te gevoelen, doch ik vond genen troost. Ik bad hem aan, doch Hij antwoordde mij niet als te voren.

Vs. 7. *De wachters die in de stad omgingen vonden mij, zij sloegen mij, zij verwonden mij: de wachters op de muren namen mijn sluier van mij.* Terwijl ik met zoeken bezig was, viel ik ir. een andere zwarigheid, dewijl de opzieners der kerk, waar ik troost bij meen te vinden, mijne arme ziel nog meer dan te voren benauwden. Want in stede van vertroosting en goed onderwijs, om mij tot het gevoel van de gunste van Christus te brengen, gaven zij, zonder enige bescheidenheid, mijne benauwde consciëntie nog meer slagen en wonden van bestraffingen en dreigementen. Ja wat meer is, zij behandelden mij als heimelijke straatschenders, want zij zochten mij door valse leer te onteren, mij met geweld beroven van dat sieraad, dat ik nog van mijn lieven Bruidegom had, namelijk de lijnen sluier van de zuivere belijdenis des geloofs, welke nog was als een teken van mijn eerbied en onderdanigheid aan mijn Bruidegom, niettegenstaande mijne voorgaande zwakheden.

Vers 8. *Ik bezweer u, gij dochteren van Jeruzalem, indien gij mijn liefste vindt, wat zult gij hem aanzeggen? Dat ik, krank ben van liefde.* Dewijl ik dan geen troost vind bij de opzieners der kerk, keer ik mij tot alle oprechte lidmaten daarvan, verzoekende, dat gij mij met uwe gebeden en vertroostingen wilt bijstaan. Want overmits wij schuldig zijn elkanders lasten te dragen, bid en betuig ik ulieden in de naam van Christus, indien gij een grotere vonk van genade gevoelt dan ik, dat gij mij die mededeelt en voor mij met ontfermen bidt; klaag aan Christus mijn lieven Bruidegom mijn uitersten nood, namelijk dat ik door het verlangen bezwijken moet, indien ik de tekenen van zijn liefde nog langer ontberen moet.

De maagden.

Vers 9. *Wat is uw liefste meer dan een ander liefste, o gij schoonste onder de vrouwen! wat is uw liefste meer dan een ander liefste, dat gij ons zo bezworen hebt!* O

gij waarde Bruid van Jezus Christus, die door Hem uit alle natiën uitverkoren en met zijn bloed gewassen zijt van uw zonden, verklaar ons toch, wat uitnemendheid uw Bruidegom heeft boven andere lieve vrienden als patriarchen, profeten, apostelen en alle getrouwe leraars? Ja wij vragen nog eens, wat uitnemendheid Hij boven hen heeft? Want wij bemerken, dat gij zijn liefde en gunst acht boven alle personen en zaken, die er in de wereld zijn, overmits gij ze met zulke vurigheid zoekt en ons met zulke heftige betuiging er toe verbonden hebt, u in het zoeken hulp en bijstand te bewijzen.

De kerk.
Vers 10. *Mijn liefste, is blank en rood, hij draagt de banier boven tien duizend.* O gij tedere lidmaten van Christus, ik ben verwonderd, dat gij mijn Bruidegom nog niet beter kent, want Hij is de schoonste onder alle mensen, zo ten aanzien van zijn persoon als van zijn ambt. Want in zijn persoon is Hij zuiver en onbesmet, afgescheiden van de zondaren en hoger dan de hemelen geworden. In zijn ambt is Hij onze Hogepriester, die ons met zijn dierbaar bloed verzoent met zijn hemelsen Vader, Daarbij ook onze rechter, die alle mensen zal oordelen in gerechtigheid. Kortom, Hij is goed te kennen, al ware Hij onder tienduizend, want Hij draagt alleen in Zijne machtige hand de banier van zijn Evangelie en de Geest der aanneming, waaronder al zijn gelovigen als geestelijke soldaten verzameld worden.

Vs. 11. Z*ijn hoofd is van het fijnste goud, van het dichtste goud; zijne haarlokken Zijn gekruld, zwart als een raaf. zo* gij nader beschrijving van Hem begeert, ik zal ulieden daarin believen, want zijn lof vertel ik gaarne. Vooreerst *zijn hoofd,* d. i. Zijn goddelijke Majesteit, die is als het fijnste goud, dat uitmunt boven alle metalen in zuiverheid, heerlijkheid, onverslijtbaarheid en gezondmakende krachten. Z*ijn haar* d. i. Zijn wijsheid is zeer menigvuldig en ondoorgrondelijk, nochtans lieflijk en aangenaam als zwart gekruld haar op het hoofd van een schoon manspersoon.

Vs. 12. Zijn *ogen zijn als der duiven bij de waterstromen, met melk gewassen, staande als in kasjes der ringen.* De ogen van zijn voorzienigheid en oordeel zijn eenvoudig en rein als de schoonste duivenogen, die met rivierwater, ja met melk gewassen zijn. Daarom mag Hij de minste ongerechtigheid niet dragen. Zij staan ook vast en onbewegelijk als schone paarlen, die in de kas van een ring wel gevat en ingezet zijn.

Vs, 13. Zijn *wangen zijn als een bed van specerijen, als welriekende torentjes; zijn lippen zijn als leliën, druppen van vloeien mirre.* De *wangen* zijner zachtmoedigheid en vriendelijkheid zijn bezet met vele geestelijke gaven als een kruidbeddeken met vele specerijen en welrieken bloemen. Zijn *taal* is zeer troostelijk en verkwikkend, alsof de reuk van leliën en mirre samen vermengd ware.

Vers 14. *Zijn handen zijn als gouden ringen, gevuld met turkoois; zijn buik is als blinkend elpenbeen, overtogen met saffieren.* Zijn *handen* d. i. de uitvoering van al zijn werken, die Hij van eeuwigheid aan in zijn raad, welke volmaakt is in goedheid en gerechtigheid, besloten heeft. Hij bewijst zijn oneindige en gestadige wijsheid te midden van de veranderingen dezer ongestadige wereld. Kortom, zijn werken zijn gelijk fijne gulden ringen, die niet alleen in hun stof en fatsoen uitnemend zijn, maar die ook versierd zijn met de steen turkoois, welke een teken is van de veranderingen van alle dingen, die onder de zon zijn; zijn *buik* d. i. Zijn trouw en waarheid is als zuiver ivoor zonder enige smet en is versierd met vele schone voorbeelden van zijn

waarheid, die Hij altijd tegen over zijn uitverkorenen bewezen heeft, die blinken als witte saffieren.

Vs. 15. Zijn *schenkelen zijn als marmeren pilaren, gegrond op voeten van het dichtste goud; zijn gestalte is als de Libanon, uit verkoren als de cederen. Z*ijne *schenkelen* d. i. Zijn almachtige en gestadige hulp, die Hij aan zijn kerk bewijst, staat vast en sierlijk als pilaren van marmersteen als zijnde gegrond op de bewegelijke *voeten* van zijn beloften, die zo zuiver en bestendig zijn als het fijnste goud. Zijn *gestalte* d. i. Zijn genade, is hoog verheven, lieflijk en verkwikkend als de uitnemendste cederen op Libanon.

Vs. 16. *Zijn gehemelte is enkel zoetigheid en al wat aan hem is, is gans begeerlijk. Zulk een is mijn liefste, ja zulk een is mijn vriend, gij dochters van Jeruzalem.* Dit moet ik nog eens verhalen van zijn *taal*, dat zij uitnemend zoet en vriendelijk is. Ja, om in het kort te zeggen, mijn Bruidegom is vol vriendelijkheid van boven tot beneden, van buiten en van binnen. Daar ziet gij nu, o gij tedere lidmaten var. Christus, uit dit korte verhaal (want wie zoude al zijn gaven kunnen vertellen?), of ik niet wel grote redenen heb, om naar mijn Liefste te vei langen. Gij ziet ook, wat onderscheid er is tussen hem en anderen, zijn en mijn vrienden, ook de aller-uitnemendsten als patriarchen, profeten, apostelen enz., te weten zoveel onderscheid als er is tussen de Meester en zijn dienstknechten, ja tussen de zon en de andere sterren.

De Maagden.
Kap. 6 Vs. 1. *Waar is uw liefste heengegaan, o gij schoonste onder de vrouwen? Waarheen heeft uw liefste het aangezicht gewend, opdat wij hem voor u zoeken.* Nademaal wij nu genoeg verstaan hebben, o gij zalige bruid van Christus, die door Hem uit de wereld uitverkoren en door zijn bloed gereinigd zijt, dat gij meer als reden hebt om naar uwen Bruidegom te verlangen, zo verklaar ons nu meteen, waar Hij met zijne genade te vinden is, opdat wij u in het zoeken gezelschap mogen houden. De kerk.

Kap. 6. Vs. 2. *Mijn Liefste is afgegaan in zijn hof, tot de specerijbeddekens, om. te weiden in de hoven en om de leliën te verzamelen* Mijn Bruidegom is met zijn genade voorzeker in zijn gemeente te vinden, al is het, dat wij zijn tegenwoordigheid niet altijd even klaar kunnen gewaar worden, en dat overmits onze gebreken, die ons aankleven in het geloof, de hoop en de liefde. Want deze gemeente is als zijn lusthof, waar Hij met zijn genade en geest altijd omtrent is, en Hij schept zijn vermaak in de goede werken der gelovigen, als iemand doet in lieflijke kruidbeddekens met allerlei specerijen en kostelijke bloemen. Daarom, als wij zijn genade willen vinden, moeten wij ze daar gaan zoeken, doch op deze manier, dat wij ons hart versieren met oprechte, geestelijke vruchten van treurigheid, ootmoed, zachtmoedigheid, honger en dorst tot de gerechtigheid, enz. Want als ons hart zo versierd is als een kruidbeddeken, zal Hij zichzelven gewisselijk laten vinden en tonen, dat de zoete leliën van goede werken Hem aangenaam zijn, zowel als te voren.

Kap. 6 vers 3. *Ik ben mijns Liefsten en mijn Liefste is mijn, die onder de leliën weidt.* Derhalve wil ik de moed niet verloren geven, maar ik blijf bij het vaste fundament, dat Christus mijn herder is en ik zijn schaap, en zal dat blijven in der eeuwigheid. Daarom kan mij niets ontbreken. Ik wil ook van Hem niet wijken, maar zo ik uit zwakheid des

vleses gedoold heb, wil ik terstond wederom tot Hem keren want Hij weidt zijn schapen niet alleen op een gezonde, maar ook op een overvloedige, lustige weide tot hun verkwikking en eeuwigen troost.

Nader verklaring van het vijfde kapittel.

Vers 2. *Ik sliep.* Onder dezen slaap wordt de slaap der zonde en der zorgeloosheid waarvan wij Rom. 13:11; 1 Thess. 5: 7 lezen, verstaan. Deze slaap komt voort uit de zorgvuldigheden des levens, uit de verleiding des rijkdoms en de wellusten, welke het hart bezwaren en slaperig maken in geestelijke oefeningen, gelijk het overmatig gebruik van spijs en drank de mens slaperig maakt naar het lichaam (Luc. 21: 34). Daarom al is het, dat zulke mensen Gods Woord somtijds aanhoren, doen zij evenwel weinig voordeel daarmede, want zij voldragen gene vrucht (Luc. 8: 14).
Maar mijn hart waakte. De kinderen Gods kunnen ook somtijds in dezen slaap vallen, zoals wij aan de wijze maagden zien (Matth. 25: 5), doch zo, dat hun hart nog enigszins wakker is, overmits het zaad van het geloof en de wedergeboorte, dat in haar blijft (1 Joh. 3: 9).
De stem mijns Liefsten, die klopte. Christus klopt aan de deur onzes harten op drieërlei wijze, te weten door zijn woord, door zijn Geest en door kruis en kastijding (Openb. 3: 20). Hij zou van zelf wel kunnen ingaan zonder kloppen, maar het belieft Hem deze middelen te gebruiken om onze gehoorzaamheid daardoor te oefenen.
Mijn zuster, mijn vriendin. De Heere Christus gebruikt zoveel zoete titelen, om de uitnemende liefde te tonen, die Hij zijn gelovigen toedraagt.
Van deze titelen zegt Augustinus (Tract. 57 in Johannem.) ergens zeer terecht: "Christus noemt ze zijn zuster, door de gemeenschap van bloed; zijne *vriendin* door zijn genadige toenadering; zijn *duif* door de wedergeboorte des Geestes; zijn *Volmaakte* door het Woord, dat Hij tot haar gesproken heeft. Want door dit woord, met het geloof vermengd zijnde, wordt ons hart gereinigd (Hand. 15: 10; Joh. 15: 3), dewijl wij daardoor het bloed van Christus deelachtig worden tot vergeving der zonden en zijn Geest tot onze wedergeboorte. Daarom moet zich de Bruid van Christus wachten voor afgoderij, ketterij en andere grove zonden, waarmede zij haar kuisheid en trouw zoude te buiten gaan (Jes. 2: 2 - 1 Cor. 11: 2).
Mijn hoofd is vervuld met dauw. D. i. ik ontzie moeite noch ongemak om uwentwil. Want 's nachts onder de blauwen hemel te wezen is groot ongemak (vgl. hierover Gen. 31: 40). Daarom zoeken wij geen spitsvondiger verklaring hierover, hoewel men onder deze *nachtdruppen* niet onbekwamelijk zoude kunnen verstaan de bittere tranen en de bloedige druppelen zweet, die onze zonden den Zone Gods hebben uitgeperst (Luc. 22: 44; Hebr. 5: 7) welke *nachtdruppen* genoemd worden, omdat de ure van het lijden van Christus de ure van de macht der duisternis was (Luc. 22: 53), d. i. de tijd, waarin God zijn Zoon wilde overgeven in de handen der zondaren om onzentwil. Zij worden ook bij een *dauw* vergeleken, omdat het lijden van Christus zeer vruchtbaar is tot zaligheid zijner uitverkorenen (Jes. 53: 11).

Vs. 3. *Ik heb mijn rok uitgetogen.* Hier willen wij gene diepzinnige verborgenheden zoeken in dezen *rok* en het *voetwassen*, want de eenvoudige mening is deze, dat de mensen het vleselijke gemak zo liefhebben, dat ze het minste ongerief niet gaarne zouden lijden, om Christus te gehoorzamen, tenzij zij krachtig door rechte bekering geroerd worden. De een buurman staat wel op voor de anderen, om hem bij nacht bij te staan of enig gerief te doen (Luc. 11: 8), hoeveel te meer behoorde een eerbare

vrouw op te staan, om haar wettigen man in te laten, die voor de deur staat? Nochtans zijn er zeer weinigen, die om Christus' wil, die onze Bruidegom is, zoveel zouden willen doen.

Vs. 4. *Mijn Liefste trok zijn hand van het gat.* D. i. van het slot der deur, waar hij aangeklopt had. Want zo luiden de woorden in de oorspronkelijke taal *van het hol* en niet *door het hol.* Het wordt ook bevestigd door het volgend vers. Dit wordt daarom opgemerkt, omdat velen uit misverstand van dit woord zeer vreemde en ongerijmde overdenkingen daarover hebben; die in het minst niet overeenstemmen noch met het oogmerk van de tekst, noch met het woord zelf.
En mijn ingewand werd ontroerd. D. i. mijn consciëntie werd beroerd, als Hij weggegaan was. Want als de consciëntie ongerust is begint het hart te woelen en te kloppen, gelijk wij van David lezen, dat zijn hart. sloeg, nadat het volk geteld was (2 Sam. 24: 10). Dit gevoelen inzonderheid de kinderen Gods, die een tere en gevoelige consciëntie hebben.

Vers 4. *En mijn handen drupten van mirre.* Te weten, die mijn vriend daarover gestort had. De mening is, dat de Heere Christus zijn genade nimmermeer zo voor zijn gelovigen verbergt, of Hij laat altijd een zegen na, die ons tot recht berouw en betering van onze zonden brengt, want onder deze mirre verstaan wij de geestelijke treurigheid over de zonden.
Op de handhaven des slots. D. i. overmits mijn hart door onachtzaamheid en zorgeloosheid toegesloten was, zodat deze genade daar niet kon invloeien, is evenwel de geur en de lieflijke reuk van deze geestelijke mirre, die er over gestort was, daarin gebleven.

Vers 6. *Ik deed mijn Liefste open.* D. i. mijn Geest werd wederom levendig door een oprecht berouw over mijn zonden en de vernieuwing van mijn geloof, want daardaar wordt ons hart geopend. 152 *Maar mijn liefste was geweken.* D. i. de troost en het gevoel zijner genade was voor mij verborgen. *Mijne ziel ging uit.* D. i. ik viel in flauwte en onmacht en dat overmits *zijn spreken* d. i. als ik overdacht, hoe onbeleefd ik zijn vriendelijke vermaning versmaad had.

Vers 7. *De wachters, die in de stad omgingen, vonden mij.* Hieronder worden verstaan de ontrouwe herders, die het zwakke niet sterken en het kranke niet helen (Ezech. 34: 4). Want de zorgeloosheid der kerk wordt van God met zulke snode herders gestraft (Zach. 11: 16). Hier voren in het derde kapittel waren de herders nog beter gesteld, want zij deden der kerk geen leed, ja zodra de kerk ze had aangesproken, vond zij haar Bruidegom, maar hier openbaren zij ten enenmale hun ontrouw.
Z*ij sloegen mij, zij verwonden mij.* De herders mogen, ja moeten wel slagen geven aan de consciënties met het geestelijke zwaard d. i. Gods Woord, maar met grote bescheidenheid en onder zekere voorwaarden, die wij bij de leerstukken zullen aanwijzen. Maar deze goddeloze herders waren strenge en harde heersers, die de schapen sloegen zonder mededogen en ze d eden huilen, gelijk de Heere daarover klaagt in Jes. 52: 5, Ezech. 34:4.
Zij namen mijn sluier. Of *lamfer.* De vrouwen moeten een deksel op het hoofd hebben tot een teken van onderdanigheid (1 Cor. 11:10) en eerbaarheid (Gen 20:16, Gen. 24: 65). Daarom zegt de Heere (Jer. 2: 32), dat een eerbare bruid haar sluier (bindselen) niet lichtelijk vergeten zal. Derhalve mogen wij onder dezen sluier bekwamelijk verstaan de vrijmoedige en zuivere belijdenis des geloofs, waarmede wij onze

onderdanigheid jegens de Heere Christus openlijk betuigen moeten. Van dezen sluier zoeken nu de ontrouwe herders de kerk altijd te beroven, gelijk wij zien, wat zij gedaan hebben met de blindgeborene (Joh. 9: 22).
Insgelijks met de Apostel Petrus, dien zij tot verloochening zijns Meesters gebracht hebben (Matth. 26: 70 vv.). Hiervan hebben wij voorbeelden in gehele kerken als Galatië, Colosse, Antiochië enz., waar de valse leraars zeer bezig waren, al in de tijden der Apostelen, om deze gemeenten van haar sluier te beroven. Zo is dan de mening van deze plaats, dat de ontrouwe herders de kerk wilden aftrekken van het rechte geloof en de gehoorzaamheid van Christus, en dat zij die wilden onteren door valse leer; maar zij ontkwam nog aan hun handen, gelijk Jozef aan de handen van Potifars onreine vrouw ontkwam (Gen. 39: 12) en de jongeling, die Christus volgde, toen Hij gevangen was, aan de handen der soldaten ontkwam (Mare. 14: 52). Dat is, dat zij wel haar opperste kleed liet, namelijk de vrijmoedige belijdenis van haar geloofs, maar in haar kuisheid bleef zij nog ongeschonden, overmits zij haar Bruidegom trouw bleef in de aanval van deze slechtaards.

Vers 8. *Ik bezweer u.* Met deze heftige betuiging wil de kerk haar groten nood uitdrukken; zij verzocht hulp en troost van de gewone en oprechte lidmaten van Christus, inzonderheid dat ze voor haar in den gebede strijden zouden en haar nood aan de Heere Christus klagen, overmits zij bij zich zelve flauw was en bij de valse herders genen troost vond. Merkt ook op, dat hier geen gewag gemaakt wordt van reeën of hinden op het veld als in Kap. 2: 7 en 3: 5. Daaruit blijkt, dat de kerk bij die beesten niet heeft willen zweren, maar die alleen bijbrengt tot getuigen van haar benauwdheid.
Indien gij mijn liefste vindt. D. i. indien gij een groter vonk van genade gevoelt dan ik. Want de sterker: zijn schuldig de krankheden van de zwakken te dragen (Rom. 15: 1) en die van God vertroost zijn, zijn schuldig hun medebroeders in alle verdrukkingen, met dezelfde vertroostingen bij te staan (2 Cor. 1: 4). zo *zegt hem aan.* Of wat zult gij hem aanzeggen? Klaagt mijn nood door den gebede: de Heere weet alle onze noden, eer wij bidden (Matth. 6: 32). Maar evenwel wil Hij die eer van ons hebben, dat wij Hem als onzen enigen troost en toevlucht in al onze noden erkennen zullen. *Dat ik krank ben van liefde.* Vgl. Kap. 2: 5.

Vs. 8. *Wat is uw Liefste meer dan, enz.* Dit menen wij niet, dat de maagden zó vragen uit onwetendheid, als wel om gelegenheid te geven tot vertellen van de lof en de uitnemen schoonheid van Christus. Want anders hebben de maagden Christus lief, zoals wij uit Kap. 1: 3 gehoord hebben. Hoe kunnen zij nu Hem liefhebben, als zij Hem niet kennen? Inzonderheid als ze tussen Hem en zijn dienstknechten niet zouden kunnen onderscheiden? Want onder de andere liefsten (vrienden) verstaan wij de Heilige Patriarchen, Profeten, Apostelen en voorts alle getrouwe leraars, die zelve de bruid niet hebben, maar alleen vrienden des Bruidegoms zijn, die zichzelf verheugen in zijn stem (Jon. 3: 29). Daarom heten zij ook de gezellen of medegenoten van Christus (Ps. 45: 8). Dat zij nu deze vraag tweemaal herhalen is om daarmede de uitnemende grote lust, dien zij hebben, om de lof van Christus aan te horen, te kennen te geven. 154

Vers 10. *Mijn liefste is blank en rood.* Deze twee verwen, samengevoegd zijnde, zijn tekenen van ene gezonde complexie en versieren de mens zeer. Het schijnt ook, dat de Heilige Geest op de zuiverheid der "bijzondersten" (Nazareners) ziet, die witter waren dan sneeuw en roder dan robijnen (Klaagl. 4:7), Want onze Zaligmaker is de rechte

Nazaréner, die van de zondaren is afgescheiden (Matth. 2: 23). Kortom, er wordt mede aangeduid, dat Christus de schoonste is onder alle mensen (Ps. 45: 2). Want door de *witheid* wordt bedoeld de volmaakte heiligheid en heerlijkheid van Christus, overmits de *witte* kleur pleegt aan te duiden de zuiverheid en triomferen heerlijkheid. Daarom lezen wij dikwijls van de H. Engelen, dat zij verschenen zijn in witte klederen (Matth. 28: 3, Hand. 1: 10). Zo werd ook de Heere Christus op de berg gezien (Matth. 17: 2). Daarom wordt ook het heilige Evangelie vergeleken bij een wit paard (Openb. 6: 2). De triomferen kerk wordt ook beschreven als op witte paarden zitten (Openb. 19: 14). Onder de rode kleur verstaan wij het priesterambt van Christus, overmits Hij ons in zijn bloed gewassen heeft (Openb. 1: 5). Insgelijks zijn koninklijk ambt, dewijl Hij in gerechtigheid oordeelt (Openb. 19:11.) Daarom wordt Hij ook op die plaats (vs. 13) beschreven met een rood kleed, dat met bloed besprengd was (Vgl. ook Jes. 63).
Hij draagt de banier. Het is een gelijkenis, ontleend aan een kloeken vaandeldrager die boven al de rest uitsteekt. De mening is dan, dat de Heere Christus boven alle engelen en mensen uitsteekt, overmits Hij in zijne hand draagt en door zijn goddelijke kracht staande houdt de banier van zijn H. Evangelie (Jes. 11: 12 en 49: 22). Hij stort ook in onze harten uit de Geest der aanneming en der liefde, welke de rechte livrei van de kinderen Gods en de discipelen van Christus is (Rom. 8: 15). Daarom wordt deze liefde ook zijn banier genoemd in Kap. 2: 4.
Boven tienduizend. Het is een bepaald getal voor een onbepaald. De mening is, dat, hoewel hij een ontelbaar leger van uitverkorenen onder zich heeft (Openb. 7: 9; 19: 14), Hij niettemin boven allen als hun hoofd en prins uitmunt.

Vers 11. Z*ijn hoofd is van het fijnste goud, van het dichtste goud.* Het hoofd is het voornaamte sieraad van 's mensen lichaam. Daarom verstaan wij onder het hoofd van Christus zijn goddelijke majesteit en glorie, die Hij ook te midden Zijner vernedering getoond heeft (Joh. 1: 14). Sommigen verstaan onder het Hoofd de Vader, gelijk Paulus 1 Cor. 11; 3 zegt: God is het Hoofd van Christus. Maar het is zeker, dat hier in Christus niets wordt geprezen dan de schoonheid, die Hij in zichzelven heeft. Wij verstaan dan hieronder zijn goddelijke natuur met de goddelijke majesteit, die Hij in alle zijn woorden en werken bewezen heeft, inzonderheid op de berg, toen zijn aangezicht blonk als de zon (Matth. 17: 2 en Openb. 1: 16). Voorts wordt zijn glorie vergeleken bij het fijnste goud, om redenen, die in de korte verklaring aangewezen zijn; ook bij een klomp goud. Want dat betekent eigenlijk het woord *clieterm,* omdat het de Vader behaagt, dat in Hem alle volheid wonen zou (Col. 1: 19). Ja de ganse volheid der Godheid woont in Hem lichamelijk (Col. 2: 9.)
Zijn haarlokken zijn gekruld, zwart als een raaf. Dat is een bijzonder sieraad in een manspersoon. Daarom wordt de gelijkenis daaraan ontleend. Onder dit haar nu verstaan wij de wijsheid van Christus, gelijk deze gelijkenis ook gebruikt wordt Dan. 7: 9, Openb. 1: 14. Dit onderscheid is er alleen tussen deze plaatsen, dat de profeet Daniël en de Apostel Johannes zeggen, dat zijn haar zo wit is als wol, maar hier wordt gezegd, dat het zo zwart is als een raaf. Maar de rede van het onderscheid is klaar, overmits namelijk het oogmerk een weinig verschillend is. Want Daniël en Johannes willen eigenlijk de majesteit van Christus beschrijven, die door de grijze haren beter wordt uitgedrukt dan door de zwarte. Maar op deze plaats wil de Heilige Geest eigenlijk de schoonheid van Christus, die beter door zwarte, dan door grijze gekrulde haar wordt aangeduid, uitdrukken. Want gelijk de grijze haar meer gezag geven dan de zwarte, dewijl zij als de kroon van de ouderdom zijn, zo zijn weder de zwarte haar lieflijker om aan te zien als zijnde de bloem der jonkheid. Daar wordt ook gezegd, dat deze haarlokken gekruld zijn, overmits de wijsheid van Christus voor ons vernuft

ondoorgrondelijk is, gelijk de gekrulde haar niet wel onderscheiden kunnen worden, dan met grote behendigheid. Want niemand kan de mening van Christus verstaan dan door de Geest van Christus (1 Cor.2: 1 6; Eféze 3:10).

Vers 12. *Zijn ogen zijn als der duiven.* Daaronder verstaan wij de voorzienigheid en het oordeel van Christus, want daardoor doorgrondt Hij alle dingen (Hebr. 4: 13) en onderkent Hij de vrome harten der goddelozen (2 Kron. 16: 9; Ps. 11: 5). Zo verklaart het David ook in Ps. 94: 9. Zij worden ook vergeleken bij duivenogen, vanwege hun eenvoudigheid, vriendelijkheid en reinheid (Kap. 4: 1).
Maar iemand mocht hiertegen in werpen uit Openb. 1: 14, dat zijn ogen als een vlam vuur zijn.
Antwoord. Dat is ten aanzien der goddelozen, want die kunnen zijn gezicht niet verdragen, als Hij vertoornd is (Openb. 6: 1 6) , maar de Godzaligen ziet Hij met een vriendelijk oog aan (Gen. 4: 4; Ps. 34: 16). Men kan ook zeggen, dat de ogen van Christus vurig zijn ten aanzien der gelovigen, wan; die Christus aanziet met zijne ogen der genade worden daardoor verlicht, gezuiverd en tot goede werken ontstoken, zoals wij in Petrus zien (Luc. 92: 61). Daarom wordt de Heere onze zon genoemd (Ps. 84: 12).
Bij de waterstromen, met melk gewassen. Met deze twee gelijkenissen wordt uitgedrukt de reinheid van Christus' ogen, dat ze geen boosheid verdragen kunnen (Ps. 5: 5; Hab. 1: 13). Daarbeneven zijn onbedrieglijke voorzichtigheid, want Hij weet de gedachte van zijn vijanden van verre, gelijk de duiven gaarne aan het klare water zitten, niet alleen om daaruit te drinken, maar ook om daarin als in een spiegel de gedaante van de roofvogel, haren vijand, te zien en alzo zijn listen te ontgaan, gelijk Wileramus op deze plaats zeer wel aantekent.
Staande als in de kasjes der ringen In het Hebreeuws staat gnal milleth - in de volheid. Maar het is zeker, dat hierdoor aangeduid wordt de kas van een ring, waarin de steen of paarl vervat is, zoals blijkt uit Exod. 25: 7, Exod. 18: 20. Zo verklaart het J. Mercerus ook op deze plaats en meest allen, die de heilige taal in de grond verstaan. Dat is nu een sieraad van de ogen, dat ze niet te veel uitpuilen, noch te veel invallen, noch Heeren derwaarts beven. Zo wil de Heilige Geest met deze gelijkenis zeggen, dat de ogen van Christus volmaakt zijn in alle opzichten en zo vast staan als een kostelijk gesteente in het hoofd van de ring (vgl. Job 10: 3).

Vers 13. Zijn *wangen.* Daaronder verstaan wij de vriendelijkheid en zachtmoedigheid van Christus, overmits de aandoeningen naast de ogen meest uit de wangen blijken (Vgl. Kap. *4:* 3 en Ps. *4:* 7).
Z*ijn als een bed van specerijen.* D. i. Zij zijn versierd met zijn baard als met kostelijke specerijen. Daaronder verstaan wij de geestelijke gaven, die van Jezus Christus tot ons afvloeien, gelijk de zalf van Aaron's hoofd en zijn baard vloeide (Ps. 133: 2; Jes. 11: 2).
Z*ijn lippen zijn als leliën.* D. i. Zijn taal is lieflijk en verkwikkend als leliën. Dit is klaar genoeg. Vers 14.
Zijn *handen zijn als gouden ringen.* De handen zijn de instrumenten, waarmede de mensen hun raad en voornemen uitvoeren. Daarom verstaan wij onder de handen van Christus de handelingen en werken van Christus. Zo wordt dit woord genomen in 1 Kron. 29: 12 en 2 Kron. 20: 6. Ja men kan er ook onder verstaan de raad Gods zelven (vgl. Hand. 4: 28). Deze handen nu worden vergeleken bij gouden ringen of, gelijk sommigen overzetten, zij zijn versierd met gouden ringen, om dat Christus beide in zijn raad en daad volmaakt is. Want de ronde maat is een volmaakte maat, waar men

niet aan kan toe of afdoen. Bovendien is de stof daarvan kostelijker dan goud. Daarom zegt de profeet Ps. 92: 6: "Heere! hoe groot zijn uw werken! zeer diep zijn uwe gedachten." Jeremia zegt ook zeer kort en heerlijk in Kap. 32: 19: "(God is) groot van raad en machtig van daad." Daarin bestaat onder andere het sieraad van de handen van Christus.

Gevuld met turkoois. Van dezen steen zijn verscheidene meningen, sommigen verstaan daaronder een hyacint, die van een oranjekleur is; anderen verstaan er onder een Chrysoliet, die van een zeegroene kleur is; anderen een Beryllus Thalassius, die van dezelfde kleur is; anderen enen turkoois. Daarom is het beste het oorspronkelijke woord *Tharsis* te houden, gelijk Arias Montanus ook doet, om aan een ieder zijne vrijheid te laten. Hoe dit zij, het is zeker, dat het een steen is van een zeegroene kleur, want *Tharsis* duidt ook de grote zee aan.

Wij mogen dan wel daaronder een chrysoliet of een Turkoois, die naar die kleur zeer trekken, verstaan, maar een hyacint scheelt daarvan te veel. Bij dezen steen nu wordt de verandering van de wereld somtijds vergeleken zoals met name Ezech. 1:16, Ezech. 10: 9. Want daar staat, dat de gedaante der raderen was als de steen Tharsis (onze overzetting zet: een Turkoois). Onder welke raderen wij de verandering der bewegelijke dingen verstaan, die nimmermeer stilstaat, gelijk de zee, in welke de Heere zijn kracht, wijsheid en goedheid uitnemend laat blijken. Daarom is het niet te verwonderen, dat in de handen van Christus dit als een sieraad wordt aangemerkt, want Hij beweegt alle dingen en blijft zelf onbewegelijk (Hebr. 12: 26).

Zijn buik is als blinkend elpenbeen. In het Hebreeuws staat eigenlijk zijn *ingewand,* maar het is zonder twijfel de spreekmanier Synecdoche genaamd, d. i. dat een gedeelte voor het geheel genomen wordt, alzo dat daaronder begrepen wordt de borst met de aankleve van dien. Hieronder verstaan wij nu de trouw en waarheid van Christus. Want dat is de gulden gordel, waarmede de borst en de lendenen van Christus versierd zijn (Jes. 11: 5; Openb. 1: 13). Daarom wordt hier gezegd, dat deze borst als het reinste ivoor of elpenbeen is, om te kennen te geven, dat de trouw onzes Heeren Christus gans onbesmet is, dewijl Hij het Lam is zonder vlek, in wiens mond geen bedrog is gevonden. Zij is overtogen met saffieren d. i. met schone voorbeelden van zijn waarheid en trouw, die Hij jegens zijn uitverkorenen altijd bewezen heeft. Daarom worden deze saffiers gerekend onder de versierselen der kerk (Jes. 54: 44). Aangaande de saffier, waarvan de gelijkenis genomen is, die is tweeërlei, want sommigen zijn wit en helder blinkend als een diamant, andere zijn blauw, maar het schijnt, dat de Heilige Geest hier ziet op de eerste soort, om de zuivere witheid, die zij aan zich hebben.

Vs. 14. Zijn *schenkelen zijn als marmeren pilaren.* De benen van een mens zijn geordineerd om het lichaam te dragen en te ondersteunen, gelijk de pilaren aan het huis doen (Pred. 42: 43). Daarom verstaan wij onder de benen van Christus zijne almachtige en standvastige hulp, waarmede Hij zijn kerk ondersteunt tegen alle aanvallen en gevaren, die haar overkomen, ja tegen de poorten der hel zelve, gelijk ook om deze reden de Heere Christus steenrots genoemd wordt, waar de kerk op gegrond is (Matth. 6: 4 8; 4 Petrus 2: 6). De gelijkenis van pilaren, waar de benen van Christus, om hun vastigheid, bij vergeleken worden, vinden wij ook in Openb. 4: 15. Dit onderscheid is er alleen, dat ze daar worden voorgesteld te zijn van metaal, gloeien als in een oven, maar hier van marmersteen. Doch de mening komt bijna op een uit, te weten, dat ze zo vast zijn, dat ze niet kunnen bezwijken, ook in de grootste nood, ten andere, dat die zo kostelijk zijn, dat ze de waarde van het zuiverste metaal of de marmersteen verre te boven gaan.

Gegrond op voeten van het dichtste goud. D. i. deze hulpe en bijstand van Jezus Christus staat niet gebouwd op ons of onze verdiensten (die gene zijn), maar op zijn getrouwe en genadige beloften, die kostelijker en bestendiger zijn dan het fijnste goud (Ps. 49: 44). Z*ijn gestalte.* D. i. Zijn genade (Ps. 4: 7). Deze wordt vergeleken bij de cederen Libanons, eensdeels omdat ze onze gebreken verre te boven gaat gelijk de cederen, ja de hemel zelf boven de aarde gaat (Ps. 403:44)
Ten andere, omdat de reuk van zijn genade ons hart verkwikt, gelijk de reuk van de cederen zeer lieflijk en verkwikkend is, zoals te voren vernomen is in Kap. 4: 44 (vgl. ook Ps. 63: 4.)

Vers 14. Z*ijn gehemelte.* In het Hebreeuws staat eigenlijk gehemelte, maar het is klaar genoeg, dat wederom het deel voor het geheel (den mond) genomen wordt. Wij verstaan dan hieronder het woord of de taal van Christus, die te voren nog eens aangeduid is door zijn lippen (vs. 42). Dit wordt hier nog eens herhaald, omdat het woord van Christus de fontein is, waar wij alle vertroosting en vermaning uit moeten putten (Rom. 45: 4; Col. 3: 46). Daarom wordt daar gezegd) dat zijn mond vol zoetigheden is, gelijk honig en honigzeem (Ps. 49: 44).
En al wat aan Hem is, is gans begeerlijk. D. i. de ganse persoon en het ambt van Jezus Christus, van boven tot beneden, van buiten en van binnen, is vol vriendelijkheid en vertroosting (1 Petrus 2: 3). Want Hij is onze Middelaar en verzoening (Rom. 3: 25; Col. 4: 49). Daaruit moeten wij allen ontvangen genade voor genade (Joh. 4: 46). Z*ulk een is mijn liefste.*
Met dit besluit, dat zij tweemalen herhaalt, wil de kerk te kennen geven, dat uit het voorzegde verhaal genoegzaam kan blijken het grote onderscheid, dat er is tussen Christus en zijn dienstknechten. Daarbij dat zij wel grote reden heeft om zo zeer naar Hem te verlangen.

Kap. 6: 1. *Waar is uw liefste heengegaan.* Deze tweede vraag komt zeer pertinent bij de voorgaande in vs. 8. Want overmits de heerlijkheid en schoonheid van Christus nu genoegzaam beschreven is, komen nu de maagden verder en vragen, waar Christus te vinden is en door wat middel men tut zijn gemeenschap zou kunnen geraken? Zij vragen dat tweemalen om hun grote vurigheid naar Christus te beter uit te drukken. Daarom volgt daaruit, dat ze Christus ook willen gaan zoeken.

Kap. 6: 2. *Mijn liefste is afgegaan in zijn hof.* D. i. in zijn gemeente als in Kap. 4: 17. Sommigen verstaan daaronder de hemel, maar de eerste verklaring stemt beter overeen met het oogmerk in het woord *afgaan,* want dat past niet wel op de hemelvaart van Jezus Christus.
Maar hier mocht iemand vragen, hoe de bruid nu zo wel weet, waar haar Bruidegom heengegaan is en te voren Hem niet heeft kunnen vinden?
Antwoord: Het is wat anders, dat wij weten, dat Christus bij zijn gemeente is, wat anders te gevoelen, dat Hij in ons hart is. Want de gelovigen weten wel in het algemeen, dat Christus met zijn genade en Geest altijd bij zijne gemeente is (Matth. 28: 20). Maar zij kunnen niet altijd even sterk gevoelen, dat ze leven lidmaten van de gemeente zijn en daaruit komt de twijfeling (Ps. 77: 9). Desniettemin moeten wij altijd dien grond vasthouden, dat Christus altijd in zijn hof is, d. i. in zijn gemeente en ook anders nergens, met zijn genade. Om nu te weten, of wij tot de gemeente behoren, moeten wij onszelf gaan onderzoeken, of wij rechte kruidbedden zijn, die met

specerijen van geestelijke gaven, inzonderheid het oprechte geloof, de hoop en de liefde terdege beplant zijn.
Om te weiden in de hoven. D. i. om zijn vermaak te scheppen in (ie particuliere kerken en verzamelingen der gelovigen en de goede werken van iederen uitverkorene.

Kap. 6: 3 *Ik ben mijns liefsten.* Dit is de uitkomst van het zoeken, dat zij ten leste troost gevonden heeft. Want deze woorden komen uit de vrij moedigheid des geloofs. (Ziet hiervan de nader verklaring Kap. 2: 16).

Aanwijzing van de Leerstukken in het Vijfde Kapittel.

Uit het 2 vers. *Daar is groot onderscheid tussen de zonde van de herborene en de onherborene.* Want de herborenen kunnen door zorgeloosheid soms in de slaap der zonden vallen, doch zoo, dat hun hart enigszins wakker blijft, d. i. zij slapen altijd met nagedachten en gevoelen ondertussen de werking van de Heilige Geest tot hun opwekking. Daarentegen zijn de onherborenen geheel in de zonde, als in een doodslaap verzonken. Daarom zegt de Bruid hier, dat zij sliep, maar haar hart waakte. Hiervan hebben wij ook vele andere schone getuigenissen en voorbeelden in de Heilige Schrift met name Rom. 7:26: "Zoo dien ik dan met het gemoed de wet Gods, maar met het vlees de wet der zonde." Insgelijks 1 Joh. 3: 1: "Een iegelijk, die uit God geboren is, die doet de zonde niet, want Zijn zaad blijft in hem; en hij kan niet zondigen , (te weten: ter dood) want hij is uit God geboren." Dit zien wij ook aan de voorbeelden van David, Petrus en meer anderen, want de Heere Christus bidt voor hen, dat hun geloof niet ophoude (Luc. 22: 32). Daartoe dient ook de gelijkenis van de wijze en dwaze maagden. Want hoewel de wijze maagden ook in slaap vielen met de andere, waren evenwel haar lampen gereed tegen de komst des Bruidegoms, maar de lampen der dwazen niet (Matth. 25: 5). De reden hiervan is ook klaar, want het genadeverbond, dat de Heere met zijn uitverkorenen opgericht heeft, brengt dit mede, dat Hij zijn goedertierenheid van hen niet zal wegnemen, noch in zijn getrouwheid feilen (Ps. 89: 34; Jes. 54: 10). Daarom zal zijn Geest en Woord van hen niet wijken in tier eeuwigheid (Jes. 59: 21). Want dit is een eeuwig verbond, dat de Heere van achter zijn uitverkorenen niet zal afkeren, opdat Hij hun weldoe, en zijn vreze in hun hart geve, dat zij niet van Hem afwijken (Jer. 32: 40).
Dit is dan de staat van de wedergeborene. Wat nu aangaat de onwedergeborenen, die liggen ten enenmale verstikt in de zonde (Rom. 1: 32; 3: 11; Eféze 2: 2) alzo, dat er geen vreze Gods voor hun ogen is (Ps. 39: 1). En al is het, dat de onherborenen niet al te maal even ongeregeld en gruwelijk zijn in hun uiterlijke wandel voor de wereld, is er evenwel niet een, die geestelijk verstandig is en naar God vraagt. Want zij zijn allen afgeweken, tezamen zijn zij stinken geworden; er is niemand die goed (dat recht goed is nl.) doet, ook niet een (Ps. 14: 2). Kortom hun verstand en consciëntie zijn bevlekt (Tit. 1: 15), daarom is 't al vuil en onrein, wat daaruit voortkomt.

Deze leer dient tot wederlegging van die mensen, welke tussen de zonden van de herborenen en onherborenen geen onderscheid maken, dewijl zij prediken, dat de herborenen door hun zonden de Geest des geloofs en der wedergeboorte kunnen verliezen *geheellijk* en *eindelijk*, alzo dat zij van kinderen Gods kinderen des duivels zouden kunnen worden. Deze leer is geheel onschriftmatig, strijdig tegen Gods beloften en de onveranderlijkheid van zijn raad, alsook tegen de natuur van het rechte geloof, de hoop en de liefde. Want het oprechte geloof brengt vruchten voort *in*

volstandigheid (Luc. 8: 15); de rechte hoop maakt niet beschaamt, want zij is als een anker der zielen, die *zeker* en *vast* is en doorgaat tot hetgeen binnen de voorhang is (Rom. 5: 5; Hebr. 6: 19). De rechte liefde *vergaat nimmermeer* (1 Cor. 13: 8).
Kortom dit is het voornaamste verschil tussen de kinderen Gods en de kinderen des duivels, want de eersten houden altijd het zaad hunner wedergeboorte, te midden hunner zwakheden, maar de kinderen des duivels blijven in de dood (1 Joh. 3: 10).

Deze leer dient ook tot vermaning dergenen, die op de wedergeboorte roemen, dat ze toch acht nemen op zichzelven, opdat ze niet in verzoeking vallen. En, zo zij door zorgeloosheid en gebrek aan waakzaamheid en bidden in enige zonde gevallen zijn, moeten zij met Petrus en andere heilige mannen terstond van hun val opstaan en de Heere om zijn genade aanroepen, opdat ze niet verhard worden door de verleiding der zonde (Hebr. 3: 13). Want indien zij de zonde beginnen toe te geven en haar in hun sterfelijk lichaam laten heersen, stellen zij zichzelf in gevaar ten enenmale door de duivel overvallen en al slapen vermoord te worden (1 Petrus 5: 8). Daarom zijn ook zulke huichelaars te bestraffen, die op de genade Gods roemen en ondertussen alle onreinheid en stoute zonden gierig bedrijven en ze alle weten te bedekken met de naam van zwakheden, daar zij inderdaad geheel roekeloze mensen zijn, die zichzelf tot alle ontuchtigheid overgegeven hebben, om alle onreinheid gieriglijk te bedrijven (Eféze 4: 19). Daarom laat ons bedenken, dat onze God niet bedrogen kari worden, Hij doorgrondt de harten en nieren, zodat Hij zeer licht kan merken, of ons hart nog wakker is, terwijl onze ogen met slaap bezwaard zijn (gelijk de Bruid van Christus hier is), of dat ons hart vol gal en samenknoping van ongerechtigheid is. Laten ook de godvruchtige harten uit deze leer hun troost scheppen, dat ze aan Gods genade niet moeten wanhopen, al is het, dat ze het zware pak van hun zonden voelen; maar laten ze van hun zonden opstaan en Gods genade met een oprecht, ootmoedig en gelovig hart zoeken, zo zullen zij door de Heere gewisselijk vertroost en verkwikt worden (Matth. 11: 28). Nog eens:

Uit het 2e vers. *De Heere Christus draagt altijd zorg voor de zaligheid zijner uitverkorenen,* want als zij onverhoeds in slaap gevallen zijn, komt Hij ze getrouwelijk opwekken door zijn Heilige Geest en zijn Woord (Vgl. hierover Matth. 26: 41; Openb. 3: 20). Laat ons dan tegenover deze vaderlijke zorg een kinderlijke gehoorzaamheid bewijzen en op zijn roepen stem opmerkzaam zijn, terwijl het *Heden* genoemd wordt, opdat wij onze onachtzaamheid niet beklagen, als het te laat zal wezen (Ps. 95: 7). Daarom zodra wij gewaar worden, dat de Heere Christus komt kloppen aan de deur van ons hart, laat ons dadelijk opstaan om Hem in te laten, gedenken wat waardige persoon Hij is, die aan onze deur klopt, nl. de Zone Gods, onze Bruidegom en Zaligmaker. Wij moeten ook bedenken, wat Hij voor ons al gedaan en geleden heeft, om ons te verzoenen met zijn hemelsen Vader; dat Hij ons tot onzen beste komt bezoeken, niet om van ons enig voordeel te ontvangen, maar om ons van zijn schatten mede te delen, gelijk een rijk en goedertieren koning, die somtijds zijn schamele landzaten gaat bezoeken, om hen te beschenken en zijn koninklijke mildheid te doen gevoelen; dat Hij ook met zulke vriendelijkheid komt, ons biddende, dat wij ons met God zouden laten verzoenen, en ons zijn vriendin, Zijne zuster, zijn duive noemende, waar Hij anders met goddelijk gezag zou mogen gebieden, ja ons dreigen met het helse vuur zo wij Hem niet gehoorzamen. Voorwaar die door deze redenen niet bewogen wordt om Christus in te laten, toont wel een grote ondankbaarheid en kleinachting jegens de persoon en de weldaden van Christus. Daarom is hij waardig (indien de Heere in het gericht met Hem wil treden), dat hij er naar zou roepen en niet

verhoord worden, de genade zoeken en niet vinden (Spr. 1: 24; Hand. 13: 46). En al is het, dat de Heere zeer lankmoedig jegens de zondaren is, om hen tot bekering te roepen, wil Hij evenwel het verachten zijner genade nooit ongestraft laten, ook in diegenen, die daarna zich bekeren, gelijk wij van deze Bruid nog in de volgen verzen horen zullen. Maar aangaande de hardnekkige en onbekeerlijke mensen, die vergaderen zichzelf toorn als een schat ten dage des toorns en der openbaring van het rechtvaardig oordeel Gods (Rom. 2: 5). Nog eens:

Uit het 2e vers. *De Christenen moeten elkander met vriendelijkheid en in de geest der zachtmoedigheid vermanen.* Gelijk wij zien, dat de Heere Christus gedaan heeft (vgl. Gal. 6: 1 , 2; 2 Tim. 4: 2). Zij doen dan kwalijk, die hun vermaningen vermengen met de gal der bitterheid en de droesem van menselijke hartstochten. Wel is waar moeten de moedwillige zondaren wel wat harder genepen worden dan andere, gelijk degenen, die in enen doodslaap gevallen zijn; maar wij moeten tekenen van medelijden jegens de persoon doen blijken, terwijl wij vertoornd zijn tegen de zonde, gelijk de Heere Christus deed (Mark. 3:5). Want al onze dingen moeten in de liefde geschieden (1 Cor. 16: 14).

Uit het 2e vers. *Daar is niets, wat ons meer afhoudt van de gehoorzaamheid van Christus, dan het gemak en de lusten des vleses, die tegen de ziel strijden* (Rom. 13: 14; 1 Petrus 2: 11), zoals met name de hovaardij, de gierigheid en de wellusten (1 Joh. 2: 17). Daarom is het, dat de mensen zoveel verontschuldigingen zoeken, om de Heere Christus niet te dienen, bij wien nochtans de rechte eer, de vaste schatten, de eeuwige vreugde en ruste te vinden is. Daarentegen zijn ze, zo gereed en vurig, om de duivel en de wereld te dienen dat ze ongemak, moeite, noch arbeid ontzien en dat voor handvollen van gerst en een bete broods (Ezech. 13: 19), of op zijn best om een kan wijn (Hos. 3: 1), hetwelk hen daarna tot een strik, tot volle vergelding en tot een valstrik wordt (Ps. 69: 23). Laat ons dan niet luisteren naar het ingeven des vleses, want het bedenken des vleses is de dood (Matth. 16:24; Rom. 8: 6). Laten die vleselijke mensen, die zo gerust op hun droesem liggen, hierop letten (Amos. 6: 3; Zef. 1: 12), gelijk die rijke vrek (Luc. 16).

Uit het 3 vers. *Wij verstaan niet eer de uitnemen waardigheid van de gunst Gods, dan als wij haar derven moeten* (vgl. Spr. 1: 26; de voorbeelden van Ezau (Hebr. 12: 17), de dwaze maagden (Matth. 25: 11). Laten wij dan Gods genade zoeken, terwijl zij te vinden is en Hem aanroepen, terwijl Hij nabij is (Jes. 55: 6). Als wij de genade gevonden hebben, moeten wij toezien, dat wij van haar niet verachteren door onze onachtzaamheid; of zo wij verachterd zijn, moeten wij dadelijk de trage handen en de slappe knieën oprichten en voortaan rechte paden voor onze voeten maken, opdat hetgeen kreupel is niet verdraaid worde, maar veel meer genezen worde (Hebr. 12: 12).

Uit het 4e vers. *Christus verbergt zijn genade nooit zo voor zijne gelovigen, of Hij laat altijd een zoeten geur en reuk daarvan tot hun verbetering overschieten,* zoals breder bewezen is in de eerste lering. Dit hebben wij alleen hierbij te voegen, dat de treurigheid over de zonden en het oprechte verlangen naar de gerechtigheid van Christus zulke vonken zijn van de genade, dat, als wij die gevoelen, wij niet moeten twijfelen, of de Geest der aanneming is nog bij ons, al is het, dat Hij onder de as der bekoring zo bedekt ligt, dat wij zijn kracht niet gevoelen, zoals wij wensen (Vgl. verdere leringen van Kap. 3:1.)

Uit het 5o vers. *Al is liet, dat Christus zijn uitverkorenen nimmermeer verlaat, straft Hij evenwel hun zorgeloosheid met het verbergen van zijn vriendelijk aanschijn, d. i. Zijn genade, voor enen tijd* (Vgl. Ps. 38: 9; 51: 10; 77: 9). Laat ons dan toezien, dat wij de Heilige Geest niet bedroeven door onze zonden (Eféze 4: 30), En zo wij dit gedaan hebben, laat ons straks onze schuld belijden en zijn aangezicht oprecht zoeken (Hos. 5:15). Nog eens:

Uit het 5 vers. *Het Woord Gods is gelijk het mosterdzaad, dat dikwijls lang in de aarde ligt, en ten leste een scheut krijgt boven onze verwachting.* Want wij zien hier, dat de vermaning van Christus aan zijn bruid haar kracht eerst toont, als Hij weg is (Vgl. de gelijkenis Mc. 4: 2 6 , alsmede het voorbeeld der gelovige vrouwen (Luc. 24: 8) en van de Apostelen (Joh. 14: 26). Dit dient tot vermaning en vertroosting van de predikanten, dat zij de moed niet verloren geven, al zien zij niet dadelijk de gewenste vrucht van hun dienst; maar zij moeten aanhouden bij tijde en ontijde en de wasdom van de Heere verwachten en dat te bekwamer tijd. Dit moeten ook andere gewone lidmaten bedenken, als zij iemand vermanen of bestraffen naar de regel van Christus in Matth. 18. Zij moeten zich niet bekommeren al plukken zij niet dadelijk voordeel van hun vermaning, want wij moeten vroeg ons zaad zaaien, en al zien wij niet terstond de vrucht, zo moeten we evenwel onze hand des avonds niet aftrekken. Want wij weten niet, wat recht wezen zal of dit of dat of dat die beiden tezamen goed zullen zijn (Pred. 11: 6). Wij moeten ook om een dwaze inbeelding van ondank en ongunst van mensen of iets dergelijks onze schuldige plicht niet nalaten. Want wie op de wind acht geeft, die zal niet zaaien, en wie op de wolken ziet, die zal niet maaien (Pred. 11: 4). D. i. indien wij in ons ambt met vlees willen te rade gaan, zullen wij nimmer doen wat wij schuldig zijn. Laten wij ons werk doen en God het zijn aanbevelen d. i. de zegen en de wasdom over onzen arbeid.

Uit het 6e vers. *De zorgeloosheid en ondankbaarheid van de kerk wordt door de Heere met ontrouwe herders gestraft.* Dat gereed is, om afgesneden te worden zal hij niet bezoeken, het jonge zal hij niet zoeken, het verbrokene zal hij niet helen, en het stilstaande zal hij niet diagen, maar het vlees van het vette zal hij eten en derzelver klauwen zal hij verseuren (Zach. 11: 16). Hieruit komen over ons alle ketterijen, scheuringen en zware ergernissen, omdat wij de liefde der waarheid niet hebben aangenomen, om zalig te worden. Daarom zal hun God zenden een kracht der dwaling, dat zij de leugen zouden geloven; opdat zij allen veroordeeld worden, die de waarheid niet geloofd hebben, maar een welbehagen hebben gehad in de ongerechtigheid, niettegenstaande ze uiterlijk de naam van Christus beleden en aangeroepen hebben (2 Thess. 2: 11, 12). Dit is dan het rechte middel om de ketterijen uitteroeien, of het gevaar van onze zielen af te keren, dat wij allen tezamen waardiglijk wandelen de Heere tot alle behagelijkheid, in alle goede werken vrucht dragende en wassen in de kennis van God (Col. 1: 10; Eféze 4: 15) Want anderszins is alleen met redeneringen deze wonde niet te genezen, dewijl zij de kanker gelijk is, die niet te veel wil getergd worden; maar behalve dat men die intijds moet trachten uit te roeien door het vuur der Schriftuur en de Christelijke tucht (zoals dat behoort) Gal. 5: 12, moeten wij daarnevens de grond en de eersten wortel van dit kwaad wegnemen d. i. de verdorvenheid en roekeloosheid in de zeden. Want dit is een vaste regel, dat degenen, die de consciëntie wegwerpen, ten leste ook schipbreuk moeten lijden in het geloof (1 Tim. 1: 19). Zolang wij dezen grond niet zuiveren, zullen wij met alle redeneringen niet veel uitrichten, want het venijn zal telkenreize van nieuws

opbersten, gelijk een vervuilde wonde, die met een roof bedekt is, of gelijk een wand, die maar met krachtig kalk bepleisterd is (Ezech. 13: 10). Nog eens:

Uit het 6e vers. *De herders der gemeente mogen en moeten de consciënties wel wonden en slaan, doch met grote bescheidenheid, voorzichtigheid en lankmoedigheid* (Vgl. Jer. 1: 10; 2 Cor. 10: 4, Hebr. 4: 12). Maar om de maat hierin niet te buiten te gaan, moeten zij deze regelen waarnemen.
Vooreerst moeten zij niemand wonden, dan die het van node heeft, te weten diegenen, die slapen consciënties hebben, zodat ze de zonde niet gevoelen; óf die traag van hart zijn, om te geloven en te doen hetgeen ons God in zijn Woord geopenbaard heeft; óf die met een geveinsd hart God zoeken te dienen, gelijk de Farizeeën en Sadduceeën, die kwamen tot de doop van Johannes (Matth. 3: 1); óf ten laatste die een boos en ongelovig hart hebben om van de levenden God af te wijken - dezen moeten aangetast worden, gelijk Paulus doet in Hebr. 6: 6 en 10: 26. In zulke of dergelijke gevallen moeten de herders der kerk met het geestelijke zwaard de consciënties zo slaan en wonden, dat zij het gevoelen (zoo het mogelijk is) en dat de gedachten van hun hart openbaar mogen worden (1 Cor. 14: 25).
Maar indien iemand Jezus Christus zoekt met een oprecht hart (zoo veel als zij oordelen kunnen), dien moeten zij vertroosten, gelijk de engelen de vrouwen deden (Matth. 28: 5), zeggende: "Vreest gijlieden niet: want ik weet, dat gij zoekt Jezus, die gekruisigd was." En al ware het, dat zij door te zoeken een opmerkelijk gebrek toonden, dewijl zij de leven zochten bij de doden, stoten toch de engelen haar niet voor het hoofd, maar onderrichten ze met vriendelijkheid, zeggende: "Hij is hier niet, Hij is opgestaan, ziet de plaatse, waar zij Hem gelegd hadden."
Op deze voorwaarde moet wel gelet worden, want anders spreekt de Heere een gruwelijk wee over de valse profeten, die zulke zielen ter dood veroordelen, die toch niet sterven zullen en integendeel zulken zielen het leven toezeggen, die toch niet leven zouden (Ez. 13:19).

Ten tweede moeten zij dat niet doen met een bitter of vijandig hart, maar met een bewogen en medelijdend hart, gelijk een chirurgijn, die de wonden van zijn patiënten moet openen en zuiveren. Daarom zegt David in Ps. 141: 5: "De rechtvaardige sla mij, het zal weldadigheid zijn; en hij bestraffe mij en het zal olie des hoofds zijn."Zozien wij, dat de profeten wel gedonderd hebben tegen de zonde; maar zij toonden altijd medelijden met de personen, zoals met name Samuel, die tegen Sauls zonde wel hevig donderde, maar lang een hartelijke rouwe over zijn persoon droeg (1 Sam. 15: 34), insgelijks Jeremia over de jammerlijken staat van zijn volk (Jer. 9: 1). Ja de profeet Jesaja schreit over de straffen der Moabieten en zijn hart schreeuwt daarover (Jes. 15: 5). De Heere Christus schreide ook over Jeruzalem (Luc. 19: 41).

Ten derde moeten zij de consciënties niet bovenmate bedroeven, zodat ze in overvloedige droefheid zouden vergaan, maar als het hart door de wet genoeg gebroken is, moeten zij het wederom door het evangelie vertroosten (2 Cor. 2: 7). Want zij moeten niet alleen wonden, maar ook heelpleisters daarop leggen, als het oorbaar is, gelijk de Profeten en Apostelen doorgaans gedaan hebben. Met name hebben wij een schoon voorbeeld in Hand. 2: 28 alsmede in Hand. 3: 17 hiervan. Want de macht, die de herders van de Heere ontvangen hebben, moet altijd strekken tot stichting en niet tot verderving (2 Cor. 10: 8). Deze leer dient tot waarschuwing van de predikanten, dat zij hun dienst met getrouwheid en voorzichtigheid zoeken te vervullen, en van de gewone toehoorders, dat zij hun getrouwen voorgangers

onderdanig zijn, want zij waken voor hun zielen, als die daarover rekenschap zullen moeten geven (Hebr.13:17). En zo zij ontrouwe herders hebben, laten ze dat rekenen voor een kastijding en voorts hun zielen de oppersten Herder bevelen met weldoen (1 Petrus 4: 19).

Uit het 8 vers. *De gelovigen zijn schuldig elkander bij te staan met hun gebeden en vertroostingen* (vgl. Jac. 5: 16). Vgl. verder over deze leer het gezegde bij Kap. II: 5.

Uit het 9e vers. *Het is nodig, dat wij Christus Jezus recht kennen, zodat wij tussen Hem en zijn dienaren weten te onderscheiden, met name de H. Profeten en Apostelen.* Want anders kunnen wij Christus niet recht eren noch liefhebben, ja, wij zouden lichtelijk de ere van de Meester aan zijn dienstknechten geven, als wij dit onderscheid niet terdege verstaan. Daarom stellen de Farizeeën Mozes boven Christus (Joh. 6: 32; 9: 28), omdat zij de kwaliteiten van beiden niet wisten te onderscheiden. Daaruit kwam ook de jaloersheid van de discipelen van Johannes de Doper voort, omdat zij Christus niet recht kenden (Joh. 3: 25). Ja de Apostel Johannes zelf zondigde daarin door onbedachtzaamheid, als hij de Engel ging aanbidden, die maar een dienstknecht van Christus was (Openb. 19: 16). Daaruit komt ook de gruwelijke afgoderij voort, die de Papisten drijven met de heilige Apostelen, de martelaren en met name met Maria, de moeder des Heeren, omdat zij de Schepper van het schepsel en het hoofd van de leden niet willen onderscheiden. Laat ons dan elk zijn eer geven, die hem toekomt; de heiligen moeten wij eren door navolging, maar niet door aanbidding. Wij moeten hen beminnen, maar niet dienen, wij moeten voor hen gene tempels bouwen, maar de religie moet ons alleen verbinden aan de almachtigen God, gelijk Augustinus ergens zeer wel zegt. Augustini lib. de vera relig. cap. 55.
Want dit is de hoogste eer, die wij de Heiligen geven kunnen, als wij ze erkennen voor getrouwe dienstknechten in het huis Gods, gelijk Mozes was (Hebr. 3: 5). Dat wij hen ook pogen na te volgen, gelijk zij Christus nagevolgd hebben (1 Cor. 11:1). Andere eer begeren zij van ons niet, gelijk wij zien aan Petrus (Hand. 10: 26), aan Paulus (Hand. 14: 14) en aan de heiligen Engel (Openb. 19: 10; Openb. 22: 5). Laten de Papisten daarop letten.

Uit het 10e vers. *Christus Jezus is de schoonste boven alle engelen en mensen.* Want Hij is het vlekkeloos Lam, door Wiens dierbaar bloed wij alleen verzoend zijn met de Vader. Hij is de beminde Zoon, in draaien, want Hij draagt de aarde op zijn drieling (Jes. 40: 12), daarom staat er ook in Ezech. 1: 20, dat de raderen gingen, waarheen de Geest was, om te gaan, want de Geest der dieren was in de raderen d. i. de loop der natuur en al de veranderingen in de loop der wereld moeten alle geschieden naar de raad zijns willens (Dan. 4: 17; Eféze 1: 11). Hierdoor zijn wij dan verzekerd, niet alleen, dat ons geen haar van ons hoofd vallen kan zonder de wille des Vaders (Matth. 10: 30), m«ar dat ons alle dingen moeten dienen tot onze zaligheid. (Rom. 8: 28). Maar indien wij dezen troost deelachtig willen wezen, moeten wij pogen, dat onze handen ook met goede werken als met gouden ringen versierd zijn en onze borst ook zo rein is als een saffier d. i. dat wij oprecht en zonder bedrog zijn, of anders hebben wij noch deel noch lot in dit woord (Hand. 8: 21).

Uit het 15e vers. *Christus is het enige fundament der kerken, waartegen de poorten der helle niet vermogen* (Vgl. Matth. 16: 18; 1 Petr. 2:6). Wel is waar worden de Apostelen ook fundamenten genoemd in Openb. 21: 14, maar dat is niet ten opzichte van hun personen maar van hun dienst, omdat zij als wijze timmerlieden het

fundament der kerk gelegd hebben, d. i. Christus alleen (1 Cor 3:10). Daarom dwalen de Papisten jammerlijk, die de kerk willen bouwen op de persoon van Petrus, daartoe brengen de woorden in Matth. 16: "Gij zijt Petrus en op deze petra zal ik mijn gemeente bouwen en de poorten der hel zullen haar niet overweldigen," daar toch Petrus zelf de verklaring geeft in Petrus 2: 6, dat Christus de steenrots en het fundament der kerke is. Hij is het ook alleen, gelijk bewezen wordt uit 1 Cor. 3: 11. Bovendien indien Petrus het fundament der kerke ware, moet de kerk met hem gevallen zijn, toen hij zijn Heere tot driemalen verzaakte. Maar het is hun niet zó om Petrus te doen, als om de verzonnen macht van hun Paus staande te houden, dien zij roemen te zijn het nazaad van St. Pieter, daar hij toch niet anders is als de meester van die bouwlieden, die de rechten hoeksteen verworpen hebben, ja de rechte Antichrist, die zichzelf wil versieren met de hoornen van het Lam, terwijl hij nochtans spreekt als de draak (Openb. 13: 11). Laat ons dan op Christus alleen bouwen en toezien, dat wij goud en zilver daarop bouwen d. i. oprechte en zuivere leringen, vermengd met geloof en liefde, zo zullen wij niet beschaamd worden (1 Cor. 3: 12).

Uit het 16e vers. *Het Woord van Christus is zoeter dan honig of honigzeem voor degenen, die daarin rechten smaak hebben* (vgl. Ps. 19: 11; 1 Petrus 2: 3). Daarom behoren wij het naarstig te lezen, te horen en te overdenken en God te bidden, dat Hij ons hart zo wil openen, dat wij deze zoetigheid terdege moeten smaken tot onze zaligheid. Wee dan die mensen, die Gods Woord versmaden, of immers zo klein achten, dat ze in een schotel moes meer smaak vinden dan daarin, gelijk Ezau, die om een slechte spijze het recht van zijn eerstgeboorte weggaf (Hebr. 12: 16) Laat ons liever David volgen, die Gods Woord boven goud en fijn goud schatte (Ps. 119: 127), want daardoor kunnen wij de wijsheid krijgen, die voor geen zilver of goud te koop is (Job 28: 15). Uit Kap. 6

Vs. 1. *De rechte kennis van Christus baart een hartelijk verlangen, om zijn gemeenschap te krijgen door het geloof* (vgl. Joh. 1: 38 vv. en 8: 56). Hieruit zien wij, hoe nodig de kennis van Christus is, want zonder die kunnen wij niet recht geloven, noch ware gemeenschap hebben met zijn dood en de macht zijner opstanding (Fill. 3; 10), weiverstaande de volwassene. Wij leren ook hieruit, dat al degenen, die nog niet hartelijk naar de genade van Christus verlangen, noch hun best doen, om die te verkrijgen, Christus niet recht kennen, al ware het, dat ze wisten al de verborgenheden, ja dat ze konden spreken met tongen der Engelen. Maar zo iemand God liefheeft, die is van Hem gekend (1 Cor. 8: 3). Uit Kap. 6

Vs. 2. *De genade van Christus is alleen te vinden in zijn gemeente* (Vgl. Hab. 2: 20; Mal. 3: 1; Eféze 3: 6). Dat nu is zijn gemeente, die alleen gebouwd is op het fundament van profeten en Apostelen (Eféze 2: 20). Zij dwalen dan, die de genade Gods denken te erven, al is het, dat zij buiten de gemeente van Christus zijn, want Christus is alleen de Behoeder zijns lichaams en anders niemand (Eféze 5: 23). Die de Heere wil zalig maken brengt Hij tot de gemeenschap van de rechte kerk (Hand. 2: 47), hoewel wij bekennen dat de een wat vroeger dan de andere wordt geroepen. Bovendien is de uiterlijke gedaante der kerk somtijds verborgen in de woestijn als in de dagen van Elia; God kent evenwel de zijnen, die de naam onzes Heeren Christi met een rein hart en oprecht geloof aanroepen, in wat plaatse zij ook zijn (1 Cor. 1: 1).

Uit Kap. 6 Vs. 3. *De Heere verlaat zijn kinderen niet in de nood, maar Hij geeft ze met de verzoeking een genadige uitkomst.* En dat ter bekwamer tijd der hulp (1 Cor.

10: 13). Dit zien wij zeer heerlijk aan de profeet David, die vele Psalmen begonnen is met een droeve klacht. Maar in het eind gevoelt hij altijd de troost en de verkwikking door de Heilige Geest (Vgl. Ps. 6 en 22 vv). Laat ons dan de moed niet verloren geven in de verzoeking, maar de Heere verwachten met lijdzaamheid, verzekerd zijnde, dat het licht de vromen zal opgaan van de genadige, barmhartige en rechtvaardige God in de duisternis (Ps. 112: 4 en 97: 11).

Het Zesde Kapittel.

Het *oogmerk* van dit Kapittel stemt zeer overeen met het vierde en dient om de gemeente van Christus en elke gelovige ziel, die over haar zonden treurt, te vertroosten en te verzekeren van de liefde van Christus door het verhaal van de geestelijke gaven, waarmede zij door haar Bruidegom versierd is. Het onderscheid bestaat alleen daarin, dat deze vertroosting enige nieuwe gaven bevat en voorkoming van nieuwe tegenwerpingen, die in het 4e kapittel niet gemeld zijn, overmits de aanvechting en struikeling der gelovigen, die in het vijfde kapittel beschreven is, veel heftiger is dan die wij in het derde kapittel opgemerkt hebben. Daarom moest het geneesmiddel, dat wij in dit kapittel hebben, daaraan evenredig zijn.

Hoofdinhoud. Christus prijst zeer hoog de geestelijke schoonheid van zijne gemeente, nadat zij van de slaap der zonde opgestaan was en toont, dat Hij daarin zo groot behagen heeft als ooit te voren. En al is het, dat Hij zijn genade somtijds voor haar verbergt, om haar te beproeven, wil Hij haar evenwel niet verlaten, maar bijstaan, beschermen en vermeerderen tot de jongsten dag toe.

Verdeling. In dit hoofdstuk zijn twee hoofddelen op te merken.
In het *eerste* worden de gaven der gemeente opgesomd en haar twijfelingen weggenomen (Kap. VI: 4 Kap. VII: 3.)
In het *tweede* verklaart de Heere Christus het grote vermaak, dat Hij in het rechte gebruik harer gaven schept (Kap. VII: 4, 5), zodat Hij belooft haar altijd bij te blijven, om haar dan door zijn Woord en Geest vruchtbaar te maken (Kap. VII: 6 en 7)
In het eerste hoofddeel zijn twee onderdelen.
1e. De mededeling van de schoonheid der kerk eerst in het algemeen (Kap. VI: 4) daarnain het bijzonder van haar ogen en haar (Kap. VI: 5), van haar tanden (Kap. VI:6), van haar wangen (vs. 7), van haar voeten en heupen (Kap. VII:I), van haar navel en haar buik (Kap. VII: 2), van haar borsten (Kap. VII: 3), van haar hals en neus (Kap. VII: 4), van haar hoofd en haarband (Kap. VII: 5).
2^{e}. Een verkoming van twee zwarigheden, welke bij wijze van parenthesis of tussenrede tussen beide wordt ingevoegd van het 8 tot het 13e vers.
D*e eerste* zwarigheid is, dat de kerk zou mogen denken, bij gelegenheid harer grote schuld, te voren in Kap. V medegedeeld: De Heere Christus zal mij mogelijk verstoten en een andere Bruid in mijne plaats verkiezen.
Antwoord. Ik zal niet, zegt de Heere, want al is het dat er vele vergaderingen met de naam van kerk pronken (vs. 8) heb ik evenwel niet meer dan een uitverkorene bruid (vs. 9), en die zal ook mijn bruid blijven in der eeuwigheid, zodat ook de ongelovigen en geveinsden zelve dat te hunner tijd zullen moeten bekennen (vs. 10, 11).
De *tweede* zwarigheid is deze: Maar, Heere, Gij schijnt mij nochtans somtijds te verlaten, want onlangs, toen ik u zocht, kon ik u in langen tijd niet vinden.
Antwoord. Ik heb u nooit verlaten, zegt de Heere, maar wel mijn aanschijn verborgen, om u te beproeven (vs. 12). Nochtans heb ik ondertussen mijn wakende zorg en die vurige liefde te uwaarts getoond, dewijl ik met groten spoed u ben komen bezoeken, om u tot bekering te roepen (vs. 13).

In het tweede hoofddeel zijn drie onderdelen.
1^{e}. Het welbehagen, dat Christus in haar schoonheid in het algemeen schept (Kap. VII: 6), daarom in haar lengte en borsten in het bijzonder (Kap. VII: 7).

2e. De belofte, die Hij daarop doet, van zijn geestelijke samenwoning, om haar vruchtbaar te maken (Kap. VII: 8).
3e. De kracht daarvan, dat daardoor de mensen, die in de slaap der zonden verzonken zijn, zullen wakker worden en beginnen te spreken (Kap. VII: 9).

De tekst van het VIe Kapittel met een korte verklaring.

Vs. 4. *Gij zijt schoon, mijn vriendin, gelijk Thirza, lieflijk als Jeruzalem, schrikkelijk als slagorden met banieren.* O, mijn gemeente, die Ik tot mijn bruid heb uitverkoren, al is het, dat gij met vele krankheden bevangen zijt, gelijk gij nog onlangs uw ondankbaarheid jegens mij bewezen hebt, denkt daarom niet, dat ik u verstoten heb. Want overmits gij door mijn bloed en Geest gewassen zijt, zijt gij wederom in mijn ogen zo schoon als de koninklijke stad Thirza, ja zo lieflijk als de welgelegen vriendelijke [stad Jeruzalem. En al is het, dat gij een weinig voor uw vijanden geweken zijt door uw voorgaande zonden, gij zijt evenwel door mijn genade nu wederom aangedaan met de geestelijke wapenrusting, inzonderheid het schild des geloofs, het zwaard van mijn Woord en de Christelijke tucht. Gij zijt wederom vergaderd onder de banier van mijn Evangelie en omlegerd door de H. Engelen, zodat gij uw geestelijke en tijdelijke vijanden nu een schrik aanjaagt, als een wel toegeruste slagorde, die zich tegen haar vijanden met vliegen vaandels vertoont.

Vs. 5. *Wend, uw ogen van mij a f , want zij doen mij geweld aan; uw haar is als een kudde geiten, die het gras van Gilead afscheren.* Hoe zijt gij dus bevreesd, mijn vriendin, dat gij uw ogen niet durft opslaan? Schep moed, zie mij vrijmoedig aan met een oprecht geloof en een zuivere kennis, want daarmede hebt gij mijn hart gewonnen en tot u getrokken, hoezeer gij mij nog onlangs vergramd hebt. Het is mij ook zeer aangenaam dat gij wederom uwe hartstochten poogt in toom te houden met schaamte en matigheid, en uw genoegen zoekt in mijn Woord, hetwelk is als ene vette weide van Gilead, waar de beste geiten en het fijnste geitenhaar gevonden worden.

Vers 6. uw *tanden zijn als een kudde schapen, die uit de wasstede opkomen, die al tezamen tweelingen voortbrengen en onder dezelve is gene jongeloos.* De tanden van uw geestelijke overdenkingen, waar gij de geestelijke spijze mee herkauwen moet, hebben al het sieraad, dat de tanden hebben kunnen. Want:
Vooreerst zijn ze al op één mate geschoren, zoals schapen van een kudde, te weten de *mate* des geloofs. Zij zijn ook niet meer vuil en beslijkt, maar worden alle dagen gewassen door het woord en het gebed. Zij zijn ook niet onvruchtbaar, dat zij de spijze niet zouden kunnen vermalen tot nooddruft der ziel, maar overmits zij onder en boven vast ju de rij staan doen zij gedurig hun werk tot versterking der ziel en brengen heilige woorden en werken voort.

Vers 7. uw *wangen zijn als een stuk van een granaatappel tussen uw vlechten.* Uwe gebaren zijn ook vriendelijk en aangenaam als een granaatappel, die geopend is, nochtans zoo, dat ze door schaamte en matigheid getemperd zijn.

Vers 8. *Er zijn zestig koninginnen en tachtig bijwijven en maagden zonder getal.* Denk niet, mijn waarde bruid, dat ik u verstoten of verlaten zal, want die ik eens liefheb, die heb ik tot de einde lief. Wel is waar, dat er verscheidene vergaderingen in de wereld zijn, die met de titel van *kerk* pronken en u daarvan gaarne beroven zouden, overmits

zij zich stoten aan uw nederigheid en naar de wereld wat meer luister hebben dan gij. Want sommigen zijn zo trots, dat ze menen, dat zij als koninginnen mogen heersen over eens anders geloof. Anderen bekennen wel, dat ze wat minder zijn, maar menen nochtans, dat ze met mij gemeenschap hebben als bijwijven.
Anderen (welke ook wel de grootste hoop zijn) staan ten enenmale onder het juk van de eerste, ellendige slaven zijnde van menselijke instellingen, dat is het gewone volk, dat zich laat verleiden tot afgoderij en bijgeloof, gelijk zij geleid worden.

Vers 9. een *enige is mijn duive, mijn volmaakte, de enige harer moeder, zij is de zuivere dergene, die haar gebaard heeft: als de dochters haar zien, zo zullen zij haar welgelukzalig roemen, de koninginnen en de bijwijven; -en zij zullen haar prijzen.* Wees nochtans verzekerd, dat ik in de ganse wereld niet meer hebbe dan een oprechte gemeente, die ik voor mijn onmachtig duive en onstraffelijke bruid houde, die ik gewassen heb met het waterbad in het Woord en met mijn dierbaar bloed gekocht. Want alle particuliere kerken op de aarde, die rechtzinnig zijn en samen niet meer dan één lichaam uitmaken, zijnde als die enige en wettelijke dochter van het hemelse Jeruzalem, d. i. de algemene kerk, welke de moeder is van al mijn uitverkorenen. En al is het, dat de geveinsden en samenrottingen van ongelovige mensen zichzelf bedriegen uit vermetelheid, niettemin zullen zij eens overtuigd worden, hetzij in deze wereld door de kracht van mijn beschreven Woord of hiernamaals ten jongsten dage, als zij deze mijn schapen alleen aan mijn rechterhand zullen zien staan, dat er maar één ware kerk is, gegrond op liet fundament der Profeten en Apostelen en dat die wel zalig zijn, die er mede gemeenschap hebben en dan zullen zij moeten bekennen.

Vers 10. *Wie is zij, die er uitziet als de dageraad, schoon gelijk de maan, zuiver als de zon, schrikkelijk als (slagorden) met banieren.* Dat mijn uitverkorenen, hoe veracht zij hier beneden ook zijn, nochtans van klaarheid tot klaarheid voortgaan als de dageraad, dewijl ik, (die de blinken morgenster ben) hun harten door mijn Woord en Geest verlicht hebbe; dat ze als schone lichten zijn te midden van dit krom en verdraaid geslacht, gelijk de maan in de duisternis schijnt; dat ze ook zo zuiver zijn als de zon, overmits ze met mijn gerechtigheid bekleed zijn, die daar is de zonde der gerechtigheid ; ja dat ze meer te ontzien zijn door hun vijanden dan weltoegeruste slagordenen met vliegen vaandels, overmits ze omlegerd zijn met vurige wagenen en ruiteren, te weten mijn heilige engelen en- gewapend met geestelijke wapenen, welke door mij machtig zijn de sterkten ter neder te werpen en alle hoogheid, die zich tegen mij verheft.

Vers 11. *Ik ben tot de notenhof afgegaan, om de grote vruchten der vallei te zien: om te zien, of de wijnstok bloeide, de granaatbomen uitbotten.* Dat gij ook meent, dat ik u verlaten had, omdat gij onlangs mijn genade zocht en nochtans dezelve niet dadelijk naar uwen wens kon gevoegen, daarin dwaalt gij, want dat deed ik maar, om u te beproeven en door dat middel uit de slaap uwer zorgeloosheid op te wek. ken, gelijk de notenboom vruchtbaarder wordt door de slagen en de wijnstok door het snoeien en de granaatbomen door het afsnijden van de waterloten.

Vers 12. *Eer ik het wist, zette mij mijn ziel op de wagens van mijn vrijwillig volk.* Als ik zag, dat er nog weinig tekenen van bekering bij u waren, ben ik met snelheid komen aanrijden, bewogen door mijn loutere genade en liefde te uwaarts, op de wagen, waarmede mijn uitverkorene en vrijwillige dienaars naar de hemel gevoerd worden, te

weten mijn heilig Woord, om u van uwen doolweg te bekeren, En ik begon zo luide te roepen, dat gij ten laatste daardoor wakker werd, zeggende:

Vs. 13. *Keer weder, keer weder, o Sulammith, keer weder, keer weder, dat wij u mogen aanzien. Wat ziet gijlieden de Sidammith aan? Zij is als een rei van twee heiren.* Kom herwaarts, mijn lieve bruid, die naar mijn naam Salomo d. i. koning des vredes, Sulammith genaamd zijt. Kom herwaarts tot mij, al is het, dat gij Mij vertoornd hebt. Bekeer u tot mij zonder uitstel, zo zal ik u wederom in genade opnemen en mij met mijne heilige Engelen verblijden over uw bekering. Denk niet bij u zelve: ik, arme zondares, heb mij te schrikkelijk verlopen; daar is gene genade meer voor mij; ik ben niet waardig dien kostelijke naam van Sulammith meer te dragen; ik vind bij mij niet, waarin mijn Bruidegom met zijn heilige Engelen enig vermaak zou mogen scheppen. Wees niet wanhopig, keer u tot mij, van wien gij afgekeerd zijt; want ik verklaar u, dat er in de hemel meer blijdschap is over een zondaar, die zich bekeert, dan er in Israël was over de overwinning, die David gekregen had over de reus Goliath. Ja als gij u van hart tot mij bekeert, zijt gij als een overwinnend heirleger, die in reien en onder gejuich van het verslaan zijner vijanden wederkeert.

Kap. 7: 1. *Hoe schoon zijn uw gangen in de schoenen, gij prinsendochter de omdraaiingen uwer heupen zijn als kostelijke ketens, zijnde het werk van de handen eens kunstenaars.* Om dan u, mijn Bruid, te beter te verzekeren van mijn liefde te uwaarts, zal ik voortgaan met het opsommen van de gaven, die ik u geschonken heb.
Vooreerst, opdat ik van onderen op begin, heb ik groot behagen in uwen dagelijkse wandel, als uw voeten geschoeid zijn met de bereidvaardigheid van het Evangelie des vredes. want daarmede toont gij inderdaad dat gij uit God geboren zijt.
Daarbij de gordel der waarheid, waarmede gij omgord zijt als met enen kostelijke riem, die de bruiden op haar trouwdag aandoen want hij is gemaakt van de Geest der waarheid, die de opperste werkman van alle goede en volmaakte gaven is.

Kap. 7 vers 2. *Uw navel is (als) een ronde beker, dien geen drank ontbreekt; uw buik is als een hoop tarwe, rondom bezet met leliën.* De navel van uw wedergeboorte is als een sierlijke beker, die vol lieflijken drank is, want hij is vol geestelijke gaven, omdat het zaad nimmer uitdroogt. Deze uw gaven zijn in u ook vruchtbaar om anderen te bekeren, gelijk een schone stapel nieuwe tarwe, die rondom met leliën bezet is, waardoor niet alleen de mensen gevoed kunnen worden, maar die ook, gezaaid zijnde, door de rijken zegen mijner genade vermenigvuldigd wordt.

Kap. 7 vers 3. Uw *twee borsten zijn als twee welpen, tweelingen van een ree.* De bediening van mijn Woord en Sacramenten, die ik als twee borsten aan het lichaam mijner kerk geplant heb, is te vergelijken met twee jonge reeën van één dracht. Want deze twee geestelijke borsten zijn niet alleen elkander gelijk in substantie en oogmerk; maar zij maken ook mijn uitverkorenen scherpzichtig in het geloof, en snel om te lopen in de weg der Godzaligheid.

Kap. 7 vers 4. *Uw hals is als een elpenbenen toren, uw ogen zijn als de vijvers te Hesbon bij de poort van Bath-Rabbim. Uw neus is als de toren van Libanon, die tegen Damascus ziet.* Uwe hoop en lijdzaamheid is als een ivoren toren, want zij is niet alleen een sterk bolwerk, maar ook een blinkend baken voor alle gelovigen. De ogen van uw verstand en geloof zijn als de kunstige vijvers, die bij de Schaapspoort te

Jeruzalem zijn, welke zeer door de mensen bezocht wordt. Want deze uw geestelijke ogen zijn vol wijsheid en kennis des Heeren, gelijk de genoemde vijvers vol zijn van klaar en zuiver water. Zij zijn kunstig ingezet door de Heilige Geest en staan ten dienste van alle huisgenoten des geloofs, ja van al degenen, die in het huis des Heeren wandelen. Uw oordeel in geestelijke zaken is gelijk de toren van Salomo's paleis, het huis Libanon genaamd, want hierdoor ziet gij verre als van een toren en let zeer voorzichtig op de aanslagen van uw vijanden.

Kap. 7 vers 5. *Uw hoofd op u is als Karmel en de haarband uws hoofds als purper; de Koning is (als) gebonden op de galerijen* Maar uw voornaamste sieraad bestaat daarin, dat gij mij, de rechten Immanuël tot een hoofd hebt. Want ik sta vast en deel u allerlei gaven mede als de vette berg Karmel, en mijn wijsheid is mijn koninklijk sieraad, waar gij ook mee versierd zijt. Zolang gij dit hoofd behoudt, hebt gij niets te vrezen, want ik zal u liefhebben en mijn Vader zal u liefhebben en wij zullen erie vaste woning bij u maken.

Kap. 7 Vs. 6. *Hoe schoon zijt gij en hoe lieflijk zijt gij, o liefde in wellusten.* Kortom, mijn allerliefste, hoe kan ik uw schoonheid en aangenaamheid genoeg uitspreken, als gij slechts deze uw gaven wel aanlegt tot mijn eer en uw zaligheid !

Kap. 7 Vs. 7. *Deze uw lengte is te vergelijken bij een palmboom, en uw borsten bij druiftrossen.* Want al uw voorzegde gaven staan in zeer goede orde en wassen tot behoorlijken wasdom en sterkte als een palmboom; en dan dragen mijn Woord en Sacramenten rechte vruchten bij u, zijnde vol geestelijk sap als schone druiftrossen.

Kap. 7 Vs. 8. *Ik zeide: Ik zal op de palmboom klimmen, ik zal zijn takken grijpen; zo zidlen dan uw borsten zijn als druiftrossen aan de wijnstok en de reuk van uwen neus als appelen.* Dan krijg ik in u zulk een behagen, dat ik vast mij voorneme bij u te wonen en mij met u te verenigen door mijn Geest, want alle ranken, die in Mij vruchten dragen zal ik verzorgen, en reinigen, opdat zij nog betere vruchten dragen. Dan wordt ook de dienst van mijn Woord en Sacramenten vruchtbaar door mijn zegen. De rechtzinnigheid van uw oordeel is dan zeer aangenaam voor mij en ai mijn schapen, die daar door verkwikt en versterkt worden als door welrieken appelen, die van Mij, de boom des levens, geplukt zijn.

Kap. 7 vers 9. *En uw gehemelte als goede wijn, die recht tot mijn beminde gaat, doen de lippen der slapenden spreken.* Dan is uw taal lieflijk en stichtelijk, en wordt van de toehoorders met vreugde en gewillig aangenomen, om daardoor met mij verenigd te worden. Ja zij is zo krachtig, dat ook de onwetende, die te voren gelegen hebben in de slaap der zonde, mij beginnen te prijzen jn de dag der bezoeking.

Nader verklaring van het zesde kapittel.

Vs. 4. *Gij zijt schoon, mijn vriendin, gelijk Thirza.* Thirza is een zeer schone stad in het rijk der koningen Israëls geweest, waar Jerobeam, de zoon van Nebat, met zijn nazaten, hun hof en paleis gehouden hebben tot de tijd toe, dat Omri de stad Samaria bouwde (1 Kon. 14: 17; vgl. 1 Kon. 16: 23). Het was een schoon gelegen stad (waarvan zij ook haar naam voert), gelegen op een schonen berg bij de rivier de Eufraat, 6 mijlen van Jeruzalem tegen het Noorden, zoals de aardrijksbeschrijvers

getuigen. Hiermee nu wordt de gemeente van Christus vergeleken, omdat zij de stad Gods, des groten Konings is, die door hem versierd is met schone en rijke privilegiën, als met name de bediening van zijn Woord en de Heilige Sacramenten, waardoor alle rechte lidmaten der kerk gemeenschap der heiligen, vergeving der zonden, een zalige opstanding en het eeuwige leven verkrijgen. Deze schoonheid blijkt inzonderheid, als, naast de zuivere leer, goede rust en orde in de kerk onderhouden wordt, volgens de ordinantie, die Christus, onze koning, ingesteld heeft.
Lieflijk als Jeruzalem. Deze stad was eertijds de vermaardste stad van geheel het Oosten, zoals Plinius getuigt (Lib. 5 Kap. 14). Zij was de stoel van de zuiveren godsdienst en de woonplaats van de koningen van Juda (Ps. 122). Daarom wordt zij de vreugd van het ganse land genoemd (Ps. 48: 3).
Schrikkelijk als slagordenen. De gemeente is schrikkelijk voor haar vijanden, omdat ze omlegerd is van de H. Engelen (2 Kon. 6: 17; 19: 25; Richt. 6: 21), insgelijks om dat ze gewapend is met geestelijke wapenen namelijk het zwaard van Gods Woord, het schild des geloofs en de christelijke tucht, die door God machtig zijn, om de sterkten neder te werpen en alle hoogte te niet te maken, die zich verheft tegen de kennis van God (Hand. 5: 11; 2 Kor. 10: 4; Eféze 6: 13).

Vers 5. *Wend uw ogen van mij af.* Sommige uitleggers lezen, zo om de vurigheid van de liefde van Christus voor zijn gemeente aan te duiden. Anderen hebben: *Keer uwe ogen naar mij.* De oorspronkelijke woorden lijden beide verklaringen. (Udemans) volgt de laatste vertaling, omdat zij z. i. met het oogmerk van de tekst het best overeenkomt en dit bevestigd wordt door Vs. 13. "Keer weder, keer weder, o Sulammith, dat wij u mogen zien," want het is openbaar, dat de Heere Christus zijn gemeente versterken wil in de Geest der vrijmoedigheid, overmits zij door haar voorgaande zonde beschaamd en verbaasd was, zodat ze onder de ogen van haar Bruidegom niet durfde verschijnen. Wat nu onder de *ogen* verstaan wordt, zie daarvan Kap. IV: 1.
Want zij doen mij geweld aan. D. i. hoezeer gij mij vertoornd hebt, wint gij nochtans mijn genade door uw geloof, want de Heere wil niet verstoten, die met 180 een oprecht geloof tot Hem komt (Matth. 11: 28; Joh. 6: 37). *Uw haar.* Vgl. hierover Kap. IV: 1. Hier staat alleen *Gilead,* maar Kap. IV staat *de berg Gilead;* hij verstaat er de gehele landstreek onder.

Vers 6. uw *tanden.* Vgl, daarover Kap. IV: 2.

Vers 7. uw *wangen.* Of de slaap van uw hoofd vgl. Kap. IV Vs. 3.

Vers 8. *Er zijn zestig koninginnen.* D. i. al is het dat velen pronken met de titel van *kerk,* heb ik evenwel niet meer dan één rechte Bruid, nl. de ware kerk, die gebouwd is op het fundament van Profeten en Apostelen. De gelijkenis is genomen van Salomo, die vele vrouwen en bijwijven had (1 Kon. 11: 3). Voorts weten wij in de getallen 60 en 80 geen bijzondere subtuliteit te vissen, gelijk sommigen doen, maar nemen het voor een groot getal. Het onderscheid van *koninginnen, bijwijven* en *maagden* dient om aan te tonen, dat van oude tijden af de ene kerk over de andere heeft willen heersen, gelijk nu de Roomse hoer roemt, dat zij alleen koningin is en alle andere kerken maar voor bijwijven houdt of voor haar dienstmaagden, ja slavinnen (Openb. 18: 7). Want zij wil over het geloof van alle Christenen heersen, ja zij drijft koopmanschap met de lichamen en zielen der mensen (Openb. 19: 13).

Vers 9. *Een enige is mijn duive.* D. i. ik heb niet meer dan een uitverkorene gemeente. Van de namen hebben wij reeds gehoord in Kap. V vers 2. *Een enige harer moeder.* Deze moeder is de algemene christelijke kerk, het hemelse Jeruzalem (Gal. 4:26) waarvan alle rechtzinnige bijzondere kerken lidmaten zijn, samen maar één lichaam uitmaken (Eféze 5: 16).
Maar iemand mocht vragen: waarom staat hier, dat de kerk een enige dochter is, daar hierna in Hoofdst. VIII van twee zusters gesproken wordt?
Antwoord. Dit wordt in een ander opzicht gezegd, om id. de Joodse kerk van de Heidensche te onderscheiden, maar anders maken de moeder en beide de dochters samen maar een schapenstal uit, gelijk er maar een opperste herder is, d. i. Christus (Joh. 10: 16).
Z*ij is de zuivere.* Dit komt zeer geschikt, om te tonen, dat er wel vele bastaardden zijn, maar daar is niet meer dan een wettelijke uitverkorene kerk, die verkoren is naar de voorkennis Gods des Vaders, in de heiligmaking des Geestes, tot gehoorzaamheid en besprenging des '151 bloeds van Jezus Christus (1 Petrus 1: 2). Het woord *zuiver* kan ook overgezet worden door *uitverkoren,* want het woord *Barah* betekent beide en het hangt aan elkander vast de reinheid van de rechtvaardigmaking en heiligmaking aan de genadige verkiezing, zoals blijkt uit de genoemde spreuk.
Als de dochters haar zien. Dat zijn die maagden, waarvan in vs. 6 staat. De mening is dan dat, als de gelovigen hun staat terdege verstaan zullen hetzij hier op aarde uit de Schriftuur (Deut. 4: 6) en de goeden wandel der gelovigen (1 Petrus 2: 12) of hiernamaals ten jongsten dage, als de schapen van Christus aan zijn rechterhand zullen staan, zij de kinderen Gods zalig zullen prijzen (B. der Wijsheid 5: 1). Want dan zal volkomen blijken, wat onderscheid er zij tussen de rechtvaardigen en de goddelozen (Mal. 3: 19).

Vers 10. Wie *is zij, die daar uitziet.* Dit zijn de woorden der bovengenoemde dochters, als zij zich verwonderen zullen over de schoonheid en heerlijkheid der kerken, even alsof zij zeiden: Is dat de kerk, die wij versmaad hebben, zie hoe heerlijk zij nu is? Deze heerlijkheid begint hier, als de morgenster van de kennis van Christus in onze harten opgaat (Jes. 60: 20; 2 Petrus 1: 19). Maar hij zal eerst volkomen zijn ten jongsten dage, als de rechtvaardigen zullen blinken als de zon in het koninkrijk huns Vaders (Matth. 13: 43). Want dan zullen wij in de hoogste mate (naar onze wijze) den beelde van Christus gelijkvormig wezen (Fill. 3: 21). De vergelijking van de dageraad, de maan en de zon zijn in de korte verklaring uitgelegd.

Vers 11. *Ik ben tot de notenhof afgegaan.* Dit is het antwoord op de tweede bekommernis van de kerk, zoals in de "verdeling" is aangewezen. Het woord *Egoz* wordt in de gehelen bijbel niet meer dan op deze plaats gevonden. Daarom heeft het enige duisterheid, maar de Joodse Rabbijnen en meest alle geleerde uitleggers onder de Christenen verstaan er een notenboom onder (met name de eerwaarde Em. Tremillius en Fr. Junius, met degenen, die hen volgen). Daarom durven wij van de gewone verklaring niet af te wijken. De gemeente nu wordt vergeleken bij enen notenhof, omdat zij veel te lijden heeft en door de slagen en de kastijding Gods gebeterd en vruchtbaar wordt. Van de andere bomen is gesproken in Kap. II: 13; Kap. IV: 13. De Heere zegt ook, dat Hij is *afgegaan,* omdat Jeruzalem hoog lag en de hoven buiten de stad in de dalen lagen.

Vers 12. *Eer ik het wist.* Of als ik nog niet vernam, nl. de gewenste vruchten der bekering, die ik verwachtte (Jes. 5: 7).

Zette mij mijn ziel. D. i. werd ik door mijn vurige barmhartigheid bewogen (Hos. 11: 8) en niet door uw verdiensten.
Op de wagens van mijn vrijwillig volk. D. i. ik kwam tot u gereden op het Woord der waarheid (Ps. 45: 5) Vgl. hierover verder Hoogl. 3: 9. Hij noemt dit de wagen van zijn vrijwillig volk, omdat Hij gediend wil worden met een vrijwilliger) geest (Ps. 110: 3). Want niemand kan anders op dezen wagen rijden dan die vurig van geest is, dienen de Heere (Rom. 12:11; 2 Cor. 9: 7). Daarom werd ook de ijverige profeet Elia met enen vurigen wagen naar de hemel gevoerd (2 Kon. 2: 11). Voorts staat er *wagens* in het meervoud, om te beduiden de overvloed van de vermaningen die Hij aan ons doet (Jer. 35: 15).

Vers 13. *Keer weder, keer weder.* De Heere drukt uit, met wat vurigheid Hij zijn kerk vermaand heeft tot rechte bekering, want het woord *keer weder* wordt hier viermalen herhaald overmits wij van nature traag van hart en oren zijn (Luc. 24: 25; Hebr. 5: 11).
O Sulammith. Dit woord nemen wij voor het vrouwelijke of de vrouwennaam van *Salomo.* Het betekent een *verzoen* of *volmaakte* vrouw. Anderen menen, dat het eenvoudig betekent een *dochter van Salem d. i. Jeruzalem.* Maar de eerste mening is zekerder en troostelijker, overmits de kerk zo genoemd wordt naar de naam van haren Bruidegom, die de *Koning des vredes* is (Hebr. 7: 2) gelijk de vrouw naar haar man heet (Jes. 4: 1). En dat doet de Heere om te tonen^ dat Hij haar nog voor zijn Bruid erkent en zij naar Hem behoorde te luisteren (Vgl. Jes. 43: 7).
Dat wij u mogen aanzien. D. i. Ik en mijn vrienden, de Heilige Engelen, zullen ons verheugen over uw bekering, gelijk men een vriend van verre ziet komen, die lang weg geweest en als dood gerekend was. (Gen. 46: 30; Luc. 15: 20).
Wat ziet gijlieden de Sulammith aan. Dit is een overdenking, die de arme zondaar bij zichzelf opneemt, omdat hij zichzelven bekommerd vindt over zijn zonden en hij is verwonderd over de goedertierenheid Gods) gelijk David in Ps. 8: 5 en 144: 3 zegt: "Heere wat is de mens, dat Gij zijner gedenkt? en des mensen zoon dat Gij hem bezoekt?" (Vgl. Job. 14:3)
Zij is als een rei van twee heiren. In de oorspronkelijke tekst staat *Mahanaim* d. i. twee heirlegers. De mening is: wij zullen in u meer blijdschap scheppen dan de kinderen Israëls deden in de overwinning van David over Goliath, 483 toen hij met reien en blijdschap ingehaald werd (1 Sam. 18: 6). Want er is zeer grote vreugde in de hemel over de bekering van een armen zondaar (Luc. 15: 24). Men kan het ook zo nemen, dat de reformatie en vernieuwing der kerk naar de regel van Gods Woord een schoon en opwekkend schouwspel is, alsof twee heirlegers in goede orde stonden om tegen hun vijanden te kampen, gelijk wij daarvan een voorbeeld vinden in 2 Sam. 40: 11. Want de kinderen Gods strijden met vreugde, omdat zij van de overwinning tegen de duivel, de wereld en hun eigen vlees verzekerd zijn door Jezus Christus Ps. 149: 7; Rom. 46: 20).

Kap. VII. Vs. 4. *Gij prinsendochter.* D. i. die uit God geboren zijt door het Woord der waarheid (Joh. 4: 43: Jac. 1: 48). Daarom wordt de kerk ook des konings dochter genoemd (Ps. 45: 44), want God is de grote koning.
Hoe schoon zijn uw gangen in de schoenen. De voeten dienen om het lichaam te ondersteunen en te dragen in al zijn wandelingen en werkingen, die, al staande, moeten gedaan worden. Daarom verstaan wij hieronder onze dagelijkse wandeling en manier van leven. Zo wordt dit Woord genomen in Ps. 449: 59; Jes. 58: 13; Joh. 43: 40). Voorts verstaan wij onder de schoenen de vaardigheid van het Evangelie des

vredes, want zo wordt het verklaard in Jes. 52: 7; Eféze 6: 45). *De omdraaingen uwer heupen.* Het Hebreeuwse woord *Chammuke* betekent eigenlijk de gordels of omvangen banden, die de heupen als samenbinden. Daarom hebben wij gekozen het woord *omdraaiingen* of *gordels* als het geschiktste om de zin kort uit te drukken. Onder dezen gordel nu verstaan wij de gordel der waarheid, waarmede wij de lendenen van ons verstand moeten opschorten (Eféze 6: 44 en 4 Petrus 1: 13). Want niet eer kunnen wij op de weg naar de hemel vaardig wandelen, dan als ons verstand en onze aandoeningen van de vleselijke begeerten opgeschort zijn. En hoewel er maar een gordel eigenlijk is, dewijl de waarheid eenvoudig is, staat nochtans hier gordels in het meervoud, om te kennen t,e geven het menigvuldig gebruik van dezen gordel. Want overmits de vleselijke begeerten, die altijd tegen de zielen strijden, dezen gordel menigmaal losmaken en dat wel door onze stoffigheid en traagheid, moeten wij telken reize de gordel wederom vast maken, om des te vaardiger in de wegen Gods te wandelen en volmaakt te hopen op de genade, die ons aangeboden wordt in de openbaring van Jezus Christus.

Zijn als kostelijke ketens, zijnde het werk van de handen eens kunstenaars. Deze gordel wordt zeer goed vergeleken bij gouden ketens, die uit 184 vele schakels samengevoegd zijn. Want de waarheid heeft vele delen, maar ze passen alle op elkander als schakels van een keten, alzo dat wie in een struikelt aan alle schuldig is (Jac. 2: 10). Voorts verstaan wij onder dezen kunstenaar de Heilige Geest (Joh. 16: 1 3; 1 Cor. 12: 4). Want deze gordel komt niet uit onze smidse, maar van Hem, van wien alle goede volmaakte gave komt, nl. de Vader der lichten in Christus door de Heilige Geest, die alleen een volmaakte werkmeester is (Jac. 1: 17). Kap. VII vers 2.

Uw navel is als een ronde beker. De navel is het instrument, waardoor de vrucht gevoed wordt, terwijl zij in 's moeders schoot besloten is. Zo dit instrument na de geboorte niet behoorlijk afgesneden wordt, wordt de ongeboren vrucht in gevaar des doods gebracht, overmits zij daardoor haar bloed en leven kwijt zou worden. Daarom verstaan wij hieronder de gave der wedergeboorte, want daardoor worden wij het geestelijke leven deelachtig, wanneer wij in de schoot der gemeente door het zaad van het Woord Gods ontvangen zijn. Als wij nu wedergeboren zijn, zodat Christus in ons een gedaante begint te krijgen, wordt deze navel in ons afgesneden door de Heilige Geest zodat wij dan verlangen naar de redelijke en onvervalste melk als nieuw geboren kinderkens, opdat wij daardoor mogen opwassen tot een volmaakten man in Christus (Vgl. 1 Petrus 2: 2; Eféze 4: 1 3; Spr. 3: 8; Ezech. 16: 4).

Deze gave nu wordt vergeleken bij enen ronden beker, *die nooit uitdroogt,* overmits wij door de wedergeboorte de geest der aanneming ontvangen, die nooit wijkt van de uitverkorenen (Jes. 56: 21; Joh. 14: 16). Maar hij wordt in hen ene fontein, springen tot in het eeuwige leven (Joh. 4: 14).

Uw buik is als een hoop tarwe. Hiermee wordt de vruchtbaarheid van de gemeente bedoeld, namelijk, dat ze altijd zwanger d. i. bezig is mensen te wederbaren door het zaad van Gods Woord (vgl. Jes. 54: 1; Openb. 12: 2). Dit wordt ook met een andere gelijkenis uitgedrukt in Joh. 7: 38: "Die in (den ZOON) gelooft, gelijkerwijs de Schrift zegt, stromen des levenden waters zullen uit zijn buik vloeien." Wat nu de eerste gelijkenis van een *hoop tarwe* aangaat, die is zeer geschikt, overmits zij een uitnemen vrucht is, om het leven des mensen te onderhouden; bovendien ook zeer vruchtbaar (Ps. 72:16; Joh. 12: 24). Daar staat ook, dat deze tarwehoop met leliën bezet is, om te tonen, dat de vruchtbaarheid der gemeente met de zegen Gods en de geestelijke vreugde gekroond wordt, gelijk de nieuwe wijn of andere nieuwe vruchten door de mensen plegen gekroond te worden met lieflijke bloemen of enige groene kroontjes (Spr. 10: 6; Hos. 14: 6). '151 Kap. VII vers 3. uw *twee borsten.* (Vgl. hierover Kap. IV

Vs. 5.) Dit hebben wij hier alleen toe te voegen, dat er merkelijk onderscheid is tussen de welpen van ene ree en een hinde. Want hoewel deze dieren in sommige dingen op elkaar gelijken, waarom ze dikwijls in dit lied bij elkaar staan z. a. Hoogl. 2: 7; 3: 5, niettemin verschillen zij in soort van elkander, want de reeën zijn een soort van wilde geiten, die zich veel ophouden op hoge bergen en steenrotsen. Zij zijn van nature zeer snel en scherpziend, ja de natuurkundigen getuigen, dat de gal van een reekalf, over kranke ogen gestreken, die genezen. Het is een zeer rein en lieflijk dier, dat ook, naar de wet, geoorloofd was te eten (1 Kon. 4: 23). Deze eigenschappen nu passen zeer fijn op de geestelijke borsten, nl. Gods Woord en de Sacramenten, want zij leren de gelovigen naar de hemel opzien; zij maken ze ook snel, om in de wegen des Heeren te lopen; zij maken ze scherpziend naar de geest; zij maken haar ook vriendelijk en lieflijk als een ree, zoals Tabitha was vol goede werken en aalmoezen (Hand. 9: 36). Daarom was zij ook te recht z o genoemd, want Tabitha is een Sijrisch woord en betekent zoveel als *Tzebia* in het Hebreeuws of *Dorkas* in het Grieks, d. i. een ree.

Kap. VII. Vs. 4. *Uw hals.* (Vgl. hierover Kap. IV Vs. 4.) Het verschil is alleen daarin gelegen, dat daar de gelijkenis genomen wordt van de *toren Davids* hier echter van een *ivoren toren,* om te kennen te geven de uitnemende heerlijkheid van dezen geestelijken hals, zodat hij dient tot een schoon baken voor de gelovigen, maar in het oogmerk is het al een. Vervolgens dient opgemerkt te worden, dat vele uitleggers menen, dat de gelijkenis aan de hogen koninklijken stoel van Salomo, waar men met zes trappen opklom, ontleend is, want die was van zuiver ivoor en overtrokken met goud (1 Kon. 10: 18), want anders lezen wij in de Heilige Schriftuur van genen eigenlijken toren, die van ivoor geweest is.
Uw ogen. (Vgl. hierover Kap. IV vers 1). Er is verschil in beide gelijkenissen, want in Kap. IV worden de ogen vergeleken bij *duivenogen,* maar hier bij *kunstige vijvers,* die aan een vermaarde poort staan. Want *Hesbon* en Bath-rabbim nemen wij niet voor eigennamen, maar *appellative* d. i. voor gemene zelfstandige naamwoorden, gelijk Dr. Junius doet, overmits wij nergens van een poort lezen, die zogenaamd was nochook van de vijvers te Hesbon (zoveel ons bekend is;. Daarom verstaan wij onder Hesbon *kunst en wetenschap,* gelijk het ook genomen wordt in Spr. 7: 27, en onder Bath-rabbim verstaan wij een dochter der menigte d. i. een vermaarde en welbegane poort. Kortom, wij mogen dit wel verstaan van het vermaarde badwater, dat te Jeruzalem aan de stadspoort was (Joh. 5: 2), welke poort wel de voornaamste poort was van de stad (Neh. 3: 1). Wij mogen dit ook verstaan van de vijver des konings aan de *fonteinpoort* (Neh. 2: 14), waar de wateren van Siloam in liepen (Neh. 3: 15). Hoewel nu deze gelijkenis wat vreemd schijnt, accordeert zij nochtans zeergeschikt. Want gelijk het badwater vol water was, moeten de ogen onzer ziel vol wijsheid en kennis van God zijn, zo overvloedig als water (Jes. 11:9). De vijvers waren kunstig gemaakt door de koning David en zijn daarna vernieuwd door Hiskia (2 Kon. 20: 20). Zo moeten onze ogen ook bestuurd worden door de Heilige Geest, om niet naar ijdelheid te zien (Ps. 119: 37; Spr. 21:1.) Die vijvers stonden aan ene vermaarde poort tot gerief van iedereen. Zo moeten wij onze kennis en verstand ook aanleggen tot profijt van anderen (Rom. 15:14).
Uw neus. De neus is het instrument van de reuk, waardoor wij de kracht van vele dingen kunnen onderkennen. Daarom verstaan wij daaronder het oordeel en de geest des onderscheids, waardoor wij de verschillen dingen onderkennen (Fill. 1: 10). Want zo wordt het *rieken der neus* genomen in Jes. 11: 3. Het is bij de Latijnen zeer gewoon

dat een man van een goed en scherp oordeel genoemd wordt *emunetae naris homo* d. i. eigenlijk een man, die niet verstopt is, maar een zaak van verre rieken kan.
Is als de toren van Libanon. D. i. de toren van het huis, dat Salomo bouwde van de bomen van Libanon (1 Kon. 7: 2). Deze gelijkenis is ook zo vreemd niet als zij wel schijnt. Want gelijk een toren het huis siert, zo doet de geestelijke onderscheiding aan een Christenmens. Gelijk men van enen toren wijd en breed ziet, leert ons dit oordeel voorzichtigheid. Gelijk men van een toren de vijand ziet aankomen, doen wij dat ook door dit oordeel. Daarom staat er bij, dat deze toren ziet naar Damascus, de hoofdstad van Sijrië (Jes. 7: 8), waar de vijanden dei- Joden woonden, om te beduiden, dat wij ons voor de mensen moeten wachten (Matth. 10: 17).

Kap. VII vers 5. *Uw hoofd op u is als Karmel.* Het hoofd is het voornaamste sieraad, de leidsman en bewaarder des lichaams, zo is Christus het hoofd zijner gemeente (Eféze 5:23) Dit hoofd nu wordt vergeleken bij de berg Karmel, overmits hij zeer schoon en vruchtbaar was (Jes. 33: 9; 35: 2). Alzo is Christus het volkomen sieraad en de fontein des levens voor zijn gemeente (1 Cor. 1: 30; Col. 2: 20).
En de haarband uws hoofds als purper. Daaronder verstaan wij de wijsheid van Christus (z. a. in Kap. V: 10). Deze wijsheid is het koninklijk sieraad der kerk (Col. 2: 3).
De koning is als gebonden op de galerijen. D i mijn Vader bemint u in de Beminde. Want als Hij u aanschouwt in de Zoon, die uw hoofd is, heeft Hij zulk een vermaak in uw schoonheid (Ps. 45: 12), dat hij een vaste woning bij u maken wil (Joh. 14: 23; 2 Cor. 6: 16). Ja, Vader, Zoon en Heilige Geest zullen eeuwiglijk bij u blijven. Omtrent de galerijen vgl. Hoogl. 1:17. Men moet wel opmerken, dat hij daar gebonden is, d. i. Hij is door het geloof zo met u verenigd, dat Hij u niet kan verlaten (Rom. 8: 35).

Kap. VII vers 6. *Hoe schoon zijt gij.* Dit besluit is zeer krachtig. Daarom wordt het met verwondering uitgesproken. Merk echter op, dat al deze schoonheid van Christus komt (Vgl. Kap. I: 16).
En hoe lieflijk zijt gij, o liefde, in wellusten. D. i. als gij uw gaven wel gebruikt is het een uitnemende vreugde voor mij en voor u (Ps. 36: 8; Jes. 55: 2), want deze wellust is gans geestelijk en bestaat in de gemeenschap van Christus, als wij door Hem ons verheugen in God en God zich verheugt in ons (Jes. 65: 18).

Kap. VII vers 7. *Deze uw lengte.* D. i. als gij in geloof en liefde toeneemt zijt gij sterk als een palmboom (Ps.'92: 13), want de palmbomen in het Joodse land (inzonderheid omtrent Jericho, dat daarom de Palmstad genoemd wordt Deut. 34: 3; Richt. 1: 16) waren hoog en sterk, zodat ze allerlei stormen en onweders verdragen konden.
Uw borsten zijn als druiftrossen. D. i. de bediening van mijn Woord en de Sacramenten is dan vol sap en lieflijk, om mijn jonge lammeren op te kweken (Vgl. Kap. IV: 5. Dit wordt nog eens herhaald in Vs. 18).

Kap. VII vers 8. *Ik zeide: ik zal op de palmboom klimmen.* D. i. ik heb het vast voorgenomen, dat ik mij met mijn kerk wil verenigingen en een geest met haar worden (1 Cor. 6: 17), zodat ze door mij vruchtbaar zal worden en opwassen tot haar zelfs opbouwing in de liefde (1 Cor. 3: 7; Eféze 4: 16).
Ik zal zijn takken grijpen. D. i. ik zal de ranken van dezen palmboom bewaren en reinigen opdat ze beter vruchten zouden voortbrengen (Joh. 15: 2).
En de reuk uwer neus. D. i. uw rechtzinnig oordeel zal voor mij en mijn gelovigen zo aangenaam zijn als reukappelen (Spr. 25: 11)

Kap. VII Vs. 9. *Uw gehemelte is als goede wijn.* D. i. uw taal zal dan stichtelijk en aangenaam zijn,om te horen(Col.4:6). *Die recht tot mijn beminde gaat.* Sommigen menen, en dat niet zonder oorzaak, dat in het Hebreeuws Ledodi voor Ledodim staat, gelijk in Kap. VIII Vs. 2. *Rimmoni* voor *Rimmonim,* in Gen. 40: 15, *Chori* voor *Chorim,* 2 Kon. 11: 19, *Cari* voor *Carim. Zo* is dan de mening, dat deze wijn de reuk, de smaak en de kleur van de besten wijn hebben zal (Spr. 23:31).
Maar onze nieuwe Overzetters, daarin een andere loffelijke overzetting volgende, zetten dit woord *Ledodi* naar de letter over door *tot mijn beminde* en verstaan daaronder *elk een van de lidmaten van Christus* (Aant. 39); en kort te voren in aant. 38 hadden zij deze verklaring gesteld: anders *die naar de gerechtigheden tot mijn beminde gaat* d. i. wiens woorden daartoe strekken, om anderen tot Christus te brengen en dus tot de gerechtigheid d. i. tot alle goede werken, waarin Hij wil, dat wij zullen wandelen.
Hieruit blijkt, dat deze treffelijke, hooggeleerde mannen (de Statenvertalers) zich door deze woorden niet weinig beklemd hebben bevonden, overmits zij wat zwaar zijn, om te verstaan. Want eerst schijnen zij daaronder te verstaan de Heere Christus, daarna elkeen van zijn lidmaten. De reden van de duisterheid is deze, dat het woord *Dodi,* mijn liefste, het ganse lied door de Heere Christus betekent.
Nu is het zeker, dat de Heere Christus hier spreekt tot zijn kerk, derhalve kan hij zichzelf niet *Ledodi* tot mijn liefste noemen. Wat de lidmaten der gemeente betreft, die worden wel in het meervoud *Dodim* beminde vrienden (Kap. V: 2), of *Dod* beminde vriend (Kap. IV: 9) genoemd, maar *Dodi* nergens. Zodat wij noodzakelijk met Dr. Junius en Piscator deze woorden moeten verstaan, alsof er *Ledodim lieflijk* of tot *de beminde vrienden* stond; of wij moeten het zo nemen, dat hier een andere persoon in gevoerd wordt hetzij de maagden of iemand anders, die, bij wijze van toejuiching en blijde toewensing, de voorgaande woorden des Bruidegoms zoeken te versterken, alsof zij zeiden: *Ja in der waarheid, gij schoonste onder de vrouwen, uw gehemelte is als goede wijn, die recht (of naar de gerechtigheden) tot mijn Liefste gaat en de lippen der slapenden spreken maakt.*
Dan zou verklaring gemakkelijk vloeien, zonder duisterheid, gelijk de Eerw. en Hooggel. Dr. Constant 1'Empereur zeer wel opgemerkt heeft. *Doende lippen der slapenden sprekende.* Sommige overzetters vertalen *van de Ouden* in plaats van *der slapers,* maar zij hebben het mis, overmits zij niet genoeg op het punt van de tweede lettergreep letten, want er staat niet *Jeschanim,* maar *Jeschenim,* waarvan het eerste *de ouden,* het andere *slapers* betekent, gelijk de geleerde J. Mercerus zeer wel aantoont. De mening is dan, dat de onwetende en ongelovige mensen, die in de slaap der zonde liggen, daardoor bewogen zullen worden, om God te danken in de dag der bezoeking (Joh. 5: 25; 1 Petrus 2: 12.)

Aanwijzing van de Leerstukken uit het Zesde Kapittel.

Uit het 4 vers. *De gemeente van Christus is de stad Gods, die van Hem geregeerd wordt door zijn Heilige Geest en zijn Woord, zodat niemand daarover heersen mag met een volstrekte soevereine macht dan God alleen. Z*ij is door hem ook vereerd met vele schone voorrechten, met name de gemeenschap der heiligen, de vergeving der zonden, ene zalige opstanding des vleses en het eeuwige leven. Zij wordt ook door Hem beschermd tegen haar vijanden als een onoverwinlijk heirleger. (Vgl. hierover Ps. 46: 4 en 87: 3. Hebr. 12: 22). Deze leer dient aan de een zijde tot wederlegging van de Paus, die met ene dwingen macht wil heersen over de consciënties en het geloof der Christenen, hetwelk de Apostelen zelven niet hebben willen noch mogen doen (2 Cor. 1: 24; 1 Petrus 5: 3), overmits de Heere Christus alleen koning is over de berg Sion (Ps. 2: 6) en altijd met zijn genade en Geest bij zijn gemeente is (Matth. 28: 20). Daarom mag niemand heerschappij voeren over de gemeente (in zaken, die geestelijk zijn); noch paus, noch prelaat, noch bisschop, noch keizer, noch koning, noch enig sterfelijk mens, want er staat in Luc. 22: 25: "De koningen der volken heersen over hen; en die de macht over hen hebben, worden weldadige Heeren gemaakt. Doch gij niet alzo ! maar de meeste onder u, die zij gelijk de minste en die voorganger is als een die dient. Want één is uw Meester, namelijk Christus, en gij zijt allen broeders." Aan de andere zijde dient deze leer tot wederlegging van diegenen, die de kerkelijke tucht, welke de zenuw van goede orde is van vrede en enigheid, ja ook de waarheid en vastigheid des geloofs (Col. 2: 5) uit het rijk van Christus willen wegnemen, achtende, dat zij niet meer van node is, wanneer er christelijke overheden zijn; alsof de geestelijke en wereldse regeringen van een natuur waren, daar zij nochtans zeer wijd van elkaar verschillen. Ja, daar zijn anderen, die zo ver komen, dat ze een nieuw primaatschap en wereldse oppermacht in de kerk Gods willen oprichten, *dewijl zij aan de hoge Soevereine Overheden, elk in zijn land, respectievelijk, de hoogste autoriteit, macht, gebied en zeggen in alle zaken, de religie en de godsdienst betreffende, willen opdragen; wel verstaande* (zo zij zeggen) *onder God en zijn Woord* (Vgl. J. Uijttenboogaerdt in zijn tractaat van het ambt der hogere overheid fol. 67.)

Beide deze gevoelens houden wij voor onschriftmatig, der ere van Christus en de welstand van de christelijke kerk nadelig. En al is het, dat ons voornemen niet is veel te redetwisten, willen wij evenwel ter ere Gods, tot voorstand van de waarheid en tot stichting der gemeente alle godvruchtige, onpartijdige harten de volgen korte punten in overweging geven.
Vooreerst vragen wij, of Christus Jezus, onze lieve Zaligmaker niet de enige Soeverein en Koning over zijn gemeente is?
Deze grond kan door geen Christenmens geloochend worden.
Wij vragen *ten tweede:* of dan het rijk van Christus niet bediend moet worden volgens de wetten en ordinantiën Gods?
Deze grond staat ook vast, of anders ware Christus geen koning meer.
Wij vragen *ten derde:* of de wetten van Christus zo voor geloof en leven, als ook de grond van de rechte regering der kerken, niet volkomen vervat zijn in de Heilige Schriftuur?
Deze grond kan door een oprecht gereformeerde Christen niet geloochend worden, want anders ware de Heilige Schriftuur niet volkomen, hetwelk nochtans de enige grond en het fundament is van de Reformatie. Wel is het waar, dat de Christelijke kerk de macht heeft, om enige middelmatige ordinantiën te maken, naar gelegenheid van tijden en plaatsen, dienen tot orde, vrede en enigheid in het huis Gods (1 Cor. 44: 40),

maar de grondslagen en inhoud van een volkomen kerkordening hebben wij in de Heilige Schriftuur, die zeer lichtelijk op alle bijzondere gevallen toegepast kan worden, als. maar de vreze Gods en de oprechte liefde des naasten voor onze ogen is.
Nu vragen wij *ten vierde,* of de regering, die de Heere Christus in het Nieuwe Testament ingesteld heeft, door de H. Apostelen niet getrouwelijk in alle Christelijke kerken ingevoerd is en zij in hunnen tijd en kort daarna niet zo volkomen geweest is, als zij ooit op aarde geweest is of wezen kan?
Ik meen niet, dat een oprecht Christen dezen grond zal durven loochenen. Want de kerk heeft nooit wijzer noch getrouwer bouwlieden gehad; zij kan ook nimmermeer betere opzieners hebben, als de H. Apostelen waren; zij kan ook nooit met overvloediger geestelijke gaven versierd zijn, als zij toen was; derhalve kan zij nimmermeer in beteren staat op aarde zijn als zij toen was.
Wij vragen ten *vijfde:* of in de regering der kerken, gedurende eerste drie honderd jaren, toen de kerk (ten aanzien van het geestelijke) in haar grootste bloei was, de Overheden het opperste gebied gehad hebben?
Dit is buiten alle tegenspraak neen.
Wij vragen *ten zesde:* of de Heere Christus of zijn H. Apostelen ergens verklaard hebben, dat die geestelijke manier van regeren maar voorlopig was en zou veranderd worden als de overheden het Christelijk geloot zouden aannemen?
Ik zeg daar neen op, het ja kan ook van niemand bewezen worden. Ja wat meer is, als de H. Apostelen met opzet al de ambten noemen, die van de Heere Christus zijn ingesteld tot de volmaking der heiligen, tot het werk der bediening, tot opbouwing van het lichaam van Christus en dan niet alleen voorlopig, maar totdat wij allen zullen komen tot de enigheid des geloofs en der kennis des Zoons Gods, tot een volkomen man, tot de mate van de grootte der volheid van Christus (Rom. 42: 6; 4 Cor. 42: 28; Eféze 4: 41), maken zij niet eens gewag met een enkele letter van deze politieke oppermacht, evenmin van de pauselijke, wat nochtans noodzakelijk had moeten gebeuren, indien deze oppermacht zo nodig is, als deze lieden voorgeven. Want er is der kerke Gods te veel aangelegen of zij onder Christus in zaken van religie, nog een uiterlijk hoofd moet kennen of niet.
Wij vragen *ten zevende:* of de hoge christelijke overheden deze kerkelijke oppermacht bezitten als overheden of als Christenen?
Bezitten zij die als Overheden dan moeten de ongelovige overheden dat recht met hen gemeen hebben; en dat is ongerijmd, want alzo zouden de Romeinse keizers, naar goddelijk recht, meer gezag gehad hebben over de kerk van Christus dan de apostelen. Bezitten zij die als Christenen dan moeten alle Christenen dat met hen gemeen hebben, want de hoogheid naar de wereld maakt de een niet meer een Christen dan de andere.
Wij vragen *ten achtste:* als een overheid Christen wordt, of zij dan moet geteld worden onder de schapen of onder de herders?
Indien zij gesteld worden onder de eerste kan zij het opperste gebied niet hebben in geestelijke zaken. Indien zij gerekend wordt onder de tweede soort, moet zij ook de verborgenheden Gods, met name het Woord Gods, de Sacramenten, de sleutelen enz. uitdelen, en evenwel mag zij gene heerschappij voeren over de kudde, naar de regel in 4 Petrus 5: 3. Zegt gij, dat zij onder geen van beiden is te rekenen, maar boven alle beide is in geestelijke zaken, toont ons de lastbrief van onzen Soeverein Jezus Christus, dan zijn wij tevreden.
Wij vragen *ten negende:* Overmits het rijk van Christus niet van deze wereld is (Joh 18), of men dan wel zonder godslastering kan zeggen, dat dit geestelijk rijk is als een afhankelijk rijk, een leen van de wereldse regering, zodat die het hoogste gebied krijgt

over een koninkrijk republiek, landsap of provincie, door datzelfde recht het opperste gezag en gebied over het andere zoude verkrijgen, om daarover te heersen als een prins?
Wij zeggen daar neen op, want het rijk van Christus is binnen en daarover kunnen de overheden niet gebieden. Daarbij houden de wereldse overheden hun heerschappij als leen van Jezus Christus, maar Christus houdt zijn rijk niet als leen van de wereldse overheden, gelijk ook de dienaren van Christus, Apostelen, Profeten, Herders enz. hun ambt niet ontvangen van de overheden als overheden, maar van Jezus Christus, want zij zijn boodschappers uit Christus' naam (2 Cor. 5: 20).
Wij vragen *ten tiende:* Overmits het rijk van Christus geestelijk is, of het dan niet bediend moet worden op een geestelijke wijze, met geestelijke wapenen, gelijk de Apostel getuigt in 2 Cor. 10:14, d. i. de macht der sleutelen?
Maar deze zijn de Overheden niet gegeven, daarom komt hun deze macht niet toe. Kortom, wij besluiten, dat dit opperste gezag, gebied en autoriteit een hoge overheid in kerkelijke zaken onschriftmatig is, buiten ja tegen de ordening van Christus en zijne Apostelen, en derhalve een politieke droom van menselijke hersenen.
Maar mocht iemand zeggen: wilt gij dan de Christelijke Overheden ten enenmale uit de regering der kerk sluiten?
Antwoord. Neen wij geenszins, wij willen dit gaarne erkennen, zoverre als zij in de Heilige Schrift gekend wordt, hetzij in het Oude of in het Nieuwe Testament, te weten voor voedsterheren der kerk (Jes. 49: 23). Maar deze titel brengt geen opperste gebied en heerschappij mede in kerkelijke zaken, want tussen een *voedster* en een *vader* van het kind is groot onderscheid. Dit blijkt ook wel uit de tekst van hetzelfde vers: *zij zullen zich voor u buigen met het aangezicht ter aarde enz.*
Leest de tekst met aandacht en gij zult het zo bevinden. Deze gelijkenis betekent. dan alleen een dienst, zorg en medetoezicht, die de gelovige overheden zullen bewijzen jegens haar moeder, de kerk van Christus, en dat nevens de bisschoppen (of opzieners) en herders der kerken, die de Heilige Geest inzonderheid over de gemeente Gods gezet heeft, om die te weiden en te leiden, welke de Zone Gods met zijn bloed verkregen heeft (Hand. 20: 28). zo moeten dan de overheden en predikanten in alle geestelijke zaken, betreffen de welstand van het rijk van Christus elkander helpen en bijstaan met raad en daad; zij moeten elkander opwekken tot naarstigheid en getrouwheid in hun ambt, zij moeten met heusheid elkander vermanen, als zij aan elkander enig gebrek zien, kortom, zij moeten als twee ogen en twee handen elkander helpen tot stichting van het lichaam van Christus, gelijk de Godzalige koningen en profeten in het Oude Testament gedaan hebben (2 Kron. 29: 25). Daarom moeten ook de Christelijke overheden naarstig in het wetboek des Heeren lezen, ook daarvan niet wijken noch ter rechter noch ter linkerhand, zij moeten haar hart ook niet verheffen boven haar broeders, indien zij anders wijs willen handelen en van God gezegend worden (Deut. 17: 1 9; Joz. 1: 7).
Zulk een gezag en voedsterambt van Christelijke overheden in kerkelijke zaken belijden wij gaarne, dat tot stichting van de gemeente en tot opwekking van de predikanten dient, maar wij kennen geen opperste heerschappij of absolute macht in geestelijke zaken dan alleen die van Jezus Christus, de Zone Gods. Daar kan ook geen sterfelijk mens, hij zij dan keizer, koning, prins of profeet enz., enige hogere kwaliteit bezitten in de gemeente Gods, dan dat hij getrouw zij in geheel zijn huis als een dienaar, gelijk wij van Mozes lezen in Hebr. 3: 5. Laat dan het primaatschap en de wereldse oppermacht uit de kerk van Christus blijven, gelijk onze Godzalige voorzaten, de eerste Hervormers, ze met grote moeite uit het rijk van Christus gemonsterd hebben, laat ons blijven bij die eerste eenvoudigheid van de

oorspronkelijke Apostolische kerk, waarin men van deze oppermacht niet eens gedroomd heeft. Laat elkeen binnen zijn palen blijven en oprecht bezorgen wat tot vrede en elkanders stichting dient. Want al die twistredenen, wie onder ons de hoogste en de meeste is in geestelijke zaken, zijn onbetamelijk, aangezien zij door onze Soeverein tot verscheidene malen vlak af verboden zijn z. a. in Matth. 18: 1, 20: 26; Luc. 22: 25. Die hier de meeste wil worden, moet de minste zijn en een dienaar van allen. Want Christus is alleen onze Meester in zaken van religie en wij allen tezamen zijn broeders (Matth. 23: 8). Voorts dient deze leer tot vermaning, dat wij de gemeente Gods moeten liefhebben en eerbaarlijk daarin wan. delen, want zij is de stad Gods, die van grote voorrechten voorzien is (Jes. 33: 24). Zij dient ons ook tot zonderlinge vertroosting) want overmits de kerk van Christus de stad Gods is, waar God altijd binnen is, en het heirleger des Heeren, waarvan Christus het hoofd en de leidsman is, hebben wij niets te vrezen, al veranderde de aarde haar plaats en al werden de bergen verzet in het hart der zee; want de Heere der heirscharen is met ons; de God van Jakob is ons een hoog vertrek (Ps. 46: 3, vv).
Daarom hebben wij niet te vrezen voor de slagorde van de Antichrist, ik meen geheel dat gezwerm van Roomse horzelen, hetwelk Bellarminus ergens zo hoog verheft, waarvan de paus het hoofd is, de bisschoppen de kolonels, de priesters of parochianen de kapiteins, de regulieren en monniken, de schildwachten en sentinellen, om met hun getier de vijand te verschrikken; de heremieten of kluizenaars de kloeke kampioenen, die de vijand alleen durven uitdagen tot een tweestrijd, om met hem voor de vuist te vechten. Deze slagorde meent hij, dat op deze plaats beschreven wordt en dat zij onoverwinnelijk is. Maar hij is geheel in de war, dat hij het leger van de Antichrist ons wil aanprijzen als het leger van Christus. Want:

Vooreerst zien wij daar de banier van Christus d. i. het eeuwige Evangelie des Zoons Gods met; wij horen, daar ook van zulke officieren, die op de rol van Christus met bekend zijn, met name de paus, de pauselijke bisschoppen en mispriesters, de monniken en kluizenaars enz. Hun wapenen zijn ook niet geestelijk, maar vleselijk, te weten: leugen en bedrog wereldse macht en geweld, verraad, moord, brand enz. Dit komt nu met het leger van Christus niet overeen (2 Cor 10: 4). Zij strijden ook niet tegen de vijanden van Christus, d. i. de duivel, de wereld en het eigen vlees, maar zij belegeren het heirleger der heiligen en de beminde stad, die van de wetten van Christus, haar koning, niet wil afwijken (Openb. 20: 9) Zij hebben ook een ander hoofd dan Christus, te weten de paus, die daar is de engel des afgronds, in het Hebreeuws genaamd Abaddon, in het Grieks Apollyon en in goed rond Neder-Duits verwoester of verderver (Openb. 9: 11).
Zij zijn dan Christus' soldaten met, maar geesten der duivelen, die tekenen doen welke uit gaan tot de koningen der aarde en der gehele wereld, om die te vergaderen tot de krijg van dien groten dag des almachtigen Gods (Openb. 16: 14). Het is dan een geheel andere slagorde, die hier door de Heiligen Geest beschreven wordt, die ons nader verklaard is in Hebr. 12: 22; waarvan Christus het enige hoofd is (Eféze 1: 22;. De heilige patriarchen, profeten en Apostelen zijn als getrouwe en ervarene kolonels in deze geestelijke oorlogen; de getrouwe predikanten en ouderlingen zijn als voorgangers en leidslieden (Hebr. 13: 47). De gewone ware Christenen zijn de getrouwe soldaten van Christus. Onze wapenen zijn het geloof en de goede consciëntie (1 Tim. 1: 19), ja de ganse wapenrusting Gods (Eféze 6: 13) Onze banier en livrei is de Heilige Schriftuur en het eeuwige Evangelie van de Zone Gods (Openb. 44; 6). Onze muren en. schanskorven zijn de heilige engelen; onze vijanden zijn alleen de duivel, de wereld en ons eigen vlees met al hun aanhang, want wij haten niemand

dan die God haten (Ps. 439;. Wij willen strijden voor de waarheid tegen de leugen, voor de ere Gods en onze zaligheid tegen al degenen, die daarvan vijand zijn (Judas Vs. 3.) Laat ons maar volharden in dezen geestelijken strijd, geen wapenstilstand sluiten met de duivel, de wereld, of ons eigen vlees. Laat ons, elk in zijn 195 gelid blijven, en eendrachtig elkaar bijstaan, zo zullen de poorten der hel ons niet overweldigen (2 Sam. 10: 11; Matth. 16: 18).

Uit de verzen 5-7. *De leringen van de ogen, wangen en tanden.* Vgl. Kap IV, Vs. 1-3. Merkt alleen nog op de wonderlijke kracht des geloofs, waardoor de Heere Christus overwonnen wordt. Ziet daarvan twee bijzondere voorbeelden, een in Jakob, die met de Engel worstelde en de overhand behield (Gen. 32: 28), en een in de Kanaänese vrouw (Matth. 14: 48).

Uit de verzen 8-40. *Al is het, dat er vele secten en samenrottingen zijn van dwalen geesten, die zichzelf (elk om het zeerst) willen versieren met de titel van de bruid en de kerk van Christus, zo is er evenwel niet meer dan een oprechte kerk, die de Zone Gods met zijn bloed gekocht heeft* (Hand. 20: 28; Eféze 4: 4;. De tekenen nu van deze kerk hebben wij behandeld in de leringen Kap. 1: 8 en 4: 5. Wij kunnen die ook opmaken uit het 40 vers van onzen tekst, vergeleken met Openb. 42: 4, namelijk dat zij alleen versierd is met de zon d. i. de gerechtigheid van Christus en de rechte belijdenis van zijn naam d. i. Zijn persoon en ambt. Zij volgt ook de wet Gods als een lantaarn in de duisternis (Jes. 8: 20; 2 Petrus 4: 49). Zij draagt ook een kroon van twaalf sterren (Openb. 12), d. i. Zij blijft eenvoudig bij de leer der 12 Apostelen, zonder daar af of toe te doen. Zij wil ook niet blijven in de nacht der blindheid, noch andere mensen daarin houden, maar gaat van klaarheid tot klaarheid als de dageraad, en dat door de Heilige Geest, die door Christus, de ware Morgenster, in ons hart geplant is. Tot deze kerk moeten wij ons dan voegen en anders gene, indien wij willen zalig worden (Joh. 15: 6; Hand. 2: 47).
Wij moeten ons ook niet ergeren, al is het dat er vele sekten in de wereld zijn, zelfs onder de Christenen, want het is niets nieuws, het is altijd zo geweest onder het Oude en Nieuwe Testament (2 Petrus 2: 1). Het moet ook zo wezen (hoewel het verdrietig en jammerlijk is voor de Godvruchtigen), opdat degenen, die oprecht zijn, openbaar mogen worden (1 Cor. 11: 19). Laat ons maar voorzichtig wandelen en een goed fundament leggen naar de regel der Schriftuur, zo zullen de sekten ons geen schade doen, en die ons nu veroordelen zullen nog hier of hiernamaals onze gelukzaligheid moeten prijzen, gelijk Biléam aan de kerk der Joden deed (Num. 23: 10).

Uit het 11e vers. *Christus verlaat zijn gemeente niet,* al is het, dat Hij haar somtijds beproeft door het verbergen van zijne gunst voor een zekere tijd, opdat zij daarna des te beter Hem zoeken zoude. (Ziet daarvan Jes. 54: 7; Hos. 5: 15). Laat ons maar de tijd van onze beproeving waarnemen (ziet breder van deze leer Kap. 3: 1; Kap. 5: 4, 5.

Uit het 12e vers. *De Heere Christus draagt een uitnemen zorg voor onze zaligheid,* dewijl Hij zelf op de wagen van zijn Woord komt aangereden om ons van onzen doolweg te bekeren. Dit moeten wij bedenken, als wij Gods Woord horen of lezen, want het is geen mensen Woord, maar Gods Woord, dat ons uit de Heilige Schriftuur wordt voorgedragen; en de getrouwe predikanten spreken uit Christus' naam als zij ons vermanen en bidden, dat wij ons met God zouden laten verzoenen (2 Cor. 5: 19). Wee dan dengenen, die Christus' dienaren verachten, of op zo grote zaligheid geen acht geven (Luc. 12: l3; Hebr. 2: 3).

Uit het 13e vers. *Wij zijn van nature genegen tot de doolweg,* zodat ook de herborenen grote traagheid gevoelen op het stuk van hun bekering, en dat door de weerspannigheid des vleses (Rom. 7: 22; Jes. 65: 1). Daarom moeten wij dikwijls vermaand en opgewerkt worden. Nog eens,
Uit het 13e vers. *De Heere heeft genen lust aan de dood des goddelozen maar veel meer daaraan, dat hij zich bekere en leve* (Ezech. 18: 23). Vgl. ook de gelijkenis van de verloren penning, het verloren schaap, en de verloren zoon (Luc. 15). Dit is een troost voor de boetvaardige zondaars. Laat ons ook ons best doen, om onzen naaste te bekeren, gelijk de Heere jegens ons doet (Jac. 5: 19).
Uit het 13e vers. *Wij moeten de Heere dienen met vreugde en eendracht als in een heiligen dans,* nochtans ook met geestelijke zorgvuldigheid, waken tegen onze vijanden, opdat wij van hen niet betrapt worden (Deut. 28: 48; Ps. 2: 11; Ps. 149: 5). Hieruit zien wij, hoe weinigen er zijn, die de Heere recht dienen, zoals het behoort. Want sommigen zijn vol toorn en gramschap tegen hun naaste, anderen hebben een vermaak in godsdienst, maar doen het slechts welstaanshalve. Anderen zijn geheel ongewapend tegen de listen des duivels, waarmede hij ons zoekt te verstrikken zo in leer als in leven. Daarom worden zij ook overvallen, eer zij terdege omzien, gelijk een schildwacht, die in slaap valt, terwijl hij in gevaar voor de vijand verkeert.

Uit Kap. VII: 1. *Wij kunnen niet recht wandelen en de Heere behagen, tenzij wij geschoeid zijn met de bereidwilligheid van het Evangelie des vredes en omgord met de waarheid* (Eféze 6: 13) zo dwalen dan de wereldse mensen, die op geen van beide achtgeven. Zij zijn ook te bestraffen, die van beide deze gaven roemen, maar in het minst geen tekenen daarvan geven, overmits zij gruwelijk zijn en ongehoorzaam en tot alle goed werk ondeugende 197 (Tit. 1: 16). Want zij gaan tot de oren in de modder der zonden, en de lendenen van hun verstand zijn niet opgeschort, zodat zij de weg der zaligheid niet recht betreden kunnen. Uit Kap. VII

Vs. 2. *Die uit God geboren is kan noch geheel noch aan het einde afvallen, want de navel der wedergeboorte droogt nimmer uit* (Vgl. Joh. 4: 14; 1 Joh. 3: 9). Wel is waar kunnen de wedergeborenen wel zondigen, maar niet ter dood toe, want hun zaad blijft in hen, overmits zij uit God geboren zijn. Het fundament dan van hun volstandigheid bestaat niet in de vastigheid hunner personen, maar in *de waarheid Gods,* want Hij heeft dat beloofd (Jer. 32: 40); in zijne *onveranderlijke liefde,* want die de Heere eens liefheeft als zijne uitverkorenen heeft Hij lief tot de einde (Joh. 13: 1); in *zijne kracht,* want daardoor worden zij bewaard, door het geloof, tot de zaligheid, die in de laatsten tijd geopenbaard zal worden (1 Petrus 1:5)
Eindelijk brengt de natuur der wedergeboorte dat mede, want het zaad, waaruit wij wedergeboren worden, is onvergankelijk, namelijk Gods Woord (1 Petrus 1: 23). Dit zaad blijft altijd bij de rechte wedergeborenen (1 Joh. 3: 9). Daaruit volgt, dat het werk der wedergeboorte niet kan vergaan, al is het dat het menigeen aanstoot lijdt van de duivel, de wereld en het vlees. Ziet verder over deze leer en het nut er van Kap. V: 1. Alleen bidden wij, dat degenen, die dezen troost de kinderen Gods onttrekken willen, de gemelde gronden in de vreze Gods overwegen willen, en uit partijschap hun ogen niet voor de waarheid sluiten.
Nog eens uit Kap. VII: Vs. 2. *De gelovigen zijn vruchtbaar tot goede werken als een verse hoop tarwe, die in de aarde geworpen wordt* (vgl. Ps. 1: 3; Matth 7: 1 7; Joh. 15: 5). Laat ons dan tonen, dat wij rechte tarwe zijn, opdat ten jongsten dage, wanneer de

H. Engelen zullen komen, om het rijk van Christus van alle ergernissen te zuiveren, wij met het onkruid niet verbrand worden.

Uit Kap. VII Vs. 3, 4. *De leringen van de borsten en de hals* vgl. Kap. IV: 4, 5.
Nog eens uit Kap. VII Vs. 4. *De gelovigen moeten vervuld zijn met geestelijke kennis, om zichzelven en anderen daarmede te dienen,* gelijk de vijvers aan de Schaaps- en Fonteinpoorten te Jeruzalem gevuld waren met water (Jes. 11: 9; Rom. 15: 14). Daarom is de jammerlijke onwetendheid te beklagen, die onder Christenen bespeurd wordt, ja zelfs onder degenen, die belijdenis doen van de Gereformeerde religie, want daar zij leraars behoorden te zijn vanwege de tijd, hebben zij wederom van node, dat men hen lere, welke de eerste beginselen zijn der woorden Gods (Hebr. 5: 12). 198
Nog eens uit Kap. VII vs. 3, 4. *De kinderen Gods moeten wel onnozel zijn als duiven, maar ook voorzichtig als slangen.* Want hun neus moet altijd naar Damascus zien d. i. Zij moeten altijd letten op de aanslagen van hun vijanden, geestelijke en lichamelijke (Vgl. Matth. 10: 16; Eféze 5: 17; Col. 4: 5). Hier is de verkeerdheid te bestraffen der mensen, die wel arglistig zijn, om iemand leed te doen met woorden of werken, en niettemin in hun eigen verderf lopen naar ziel en lichaam zonder enig omzien, gelijk de vogelen met het net en de vissen met de haak gevangen worden (Pred. 9: 12). De wijze koning zegt dan zeer wel, dat dit het onderscheid is tussen een wijzen en een dwazen man, dat de eerste zijn ogen in zijn hoofd heeft, maar de andere in de duisternis wandelt (Pred. 2: 14). Uit Kap. VII: 5. *Christus is het enige Hoofd, dat is de Heere en bewaarder zijner gemeente.* Uit welke het gehele lichaam, bekwamelijk samengevoegd en samen vastgemaakt zijnde, door alle voegselen der toebrenging, naaide werking van een iegelijk deel in zijn maat, de wasdom des lichaams bekomt, tot zijns zelfs opbouwing in de liefde (Eféze 4: 16; 5: 23 en 1: 22). Dit hoofd moeten wij dan vasthouden met een oprecht geloof, want alle uiterlijke schijn van religie kan ons niet helpen (Col. 2: 19). Want een lid, dat van het hoofd is afgesneden, moet noodzakelijk vergaan. Vgl. verder over deze leer het 4e vers van het vorige Kapittel.
Nog eens uit Kap. VII Vs. 5. *Om de genade en de bijwoning Gods te behouden is er geen beter middel, dan dat wij in Christus geloven en Hem. gehoorzaam zijn.* Want God is dan (om zo te spreken) aan ons verbonden door zijne beloften en ons geloof (2 Cor. 6: 16). Gelijk nu deze leer tot groten troost van de gelovigen dient, dient zij ook tot verschrikking van de ongelovigen en goddelozen, want zoolang zij met Christus geen deel hebben, leven zij zonder God in de wereld; ja de duivel is hun God en die woont bij hen en verblindt hun zinnen, opdat zij de klaarheid van het Evangelie niet zouden aanschouwen. (Vgl. 2 Cor. 4: 4; Eféze 2: 2.) Uit Kap. VII

Vs. 6. *Daar is geen groter genot, dan God te dienen en zijn gaven wel aan te leggen tot zijn eer.* De reden is, omdat ons dat een goede consciëntie maakt eri wij daardoor hoe langer hoe meer met God verenigd worden, want Hij heeft daarin een groot behagen. (Vgl. verder over deze leer Kap. 1: 4.)

Uit Kap. VII. Vs. 7. *De gelovigen moeten dagelijks toenemen en sterk worden in het geloof, de hoop en de liefde als een Palmboom.* (Vgl. Ps. 92: 13; Col. 1: 10.) Zij zijn dan te bestraffen, die altijd even zwak blijven in het geloof en de Godzaligheid, want die niet toeneemt neemt af.

Uit Kap. VII Vs. 8. *De vruchtbaarheid van de gemeente komt alm leen van God.* Want Hij maakt alleen de borsten der kerk zo overvloedig als druiftrossen. Hij moet ons ook het verlangen er toe geven, om ze uit te zuigen, en voorts de wasdom, om daardoor op

te groeien. (Vgl. 1 Cor. 3: 6). Laten dan beiden, predikanten en toehoorders, dit wel overleggen, indien zij van God gezegend willen worden.
Nog eens uit Kap. VII Vs. 8. *Gods Woord maakt ons oordeel gezond, om goed van kwaad recht te onderscheiden.* Want daardoor geven wij een reuk van ons als kostelijke reukappelen (Ps. 119: 99; Fill. 1: 10). Maar let wel, dat de Geest Gods daarbij moet komen, want anders kunnen wij geestelijke dingen niet onderscheiden. (1 Cor. 2: 14). Zij dwalen, die in geestelijke dingen te raden willen gaan met vlees en bloed en die hun eigen vernuft of het aanzien van andere mensen meer geloven dan de Schriftuur. Want wij moeten de voorbeelden der wereld niet geloven, maar de goeden en volmaakten wil van God. (Rom. 12: 2.) Uit Kap. VII

Vs. 9. *Gods Woord is niet alleen zoet en lieflijk, maar ook krachtig om de slapen consciënties op te wekken, ja om de doden levend te maken* (vgl. hierover Joh. 5: 25; 1 Cor. 14: 25). Daarom behoren wij Gods Woord dagelijks met eerbied te lezen, te horen en te overdenken, zo tot opwekking van onszelven als ook tot stichting van anderen. Maar hier is te klagen over de grote ondankbaarheid en roekeloosheid van de mensen onzes tijds, die in Gods Woord zo weinig smaak hebben, dat zij bijkans daarvan walgen, ik laat staan, dat zij dezen most lieflijk zouden innemen tot hun zaligheid (Jac. 1: 21). Anderen laten ook niet anders uit hun mond voortkomen, dan vuile en onnutte redenen, strekkende tot onere Gods en verderving der toehoorders (1 Cor. 15: 33). Deze personen geven wel te kennen hoe onzuiver zij van binnen zijn, want uit de overvloed des harten spreekt de mond en het vat geeft uit wat er in is. Maai' laten zij toezien, want uit onze woorden zullen wij gerechtvaardigd of verdoemd worden (Matth. 12: 27).

Het Zevende Kapittel. (Te beginnen bij Vs. 10)

Het oogmerk dezes kapittels is, het grote verlangen te tonen, dat de kerk des Ouden Testaments, na de komst van Christus in het vlees, had; en hoe ze ondertussen gewenst en gepoogd heeft in het geloof, de hoop en de liefde versterkt te worden.
Hoofdinhoud. De kerk, nu verzekerd zijnde van de liefde van Christus door de voorgaande vertroosting, wenst zijn geestelijke tegenwoordigheid te gevoelen, en zijn bijstand te genieten in het uitoefenen van haar roeping. Zij verlangt zeer Christus als haren broeder in den vlese te aanschouwen. Ondertussen bidt zij van Hem, dat Hij haar nimmermeer verlate, overmits haar liefde tot Hem onvergankelijk is.

Verdeling. In dit kapittel zijn drie hoofddelen of drie beden.
Vooreerst. Bidt de kerk, dat zij de geestelijke tegenwoordigheid en bijstand van Jezus Christus in haar roeping mag genieten, tot zijne komst in het vlees toe (vs. 1-5 of Vs. 10-13).
Ten tweede wenst zij Christus haar broeder te zien, geopenbaard in het vlees (vs. 5, 6 of Kap. VIII: 1, 2).
Ten derde deelt zij haar liefde tot Christus mede, met een gebed daarbij, dat de Heere Christus haar ook nimmermeer vergeten noch verlaten wil (vs. 7: 11 of Kap. VIII: 3 7).

In het eerste hoofddeel zijn drie onderdelen.
1e. Het fundament van de bede, nl. dat ze nu verzekerd is van de liefde van Christus (vs. 1 of Vs. 10.)
2. De bede zelve, dat de Heere Christus haar wil bijstaan in haar beroep en haar geestelijk akkerwerk zegenen (vs. 2 en 3 of Vs. 11 en 12).
3. een belofte van dankbaarheid, die zij daarvoor doet, namelijk, dat ze al haar gaven Christus zal opofferen (vs. 3 en 4 of Vs. 12-13.)

In het tweede hoofddeel zijn twee onderdelen.
1e Een hartelijke wens naar de verschijning van Christus in het vlees, met de redenen voor dien wens (vs. 5 of Kap. VIII: 1.)
2. Een belofte van dankbaarheid, die zij doet, nl. dat zij Christus als haar Bruidegom en hogen Profeet vriendelijk onthalen zal (vs. 6 of Kap. VIII: 2.)

In het derde hoofddeel zijn drie onderdelen.
1. Een opsomming van de tekenen der liefde van Christus jegens haar (vs. 7 of Kap. VIII: 3) met een vermaning aan de lidmaten der kerk, dat ze toch deze haar rust niet storen zouden (vs. 8 of Kap. VIII: 4).
2e. Een opsomming van de tekenen der liefde, die zij Christus toedraagt (vs. 9 of Kap. VIII: 5).
3. Een gebed, dat op beide deze fundamenten steunt, namelijk, dat toch de Heere Christus in zijn liefde tot haar wil voortvaren (vs. 10 Kap. VIII: 6), hetwelk verklaard en versterkt wordt door een schone beschrijving van de kracht der geestelijke liefde, nl. dat zij nimmermeer vergaat, waartoe verscheidene geschikte gelijkenissen worden bijgebracht (vs. 10, 11 of Kap. VIII: 6 en 7).

De tekst van het 7e Kapittel met een korte verklaring.

De kerk. Vers 1 (vs. 10). *Ik ben mijns Liefsten: en zijn genegenheid is tot mij.* Overmits ik nu ten volle verzekerd ben, dat ik de bruid van Christus ben, dewijl ik uit de voorgaande vertroosting duidelijk verstaan kon, dat zijn liefde jegens mij zo sterk is als ooit te voren.

Vers 2 (vs. 11). *Kom, mijn Liefste! laat ons uitgaan in het veld, laat ons vernachten op de dorpen. zo* wil ik ook mijzelf niet meer overgeven aan de slaap der zorgeloosheid als te voren; maar ik ben bereid voortaan mijn beroep waar te nemen, en onze gemene zaligheid te bezorgen. Daarom bid ik u, o mijn liefste Bruidegom, sta mij in dit goede voornemen bij met uw genade en de Heilige Geest. Laat ons dit geestelijke akkerwerk samen waarnemen, want zonder u kan ik niets doen.

Vers 3 (vs. 12). *Laat ons vroeg ons opmaken naar de wijnbergen, laat ons zien, of de wijnstok bloeit, de jonge druifjes zich opendoen, de granaatappelbomen uitbotten: daar zal ik u mijn uitnemende liefde geven.* Ik wil niet meer zo slaperig zijn als te voren, maar ben voortaan bereid vroeg met u op te staan, om onze wijnbergen, dat is de particuliere gemeente, te bezoeken; om te zien, of de kerken in het algemeen en ieder lidmaat in het bijzonder, zowel sterken als zwakken, wel gesteld zijn, om voort te brengen vruchten der gerechtigheid. Wat mij aangaat, ik beloof u dit heiliglijk, dat ik in de verzameling der gelovigen mijn vurige liefde te uwaarts bewijzen zal, mitsdien mijne ziel en mijn lichaam tot uwen heiligen dienst opofferende.

Vers 4 (13.) *De dudaïm geven reuk en aan onze deuren zijn allerlei edele vruchten, nieuwe en oude; o, mijn liefste! die heb ik voor u weggelegd.* Weiger toch mijn verzoek niet, Heere Jezus, maar bevorder het goede werk, dat Gij in mij begonnen zijt. 't Is waar, ik ben een tijd lang als dood geweest door mijn onachtzaamheid, maar door uw Woord en Geest hebt Gij mij wederom levend gemaakt. Gij ziet, Heere, dat de gaven uws Heiligen Geestes als lieflijke bloemen wederom beginnen haar reuk te geven en dat de deur mijns harten, die te voren verstopt was door de verleiding der zonde, nu wederom lieflijk versierd is met allerlei geestelijke deugden. Want de gaven, die ik te voren door uw genade ontvangen had, beginnen nu weer uit te spruiten, dewelke ik met deze verse gaven, die gij mij nu opnieuw geschonken hebt, u getrouwelijk samen wil opofferen en daarvan een schat verzamelen, als een zorgvuldige huismoeder; om ze aan te leggen tot uw ere, tot stichting van uw uitverkorenen en tot mijn zaligheid.

Vers 5 (Kap. VIII: 1). *Och, dat gij mij als een broeder waart, zuigen de borsten mijner moeder! dat ik u op de straat vond, ik zou u kussen, ook zouden zij mij niet verachten.* Ochof die zalige dag eens kwam, dat ik u, mijn Bruidegom, mocht aanschouwen, in het vlees geopenbaard, en gij, als mijn broeder en het beloofde zaad der vrouw, de borsten mocht zuigen, beide van onze natuurlijke moeder Eva, die de moeder aller levenden is, en van onze geestelijke moeder, de algemene kerk. Want indien ik u zo zag> geopenbaard in het vlees, ik zou u met liefde en grote blijdschap kussen en omhelzen. Ban zouden mijn vijanden, die nu mijne hoop van de beloofden Messias bespotten, beschaamd staan.

Vers 6 (Kap. VIII: 2*). Ik zou u leiden, ik zou u brengen in mijns moeders huis, gij zoudt mij leren: ik zou u van specerijwijn te drinken geven en van het sap van mijn*

granaatappelen. Ik zou u dan vrijmoedig als mijn bruidegom inhalen met een gelovig hart, uwen naam belijden in de algemene kerk en naar uwe leer luisteren, daar zij onze hoge profeet en leraar zijn. Dan zou ik niet alleen vol worden van de Heilige Geest, maar ook zulke vruchten voortbrengen tot uw eer, die u veel aangenamer zouden zijn als de beste hyprokras of sap van granaatappelen voor iemand wezen kan.

Vers 7 (Kap. VIII: 3). Zijn *linkerhand zij onder mijn hoofd en zijne rechterhand omlielze mij.* Ondertussen moet ik bekennen, dat mijn Bruidegom mij niet vergeet ; Hij draagt grote zorg voor mij, zijn kracht en mijn zwakheid tonende. Want Hij ondersteunt mij met beide zijn handen in mijn grootste nood, gelijk een getrouw man zijn lieve huisvrouw in haar bangheid bijstaat.

Vers 8 (Kap. VIII: 4). *Ik bezweer u, gij dochteren van Jeruzalem! dat gij die liefde niet opwekt, noch wakker maakt, totdat het dezelve lust.* Overmits ik zeer teer van mij zelve ben, vermaan en betuig ik u allen, die voor lidmaten der kerk wilt aangezien worden, vuriglijk, dat gij deze mijn geestelijke rust niet stoort door ketterij, scheuring noch ergernis. Want wat profijt kunt gij daarvan hebben, dat gij uwe moeder, de kerk, harteleed aandoet. Laat mij dan deze rust genieten, totdat ik eens verzadigd zal worden, wanneer ik ontwaken zal naar het beeld mijns Bruidegoms, en zijn aanschijn aanschouwen in gerechtigheid.

Vers 9 (Kap. VIII: 5). *Wie is zij, die daar opklimt uit de woestijn en lieflijk leunt op haar liefste? Onder de appelboom heb ik u opgewekt, daar heeft u uw moeder met smart voortgebracht, daar heeft ze u met smart voortgebracht, die u gebaard heeft.* Heere Christus, gij weet, dat ik U oprecht liefheb. Want het is alleen om uwen wil, dat ik de wereld verzaakt heb met al haar wellusten en door de woestijn der verdrukking u tot nog toe gevolgd ben, om met u gemeenschap te hebben, steunen alleen op uwe genadige bescherming. Ik heb uwen Naam ook bekend en aangeroepen als mijn enigen Zaligmaker, al van de tijd af, dat de eerste belofte in het Paradijs gedaan is, van het vrouwenzaad, dat de duivel de kop zou vertreden, welke belofte mij als een schone appelboom is, waaronder ik altijd mijn schaduw en mijn voedsel gezocht heb. Want daardoor ben ik zo verzekerd van uw heilige menswording, welke het fundament van mijn troost is, even of gij alreeds van uw moeder geboren en ter wereld gebracht waart.

Vers 10 (Kap. VIII: 6). Z*et mij als een zegel op uw hart, als een zegel op uwen arm, want de liefde is sterk als de dood; de ijver is hard als het graf; haar kolen zijn vurige kolen, vlammen des Heeren.* Daarom bid ik u ootmoedig, mijn lieve Bruidegom, vergeet mijner niet, maar kat mijn gedachtenis altijd verzegeld zijn in uw hart, om mij te beminnen, en op uwen arm, om mij te helpen. Want gij weet allerbest de kracht van deze goddelijke liefde, die ik u toedraag, namelijk, dat zij zo sterk is als de dood, want zij overwint alle zwarigheden. Zij is zo vast als het graf, want zij verslindt alle aardse genegenheden. Zij is als een gloeiend vuur en als verterende vlammen, die door de Heiligen Geest in onze harten ontstoken zijn, zodat ze door geen uiterlijk geweld kunnen uitgeblust worden.

Vers 11 (Kap. VIII: 7.) *Vele wateren zouden deze liefde niet kunnen uitblussen: ja de rivieren zouden ze niet verdrinken: al gaf iemand al het goed van zijn huis voor deze liefde, men zou hem ten enenmale verachten.* Daar is geen verdrukking, noch benauwdheid zo groot, dat zij deze goddelijke liefde zoude kunnen scheiden. Daar is

ook geen werelds goed of tijdelijke nuttigheid, waarmede men deze oprechte liefde zou kunnen uitblussen. Want die deze liefde in zijn hart recht gevoelt, zoude zich van niemand laten verleiden, om God geheel en ten volle te verlaten, al ware het, dat hij hem alle zijn tijdelijke schatten wilde geven. Maar hij zou liever alle dingen schade en drek achten dan dat hij zich van de liefde Gods zou laten afscheiden.

Nader verklaring van het zevende kapittel.

Vers 1 (vs. 10.) *Ik ben mijns Liefsten.* Dat is het besluit, dat de bruid trekt uit de voorgaande vertroosting van het zesde kapittel, nl. dat zij daaruit verzekerd is, dat de liefde van Christus tot haar zo sterk is als te voren (ziet dergelijke manier van spreken kap. 2: 4 6; insgelijks kap. 5: 18 of 6: 2.) Deze verzekerdheid is het fundament van de volgen beden. Vers 1 (vs. 10.)
En zijn genegenheid is tot mij. D. i. Zijn vurige barmhartigheid en gunst jegens mij is niet veranderd (Hos. 11: 8.) De gelijkenis is [genomen van de getrouwe liefde eens mans jegens zijn wettelijke huisvrouw, niettegenstaande haar zwakheden (Gen. 29: 34.)

Vers 2 (vs. 11.) *Kom, mijn liefste!* Hier wil de bruid haar voorgaande fout gaan verbeteren, waarvan wij kap. V van gehoord hebben. Want zij toont nu, dat ze bereid is naar de stem van Christus te luisteren en haar wijnberg waar te nemen, waarvan gesproken is in kap. 1: 6. Maar zij wil het gezelschap van Christus hebben, want zonder Hem kunnen wij niets doen (Joh. 15: 5.) Wij mogen planten en nat maken, maar de Heere Christus moet de wasdom geven. (1 Cor. 3: 7.)
Vers 2 (vs. 11.) *Laat ons uitgaan in het veld.* Het is bekend genoeg, dat de stichting van de gemeente vergeleken wordt bij een akkerwerk en wij Gods medearbeiders zijn, als wij de zaligheid der gelovigen recht bezorgen (1 Cor. 3: 9), zodat deze gelijkenis gene duisterheid in zich heeft.
Vers 2 (vs. 11) *Laat ons vernachten op de dorpen.* Het woord *Cefarin* wordt door sommigen uitgelegd als *Cypressen* z. a. boven kap. I: 14. Maar de verklaring van dorpen is beter, om de waken zorgvuldigheid van de kerk te tonen, dat zij ook bij nacht de wacht wil houden over haar wijnberg. Want gelijk Christus te voren gezegd heeft in kap. 6: 8 (11), dat hij naar de notenhof gegaan was om die te bezoeken, zo verklaart zij nu, dat ze gaarne met hem wil gaan.
Aangaande het Hebreeuwse woord, dat betekent dikwijls *dorpen* z. a. in 1 Sam. 6: 18; Neh. 6: 2. En zo wordt het op deze plaats genomen door Benedictus, Arias Montanus, Pagninus, Mercerus, enz.

Vers 3 (vs. 12.) *Laat ons vroeg ons opmaken.* De bruid wil zeggen, dat zij niet meer zo slaperig wil zijn als te voren.
Vers 3 (vs. 12). *Laat ons zien, of de wijnstok bloeit.* De gelovigen worden somtijds vergeleken bij een wijngaard, somtijds bij granaatappelen, om de zoete vruchten der wedergeboorte, die zij voortbrengen (Vgl. Kap. 6: 8) (11). De jonge druifjes zijn de tere lidmaten der kerk.
Vers 3 (vs. 12). *Daar zal ik u mijn uitnemen liefde geven.* D. i. in het midden van de gemeente zal ik mijn liefde te uwaarts bewijzen en mijn ziel en lichaam opofferen tot een aangename en welrieken offerande.

Vers 4 (vs. 13). *De dudaïm geven reuk.* De bruid wil zeggen, dat er alreeds schone beginselen van bekering aan haar te merken zijn, gelijk het uitspruiten van de bloemen een teken is van de lente (vgl. Kap. 2: 12). Voorts verklaren wij het Hebreeuwse woord dudaïm door *lieflijke bloemen* met de eerwaarden Emm. Tremellius en Fr. Junius, want dat komt beter overeen met het woord en het oogmerk dan Mandragora, overmits dit een stinkende reuk heeft, die het hoofd zwaar en slaperig maakt en omdat het een kruid is, dat laat rijp wordt, want wij lezen in Gen. 30:14, dat het gevonden werd door Ruben in de tarwe oogst, daar nochtans de naam dudaïm lieflijkheid medebrengt en het vroeg rijp is, als uit dezen tekst blijkt. Dit is dan een tegenstelling met hetgeen wij gehoord hebben in kap. 6: 9 (13), waar de Heere klaagde, dat Hij nog geen tekenen van bekering zag.

Vers 4 (vs. 13.) *Aan onze deuren.* D. i. de ingang tot ons hart is niet meer gesloten als te voren in kap. V: 3, maar hij is nu geopend en lieflijk bezet met vruchten des geestes, en dat door uw genade.
Vers 4 (vs. 13.) *Zijn allerlei edele vruchten, nieuwe en oude.* Sommige vruchten worden geprezen, als zij wat ouder zijn z. a. appelen, wijn enz. (Luc. 5: 39), sommige, als zij vers zijn z. a. druiven, kersen enz. Daaraan is nu de gelijkenis ontleend. Onder de oude vruchten verstaan wij de *eerste werken* en gaven, die zij te voren ontvangen had z. a. Openb. 2: 5. "Bekeer u en doe de eerste werken." Onder de nieuwe vruchten verstaan wij de verse genade, die zij nu eerst ontvangen had; want die zijn gaven wel gebruikt ontvangt nog meer andere (Matth. 25: 29.) Daarom lezen wij van de gemeente van Thyatire (Openb. 2; 19), dat haar laatste werken meer waren dan de eerste.
Vers 4 (vs. 13.) O *mijn liefste, die heb ik voor u weggelegd.* D. i. ik zal mijn gaven niet verwaarlozen, noch onnut gebruiken. Maar ik zal, als een goede huismoeder, een schat daarvan opleggen en die wel besteden tot uw eer en mijn zaligheid (Matth. 13: 52.)

Vers 5 (Kap. VIII: I.) *Wie zal mij geven.* D. i. wanneer zal eens die zalige dag verschijnen, dat ik de beloofden Messias in het vlees zal mogen aanschouwen, waarnaar alle gelovigen des Ouden Testaments zo zeer verlangd hebben (Matth. 13:17; Joh. 8: 56; Hebr. 11: 13.)?
Vers 5 (Kap. VIII: 1.) *Dat gij mij waart als een broeder.* De kerk toont, dat zij de belofte van de heilige menswording van Christus zeer wel verstaat, waardoor Christus onze broeder geworden is, ons in alles gelijk, uitgenomen de zonde (Hebr. 2:17, 4:15).
Vers 5 (Kap. VIII: 1). *Zuigen de borsten mijner moeder.* Met deze woorden beschrijft zij de manier van deze broederschap, namelijk, dat de Heere Christus de borsten van onze moeder zou zuigen. Dit moet men nu verstaan eerst van onze natuurlijke moeder, Eva, die de moeder is aller levenden (Gen. 3: 20). Want Christus heeft haar borsten gezogen, overmits Hij het zaad der vrouw is (Gen. 3: 15) en geworden van een vrouw (Gal. 4: 4). Hij is de vrucht des buiks van Maria (Luc. 1: 42), niet alleen die door haar gedragen en gezoogd is (Luc. 11: 28), maar Hij is ook ons vlees en bloed deelachtig geworden (Hebr. 2: 14). Daarom wordt ook zijn geslacht gerekend tot Adam (Luc. 3: 38). Eva wordt dan zijn moeder genoemd, gelijk David zijn vader was (Luc. 1: £2), omdat Hij het zaad der vrouw en van David is.
Ten andere verstaan wij ook daaronder de algemene kerk, het hemelse Jeruzalem, dat ons aller moeder is (Gal. 4: 26). Want Christus heeft ook haar borsten gezogen, als Hij geworden is onder de wet en de Sacramenten van het O. en N. Testament is deelachtig geworden, met name de besnijdenis, het Paaslam, de doop en het H. Avondmaal, om

alle gerechtigheid te volbrengen (Matth. 3: 15). De Apostel voegt het zeer fijn bij elkander (Gal. 4: 4), hij zegt, dat Christus geworden is van de vrouw, geworden onder de wet, opdat Hij degenen, die onder de wet waren verlossen zou.
Vers 5 (Kap. VIII: 1). *Daar buiten vond.* D. i. overmits gij naar uw goddelijke natuur woont in een licht, waar men niet op kan toegaan, wens ik u te zien als God geopenbaard in het vlees (1 Tim, 3: 16). Vers 5 (Kap. VIII: 1).
Ik zou u kussen. D. i. ik zou u met een gelovig en vrolijk hart welkom heten en vriendelijk ontvangen, gelijk Simeon deed in Luc. 2: 28 en al degenen, die toen wachtten op de vertroosting Israëls, want die waren zeer verheugd over de geboorte van Jezus Christus (Luc. 2:10).
Vers 5 (Kap. VIII: 1*). En dan zouden zij mij niet versmaden.* D. i. mijn vijanden, de ongelovige mensen, zouden mijn hoop dan niet meer bestoken, gelijk zij plegen te doen, als de beloften Gods wat langer aanlopen (Ps. 42: 11; 2 Petrus 3:1). Wel is waar, dat de gelovigen ook wel bespot zijn geworden na de geboorte van Christus, omdat zij in Hem geloofden, die zo gering was naar den vlese (Vgl. Joh. 9: 28; 1 Cor. 1: 23; 4: 9; Hebr. 10: 32.) Maar evenwel zijn deze goddeloze spotters door de krachtige leer en werken van Christus zo overtuigd in hun consciënties, dat ze met schande hebben moeten toestaan en bekennen, dat zij nooit dergelijke gezien of gehoord hadden (Joh. 7: 46; 11: 47; Hand. 4:13.)

Vers 6 (Kap. VIII: 2) *Ik zou u leiden in het huis mijner moeder.* Dit zegt de kerk des O. T. dat ze Christus d. i. de kennis van Christus zou brengen in de algemene kerk des Nieuwen Verbonds, want dat is de moeder. De Joodse kerk is de oudste zuster, de kerk uit de heidenen is de jongste zuster als volgen zal in Kap. VIII: 8. Want de Hebreeën noemen een geheel corpus of verzameling, dat alle stukken in zich bevat de moeder; de stukken daarvan noemen zij dochters. zo worden de hoofdsteden moeders genoemd van de dorpen, die onder haar gebied staan en de dorpen of kleine stedekens noemen zij dochters (Joz. 17: 11; Jud. 1: 27; Ezech. 16: 49.) zo worden Jeruzalem en Samaria twee zusters genaamd, omdat het rijk der kinderen Israëls in die twee delen verscheurd was na de dood van Salomo (Ezech. 16: 45; 23: 4.)
De mening dan van deze plaats is deze, dat de Joodse kerk de zuivere leer van de persoon en het ambt van Jezus Christus zoude overgeven aan de katholieke of algemene kerk des N. T. De gelijkenis van dit *inleiden* is in Kap. 3: 4 verklaard.
Vers 6 (Kap. VIII: 2) *Gij zoudt mij leren.* D. i. Gij zult ons als onze hoogste profeet en leraar van alle verborgenheden der zaligheid onderwijzen (Deut. 18: 15.; Dit wist ook de vrouw van Samaria wel (Joh. 4: 25.) "Ik weet (zeide zij) dat de Messias komt (die genaamd wordt Christus); wanneer die zal gekomen zijn, zo zal Hij ons alle dingen verkondigen (Ziet ook Joh. 1: 18 en 15: 15; Hebr. 1: 1).
Vers 6 (Kap. VIII: 2.) *Ik zou u van specerijwijn te drinken geven.* In het Hebreeuws staat wijn met specerijen vermengd. Daaronder verstaan wij de volheid des Geestes (Eféze 5: 18,) die onder het N. Testament veel overvloediger is uitgestort, dan onder het O. (Joh. 7: 39; Hand. 2: 17). Gelijk wij nu deze gaven van Christus ontvangen, moeten wij wederom Hem daarvan schenken, dat is aanwenden tot zijn ere.

Vers 7 (Kap. VIII: 3). *Zijn linkerhand.* Vgl. hierover Kap. II: 6.

Vers 8 (Kap. VIII: 4). *Ik bezweer u.* Vgl. hierover Kap. II: 7 en III: 5. Voorts wordt hier geen gewag van de reeën en hinden gemaakt, om redenen, die daar genoemd zijn.

Vers 9 (Kap. VIII: 5). *Wie is zij die daar opklimt.* Dit zijn de woorden van de Bruidegom, waarmede hij wil uitdrukken de vurige liefde der kerk tot de Heere Christus, namelijk, dat zij bereid is de wereld te verlaten met hetgeen daarin is, om de gunst van Christus te genieten.
Voorst verstaan wij onder de woestijn *eerst* de wereldse lusten als hovaardij, gierigheid en wellust (1 Joh. 2: 17), want deze maken de wereld tot een woestijn, die voor de val als een paradijs was (Jes. 40: 3), *daarna* de verdrukking, waaraan de gelovigen in de wereld onderworpen zijn (Vgl. Openb. 12; 6; Hoogl. 3: 6).

Vers 9 (Kap. VIII: 5) *En lieflijk leunt op haar liefste* of *zich voegen tot haar liefste,* want het woord mithrappheketh (dat alleen op deze plaats gevonden wordt) betekent beide. De mening is, dat de gelovigen alle dingen schade en drek achten om de gemeenschap van Christus te genieten en dat zij in alle wederwaardigheid alleen op de genade van Christus steunen. Zo deed Mozes, die de versmaadheid van Christus meerder achtte dan de schatten van Egypte (Hebr. 11: 26.) Paulus lijdt het ook al voor het Evangelie, opdat hij daaraan gemeenschap zou krijgen (1 Cor 9: 23).

Vers 9 (Kap. VIII: 5) *Onder de appelboom heb ik u opgewekt.* Dit zijn de woorden der kerk, bevatten het tweede teken van de liefde der kerk tot Christus, omdat ze op Christus vertrouwd heelt van de eerste belofte af. Onder dezen appelboom verstaan sommigen het hout des kruizes, sommigen de verboden boom, waar Adam en Eva van gegeten hebben, maar beide deze meningen hebben geen grond en kunnen niet wel bewezen worden, hoewel deze plaats enige gelegenheid geeft, om waarschijnlijk te achten, dat de verboden boom een appelboom geweest is, gelijk het ook een oud gevoelen van vele leraren is.
Maar het zekerste is, dat wij daaronder verstaan, de belofte van het zaad der vrouwe, want die belofte is altijd de troost geweest van de gelovigen. Daarom wordt de Heere Christus zelf ook bij een appelboom vergeleken (Hoogl. 2: 3), om redenen, die daar verklaard zijn. De kerk nu verklaart, dat zij Christus daar gewekt heeft, d. i. van dien tijd af, heeft zij op Hem vertrouwd en om hulpe aangeroepen. Want als wij vurig bidden, schijnen wij de Heere op te wekken (Ps. 68: 1 en 78: 65.)
Vers 9 (Kap. VIII: 5.) *Daar uw moeder u met smarten voortgebracht heeft.* D. i. door de eerste belofte zijn wij zo verzekerd van uw menswording en geboorte naar den vlese, alsof zij alreeds geschied was. Want daarom wordt het tweemalen herhaald en in de verleden tijd gesteld, om de zekerheid uit te drukken. Zo wordt gewoonlijk bij de profeten van de Messias gesproken, alsof het alreeds vervuld was, als: van zijn menswording in Jes. 7: 14 en 9: 6; van zijn lijden en sterven in Psalm 22, Jes. 53; van zijn hemelvaart (Ps. 68:16.)

Vers 10 (Kap. VIII: 6.) *Zet mij als een zegel op uw hart.* D. i. verlaat mij nimmermeer en laat mij nooit van uw liefde gescheiden zijn. Want de aandoeningen zijn in het hart, en de kracht is in de arm. Zij wil ook daarop gedrukt zijn met een zegel, om aan te tonen, dat het fundament Gods vast staat en dezen zegel heeft: "God kent de zijnen" (Mal. 3: 16; 2 Tim. 2: 19.) De gelijkenis is genomen van de juwelen, die men op de borst of aan de arm draagt, want die zijn altijd voor ons (Jes. 49: 16; 62: 3.) Het kan ook een gelijkenis zijn, ontleend aan de borstlap des Hogepriesters, waar twaalf edelstenen in stonden, om de 12 stammen Israëls aan te duiden (Exod. 28: 15.)
Vers 10 (Kap. VIII: 6.) *Want de liefde is sterk als de dood.* Te weten: de geestelijke liefde tussen Christus en zijn kerk wederkerig, dat is, zowel de liefde van Christus

jegens zijn uitverkorenen, alsook de liefde der uitverkorenen jegens Christus. Deze liefde is sterk als de dood, want zij overwint alle zwarigheden. (Openb. 12: 11.)
Zij is ook hard als het graf, want zij verteert alle aardse genegenheden (Coll. 3: 5; Gal. 5: 24.) Zij is ook als een vurige vlam, die alle ijdele zaken verslindt als hout en stoppelen. (Ps. 69: 10.)
Merkt op dat deze liefde ook genoemd wordt een *ijver* of eigenlijk *jalousie,* om te tonen, dat deze liefde ons scherp doet letten op al de listen des duivels, gelijk een jaloerse man of vrouw scherp letten op de minste aanleiding tot verdenking, waardoor de band hunner trouw onteerd zou kunnen worden.

Vers III (Kap. VIII: 7.) *Vele wateren.* D. i. gene verdrukking of benauwdheid kan ons van de liefde van Christus scheiden (Rom. 8: 35.) Dat onder *wateren benauwdheid* verstaan wordt, is klaar genoeg (vgl. Ps. 32: 6; 42: 8; Matth. 7: 7)
Vers III (Kap. VIII: 7.) *Al gaf iemand al zijn goed.* D. i. het tijdelijk voordeel der zonden kan ook deze liefde niet veranderen, gelijk de tijdelijke liefde tussen man en vrouw somtijds daardoor (het voordeel der zonden nl.) veranderd wordt. Want het hoerenloon maakt vele hoeren. Maar zo is het met deze liefde niet, gelijk wij zien aan Mozes (Hebr. 11: 25); aan Paulus (Fill. 3: 8) - aan de gelovige Hebreeën (Hebr. 10: 34.) Dit verstond Bileam ook wel (hoewel hij een geveinsde was), dat men om al het goed der wereld niet moet doen, wat tegen de liefde Gods strijdt (Num. 22:18; 24: 13.

Aanwijzing van de Leerstukken uit het Zeven Kapittel.

Uit het 1e (10e) vers. *Het geloof van de kinderen Gods wordt wei bestreden met vele twijfelingen, maar ten laatste overwint het door de genade en de kracht Gods.* Want deze bruid was als dood (Kap. V), maar nu wordt zij wederom levendig en wakker in het geloof en de Godzaligheid (Vgl. hierover Kap. V: 18.)

Uit het 2 (11e) vers. *De genade Gods maakt de kinderen Gods met zorgeloos, maar wakker tot alle goede werken.* Ik zal de weg uwer geboden lopen, als gij mijn hart verwijd zult hebben Ps. 119: 32 (Vgl. ook Ps. 130: 4; Tit. 2: 11). zo dwalen dan de Papisten, die de leer van de genadige vergeving der zonden in Christus, zonder enige onzer verdiensten, daarmede bekladden, dat zij roekeloze mensen maakt. Hun misverstand komt daaruit voort, dat zij het misbruik van de genade voor de eigen vrucht van de genade stellen. Want wij belijden wel, dat er mensen zijn, die de genade Gods veranderen in ontuchtigheid (Judas

Vs. 4), maar dat brengt de leer der genade niet mee, doch juist het tegendeel. Het zijn dan gene kinderen Gods, die de genade Gods zo misbruiken, maar goddeloze mensen, die deel noch lot hebben n dit woord. Want die de genade Gods recht gesmaakt heeft, is in Christus en het is onmogelijk, die zo wie Christus recht is ingeplant, niet zou voortbrengen vruchten der heiligheid en gerechtigheid (Joh. 15: 5). Gelijk dan de Papisten door de Schrift beschaamd worden, moeten wij ook vermaand worden hen metterdaad te overtuigen door Godzaligen wandel (1 Petrus 2: 12). Dit is ook een onfeilbare proef, of wij part en deel hebben aan de genade Gods en de vergeving der zonden, want die veel vergeven zijn, die moet veel lief hebben (Luc. 7: 47).

Nog eens uit het 2e (11e) vers. *De uiterlijke kerkedienst kan ons niet baten ter zaligheid, tenzij de Geest van Christus daarbij kome, die alleen de wasdom geeft.* 1 Cor. 3: 6. (Vgl. verder over deze leer Kap. 4: 16).

Uit het 3e (12e) vers. *De gelovigen moeten niet alleen op zichzelf acht nemen, maar ook op hun naaste, om hun zaligheid te bevorderen.* Inzonderheid degenen, wie het opzicht over anderen opgedragen is, als predikanten, ouderlingen, overheden, huisvaders en moeders enz. (Vgl. Luc. 22: 32: Hebr. 10: 24). Zo moet dan een iegelijk Christen:
Vooreerst letten op zichzelf en zijne eigene zaligheid werken met vrezen en beven (Fill. 2: 12). Daarna moet een ieder vlijtig acht geven op degenen die aan zijn zorg aanbevolen zijn, gedenkende, dat hij daarvoor rekenschap zal moeten geven, elk naar de gelegenheid zijns beroeps (Hebr. 13: 17). Of God gave, dat een iegelijk voor zijn hoofd daaraan gedacht en zijn best deed, om getrouwelijk in de wijngaard des Heeren te arbeiden, volgens zijne algemene en bijzondere roeping (Matth. 12:1). Zo zoude het met de kerk van Christus wat beter gaan, dan het, helaas, in onze tijden het geval is.
Nog eens Uit het 3e (12e) vers. *Wij moeten onze liefde jegens de Heere Christus niet alleen bewijzen in het geheim binnen onze huizen, maar ook openlijk in de vergaderingen der gelovigen* (vg). Ps. 40: 9 en 116: 15).
Deze *leer* dient tot bestraffing van die mensen, die de vergadering der gelovigen versmaden en God willen dienen naar hun eigen inbeelding en op hun eigen hand, hetwelk door de Apostel bestraft wordt (Hebr. 10: 25).

Uit het 4e (13e) vers. *De rechte bekering openbaart zich door zekere vaste tekenen, gelijk de lente gekend wordt aan het uitbotten der bomen en het uitspruiten van lieflijke bloemen* (vgl. hierover Matth. 3: 8; 7: 17; Jac. 2: 18). *Daarom* zijn die geveinsden te bestraffen, die altijd roemen over hun berouw en bekering, over hun geloof en liefde en ondertussen gruwelijk ongehoorzaam en tot alle goed werk ondeugend zijn (Fil. 1:16.)
Nog eens uit het 4e (13e) vers. *De gelovigen moeten een schat verzamelen van al de gaven, die zij van de Heere ontvangen, zij moeten die wijselijk aanleggen ter ere Gods en tot stichting van hun naaste.* Als een verstandige huismoeder, die alle dingen, zo oude als nieuwe, weet te pas te brengen, vgl. Matth. 13: 52; 1 Tim. 4:14.) Hier zijn te bestraffen, die hun gaven misbruiken tot hoogvaardij, ijdelheid en ergernis van de naaste; alsmede anderen, die hun gaven verwaarlozen en niet opwekken, ja ze met de luie knecht in de aarde begraven, overmits zij zo traag en lui zijn, dat ze niet enen voet zouden willen verzetten voor hun naaste; zij mesten zichzelf als varkens en ontvluchten allerlei eerlijken arbeid, daarom zullen zij ook ten leste gebrek lijden aan zulke gaven als zij misbruikt hebben, hetzij geestelijk of lichamelijk (Spr. 19: 29; 20: 4.)

Uit het 5e vers (Kap. VIII: 1.) *Wij beleven nu een zaligen, tijd in het Nieuwe Testament, overmits de Messias nu verschenen is en volbracht heeft al hetgeen er dien tot verzoening.* Vgl. Matth. 11: 11 en 13: 17. Nu is het de welaangename tijd en de tijd der zaligheid (2 Cor. 6: 2.)
Deze *leer* dient ons tot vermaning, dat wij dezen tijd der genade waarnemen en in het licht wandelen, dewijl wij het licht hebben, opdat ons de duisternis niet overvalle. Want onze zonden verdienen wel, dat de Heere zijn kandelaar uit ons midden wegneemt, en ons wederom zen de kracht der dwaling, opdat zij de leugen geloven, die de liefde der waarheid niet hebben willen aannemen, gelijk wij zien aan de

Papisten, wederdopers en meer andere verblinde mensen, die zo jammerlijk van de rechten weg der zaligheid afdwalen. Zij dient ons ook tot troost, want al is het dat de kerk Gods in onze dagen zeer bestreden wordt van haar vijanden, gelijk de kinderen Israëls in Egypte, moeten wij evenwel God danken, dat Hij ons vergunt het licht zijner waarheid, terwijl zoveel natiën en volkeren in dikke duisternis zitten (Jes. 60; 2). Nog eens

Uit het 5" vers (Kap. VIII: 1). *Christus onze zaligmaker is waarachtig mens, ons zijn broederen in alles gelijk, uitgenomen de zonde.* (Hebr. 2: 14 en 4: 15 vgl. verder over deze leer Kap. 4: 9).

Uit het 6e vers (Kap. VIII: 2). *De Heere Christus is onze hoge profeet en leraar, die ons volkomen geopenbaard heeft de ganse raad Gods aangaande onze zaligheid.* Joh. 15: 15; Hand. 3: 22; Hebr. 1: 1. Deze raad Gods is ons volkomen begrepen in de Heilige Schriftuur (Joh. 20: 13; 2 Tim. 3: 16). Zo dwalen dan de Papisten, welke de Paus van Rome en zijn consistorie meer geloven dan de Schriftuur, overmits zij vele '151 overleveringen aannemen, die regelrecht daartegen strijden. Laat ons dan naar de stem van Christus, onzen oppersten Herder alleen luisteren en die getrouwelijk navolgen, zo in ons geloof als in ons leven, want dat is het rechte merkteken van de schapen van Christus (Joh. 1: 27.)
Nog eens uit het 6e vers (Kap. VIII: 2.) *De gaven des II. Geestes zijn als een kostelijke kruidenwijn en de sap van granaatappelen, waarmede wij onszelf en onzen naaste geestelijk verheugen kunnen.* Vgl. Eféze 5: 18. Een voorbeeld hebben wij in de Apostelen (Hand. 2: 4.) Zij dwalen dan, die hun vermaak in de wereld zoeken en menen, dat de Godzaligheid de mens zwaarmoedig maakt, waarin nochtans onze rechte blijdschap gelegen is. Laat ons voorts gedenken dat wij dezen kruidenwijn van Christus moeten ontvangen (Joh. 16: 7.) Daarom moeten wij Hem om deze genade aanroepen, en als wij die ontvangen hebben, moeten wij die getrouw gebruiken tot zijn ere en tot stichting zijner gemeente. Want op deze manier geven wij onzen Heere Christus daarvan te drinken.

Uit het 7e en 8e vers (Kap. VIII: 3, 4.) Ziet hierover de leringen in Kap. II vers 6 en 7.

Uit het 9e vers (Kap. VIII: 5.) *Die Christus wil navolgen, moet de wereld verzaken, zijn kruis op zich nemen en de liefde van Christus zoeken als zijn hoogste goed.* Vgl. Matth. 16: 24, Rom. 8: 35, Hebr. 11: 36; ziet voorts van deze leer Kap. I: 3. Hieruit zien wij, hoe weinig mensen er zijn, die Christus oprecht liefhebben.
Nog eens uit het 9e vers (Kap. VIII: 5.) *De belofte van het gezegende zaad der vrouw is altijd de troost geweest van de gelovigen in het Oude en Nieuwe Testament.* Vgl. hierover Gen. 3: 15; 22: 18; Jes. 9: 6; Joh. 8: 65. Hieruit zien wij, dat Jezus Christus is de enige grond der profeten en Apostelen (Hand. 13: 8; Eféze 2: 20) en dat de gelovigen des Ouden Testaments door de genade van Jezus Christus zowel zijn zalig geworden als wij (Hand. 15: 11.)
Derhalve is dit het rechte oude en katholieke geloof in het eeuwige Evangelie, waarop wij moeten leven en sterven, indien wij willen zalig worden (Gal. 1: 8; 2 Tim. 2: 8). Zo dwalen dan de Papisten, die roemen van het oude geloof, terwijl zij nochtans van dit fundament afgeweken zijn, overmits zij naast de genade van Christus vele andere verzonnen middelen ter zaligheid zoeken, als verdiensten van heiligen en zichzelf, missen, bedevaarten, pauselijke aflaten, vagevuur enz. Insgelijks de wederdopers, die

de waarheid van de menswording van Jezus Christus loochenen, welke nochtans is het fundament van onze verzoening met God (Rom. 8: 3). 214

Uit het 10e vers (Kap. VIII: 6). *De Heere Christus kan zijn schapen nimmermeer vergeten, want zij zijn als een zegel gedrukt op zijn hart en zijn arm.* Vgl. Jes. 49: 15; Mal. 3: 46; Joh. 10: 27. Deze leer dient ons tot uitnemen vertroosting in alle lichamelijke en geestelijke verdrukkingen. Maar indien wij willen verzekerd zijn, dat wij in het hart van Christus staan als zijn bruid, moeten wij onderzoeken, of Christus in ons hart woont door een oprecht geloof, dat in de liefde werkzaam is (Vgl. 2 Cor. 13: 5; Eféze 3: 17). Want hieraan kennen wij, dat Christus in ons blijft, namelijk uit de Geest, dien Hij ons gegeven heeft (1 Joh. 3: 24), wel verstaande de Geest der aanneming, waardoor wij Abba Vader roepen, denwelken alle rechtgelovigen ontvangen als het pand hunner erve, waardoor zij verzegeld worden tot de dag der verlossing (Rom, 8: 15; 2 Co'r. 1: 22 Eféze 1: 13). Hieruit volgt, dat de kinderen Gods verzekerd kunnen zijn van hun zaligheid, al is het, dat de wereldse mensen daarmede spotten, omdat zij de Heilige Geest niet kennen en zijn werkingen niet onderscheiden kunnen (Joh. 14: 17; 1 Cor. 2: 14). Nog eens

Uit het 10e vers (Kap. VIII: 6). *De geestelijke liefde tot God en onzen naaste is sterker dan de dood en het graf.* Want zij overwint de dood en alle geestelijke en tijdelijke zwarigheden en beletselen (vgl. Ps. 09: 10). Hiervan hebben wij een bijzonder schoon voorbeeld in de profeet Elia (1 Kon. 19: 10) en in de martelaren van het Oude en Nieuwe Testament (Hebr. 11: 37; Openb. 12: 11).
Deze leer dient dan tot bestraffing van die lauwen, die noch koud noch heet zijn in de religie en de prikkeling van een speld niet zouden willen verdragen om de naam van Christus; maallaten ze bedenken, dat zij te zijner tijd van de Zone Gods ook zullen uitgespuwd worden, tenzij zij zich bekeren (Openb. 3: 16.) Laat ons ook toezien, dat wij de Heilige Geest niet bedroeven en deze hemelse vlam niet verdoven met onze aardse genegenheden, als daar zijn wereldse zorgvuldigheid, de verleiding des rijkdoms en de wellusten dezes levens (Luc. 8: 14.) Laten wij ook wat leren verdragen van onzen naaste en de arbeid der liefde aan hem bewijzen volgens de regel 1 Cor. 13: 7. De liefde bedekt alle dingen, zij gelooft alle dingen, zij hoopt alle dingen, zij verdraagt alle dingen. Want al is het, dat onze naaste somtijds anders aan ons verdient, moeten wij hem evenwel beminnen om de liefde Gods, die ons dat zo scherp bevolen heeft, en omdat de liefde Gods en des naasten altijd aan elkander hangen (1 Joh. 3: 21.)

Uit het 11 vers (Kap. VIII: 7.) *De rechte geestelijke liefde vergaat nimmermeer.* Want het is een vlam, die van God is aangestoken en zij heeft een eeuwig voedsel, te weten het zaad des Heilige Geestes, dat altijd in de uitverkorenen blijft (Vgl. 1 Cor. 13: 8; 1 Joh. 3: 9.)
Hieruit volgt, dat de rechte herborenen noch geheel noch tot de einde kunnen afvallen, zoals breder bewezen is in de lering Kap. III: 7, 8; V: 1 (2); VI: 12 (7: 2). Zo dan alle degenen, die door voorspoed of tegenspoed, beloften of dreigingen, ere of schande, rijkdom of armoede, genot of pijn, kortom, om lief of leed van God afwijken tot de einde toe, hebben nooit het rechte geloof of de rechte liefde gehad, maar alleen een historisch- of tijdgeloof (Luc. 8: 13; 1 Joh. 2: 19) en een geveinsde liefde uit een vals hart, gelijk Judas Iskarioth, Hymenaeus, Philetus, Alexander enz.

Het Achtste Kapittel.

Het oogmerk van dit kapittel is, om het grote verlangen te tonen, dat de kerk van het Oude Testament gehad heeft naar de roeping der heidenen tot de gemeenschap van het verbond Gods; en meteen de zorg, die de Heere Christus draagt voor zijn gemeente tot de jongsten dag toe.
Hoofdsom van het kapittel. De Joodse kerk is bekommerd over de manier van de roeping der heidenen, waarop zij niet alleen antwoord krijgt van de Heere Christus, maar ook een uitnemende belofte van de gedurige en waken zorg, die Hij altijd dragen wil voor de zaligheid van zijn uitverkorenen, onder voorwaarde, dat zij van haar zijde ook naarstig zij, om zijn naam te verkondigen. Daartoe verzoekt de kerk de bijstand van Christus en bidt dat hij zijne laatste toekomst tot haar zaligheid wil bespoedigen.
Verdeling. In dit kapittel zijn drie delen:
Ten eerste. een profetie van de roeping der heidenen tot de gemeenschap des verbonds (vs. 1 - 4 (8-10).
Ten tweede. een beschrijving van de zorg, die de Heere Christus voor zijn gemeente draagt (vs. 4- 5- (11 -21)
Ten derde. Een bevel, dat de Heere Christus aan zijn gemeente tot afscheid geeft, mitsgaders het antwoord, dat de kerk daarop geeft (vs. 6 - 7. [13-14]).

In het eerste hoofddeel zijn drie onderdelen.
Ten eerste Ene vraag, die de Joodse kerk aan Christus doet omtrent de wijze van de roeping der heidenen (vs. 1 [8]).
Ten tweede. Het antwoord van Christus op deze vraag, waarin Hij de wijze van hun roeping aantoont (vs. 2 [9]).
Ten derde. Een besluit, dat de kerk hieruit trekt, om zichzelf in de Heere gerust te stellen (vs. 3 [10])

In het tweede hoofddeel is een tegenstelling tussen de tijdelijke wijnberg van de koning Salomo en de geestelijken wijnberg van Christus, om te tonen, dat de Heere Christus zijn wijnberg veel meer acht en waarneemt, dan Salomo met de zijn pleegde te doen. Want Salomo had wel een kostelijke wijnberg, maar hij het hem door enige huurlingen voor zekeren prijs bewaken (vs. 4 [11]), maar de Heere Christus bewaakt zijn wijngaard zelf en daarom komen hem alle vruchten toe (vs. 5; [12]).
In het derde hoofddeel zijn twee onderdelen:
Ten eerste Een bevel van Christus aan zijn gemeente, dat zij zijn naam gedurig en getrouwelijk verkondige (vs. 6 [vs. 13]).
Ten tweede. Een bede van de kerk aan Christus, dat Hij haar altijd wil bijstaan en zijn laatste toekomst bespoedigen, om de gewenste bruiloft des Lams te bespoedigen (vs. 7 [vs. 14]).

De tekst van het 8e Kapittel met een korte verklaring

De kerk.
Vs. 1 (8). *Wij hebben een kleine zuster, die nog gene borsten heeft: wat zullen wij onze zuster doen in dien dag, als men van haar spreken zal.* Heere Christus, mijn getrouwe Bruidegom, ik ben bekommerd over de schapen, die uit de heidenen tot onzen schaapstal gebracht zullen worden naar uw belofte. Eilieve, leer mij toch, hoe haar bekering zal toegaan, want er is voor alsnog een gering uitzicht op, dewijl er weinig heidenen zijn, die uw verbond aannemen. Ja, zij hebben nog de middelen niet, namelijk de bediening van uw Woord en de heilige Sacramenten, waardoor de uitverkorenen wedergeboren en in het geestelijk leven opgevoed moeten worden, want deze genade is alsnog besloten binnen de landpalen van uw volk Israëls. Hoe zal dan haar roeping toegaan, wanneer men haar als een reine maagd tot uw gemeenschap brengen zal.

Christus.
Vers 2 (9.) zo *zij een muur is, wij zullen een paleis van zilver op haar bouwen, en zo zij een deur is, wij zullen haar rondom bezetten met cederen planken.* Wees daarmee tevreden, mijn uitverkorene, ik zal mijn voornemen te zijner tijd wel uitvoeren en haar tot een vaste stad maken, die samen met u zal verenigd blijven in der eeuwigheid. Dan zal zij de middelen der zaligheid met u gemeen hebben, gelijk de burgers van een stad gemeenschap hebben aan de voorrechten daarvan. Want zodra zij binnen de muren van de algemene kerk met u zal besloten zijn als een grote stad, die het aardse Jeruzalem verre te boven gaat, zal ik door middel van uw kinderen, d. i. mijn Apostelen, die uit u zullen voortkomen, daar de dienst van mijn H. Evangelie oprichten, hetwelk is als een zilveren paleis, waarin ik met mijne genade en waarheid woon, om haar te regeren en te beschermen. En zodra zij binnen de poorten van deze grote stad besloten zal zijn, zal zij de poorten der hel niet behoeven te vrezen, want Ik zal deze stad wel verzekeren met het woord der waarheid, dat is de lering der Profeten en Apostelen, welke is als het gedurig welriekend cederenhout, waartegen de vijanden niet zullen vermogen in der eeuwigheid.

De kerk.
Vers 3 (10.) *Ik ben een muur, en mijn borsten zijn als torens. Toen was ik in zijn ogen als ene, die vrede vindt.* Ik dank u, Heere Christus, dat gij mij alreeds tot uw stad en woonplaats uitverkoren hebt en met de dienst van uw woord en Sacramenten als met treffelijke torens versierd hebt. Hierdoor wordt nu mijn hart gerust gesteld, als ik gedenk, dat gij de heidenen zo licht kunt maken tot medeburgers der heiligen en huisgenoten Gods, als gij mij gedaan hebt. Want ik weet, dat gij de middelmuur van de ceremoniën der wet eens zult wegnemen en komen, vrede verkondigen de heidenen, die verre zijn en ons, die nabij zijn, en die twee, zo Joden als heidenen, in uzelven tot een nieuwen mens scheppen, vrede makende, opdat zij beiden door u enen vrijen toegang zouden hebben tot de Vader.

Christus.
Vers 4 (11). *Salomo had een wijngaard te Baal Hamon; hij gaf dezen wijngaard aan de hoeders, een ieder bracht voor deszelfs vrucht duizend zilverlingen.* Wees vrij gerust, mijn uitverkorene, dat ik mijn wijngaard, dien Ik met mijn bloed verkregen heb, niet vergeten noch onbezorgd laten zal. Wat koning is er toch in de wereld, die voor zijn wijnberg zou willen doen, wat ik voor u gedaan heb? Neem een voorbeeld

aan Salomo, die groot vermaak had in het planten van bomen en wijngaarden; onder andere had hij een schonen wijnberg op ene vruchtbare plaats bij Jeruzalem, nochtans wilde hij de moeite niet doen, om zelf daarover te waken en hem te snoeien, of de druiven te plukken en te persen, maar hij verhuurde hem aan zekere landlieden, die jaarlijks daarvoor aan hem moesten betalen, ieder hoofd, de som van duizend sikkelen zilver.

Vers 5 (12.) *Mijn wijngaard, dien ik heb, is voor mijn aangezicht : de duizend zilverlingen zijn voor u, o Salomo, maar twee honderd zijn voor de hoeders van de vrucht zelve.* Maar zo doe ik met mijn wijnberg, dat is mijn kerk, niet; want ik bewaar hem zelf en ben met mijn waken ogen altijd daaromtrent. Daarvan komt het ook, dat ik meer vruchten behoor te trekken, dan gij, Salomo, want gij kunt maar duizend zilverlingen eisen, dewijl het vijfde deel van de vruchten de wachters toekomt. Maar mij komen alle vruchten toe, want ik sla ze zelf gade.

Vers 6 (13.) *O gij bewoonster der hoven, de metgezellen merken op uw stem; doe ze mij horen.* Welaan dan, mijn lieve bruid, die woont in de lusthoven mijner genade, nadermaal ik zulke zorg voor u draag, beveel ik u dit tot dankbaarheid van uwen kant: Wees altijd naarstig en getrouw om mijn naam en leer zuiver en vrijmoedig te verkondigen, inzonderheid bij de kinderen des vredes en de huisgenoten des geloofs, die mijn Woord, dat van u gepredikt wordt, met lust aanhoren en bewaren.

De kerk.

Vers 7 (14). *Kom haastelijk, mijn liefste! en wees gij gelijk ene ree of gelijk een welp der herten op de bergen der specerijen.*

Hiermede wil ik ook, o mijn lieve Bruidegom, mijn rede besluiten, namelijk met deze laatste bede, dat gij mij toch altijd wilt bijstaan in de uitvoering van mijn ambt, tot uw ere en mijn zaligheid, want zonder u kan ik niets doen. Bespoedig toch uw heerlijke verschijning (als een ree of een jong hert, dat zeer snel en getrouw is aan zijn wijfken) om uw bruid, dat is uw strijden kerk te verlossen uit allen nood en die bij u te nemen in de hemelse woningen, waar de volheid is van volkomen glorie en blijdschap en waar onze bruiloft zal gehouden worden in der eeuwigheid. *Amen.*

Nadere verklaring van het achtste kapittel.

Vers 1 (8). *Wij hebben een kleine zuster.* Hier spreekt de kerk des Oude Testaments tot Christus, haar Bruidegom, van de nieuwe roeping der heidenen, die in het Nieuwe Testament stond te geschieden, want zij was menigmaal beloofd, als in Ps. 2: 8; 72: 8, Jes. 11: 10, enz. De algemene kerk wordt hier wederom aangezien als *de moeder* (Gal. 4: 26). De Joodse kerk is haar oudste dochter, omdat zij allereerst geroepen is tot de gemeenschap des Verbonds (Rom. 9: 5.)
De kerk uit de heidenen wordt de *kleine zuster* genoemd, niet omdat zij kleiner is ten aanzien van haar getal, maar omdat zij later tot de kennis Gods in Christus geroepen is, te weten in de volheid des tijds (Ef. 1: 10 en 2: 6.) Want anders heeft deze kleine zuster, die zo lang onvruchtbaar geweest was, veel meer kinderen gebaard door het Woord der waarheid dan de andere (Jes. 54: 1.)
De *kleine* zuster betekent dan de *jongste* zuster, gelijk de heidense kerk ook bedoeld wordt met de verloren zoon en de Joodse kerk door de oudste zoon (Luc. 15: 11.) Daarom worden ook de kinderen Israëls genoemd Gods eerstgeboren zoon (Exod. 4: 22.) Ziet verder over deze gelijkenis van de twee gezusters Hoogl. 6: 8 (11); 7: 8 (8: 4).
Het moet ook opgemerkt worden, dat deze kerk uit de heidenen genoemd wordt *onze* zuster, d. i. niet alleen de zuster van de Joodse kerk, maar ook de zuster van Christus, om de redenen, die aangewezen zijn in Kap. IV: 9. Daarbij, dat zij de zuster genoemd wordt, allang voor haar roeping, om te tonen de zekerheid van de raad en de verkiezing Gods, want God noemt die dingen, die nog niet zijn of zij waren (Rom. 4:17), dewijl zijn voornemen onveranderlijk is. Daarom noemt ook de Heere Christus de uitverkoren heidenen zijn schapen, eer zij nog tot zijn schapenstal gebracht waren (Joh. 10: 16.)

Vers 1 (8.) *Die nog gene borsten heeft.* D. i. Zij is nog vreemd aan de testamenten. Zij heeft gene bediening van uw Woord en Sacramenten, om haar kinderen daarmede te voeden. Ziet verder over de borsten Kap. 4: 5; 6: 13(7: 3). De gelijkenis is ontleend aan een jonge dochter, die nog niet huwbaar is (vgl. Ezech. 16: 7.)
Vers 1 (8.) *Wat zullen wij onze zuster doen.* Di i. hoedanig zal de orde en manier van haar roeping zijn? Merkt op, dat zij vraagt: wat zullen wij doen, tonende, dat zij in dit stuk ook haar best wilde doen, om Gods mede arbeider te zijn (1 Cor 3: 9.)
Vers 1 (8.) *Als men van haar spreken zal.* D. ï. als men haar roepen zal tot de gemeenschap van Christus om haar als een reine maagd aan Hem voor te stellen (2 Cor. 11: 3.)

Vers 2 (9.) zo *zij een muur is.* Het Hebreeuwse woord *lm* dat velen overzetten door *indien,* verklaren wij door *als,* want zo wordt het genomen in Gen. 38: 9 en elders meer, hetwelk groot licht ontsteekt over dezen tekst, die anders wat zwaar is om te verstaan. Wij willen ons hier niet bezig houden, om verscheidene verklaringen te herhalen, maar zullen eenvoudig voorstellen wat ons dunkt met het oogmerk van de tekst en de oorspronkelijke woorden, alsook met andere plaatsen van de Schrift best overeen te brengen. Wij verstaan dan door de muur en de poorten de verzameling der heidenen tot de stad des levenden Gods, volgens de belofte in Zach. 2: 4. Jeruzalem zal dorpsgewijze bewoond worden vanwege de veelheid der mensen en der beesten, die in het midden derzelve wezen zal. Voorts Jes. 54: 2, 3: "Maak de plaats uwer tent wijd, en dat men de gordijnen uwer woningen uitbreide, verhinder het niet; maak uwe' koorden lang, en steek uw pennen vast. Want gij zult uitbreken ter rechter- en ter

linkerhand; en uw zaad zal de heidenen erven, en zij zullen de verwoeste steden doen bewonen." Want anders is de kerk zelve de muur niet, maar God is de vurige muur rondom (Zach. 2: 5). De kerk is ook eigenlijk de deur niet, maar de Heere Christus is de enige deur der schapen (Joh. 10: 9) en de kerk is de schapenstal.
Kortom, dit is de rechte mening, als de heidenen medeburgers der heiligen zullen geworden zijn en huisgenoten Gods, gebouwd op het fundament van Profeten en Apostelen, dan zal de middelmuur des afscheiding verbroken worden, alzo dat zij samen met de uitverkoren Joden verenigd zullen worden tot een stad en één geestelijke tempel, ja tot één lichaam in de Heere Christus (Eféze 2: 18 vv).
Voorts wat de woorden aangaat, het is uit de Schrift bekend genoeg, dat onder de muren en poorten van een stad bedoeld wordt de omtrek en de jurisdictie daarvan, ja de stad zelve, dat is de ganse burgerij, mitsgaders de wetten en voorrechten, die zij met elkander gemeen hebben (vgl. Ps. 51: 20; 122: 2, 7; 147:13).

Vers 2 (9). *Wij zullen een paleis van zilver op haar bouwen.* D. i. ik, die de grote herder der schapen ben zal, door middel der Apostelen, in deze grote [stad, de algemene christelijke kerk de dienst des H. Evangeliums oprichten. Want dat onder dat zilveren paleis het Evangelie te verstaan is met zijn aanhangsel de H. Sacramenten, blijkt uit het volg. vers, waar de borsten van de gemeente vergeleken worden bij *torens.* Wat nu de borsten betekenen is dikwijls gezegd en nog kort te voren in vers 1.
Ten andere blijkt het ook uit het oogmerk, want de Joodse kerk is bekommerd over haar kleine zuster uit de heidenen, omdat zij nog gene borsten had. Derhalve als de Heere Christus deze zwarigheid met zijn antwoord wil wegnemen, moet hij tonen, dat zij deze borsten krijgen zal.
Ten derde blijkt het uit de zaak zelve, want de Heere Christus woont nergens met zijn genade, dan waar het Woord der genade en der verzoening aangenomen wordt (Ps. 48: 4; 122: 4), alzo dat het Evangelie zeer geschikt zijn paleis genoemd wordt ten aanzien van het rijk der genade.
Het wordt ook een *zilveren paleis* genoemd, om zijn zuiverheid en waardigheid uit te drukken (Ps. 12: 7). Voorts dient opgemerkt te worden, dat dit gezegd wordt in het meervoud "wij zullen bouwen", want daarmede wordt te kennen gegeven, dat de Heere door de lidmaten van de Joodse kerk de heidenen zou roepen tot de gemeenschap der heiligen, want al de Apostelen waren geboren Joden, die als wijze bouwlieden het fundament van dit zilveren paleis gelegd hebben (1 Cor. 3: 10).

Vers 2 (9). *En zo zij een deur is.* D. i. als zij binnen de poorten van het hemelse Jeruzalem besloten zal zijn, zullen zij samen door mij een vrijen toegang hebben door een Geest tot de Vader (Elez. 2: 18.)
Vers 2 (9.) *Wij zullen ze rondom bezetten met cederenplanken.* Dit is ter voorkoming van een zwarigheid, die de kerk zou kunnen bedenken: hoe zal deze grote stad kunnen bestaan tegen haar vijanden?
Antwoord. Wij zullen die rondom bezetten met cederen planken, dat is met het woord der waarheid, waartegen de poorten der hel niet vermogen (Matth. 16: 18; 2 Cor. 13: 8.) Ja ik zal zelf een vurige muur rondom haar zijn (Zach. 2: 5.) Aangaande de gelijkenis van de cederen planken, die is ontleend aan een sterke stad, welke rondom met sterke vesten en vaste palissaden bezet is (vgl. verder Kap. I: 17.)

Vers 3 (10.) *Ik ben een muur.* Dit zegt de Joodse kerk, de Heere Christus danken voor zijne genade, dat zij alreeds tot de stad Gods was aangenomen (Ps. 48: 3.)

Vers 3 (10.) *En mijn borsten zijn als torens.* D. i. de zuivere bediening van uw woord en Sacramenten is mijn sieraad en sterkte, gelijk de torens op de stadsmuren zijn (vgl. omtrent deze torens Ps. 48: 13.) Gaat rondom Sion en telt haar torens. Hier hebt gij dan de rechte verklaring van het zilveren paleis in Vs. 2 (9), namelijk, dat daaronder verstaan moeten worden de borsten van de kerk.

Vers 3 (10.) *Toen was ik in zijn ogen.* Dit kan men op tweeërlei wijze verstaan: of dat de Joodse kerk met het antwoord van Christus tevreden was, omdat zij een besluit trekt uit haar eigen voorbeeld van de krachtige genade, die de Heere bewijst in het bekeren van zijn uitverkorenen, alzo dat zij verzekerd is, dat het Hem aan gene middelen ontbreken zal, om de heidenen te bekeren.
Of zij wil zeggen, dat, als de heidenen aangenomen zullen zijn in het burgerschap Israëls, dan het verschil en de vijandschap tussen de Joden en heidenen zal geweerd worden. Want Christus is onze vrede, die ons niet alleen verzoent met de Vader, maar ook verenigt met elkander tot een lichaam.
Wij voegen beide verklaringen samen, gelijk gij zien kunt in de parafrase of korte verklaring, want ze komen zeer wel overeen met het doel van de tekst en de woorden van Paulus Eféze II, waar wij van het 2e vers af tot het einde des kapittels toe, de rechte verklaring kunnen lezen van deze drie verzen.
Het moet ook opgemerkt worden, dat de kerk zegt, dat zij in zijn ogen was, als een, die vrede vindt. Want daarmede wil zij zeggen, dat dit een onverdiende genade is, die zij van haar Bruidegom ontvangt, dat zij na langdurige zwarigheid en verdriet van Hem alzo getroost en versierd zal worden, gelijk dan in het brede verklaard wordt in Jes. 54: 4 tot het einde des kapittels toe.

Vers 4 (11). *Salomo had een wijngaard.* Met deze woorden wil de Heere Christus de uitnemen zorg tonen, die Hij voor zijn gemeente draagt, om haar geloof en hoop te versterken. Daarom maakt Hij een tegenstelling tussen Salomo en zichzelven, alsmede tussen Salomo's wijnberg en zijn gemeente. Aangaande Salomo's wijnbergen daarvan lezen wij in 1 Kron. 27: 27, Pred. 2: 4. De naam Baal-Hamon kan wel een eigennaam zijn, maar (mijns wetens) vinden wij dien niet in de Heilige Schriftuur. Daarom verstaan wij daaronder in het algemeen een schone vruchtbare plaats, waar deze uitgelezen wijnberg geplant was, want het woord luidt eigenlijk een "Meester der menigte" d. i. een vruchtbare wijnberg. Het is niet ongerijmd, dat sommige oude Leraars daaronder verstaan de algemene kerk, want allerlei natiën worden daarin geboren (Ps. 87: 4). De rest van dit vers is klaar.

Vers 5 (12). *Mijn wijngaard.* D. i. mijn gemeente (Jes. 5: 1 vgl. ook Hoogl. 1: 6).
Vers 5 (12). *Is voor mijn aangezicht.* D. i. ik ben daar altijd kort bij, ik sla hem zelfs gade, ik doe niet als Salomo, ik laat het op de wachters niet aankomen, maar ik neem zelf mijn schapen aan (Ezech. 34: 11). Wel is waar stelt de Heere Christus ook wachters over zijn wijnberg, zoals Apostelen, Herders en Leraars. Maar zo nochtans dat Hij met zijn genade en Geest altijd daarbij is, en scherp let op al hetgeen daar omgaat (Matth. 28: 20). Want Hij wandelt in het midden van de gouden kandelaren (Openb. 2: 1) en Hij blijft altijd de opperste Herder en Bisschop onzer zielen, die zijn schapen bij name kent (Joh. 10:14, Hebr. 13: 20; 1 Petrus 2: 25). De rest van dit vers is ook klaar.

Vers 6 (13). O *gij bewoonster der hoven.* Dit is het afscheid, dat de Heere Christus van zijn gemeente neemt, waarmede Hij haar vermaant, zijn Woord zuiver en getrouw

te verkondigen, inzonderheid aan de kinderen des vredes, die dat gaarne horen. Dit afscheid komt zeer overeen met hetgeen Hij neemt van de oude kerk (Mal. 4: 4) en van zijn Apostelen (Matth. 28: 19).
Merkt ook op, dat Hij de kerk noemt ene, die in de hoven woont, d. i. in de lusthof zijner genade. (Ziet daarover Hoofd. 4:16.) Merkt ook op, dat Hij zichzelf stelt als de enige grond van het Evangelie, zeggen: Predikt mij, of maakt mij bekend (doe ze mij horen).

Vers 7 (14). *Kom haastelijk, mijn liefste!* Het Hebreeuwse woord *Barach* betekent niet alleen *vlieden,* maar ook *met snelheid* ergens *heenlopen.* In de laatste betekenis wordt het hier genomen, want het zou ongerijmd zijn te zeggen, dat de kerk bidden zou, dat Christus van haar zoude vlieden. Dat is de bede der Gadarenen, maar niet van de gelovigen (Matth. 8: 34). zo is dan de mening, dat de kerk dit verzocht als haar uitersten 224 wil en het slot van haar begeerten, dat de Heere Christus haar altijd wil bijstaan, terwijl zij hier beneden in de strijd is (vgl. Hoogl. 2: 17).
Daarbenevens, dat Hij zijn laatste komst bespoedigen wil tot haar verlossing. Dit komt overeen met de laatste bede der bruid (Openb. 22: 20): "Kom, Heere Jezus."
Vers 7 (14). *Op de bergen der specerijen.* Hieronder wordt *de hemel* bedoeld, dewijl ons van daar gezonden worden de gaven des Heilige Geestes, welke als welrieken en kostelijke specerijen zijn voor de Heere (Vgl. Kap. 4: 13, 14). Bovendien omdat het de plaats is van de bruiloft des Lams (Fill. 3: 20). Vgl. ook Kap. 4: 6, waar de hemel de mirreberg en de wierookheuvel genoemd wordt.

Aanwijzing van de Leerstukken uit het Achtste Kapittel.

Uit het le (8) vers. *Wij moeten nu bekommerd en bezorgd zijn over de bekering der Joden, gelijk de Joden eertijds bekommerd waren over de roeping der heidenen.*
Want zij zijn de natuurlijke takken van de olijfboom, zij zijn gekomen van de oudste dochter en van het volk, dat God voor zijn eerstgeboren zoon hield (Exod. 4: 22.) Wel is waar, dat zij vijanden zijn van het Evangelie om onzent wil; maar wat aangaat de verkiezing zijn zij beminden om der vaderen wil (Rom. 11: 28.)
De verharding, die over hen gekomen is, is eensdeels geschied, opdat wij daaruit de strengheid Gods over de ongelovigen zouden leren (Rom. 11: 22), anderdeels ook, opdat door deze zaak de volheid der heidenen zou ingaan (Rom. 11: 25.)
Maar de Heere zal ze door zijn barmhartigheid ingriffelen, gelijk Hij ons, die eertijds ongehoorzaam waren, ingeënt heeft (Rom. 11: 30.)
Laat ons dan van hart berouw hebben over hun verblindheid en toezien, dat wij door ons ongeloof niet in hetzelfde oordeel vallen (Rom. 11: 18.)
Laat ons ook met voortduren vurigheid voor hen bidden en hen met vriendelijke vermaningen en goede voorbeelden nodigen tot het geloof in Jezus Christus, de rechte Messias, gelijk de H. Apostel Paulus ons is voorgegaan (Rom. 9: 3 en 10: 1.)
Hier zijn te bestraffen, die omtrent de Joden niet eens bekommerd zijn, of hen bespotten, of met bittereid bejegenen als zij daarbij komen; of degenen, die het Christendom door ketterijen, scheuringen en ergernissen zo beroeren, dat de Joden een walg en afschuw krijgen van de Christelijke religie.
Laat ons ook in het algemeen zorg dragen voor de zaligheid van alle mensen, want als wij bekeerd zijn, moeten wij onze broeders versterken (Luc. 22: 32.)

Uit het 2e (9) vers. *Wij kunnen tot de genade Gods en de rechte bekering niet komen, of wij moeten deel hebben aan het burgerschap Israëls, dat is de gemeente Gods.* Vgl. Eféze 2: 12 vv. Laat ons dan de ware gemeente liefhebben en onszelf daarbij voegen met een oprecht geloof en een onbewegelijke belijdenis der hoop, opdat wij deel mochten hebben aan haar schatten en voorrechten, waarmede zij door haar Bruidegom voorzien is (vgl. verder over deze leer Kap. 4: 14; 5: 17.)

Uit het 3e (10e) vers. *Het is een uitnemende genade Gods, als wij de zuivere bediening van Gods Woord en H. Sacramenten mogen genieten.* Want daardoor komen wij tot de vrede met God en de gemeenschap der heiligen (vgl. 2 Cor. 5: 19; Col. 1: 12; 1 Joh. 1: 3.) Laat ons dan deze genade waarnemen en in het licht wandelen, dewijl wij dat hebben, opdat wij door de duisternis niet overvallen worden (Joh. 12: 35.) Vgl. verder over deze leer Kap. 4: 5, waarover de geestelijke borsten gesproken wordt.
Nog eens uit het 3 (10e) vers. *De Heere Christus is onze vredevorst, die ons niet alleen verzoend heeft met de Vader, maar die ook alle uitverkorenen in de hemel en op de aarde tot een lichaam vergaderd heeft door het bloed Zijns kruizes* (vgl. Eféze 1: 10 en 2: 10.)
Hieruit volgt, dat buiten Christus niets te vinden is, noch de verzoening met God, noch de vrede der consciënties, noch ook een oprechte en christelijke vrede met onze naaste. Daarom hebben de goddelozen genen vrede, want zij zijn buiten Christus (Jes. 57:21). Zij zijn dan te bestraffen, die geestelijke gemeenschap en enigheid willen onderhouden met ongelovige en goddeloze mensen, want daar kan geen geestelijke vrede zijn buiten Christus. Maar diegenen, die hardnekkig al zulke dolingen leren en voordragen, die strijden tegen het fundament des geloofs en der Godzaligheid, die zijn buiten Christus. Daarom kunnen wij genen geestelijken vrede daarmede onderhouden, dat is geen kerkelijke gemeenschap, maar wel politieke burgerschap, want anders zouden wij de wereld moeten uitgaan. Dit onderscheid leert de Apostel duidelijk in 1 Cor. 5: 11. Aan de andere zijde zijn te bestraffen, die de broederschap niet liefhebben, maar om enige bijzondere klachten, welke zij tegen hun naaste hebben, grote vijandschap en beroerte in de gemeente aanrichten tegen de vermaning onzes lieven Zaligmakers (Joh. 13: 35).

Uit het 4e en 5e (11e en 12e) vers. *De Heere Christus draagt ene uitnemen zorg voor zijn gemeente, want zij is gedurig voor zijne ogen, en Hij is altijd daarbij tegenwoordig met zijn genade en Geest,* gelijk in de verklaring nader bewezen is. Deze leer dient tot wederlegging van die mensen, die prediken, dat de Heere Christus enen Stedehouder van doen heeft (in geestelijke zaken) op aarde, hetzij de Paus, of iemand anders, die met politieke macht gewapend is. Want de onderkoningen en stadhouders zijn niet nodig, waar de koning tegenwoordig is, maar waar hij afwezig is. Maar de Heere Christus is bij ons tot aan de voleinding der wereld (Matth. 28: 20). Daarom heeft Hij genen stedehouder nodig, tenware de Heilige Geest, die Hij in de harten van zijn uitverkorenen zendt, om hen te troosten en in alle waarheid te leiden (Joh. 14: 16; 16: 13).
't Is waar, een koning gebruikt in zijn tegenwoordigheid wel enige dienaars en officieren, om zijn zaken uit te voeren, maar de soevereine macht en koninklijke heerschappij behoudt Hij zichzelven voor. Zo doet ook de Heere Christus; Hij gebruikt in zijn gemeente de dienst van herders en leraars enz., maar zij zijn niet meer dan *dienaars,* en dat onder voorwaarde, dat zij gene heerschappij mogen voeren over het geloof of de consciëntie van hun kudde (2 Cor. 1: 24; 1 Petrus 5:3.)

Deze leer dient ook tot vermaning van de predikanten en alle gewone Christenen, dat zij getrouw in het huis des Heeren wandelen als Mozes deed (Hebr. 3: 5.) Want de Heere Christus is altijd daaromtrent en beproeft al hun werken (Openb. 2: 1.) Zij dient ook tot vertroosting van alle oprechte harten, want de Heere Christus is altijd bij ons, Hij weet onze geestelijke en tijdelijke noden, als zijnde waarachtig God. Daarom kan en wil Hij ons helpen, als wij maar op Hem vertrouwen en Hem van hart aanroepen.

Nog eens uit het 4e en 5e (11e en 12e) vers. Uit het voorbeeld van Salomo leren wij, dat wij redelijk moeten handelen met onze arbeiders en dienstboden, zodat wij hen eerlijk moeten belonen en laten genieten een billijk deel van de vruchten, die ons de Heere verleent door middel van hun arbeid. Want Salomo was met de wachters van zijn wijngaard overeengekomen, dat zij het vijfde deel van de vruchten zouden trekken. Salomo trok duizend zilverlingen, maar daarvan ontvingen zij er tweehonderd. zo getuigt David van zichzelven in Ps. 101: 2: "Ik zal verstandelijk wandelen in de oprechten weg; wanneer zult gij tot mij komen? Ik zal in het midden mijns huizes wandelen, in oprechtheid mijns harten." zo verklaart ook Job in Kap. 31: 13, dat hij het recht zijns knechts of zijner dienstmaagd niet versmaad had, als zij geschil met hem hadden. Hier zijn te bestraffen zulke meesters, die het loon hunner arbeiders en maaiers verkorten, want het roept om wraak tot de oren van de Heere Zebaoth (Jac. 5: 4). Aan de andere zijde moeten ook de arbeiders en dienstboden vermaand worden redelijk te handelen, want onrechtvaardig loon zal niet gedijen; en het is redelijk, dat de meesters het grootste deel van hun vruchten trekken. Laat ons dan aan weerszijden handelen in de vreze Gods en de eenvoudigheid des harten, want die onrecht doet zal ook liet onrecht dragen en bij God is gene aanneming des persoons (Col). 3: 22 enz. en 4: 1).

Uit het 6e (13e) vers. *Dit is het ambt en rechte merkteken van de ware kerk van Christus, dat zij blijft bij de zuivere prediking des Evangelies van Christus, dat is het rechte geloof en de liefde in Jezus Christus,* Vgl. Ps. 48: 4; 2 Tim. 1: 13. Doch al ware het ook, dat wij of een engel uit de Hemel u een evangelie verkondigde, buiten hetgeen wij u verkondigd hebben die zij vervloekt (Gal. 1: 8) en die heeft God niet (2 Joh. Vs. 9). Vgl. verder over deze leer Hoogl. 1: 8 en 3: 9, 10.
Nog eens uit het 6 (13) vers. *Niemand kan recht nut hebben van de prediking des Evangelies, dan die uit God geboren is.* Want alleen zij zijn kinderen des vredes en vrienden van Christus, die Gods Woord horen en dat bewaren (Vgl. Matth. 11: 19; Joh. 8: 47 en 10: 28. Vgl. verder over deze leer Hoogl. 4: 16.

Uit het 7e (14e) vers. *Het is een bijzonder merkteken van de kinderen Gods, dat zij van hart verlangen naar de toekomst van Christus, om met hem te triomferen in der eeuwigheid,* Want zij gevoelen wel, dat zij hier niet thuis zijn, maar pelgrims en ballingen op aarde en dat hun burgerschap boven in de hemel is, van waar zij Jezus Christus tot hun verlossing verwachten (Vgl. Fill. 3: 20; 2 Tim. 4; 8; Openb. 22: 17). Deze leer dient tot waarschuwing van die mensen, die zo verkleefd zijn aan de aarde, dat zij van de dood, noch van het laatste oordeel mogen horen, of zij beginnen verschrikt te worden, gelijk de stadhouder Felix, toen hij de Apostel Paulus daarvan hoorde prediken (Hand. 24: 25.)
Ja, zij zouden God wel zijn hemel willen laten, indien zij de aarde mochten behouden. Voorzeker, zij tonen wel, dat zij van de mensen dezer wereld zijn, die hun deel in dit leven hebben (Ps. 17:14). Maar laten zij gewaarschuwd zijn, indien zij niet rijk zijn in

God, dat zij van beide verstoken zullen zijn, zowel van de aarde als van de hemel, en gestoten zullen worden in de hel, waar eeuwige wening is en knersing der tanden is, gelijk wij lezen van de rijken man (Luc. 16).

Aan de andere zijde dient deze leer tot vertroosting van de kinderen Gods. Want al is het, dat wij vele verdrukkingen moeten doorstaan in deze ellendige wereld, we zullen evenwel eens in Abraham's schoot getroost worden, als wij met onze ziel van haar scheiden. En wij zullen een volkomen rust en glorie ook naar het lichaam bezitten, als de Heere Jezus geopenbaard zal worden van de hemel met de engelen zijner kracht (2 Thess. 1: 7). Laat ons dan naar die dag verlangen en met de bruid zeggen: ***KOM, HEERE JEZUS. Amen.***